МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
(Чернігів, 2 серпня 2016 року)

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 343.8
ББК Х628.4
Т 38

Рекомендовано до друку Вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби від 30 серпня 2016 року (протокол № 6)

Редакційна колегія:
Тогочинський О. М., кандидат педагогічних наук, доцент;
Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;
Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;
Пузирьов М. С., кандидат юридичних наук.

Т 38 **Технології професійної діяльності: теорія і практика :** матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 02 серп. 2016 р.) / редкол. : Тогочинський О. М., Олійник О. І., Чебоненко С. О., Пузирьов М. С. ; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 260 с.

ISBN 978-617-7323-98-2

Збірник праць друкується за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Технології професійної діяльності: теорія і практика». До збірника увійшли публікації вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені розгляду соціально-гуманітарних аспектів професійної діяльності, правовим та психолого-педагогічним засадам підготовки фахівців у галузі права, актуальним проблемам теорії права і галузевих юридичних наук.

Для персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, науково-педагогічних працівників, курсантів та студентів.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори. Редколегія залишає за собою право корегувати матеріали виступів.

УДК 343.8
ББК Х628.4

ISBN 978-617-7323-98-2

© Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби, 2016
© Колектив авторів, 2016

ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ

Підвищення якості вищої освіти ґрунтується на забезпеченні єдності особистісно-орієнтованого підходу у викладанні та технологій і методів, що дозволяють досягати бажаних результатів.

З огляду на підготовку фахівців нової генерації, здатних виконувати покладені на них суспільством завдання у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, ефективність сучасної освітньої діяльності досягається за рахунок взаємодії суб'єктів навчання, що є однією з найголовніших проблем вищої школи.

Вирішенню цієї проблеми сприяє розкриття нових горизонтів у застосуванні освітніх технологій, форм, методів та засобів навчання, що створюють умови для успішного викладання й забезпечують досягнення високого рівня засвоєння знань і формування умінь та навичок.

Слід зазначити, що поступальний характер державно-правових процесів, які нині відбуваються в Україні, потребує розширення обсягу професійних компетентностей пенітенціарного персоналу. Однією з таких новацій стало прийняття 5 лютого 2015 року й поступове впровадження Закону України «Про пробацію».

Вимоги означеного закону, як втім й усього сучасного кримінально-виконавчого законодавства (з урахуванням численних змін щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів) потребують перебудови філософії персоналу органів і установ виконання покарань із карального напряму в ресоціалізаційний.

Загалом, науково-практична конференція орієнтує її учасників на дискусію щодо осмислення ситуації навколо сучасного стану у викладанні та виробленні підходів, що є адекватними в аспекті реалізації освітніх цілей у площині компетентнісного підходу.

Ця збірка матеріалів науково-практичної конференції не ставить за мету уніфікувати всі підходи щодо навчання пенітенціарного персоналу, але налаштовує на розкриття ключових моментів, ресурсів, методів викладання, практичного досвіду, теоретичних та емпіричних здобутків її учасників.

Висловлюємо щиру вдячність колегам, що долучилися до роботи конференції та сподіваємося на подальшу плідну співпрацю.

З повагою та вдячністю,
Ректор Академії Державної пенітенціарної служби,
кандидат педагогічних наук, доцент,
полковник внутрішньої служби
Тогочинський Олексій Михайлович

Аніщенко В. О.,
викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат технічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Конференція ООН у Парижі (2015 р.) засвідчила необхідність розроблення й імплементації комплексу дій, спрямованих на вирішення економічних, політичних, правових проблем на міжнародному та національному рівнях. Особливої уваги набули проблеми в галузі правового регулювання раціонального природокористування, охорони довкілля та забезпечення екобезпеки, а також попередження екологічних злочинів.

Злочинність проти довкілля потребує активного дослідження, оскільки вона є надзвичайно вагомим, постійно зростаючим фактором впливу на біосферну, національну, регіональну безпеку суспільства. Занепокоєння свідомої частини людства, праці вчених екологів, економістів, юристів, представників інших наукових напрямів у галузі екологічних змін на планеті, окремих територіях певних країн доводять актуальність розробки превентивних дій щодо запобігання екологічної злочинності.

Екологічна злочинність має тенденцію до щорічного зростання (табл. 1). Статистична інформація свідчить про невідповідність кількості облікованих кримінальних правопорушень у галузі використання й охорони природних ресурсів та об’єктів, забезпечення екобезпеки і загальної кількості направлених до суду матеріалів за цими правопорушеннями, а також кількості кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не було прийнято (про закінчення або зупинення впровадження).

Дослідження показали, що у кримінологічній літературі виділяють суб’єктивні та об’єктивні причини вчинення екологічних злочинів. Суб’єктивні причини пов’язані з психологічними та соціальними особливостями злочинця (правовий нігілізм, низький рівень екологічної культури, прагнення окремих осіб до нехтування економативами, екостандартами, ековимогами до певних технологічних процесів заради досягнення високих економічних показників виробництва), а об’єктивні (природні умови, стан технологічного обладнання, фінансове забезпечення виробничих процесів, кваліфікація виробничого персоналу та інші) викликані зовнішніми обставинами вчинення конкретного злочину.

Таблиця 1

Динаміка екологічних злочинів в Україні [1]
(станом на травень, відповідно по роках)

Характеристика злочинів проти довкілля	Роки								
	2014			2015			2016		
	Обл. кіл-сть	Кількість з обвинувальним до суду актом	Не прийнято рішення по справі	Облікова кількість	Кількість з обвинувальним до суду актом	Не прийня-то рішення по справі	Обліко-ва кількість	Кількість з обвинувальним до суду актом	Не прийнято рішення по справі
Загальна кількість всіх видів екологічних злочинів	4278	1155	3051	4653	984	3648	6402	708	5676
Порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК України)	350	41	309	275	49	225	330	71	259
Незаконна порубка лісу (ст. 246)	1227	77	1148	638	108	529	449	89	360
Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249)	300	118	178	404	189	236	450	217	212
Забруднення або псування земель (ст. 239)	49	0	49	47	0	47	52	0	52
Порушення правил екобезпеки (ст. 236)	6	0	6	7	0	7	11	0	11
Порушення правил охорони вод (ст. 242)	17	0	17	28	0	28	18	0	18
Забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України)	12	0	12	34	0	34	45	0	45

Фактори суб'єктивних та об'єктивних умов вчинення екологічних злочинів переплітаються між собою, впливають один на одного, створюють сприятливі умови для зростання екологічної злочинності. Серед суб'єктивних факторів найбільш впливовими є: негативне ставлення керівників та працівників підприємств до дотримання природоохоронного законодавства та економативів; низька спеціальна службова підготовка в галузі екологічного права; низька екологічна свідомість та екологічна культура всього персоналу підприємства; слабка виховна робота з персоналом, відповідальним за дотримання економативів, екостандартів, ековимог до здійснення господарської діяльності підприємства; низька екологічна свідомість та екологічна культура всього персоналу підприємства; недоліки в діяльності контролюючих органів у галузі екологічних правопорушень та екологічної експертизи; корумпованість державних природоохоронних органів. До об'єктивних умов треба віднести такі, як недосконаліть чинного екологічного законодавства в регулюванні суспільних відносин в галузі еколого-господарської діяльності, розвиток ринкових відносин, під час яких часто відбувається інтенсивна експлуатація природних ресурсів, незаконне полювання, незаконна порубка лісу, недооцінка суспільної небезпеки екологічних правопорушень, недосконаліть системи державних органів спеціального управління в галузі охорони довкілля, низький рівень взаємодії правоохоронних та природоохоронних органів, недосконаліть сучасних технологій виробництва, а також недоліки у застосуванні кримінального законодавства.

Станом на 1 червня 2016 р. виробництво Державної пенітенціарної служби України, яке представлено 90 промисловими, 11 сільськогосподарськими підприємствами установ виконання покарань та 137 майстернями, є великим екологокористувачем, який під час здійснення господарської діяльності забруднює всі складові біосфери певного регіону нашої країни [2].

На вимоги чинного екологічного законодавства, з урахуванням кримінального законодавства, а також Закону України «Про пробацію» (ст. 6, 9, 10) [3], на нашу думку, для зниження рівня екологічної злочинності необхідно застосувати такий обов'язковий комплекс превентивних дій, до складу якого входять: підвищення рівня еколого-правової освіти керівних кадрів та персоналу виробничого комплексу Державної кримінально-виконавчої служби України; формування екосвідомості й екокультури всіх учасників суспільно-виробничих відносин Державної кримінально-виконавчої служби України; прискорення екологізації виробничих процесів на підприємствах установ виконання покарань, забезпечення державної фінансової підтримки впровадження екологоорієнтованих виробничих програм і проектів, а також підвищення рівня слідчих (розшукових) дій в частині виявлення недоліків екоекспертизи господарської діяльності підприємств, правильної оцінки природоохоронної діяльності підприємств, виявлення обставин, що призвели до вчинення екологічного злочину, надання чіткої правдивої інформації за фактом вчинення екологічного злочину тощо.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація про Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : hhtp: // www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html.
2. Офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/763038.
3. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

Balyasnikova T. I.,
senior lecturer of the Department of Foreign Languages and Business Ukrainian
Ihnatovych T. Z.,
senior lecturer of the Department of Foreign Languages and Business Ukrainian

PROBLEMS OF TACKLING CRIME

Everyone, to a greater or lesser extent, is affected by crime. Some people have had their homes burgled or had things stolen; a much smaller number have been attacked in the street or even in their homes. Sometimes the effects of crime are less direct: parents worry about their children and the elderly are often afraid to go out at night; burglary, car theft and shoplifting push up the cost of insurance and price of goods in the shops. In some areas crime can become an entrenched feature of community decline, hindering the recovery of run-down neighbourhoods.

The five services which make up the formal criminal justice system – police, courts, prosecution, probation and prisons – must always provide the first response to crime. It is their job to demonstrate that crime, particularly serious, violent crime, cannot be tolerated, by prosecuting those who break the law and ensuring the guilty are punished.

But the formal services cannot always prevent crimes being committed in the first place, or ease the harm done to the victim. A partnership with the wider community can, however, open up new possibilities in these areas. This partnership involves many other services, businesses, voluntary organizations and everyone as citizens.

Designing the strategy to tackle crime must begin with knowledge of the nature of crime: who commits it, where, and how it is changing.

Crime is a complex and fragmented phenomenon. Crime needs to be broken down into its component parts to see which regions or neighbourhoods are particularly. Crime prevention is an essential component of Government’s general policy of encouragement for the cities.

Where crime has occurred, the law has to be enforced. The Government and parliament must provide the police and courts with the powers and penalties they need, and must respond to the changing nature of crime with fresh legislation and procedures which enable them to deal with it effectively.

The police enforce the law. Police have to investigate, identify suspects and bring defendants to court. They must also maintain public order. These tasks are difficult and expensive, and police officers need sensitivity, skill and courage to carry them out. As crime changes its nature and becomes more international, as new tasks are given to the police, there is fresh thinking about their role and the best way of setting about it. About all the police need the continued confidence and co-operation of the public.

Once a suspect has been charged he or she has to be brought to court to be tried. The trial is the pivotal point of the system, and it should be both speedy and fair. It is important that the guilty should be convicted, but equally important that the innocent should be acquitted. The courts have had to meet the challenge posed by the growing sophistication of offences and offenders.

Once an offender has been convicted the court has to decide on the proper sentence. A wide range of options are available to the courts – absolute discharges, conditional discharges, fines, attendance centers, probation, community service, and the ultimate sanction, prison. Courts have to take into account the protection of the public, the need for justice to be seen to be done and the best means of ensuring the offender does not offend again. They must also make sure the victim receives compensation whenever possible.

Long prison sentences are needed for the most serious offenders, especially those who have caused serious injury to their victims. But any loss of liberty is a severe sanction and many offenders, in particular those convicted of property offences and young people who need to be diverted from starting a criminal career, can be dealt with more effectively by rigorous and demanding programs in the community.

Imprisonment is ultimate sanction. Prisons have suffered from overcrowding for many years and had been badly neglected before the present programme of building and refurbishment began. Overcrowding leads to serious problems of management and control, which in turn touches on underlying issues about the nature of prison regimes and the type of experience which prison should provide for the offender.

Criminal justice system contains a wide range of services and institutions, with different functions, funding and forms of accountability. But they all have a common objective: tackling crime. To do this they have work together, and to support and complement one another, while at the same time retaining their identity.

Serious problems remain because violent crime is continuing to rise.

Tackling crime involves having a clear idea of the nature of the problem – the sort of crime we have in this country and who commits it.

Crime is a persistent problem: it has been increasing all over the world.

People are understandably alarmed by this rise. A public perception of an increasingly lawless society can generate a fear of crime which affects the lives of

many people, who may be reluctant to go out alone or even feel insecure in their own homes.

The rise in crime and the fear it causes are serious problems. But criminal statistics show that property crime makes up the vast majority of all recorded crime.

While most crime is against property, crime is not a single, simple problem. Crime effects different groups in society and different areas in different ways. Perhaps not surprisingly, young rather than old people are most often the victims of street crime; people in the country are less often victims of burglary than those in the inner city.

Most crime is committed by young males, and most of it is opportunist. There are about eight times as many male offenders as female. The most common age for offending is 15. Offending is very common among young men. One third of the male population has been found guilty of a "standard list offence" – a reasonably serious offence – by the age of 31. The proportion is likely to be even higher in cities.

Most of these offenders stop committing crime after one offence. Only a few go on to become serious repeat offenders. It has been calculated that just seven per cent of males are responsible for 65 per cent of all offences committed by males.

An important part of tackling crime is to steer these young offenders away from starting a criminal career.

Clearly it does not make sense to think globally of one simple "crime problem". Crime needs to be analysed and broken down into its component parts. Then strategies can be devised to tackle it. An especial effort is needed in those pockets of the country, usually in cities, where crime is rife, and in streets or on estates where local risks of robbery, burglary and other crimes are much higher than nationaly.

Violent crime, whether in cities or elsewhere, needs and is getting particular attention. This includes concentration of police effort on localized problems like street robbery or Saturday night brawls, improved street lighting, and reducing the circulation of weapons. It involves encouraging those who can influence young people to steer them away from gratuitous violence. Ultimately it means ensuring that the worst offenders who pose a continuing risk to others are imprisoned for long periods.

Central and local government departments contribute considerable amounts to crime prevention measures.

Society pays for crime in an enormous number of ways; individuals suffer directly as victims of burglaries and, more rarely, assaults, and indirectly as taxpayers and consumers. There is a high psychological cost too, through the widespread fear of crime. This fear, whether or not borne out by the facts, takes its highest toll on the most vulnerable members of society, the elderly, women and those in inner city areas. The high cost of crime makes efforts to prevent it all the more important.

Borysenko I. V.,
the Head of the Department of Foreign Languages and Business Ukrainian, candidate of Pedagogical Sciences

THE CASE STUDY METHOD IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR LAW STUDENTS

One of the basic issues in teaching foreign languages law students is the choice of language material and the method of teaching. Teaching methods should encourage communicative skills, self-sufficiency, personal enrichment, and general scholastic skills – development, as well as interest toward the subject and research materials.

And case study should be considered as the interactive method under which each student is involved in learning process and have an opportunity to understand and reflect things they see and listen.

The presented technique involves the application of a problem-situation analysis, based on teaching a foreign language by solving specific problems – situations (cases). The method of case study contributes to the development of students' communication skills, expanding their horizon, to the formation of general education skills, self-development, search activity, aesthetic views formation, increasing the level of competence, etc.

Case method is an effective student-centered teaching strategy that can impart students with critical thinking, communication, and interpersonal skills. It involves the description of an actual situation, making a decision, choosing the ways of a problem solving faced by a person or persons. The case study approach is one way in which such active learning strategies can be performed in law universities.

The separate meaning of definitions "case" and "study" are following: case is a set of circumstances, state and situation. Case can be changed depending on participants' activities on this occasion. Case is always open for entry and participants influence, where their actions are related to their goals and interests implementation in this situation. The meaning of study according to several dictionaries is the way of research by exploring separate parts, properties and principles of anything [1].

In contrast to lecture-based teaching methods, here the cadets and students do most of the talking. As this method requires cadets' or students' participation and involvement in the classroom activities. The role of the teacher is to guide the discussions asking questions, presenting contrasting viewpoints and different experience or cultural backgrounds.

The structure of this method is based on the situation taken from practice. While discussing the case in English they try to find different alternative ways of solving the problem, suggest their own way, which is justified correctly, after that they compare it with the decisions which was accepted in practice.

The discussion revolves around three central areas:1) practical aspects, including types and forms of case studies, where they are found, what they aim to

accomplish and factors for consideration in adopting them in a course of instruction; 2) issues associated with incorporating a cross-national perspective in case study teaching in public administration, principally, the transfer of cases between contexts; and 3) ways in which international academic cooperation can enhance the potential for effective use of the case study method [4, p. 2].

According to the aim cases can be divided into scientific research, which is oriented at accomplishing research activity; practical, that reflects actual life situations; educational, which aims at organizing educational process.

The case study method usually involves three or four stages: individual case preparation; team analysis or debate; large group or class discussion led by a teacher; and conclusions drawn.

Unlike traditional lecture-based teaching it requires preparation by the students before the class. This process looks like this:

1. Students prepare the case on their own, paying attention to key questions: What is the major problem? What are the alternative courses of action? What would you do if you were the manager in question?

2. Before going to class, students meet with their team to discuss and compare their analysis and contrast viewpoints.

3. The discussion is then taken to the larger classroom context with the teacher facilitating a comprehensive discussion of the case.

4. Together the class develops an analysis, evaluates different courses of action with conclusions and key learning points.

While preparing for the case discussion, the cadet and student can also make notes concerning the key aspects of the situation and the case analysis. These could include the following points:

– Which offences (or crimes) is being discussed about?

– Which type is it referred to?

– What are the persons/services mentioned?

– How/why did the person get in troubles (or avoid them)?

– What decision issues/problems/challenges are the decision makers in the case faced with?

To succeed in using case studies it is necessary to take into consideration the level of students' language knowledge. The best choice would be using it with the student groups of intermediate or advanced level, who may have certain problems in grammar, pronunciation or vocabulary use, but for the most part are at ease with speaking the foreign language.

Classroom applications of the case study method include: free discussions; directed discussions; group research work; written tasks, and other types of activities [2, p. 88].

Case study is one of interactive method which is intended for organizing and developing dialogue communication, which brings to mutual understanding, teamwork, cooperative resolving common important tasks. For this purpose this method means organizing individual, pair and team work, research projects, role plays, work with documents and variable information sources.

References

1. Avagyan S. Case study in teaching foreign languages students of technical universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confesp.fl.kpi.ua/node/1210

2. Suntsova, E. The Use of case Study Method in Foreign Language Teaching / Suntsova, E.N., Burmakova, E.A. // Прикладная филология: идеи, концепции, проекты: Сб. ст. VI Межд. научно-практич. конф., Часть 1. – Томск: Издательство ТПУ, 2008. – С. 87-94.

3. Ellet W. The Case Study Handbook: How to Read, Discuss, and Write Persuasively About Cases. // W. Ellet/ Harvard Business School Press, 2007. – 273 p.

4. Walsh R. Exploring the Case Study Method as a Tool for Teaching Public Administration In a Cross-national Context: Pedagogy in Theory and Practice / Roberta W. Walsh // Study Group IX: Administration and Teaching European Group of Public Administration. – Florid: Florida Gulf Coast University. 2016. – 14 p.

Билялов Б. С.,
начальник Департамента внутренних дел Северо-Казахстанской области МВД Республики Казахстан, генерал-майор полиции

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТЕРРОРИЗМУ

Начало XXI века характеризуется масштабностью актов терроризма, совершенных на всех континентах Земли. В результате террористической деятельности погибли тысячи ни в чем не повинных людей, уничтожены значительные материальные ценности. Главная опасность терроризма заключается не только в непосредственном вреде, причиняемом им жертвам преступлений. Не меньший ущерб он наносит общественной безопасности и конституционному порядку в целом. Страх, сеемый террористами в обществе, чувство полной беспомощности перед лицом безымянной и вездесущей угрозы, потеря веры в способность государственных структур защитить своих граждан – вот лишь наиболее очевидные последствия недостаточно эффективного противодействия терроризму [1, с. 3]. Как правило, ни одно государство, в том числе экономически развитое, не лишено угрозы террористических актов.

Следует отметить, что в нашем государстве, основываясь на Конституции Республики Казахстан, создана соответствующая правовая база противодействия терроризму, которая состоит из Уголовного кодекса от 3 июля 2014 года, Закона «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 года, Закона «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма» от 28 августа 2009 года, Закона «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» от

11 октября 2011 года, Закона «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года и иных нормативных правовых актов.

Однако, как показывает практика, внутригосударственные меры противодействия терроризму в современных условиях являются недостаточно эффективными. Данное обстоятельство в силу объективной необходимости обусловило тесное международное сотрудничество в борьбе с терроризмом. Так как только основанная на законах и нормах международного права – международных договорах антитеррористическая деятельность государств может стать эффективным инструментом в противодействии терроризму на современном этапе.

Казахстан является активным участником международного антитеррористического сотрудничества в глобальном и региональном масштабах. Сотрудничество в этой сфере осуществляется через такие авторитетные международные структуры, как Контртеррористический комитет Совета Безопасности Организации Объединенных Наций (далее – ООН), Антитеррористический центр Содружества Независимых Государств (далее – СНГ), Региональная антитеррористическая структура Шанхайской организации сотрудничества (далее – ШОС), а также в двустороннем формате.

Необходимо отметить, что только наличие международного договора (конвенции) обязывает государства, его заключившие, к соблюдению его условий и непосредственному исполнению условий данного соглашения. В рамках международного договора государства имеют наибольшие возможности для более детального закрепления своих прав и обязанностей, а также иных положений, подлежащих применению при реализации данного договора. Более того, «любой действительный международный договор имеет юридически обязательную силу для его участников и в этом смысле является нормоустанавливающим» [2, с. 108].

Нужно учитывать, что сами международные договоры по противодействию терроризму подразделяются на несколько видов:

а) многосторонние конвенции ООН;

б) региональные соглашения (конвенции);

в) двусторонние договоры.

Неизбежное разнообразие, сложность и встречающиеся время от времени пробелы, когда каждая страна имеет свой набор двусторонних договоров, способствовали выработке многосторонних конвенций по противодействию терроризму.

Важное место в противодействии терроризму с самого начала своего создания заняла ООН. Еще в 1934 году, будучи Лигой Наций, был сделан первый главный шаг в объявлении этого явления вне закона, проведя обсуждение проекта Конвенции о предотвращении и осуждении терроризма. Хотя в 1937 году эту конвенцию все-таки приняли, она так и не вступила в силу. С 1963 года под эгидой ООН и ее специализированных учреждений международное сообщество разработало 16 международных соглашений (13 контртеррористических конвенций и трех протоколов), которые открыты для участия всех государств-членов. В 2005 году международное сообщество

также внесло существенные изменения в три из этих универсальных документов непосредственно для отражения угрозы терроризма; 8 июля того года государства приняли Поправку к Конвенции о физической защите ядерного материала, а 14 октября они согласовали Протокол 2005 года к Конвенции о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности морского судоходства, и Протокол 2005 года к Протоколу по борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности стационарных платформ, расположенных на континентальном шельфе. В декабре 1994 года Ассамблея ООН вновь обратила внимание на вопрос терроризма в Декларации о мерах по ликвидации международного терроризма(A/RES/49/60). В 1996 году в дополнении к этой декларации (A/RES/51/210) был учрежден Специальный комитет по терроризму. С тех пор Ассамблея рассматривала этот вопрос на постоянной основе [3].

Республика Казахстан, в соответствии со ст. 8 Конституции, уважает принципы и нормы международного права, проводит политику сотрудничества и добрососедских отношений между государствами, их равенства и невмешательства во внутренние дела друг друга, мирного разрешения международных споров, отказывается от применения первой вооруженной силы. Казахстан, вступивший в 1992 году в ООН, принимает активное участие в ее деятельности, в том числе и в сфере противодействия терроризму.

Республика Казахстан за годы своей независимости присоединилась к следующим многосторонним конвенциям ООН и ее протоколам:

– Конвенции о преступлениях и некоторых других актах, совершаемых на борту воздушных судов, заключенной в г. Токио 14 сентября 1963 г. (дата присоединения – 13 мая 1994г.);

– Конвенции о борьбе с незаконным захватом воздушных судов, принятой в г. Гааге 16 декабря 1970 г. (дата присоединения – 13 мая 1994 г.);

– Конвенции о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности гражданской авиации, заключенной в г. Монреале 23 сентября 1971 г. (дата присоединения – 13 мая 1994 г.);

– Конвенции о предотвращении и наказании преступлений против лиц, пользующихся международной защитой, в том числе дипломатических агентов, принятой в г. Нью-Йорк 14 декабря 1973 года (дата присоединения – 23 января 1996 г.);

– Международной конвенции о борьбе с захватом заложников, подписанной в г. Нью-Йорк 18 декабря 1979 г. (дата присоединения – 24 января 1996 г.);

– Конвенции о физической защите ядерного материала, заключенной в г. Вена 3 марта 1980 г. (дата присоединения – 22 декабря 2004 г.);

– Конвенции о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности морского судоходства, и Протоколу о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности стационарных платформ, расположенных на континентальном шельфе, принятых в г. Рим 10 марта 1988 г. (дата присоединения – 27 февраля 2003 г.);

– Конвенции о маркировке пластических взрывчатых веществ в целях их

обнаружения, заключенной в г. Монреале 1 марта 1991 г. (дата присоединения – 13 мая 1994 г.);

– Международной конвенции о борьбе с бомбовым терроризмом, подписанной в Нью-Йорке 12 января 1998 г. (дата присоединения – 4 июля 2002 г.);

– Международной конвенции о борьбе с финансированием терроризма, принятой в г. Нью-Йорке 10 января 2000 г. (дата присоединения – 2 октября 2002 г.);

– Международной конвенции о борьбе с актами ядерного терроризма, заключенной в г. Нью-Йорке 14 сентября 2005 г. (дата присоединения – 14 мая 2008 г.);

– Протоколу о борьбе с незаконными актами насилия в аэропортах, обслуживающих международную гражданскую авиацию, дополняющему Конвенцию о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности гражданской авиации, принятую в г. Монреале 23 сентября 1971 г., заключенному в г. Монреале 24 февраля 1988 г. (дата присоединения – 13 мая 1994 г.).

8 сентября 2006 года государствами-членами ООН была принята Глобальная контртеррористическая стратегия. Эта стратегия – в виде резолюции содержащегося в приложении к ней Плана действий – является уникальным глобальным документом, который укрепит национальные, региональные и международные усилия по борьбе с терроризмом. Впервые все государства-члены согласились с общим стратегическим подходом к борьбе с терроризмом, не только послав четкий сигнал о том, что терроризм неприемлем во всех его формах и проявлениях, но и выразив решимость предпринять практические шаги, как в индивидуальном, так и в коллективном плане, по предотвращению терроризма и борьбы с ним. Эти практические шаги включают широкий круг мер, варьирующихся от укрепления государственного потенциала в деле борьбы с террористическими угрозами до лучшей координации контртеррористической деятельности системы ООН. С принятием этой Стратегии было выполнено обязательство, принятое руководителями стран мира на Всемирном саммите в 2005 году; при этом Стратегия задействует многие элементы, предложенные Генеральным секретарем в его докладе от 2 мая 2006 года, озаглавленном «Единство в борьбе с терроризмом: рекомендации по глобальной контртеррористической стратегии» [4].

Вторым видом международных соглашений являются региональные договоры. Региональное сотрудничество государств в области борьбы с терроризмом осуществляется в рамках региональных международных организаций. Менее масштабными и, по крайней мере, теоретически более легкими для выработки являются региональные многосторонние соглашения, принятые в рамках региональных межгосударственных организаций или сообществ (союзов) государств.

Региональные договоры (участники которых согласно широкому пониманию объединены политической и географической общностью) обладают огромными преимуществами институционального характера, связаны с

сопоставимыми правовыми и политическими культурами, основываются на взаимной осведомленности и доверии к правовым системам других участвующих в них сторон, что сильно облегчает не только переговоры о выработке соответствующего документа, но и соответствующую практику противодействия терроризму.

В рамках СНГ государствами-участниками заключены Договор о сотрудничестве государств-участников СНГ в борьбе с терроризмом, совершенный в г. Минске 4 июня 1999 года (ратифицирован Законом Республики Казахстан от 23 октября 2000 г.), Договор государств-участников СНГ о противодействии легализации (отмыванию) преступных доходов и финансированию терроризма, совершенный 5 октября 2007 года в г. Душанбе (ратифицирован Законом Республики Казахстан от 29 марта 2011 г.), приняты Решение Совета глав государств СНГ от 1 декабря 2000 г. о создании Антитеррористического центра государств-участников СНГ, Решением Совета глав государств СНГ от 26 августа 2005 года принята Концепция сотрудничества государств-участников СНГ в борьбе с терроризмом и иными насильственными проявлениями экстремизма.

В рамках Шанхайской организации сотрудничества приняты: Конвенция ШОС против терроризма, совершенная в г. Екатеринбурге 16 июня 2009 года (ратифицирована Законом Республики Казахстан от 10 января 2011 г.), Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, совершенная в г. Шанхае 15 июня 2001 года (ратифицирована Законом Республики Казахстан от 18 апреля 2002 г.), Соглашение о банке данных Региональной антитеррористической структуры ШОС, подписанное в г. Ташкенте 17 июня 2004 года (ратифицировано Законом Республики Казахстан от 22 мая 2006 г.), Соглашение о подготовке кадров для антитеррористических формирований государств-членов ШОС, совершенное в г. Екатеринбурге 16 июня 2009 года (ратифицировано Законом Республики Казахстан от 18 апреля 2011 г.), Соглашение между государствами-членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре, совершенное в г. Санкт-Петербурге 7 июня 2002 года (ратифицировано Законом Республики Казахстан от 3 июня 2003 г.), Соглашение о сотрудничестве в области выявления и перекрытия каналов проникновения на территории государств-членов ШОС лиц, причастных к террористической, сепаратистской и экстремистской деятельности, совершенное в г. Шанхае 15 июня 2006 года (утверждено постановлением Правительства Республики Казахстан от 5 июня 2007 г.), Соглашение о порядке организации и проведения совместных антитеррористических мероприятий на территориях государств-членов ШОС, подписанное в г. Шанхае 15 июня 2006 г. (ратифицировано Законом Республики Казахстан от 21 июля 2007 г.), Соглашение о порядке организации и проведения совместных антитеррористических учений государствами-членами ШОС, подписанное в г. Душанбе 28 августа 2008 г. (ратифицировано Законом Республики Казахстан от 8 апреля 2010 г.) и иные.

Международное сотрудничество по противодействию терроризму регулируется не только многосторонними и региональными конвенциями, но и

двусторонними договорами. Необходимо отметить, что именно двусторонние договоры, регулирующие вопросы противодействия терроризму, позволяют более полно учесть характер взаимоотношений между двумя государствами, их интересы по каждой конкретной проблеме.

На двустороннем уровне были заключены следующие договора: Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Федеративной Республики Германия о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, терроризмом и другими опасными видами преступлений от 10 апреля 1995 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 4 апреля 1997 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Венгерской Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, терроризмом, незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ от 7 октября 1996 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 24 апреля 1997 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Чешской Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, терроризмом и другими опасными видами преступлений от 9 апреля 1998 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 1999 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Исламской Республики Иран о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью и терроризмом от 6 октября 1999 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 15 декабря 1999 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Литовской Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических и психотропных веществ, терроризмом и иными видами преступлений от 11 мая 2000 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 19 октября 2000 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Польша о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью и иными видами преступлений от 24 мая 2002 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2005 г.), Соглашение между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 23 декабря 2002 г. (Указ Президента Республики Казахстан от 2 июня 2003 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Румынии о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, терроризмом и иными опасными преступлениями от 9 сентября 2003 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 2 февраля 2004 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Болгария о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров и иными преступлениями от 25 сентября 2003 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от

30 января 2004 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Эстонской Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью и иными видами преступности от 2 июня 2004 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 8 декабря 2011 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Грузии о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, организованной и иными видами преступности от 31 марта 2005 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 5 декабря 2011 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Азербайджанской Республики о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, организованной и иными видами преступности от 24 мая 2005 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 15 мая 2007 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Турецкой Республики о сотрудничестве в борьбе с международной террористической деятельностью, организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров и иными видами преступлений от 26 мая 2005 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 14 марта 2007 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Арабской Республики Египет о сотрудничестве в области борьбы с терроризмом, организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ и иными видами преступлений от 12 марта 2007 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 22 июня 2007 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Хорватия о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, терроризмом и иными видами преступлений от 5 июля 2007 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 14 сентября 2007 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Словацкой Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, терроризмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров и иными видами преступлений от 21 ноября 2007 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 31 марта 2008 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Французской Республики о сотрудничестве в борьбе с преступностью от 6 октября 2009 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 28 января 2010 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Итальянской Республики о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров и химических веществ, используемых для их производства, терроризмом и другими видами преступлений от 5 ноября 2009 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 25 мая 2010 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством

Объединенных Арабских Эмиратов о сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью, терроризмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их прекурсоров и аналогов, и иными видами преступлений от 13 мая 2010 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 3 октября 2011 г.), Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Королевства Испания о сотрудничестве в борьбе с преступностью от 17 июня 2011 г. (постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2011 г.).

Таким образом, сложность и многосторонность явления современного терроризма и его проявлений требует разработки современного механизма противодействия, сочетающего в себе правовые, политико-дипломатические, экономические, гуманитарные и силовые средства на национальном и международном уровнях. В этой связи заслуживает особого внимания предложение Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н. А. Назарбаева, озвученное на Общих дебатах 70-й сессии Генассамблеи ООН 29 сентября 2015 года о том, чтобы учредить под эгидой ООН единую мировую сеть противодействия международному терроризму и экстремизму. Для реализации этой задачи необходимо разработать и принять всеобъемлющий документ ООН по борьбе с терроризмом [5]. Это, по нашему мнению, позволит, помимо непосредственного выявления и пресечения террористической деятельности, раскрытия и расследования террористических преступлений, более предметно осуществлять мероприятия по профилактике терроризма и выработке адекватных мер по урегулированию возникающих кризисных ситуаций, связанных с терроризмом.

Список использованных источников

1. Устинов В. В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика. – М. : Юрлитинформ, 2002.

2. Тункин Г. И. Теория международного права. – М., 1970.

3. Международные соглашения по борьбе с терроризмом // http://www.un.org/ru/terrorism/instruments.shtml.

4. Глобальная контртеррористическая стратегия ООН // http://www.un.org/ru/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml.

5. Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на Общих дебатах 70-й сессии Генассамблеи ООН 29 сентября 2015 г. / http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses.

Білець М. С.,
курсант 3-го курсу 133-ої навчальної групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Шамрук Н. Б.,
викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Закон України від 20.03.2003 № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» досить тривалий час залишався непоміченим широкою громадськістю, адже в серйозну терористичну загрозу в Україні ніхто не вірив, проте події листопада 2013-го – лютого 2014 року в Україні приводять до того, що цілий ряд нормативно-правових актів антитерористичної спрямованості набувають своєї актуальності як ніколи.

У квітні 2014 р. В.о. Президента України О. Турчинов підписує Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, а Рада Нацбезпеки та оборони розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України. Тим самим, офіційно з 13 квітня 2014 р. у Донецькій області починається антитерористична операція (АТО) з метою зупинити терористів та сепаратистів. Тому актуальним стає питання щодо сучасного правового механізму регулювання проведення антитерористичної операції, а саме як першочергове завдання удосконалення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (від 20 березня 2003 р. № 638-IV), враховуючи вимоги сучасності та особливості ведення «гібридної війни».

Так, згідно зі ст. 1 вищезазначеного закону, поняття «тероризм» тлумачиться як суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

А під АТО розуміється комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [1].

Оновлений Закон України «Про боротьбу з тероризмом» більш детально

розкриває:

1) умови проведення антитерористичної операції;

2) підстави та процедуру прийняття рішення щодо: проведення антитерористичної операції; зупинення фінансових операцій з активами, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій;

3) порядок доступу до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН;

4) управління антитерористичною операцією;

5) сили і засоби, що залучаються до проведення антитерористичної операції;

6) режим у районі проведення антитерористичної операції;

7) права осіб у районі проведення антитерористичної операції;

8) умови ведення переговорів з терористами;

9) інформування громадськості про терористичний акт;

10) завершення антитерористичної операції [1].

Крім того адміністративно-правове регулювання АТО здійснюється низкою нормативно-правових актів. Так, в Указі Президента України «Про Положення про антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14.04.1999 № 379 визначено, що Антитерористичний центр є постійно діючим органом при Службі безпеки України, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні [4].

Антитерористична операція проводиться за наявності реальної загрози життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави у разі, якщо усунення цієї загрози іншими способами є неможливим.

Сутність адміністративно-правового режиму АТО полягає в тому, що для суб’єктів права створюються система обов’язків і заборон, відповідно до яких вони обмежуються діяти на власний розсуд, вихід же за ці межі є порушенням режиму АТО і призводить до застосування до них заходів адміністративного примусу та юридичної відповідальності [2].

Змістом застосування адміністративно-правового режиму АТО є система заходів:

1) встановлення виду, часу й території, на яку розповсюджується адміністративно-правовий режим АТО;

2) визначення (створення) суб’єктів публічної адміністрації, які будуть забезпечувати режимні заходи АТО;

3) конкретизація та доведення до суб’єктів, які перебувають у зоні дії режиму АТО, їх обов’язків і заборон;

4) забезпечення публічною адміністрацією реалізації режимних правил АТО з метою захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, національної безпеки країни:

5) застосування до порушників адміністративно-правового режиму АТО заходів адміністративного примусу, притягнення їх до адміністративної відповідальності чи створення умов для такого притягнення [3].

І на завершення, на законодавчому рівні завчасно було передбачено звільнення від відповідальності за заподіяну шкоду під час проведення антитерористичної операції. Отже, військовослужбовці та інші особи, які беруть (брали) участь в АТО, автоматично звільняються від відповідальності за вимушено заподіяну шкоду «життю, здоров'ю і майну терористів».

Отже, адміністративно-правовий режим АТО проявляється в адміністративно-правових засобах регулювання, що засновуються в централізованому порядку, здійснюються в приписах правових норм, які встановлюють межі правил поведінки, визначають обов’язки і заборони суб’єктів адміністративного права, що перебувають у зоні дії АТО та забезпечуються заходами адміністративного примусу.

Список використаних джерел

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 25.

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 26.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» : Указ Президента України від 13 квітня 2014 р. № 405 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/405/2014.

4. Про Положення про антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : Указ Президента України від 14.04.1999 № 379 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/379/99.

Боднар І. В.,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук
Кондратов Д. Ю.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЇХ ЗАКРІПЛЕННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Останніми роками більше уваги стало приділятися запобіганню рецидивної злочинності у кримінально-виконавчих установах закритого типу, правовому захисту, забезпеченню заходів безпеки персоналу та засуджених, які відбувають покарання, пов'язані з позбавленням волі. Так, із прийняттям чинного КВК України було закріплено (в його ст. 10) право засуджених на особисту безпеку, що передбачає собою застосування різних заходів до засудженого з метою недопущення вчинення щодо нього протиправних дій. Законодавець вказує, що у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я засуджених, щодо яких згідно із законом у зв'язку з їх участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, адміністрація установи виконання покарань вживає заходів щодо забезпечення безпеки цих осіб.

Крім того законодавець прямо вказує на можливість застосування деяких заходів. Розглянемо їх більш детально.

1. Ізольоване тримання. Керуючись главою XVI «Особливості зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі», п. 6 Правил внутрішньо розпорядку установ виконання покарань, адміністрація виправної колонії у разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засудженого, до якого згідно із законодавством у зв'язку з його участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, необхідності захисту його від розправи з боку інших засуджених або за заявою засудженого з проханням про забезпечення особистої безпеки, якщо він не допустив порушення режиму, а також у разі необхідності ізоляції засудженого на час підготовки необхідних матеріалів на переведення його до іншої установи виконання покарань дозволяється тримати його в окремій камері ПКТ (ОК), ДІЗО та карцері на загальних підставах до закінчення перевірки, усунення небезпеки, остаточного розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення, але не більше 90 діб.

При застосуванні даних заходів необхідно враховувати, що ізоляція

засуджених від суспільства, негативне середовище викликають у деяких із них психічні порушення у вигляді страху, тривоги, апатії, підвищеної дратівливості, зниження працездатності. Одним зі складних комплексних станів, що перешкоджає на шляху запобіжної дії, є фрустрація, в якій об'єднуються туга, депресія, відчуття приреченості. Цей стан може тривати значний час і охоплювати не тільки період відбування покарання, а й деякий період після звільнення. Фізична ізоляція неминуче спричиняє духовну ізоляцію засуджених від суспільства, що, у свою чергу, породжує помилкову самосвідомість і призводить до посилення деформації способу життя. Все це спричиняє труднощі при здійсненні попереджувальної діяльності у виправних колоніях. Саме тому застосування даної норми необхідно обмежувати лише часом, який дійсно необхідний для припинення конфлікту в середовищі засуджених.

2. Переведення в іншу установу виконання покарань. Порядок застосування цього заходу передбачений Інструкцією про порядок розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі. Відповідно до неї, рішення про переведення особи до іншої установи приймається Апеляційною комісією, створеною в ДПтС України на підставі відповідних документів, які подаються адміністрацією установи виконання покарань, де утримується засуджений, через регіональне управління центрального органу ДКВС України.

Дана категорія засуджених переводиться до іншої установи після надходження персонального наряду. При вирішенні питання про необхідність переведення засудженого до іншої установи для отримання персонального наряду до центрального органу ДКВС України надсилається мотивований висновок, затверджений начальником територіального органу управління ДКВС України або особою, яка виконує його обов'язки. До висновку додаються матеріали, зібрані в ході перевірки обставин, що загрожують життю і здоров'ю засудженого.

3. Інші заходи. Поряд із зазначеними заходами адміністрація виправної колонії має право застосувати й інші заходи, які не суперечать кримінально-виконавчому законодавству та нормативно-правовим актам Міністерства юстиції України, зокрема: а) визначає персональне спальне місце, б) переводить в інше відділення СПС іншої локальної дільниці для подальшого відбування покарання; в) проводить зміну його робочого місця, г) проводить заходи з урегулювання конфлікту, що виник, тощо.

Як висновок, слід зазначити, що законодавець не вважає застосування зміни умов тримання засуджених, а саме переведення з дільниці посиленого контролю до дільниці ресоціалізації, з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної адаптації, застосування таких інститутів, як заміна невідбутої частини покарання іншим видом покарання та умовно-дострокове звільнення як можливі заходи забезпечення особистої безпеки засуджених.

Борець Ю. В.,
старший викладач кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ

Створення ефективної системи профілактики злочинності, зниження ступеня впливу криміногенних факторів на розвиток демократичних засад і суспільних відносин є стратегічним напрямом державної політики у сфері протидії злочинності. Зміцнення правопорядку у країні потребує не лише цілеспрямованих та високоорганізованих дій з боку владних структур і сил правопорядку, а й консолідації зусиль громадськості у цій діяльності. Охорона громадського порядку і забезпечення безпеки суспільства, дотримання законності та зміцнення правопорядку у будь-якій країні, зокрема й в Україні, неможливі без участі у цій діяльності громадян.

Організація роботи із залучення населення до участі у профілактиці злочинів розглядається як важлива складова досягнення позитивного результату у протидії злочинності. Важливим поштовхом до вирішення зазначеної проблеми має бути реалізація Закону України «Про пробацію».

Пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності, та забезпечення суду інформацією, що характеризує особу, яка притягається до кримінальної відповідальності; підготовка досудових доповідей щодо осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності; здійснення нагляду; виконання певних видів покарань, не пов’язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи; здійснення заходів щодо підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення.

Розглянемо місце соціальної роботи відповідно до різновидів діяльності служби пробації. Видами пробації є: досудова пробація; наглядова пробація; пенітенціарна пробація. Досудова пробація передбачає забезпечення суду чітко представленою інформацією, що характеризує особу, яка притягається до кримінальної відповідальності, з метою прийняття судом рішення про міру відповідальності особи. Для підготовки досудової доповіді персонал органів пробації має право отримувати інформацію про особу, яка притягається до кримінальної відповідальності, від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян. Зрозуміло, що здійснення цих завдань найбільш доцільно доручити особам, що мають освіту соціального працівника.

Досудова доповідь стосовно особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, повинна містити: соціально-психологічну характеристику;

оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок щодо можливості виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Ефективно виконати зазначені вимоги може лише фахівець, який знає психологію, педагогіку, має базові знання з психопатології і психіатрії. З огляду на це видається дивним, що порядок складання досудової доповіді затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а не спеціалістами з психології, педагогіки та соціальної роботи.

Найбільш важливою складовою діяльності органу пробації є наглядова пробація, що полягає у здійсненні наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, засуджених до громадських робіт, виправних робіт, до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів.

Проте, знов таки порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. На нашу думку, розробка форм та методів наглядової пробації, порядок її здійснення потребує серйозного наукового аналізу, психологічного обґрунтування та апробації результатів досліджень на експериментальних майданчиках. Особливо гостро це питання постає в тому разі, коли йдеться про реалізацію пробаційних програм.

Метою реалізації пробаційних програм, що входять до складу системи ресоціалізації, є попередження рецидиву правопорушень підлітків, а отже, насамперед, забезпечення їх працевлаштування та навчання. Органи пробації сприяють залученню неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти. Крім цього, необхідне створення сприятливого соціального середовища, тому виховна робота щодо неповнолітніх може проводитись із залученням батьків (або їх законних представників), а в разі неможливості – залучення наставників.

Слід зазначити, що Законі України «Про пробацію» не йдеться про наставників, але великі сподівання покладаються на волонтерів. Із контексту зрозуміло, що соціально-виховна робота буде, насамперед, сферою їх діяльності. Зокрема у законі зазначається, що соціально-виховна робота – це цілеспрямована діяльність персоналу органу пробації для досягнення мети виправлення засуджених.

Соціально-виховна робота проводиться за індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи.

Зрозуміло, що зазначені види діяльності можуть реалізовувати лише фахівці. Разом з цим, сприяння працевлаштуванню чи залучення до навчання; участь у культурних заходах та організація таких заходів і забезпечення об'єкту й технологічних засобів соціально корисній діяльності (наприклад, громадські роботи) цілком можливо здійснювати силами волонтерів.

Відповідно до закону, до реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. Звичайно, це дуже потрібно, проте без участі соціальних служб для сім'ї та молоді координація зусиль різних закладів навряд чи можлива.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що громадськість відіграє особливо важливу роль у протидії постпенітенціарному рецидиву, що зумовлено самою природою злочинності, нейтралізації найглибших, фундаментальних детермінант – справа перш за все самого суспільства, його громадського активу. Втім, слід визнати, що Україна перебуває лише на початковому етапі формування останнього. У зв'язку з цим, однією з основних її стратегій має стати зближення держави та громадськості, створення широкої платформи спільних нерепресивних методик нейтралізації потенціалу криміналізації суспільства.

Василюк І. М.,
адвокат Волинської колегії адвокатів

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Злочинність, як відомо, є продуктом суспільства, їй запобігають всі елементи (ланки, інститути) соціальної системи [1, с. 47]. Саме тому здавна питання запобігання злочинам розглядаються в науці у контексті функціонування різних суб'єктів запобіжної діяльності [2, с. 196]. При цьому, як слушно зауважив з цього приводу А. П. Закалюк, суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [3, с. 346]. Крім цього, як вірно зробив висновок В. К. Звірбуль, система запобігання злочинам має два необхідних аспекти опису: через суб'єктів запобіжної діяльності та через структуру і зміст загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів [4, с. 133].

Виходячи з цього, у кримінології суб'єкти запобігання злочинам поділені на декілька груп, в одну з яких входить і прокуратура України, як орган, стосовно якого запобігання злочинам віднесено до основних завдань і функцій [3, с. 346].

В основу такого поділу суб'єктів запобігання злочинам покладено функціональну ознаку, насамперед реальний вплив виконуваних ними функцій

та відповідних їм видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних проявів [3, с. 346].

Як показало вивчення наукової літератури, при будь-яких підходах, які висловлювались у ній тими чи іншими дослідниками, органи прокуратури, навіть при тому, що у Законі України «Про прокуратуру» (у всіх його реакціях, розпочинаючи з 1991 р.) ні завдання, ні функції запобігання злочинам безпосередньо не виділялись і навіть не згадувались, без будь-яких сумнівів і застережень належить до суб'єктів запобігання злочинам [1, с. 48]. Як у зв'язку з цим зробив висновок І. І. Митрофанов, діяльність органів прокуратури із запобігання злочинам повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до суб'єктів запобіжної діяльності [1, с. 48]. Зокрема, до таких науковці відносять: а) відповідальність суб'єктів за досягнення завдань відповідної діяльності та її результатів [5, с. 12]; б) виявлення та усунення, ослаблення, нейтралізація причин і умов, що сприяють існуванню і поширенню злочинності в цілому, її окремих видів і конкретних злочинів; в) утримання від переходу на злочинний шлях і забезпечення реалізації осіб, схильних до вчинення злочинів (рецидиву) [6, с. 195].

Саме у такому змісті й розглядається запобіжна діяльність прокуратури у доктринальних джерелах. При цьому, як встановлено у ході даного дослідження, досі прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам науковцями не вивчалась. У той самий час, окремі аспекти реалізації прокуратурою завдань із запобігання злочинам, що розглядались у межах дисертацій інших наукових спеціальностей (12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність [7, с. 366-417]; 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура [7, с. 418-427]; ін.), не тільки лише у загальних рисах розкрили зазначені питання, а й не дали повною мірою відповіді на складні та неоднозначні проблеми, що склали зміст об'єкта, предмета і завдань цього дослідження. Більш того, такий підхід тільки звужував реальні можливості прокуратури у запобіганні злочинам та зводився, в основному, до реалізації її наглядової функції. А в умовах, коли у чинному КПК України на відміну від КПК України 1960 року [8], відсутня правова норма, що зобов'язувала б у тому числі прокурора виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, запобіжна діяльність останнього та в цілому органів прокуратури зведена нанівець [9].

У зазначеній ситуації питання, що стосуються визначення місця і ролі прокуратури у системі суб'єктів запобігання злочинам, в науці набувають особливої актуальності та набувають значний теоретико-прикладний характер і значущість.

З огляду на це, на передній план, у першу чергу, виходять сучасні наукові розробки з означеної проблематики, які стали методологічним підґрунтям для вивчення проблем, що визначені в якості завдань цього дослідження. У цьому контексті досить своєчасною і такою, що надає певні орієнтири щодо видозміни запобіжної діяльності прокуратури, стала наукова розробка В. М. Юрчишина (2014 р.), а саме – навчальний посібник «Процесуальні функції прокурора в досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система», у якому

підрозділ 3.3 «Запобіжна (попереджувальна) функція прокурора у досудовому розслідуванні» має безпосереднє відношення до розглядуваної у цій роботі проблематики [10].

Список використаних джерел

1. Митрофанов І. І. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / І. І. Митрофанов, С. В. Степаненко. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2011. – 256 с.
2. Деятельность органов расследования, прокурора и суда по предупреждению преступлений / Т. М. Арзуманян, В. К. Звирбуль, М. И. Кащук, Г. М. Миньковский и др. ; под общ. ред. Н. В. Жогина. – М. : Госюриздат, 1962. – 279 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
4. Звирбуль В. К. Теоретические основы предупреждения преступности / отв. ред. В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юридическая литература, 1977. – 432 с.
5. Мицкевич А. В. Субъекты советского права / А. В. Мицкевич. – М. : Гос. изд-во юрид. литературы, 1962. – 212 с.
6. Криминология : учебник / под. ред. Г. М. Миньковского, Н. Ф. Кузнецовой. – М. : БЕК, 1998. – 566 с.
7. Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук / укладачі: В. К. Грищук, Б. О. Кирись, О Ф. Пасєка. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 472 с.
8. Про затвердження Кримінально-процесуального кодексу Української РСР : Закон Української РСР від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
9. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1371.
10. Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система : навч. посіб. / В. М. Юрчишин. – Чернівці : Техно-друк, 2014. – 276 с.

Вдовиченко В. В.,
головний спеціаліст відділу персоналу та організаційно-інформаційної роботи головного управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області

МЕХАНІЗМ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

У ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України закріплюється право засуджених на соціальне забезпечення, у тому числі й на оформлення пенсій, відповідно до законів України. Потреба засуджених у соціальному забезпеченні має природний характер, оскільки це право відноситься до всіх громадян та супроводжує кожну людину протягом всього життя [1].

Законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 року № 1186-VII було внесено зміни до ст. 122 КВК України, яка закріплює право засуджених на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії засудженим за наявності відповідного права мають призначатися органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання [2].

Раніше засудженим, які відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі, досягли пенсійного віку, стали інвалідами чи втратили батьків внаслідок чого набули право на той чи інший вид пенсії, її призначали лише після відбуття покарання. Сьогодні ж, ця норма скасована, а тому засуджені мають право на пенсійне забезпечення згідно з чинним законодавством.

В установу виконання покарань може потрапити особа, якій уже було призначено пенсію. Такі особи продовжують отримувати її під час відбування покарання. А громадяни, які набули право на пенсію вже під час відбування покарання, підлягають державному пенсійному забезпеченню на загальних підставах. Розмір їхньої пенсії визначається згідно із чинним законодавством і не потребує іншого, спеціального, механізму обчислення. Тобто, діючим законодавством не передбачено спеціального порядку призначення пенсій засудженим, у яких право на її отримання виникло під час відбування покарання. Водночас для цих осіб передбачено особливий порядок звернення з приводу призначення пенсії, що відрізняється від загальновстановленого.

Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 № 22-1, визначено, що заява про призначення пенсії засудженим до позбавлення волі подається через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої нотаріально, до органу, що призначає пенсію за місцезнаходженням установи

виконання покарань [3].

Представник особи, яка відбуває покарання, окрім заяви подає й інші необхідні для призначення пенсії документи, передбаченні вищевказаним Порядком.

За бажанням засудженого відповідні документи для призначення пенсії можуть подаватися ним безпосередньо відповідно до ст. 122 КВК України.

Якщо засуджений бажає подати необхідні для призначення пенсії документи особисто, то він подає в адміністрацію установи виконання покарань клопотання про забезпечення належних умов для призначення йому пенсії за місцем розташування установи, зокрема щодо виклику представників Пенсійного фонду України та офіційного прийому ними у визначеному порядку необхідних документів безпосередньо від нього.

Витрати на відрядження представників Пенсійного фонду України для проведення заходів щодо оформлення необхідних документів відшкодовуються у встановленому порядку за рахунок отриманих внаслідок цього пенсій відповідними особами, які відбувають покарання.

Порядок та розмір компенсації встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Адміністрація установи виконання покарань протягом не більш як 30 днів із дня реєстрації клопотання забезпечує зустріч засудженого з представником Пенсійного фонду та всебічно сприяє належному оформленню й поданню ним відповідних документів.

Якщо засудженому до позбавлення волі пенсія вже була призначена, то адміністрація установи, де пенсіонер відбуває покарання, надсилає органу Пенсійного фонду за місцезнаходженням установи повідомлення про прибуття засудженого. На підставі повідомлення орган Пенсійного фонду за місцем знаходження установи надсилає запит пенсійної справи до органу Пенсійного фонду за попереднім місцем проживання або відбування покарання засудженого.

Після постановки на облік пенсійної справи засудженого продовжується виплата його пенсії за новим місцем відбування покарання.

Виплату пенсій засудженим здійснює управління Пенсійного фонду за місцем розташування установи виконання покарань шляхом перерахування пенсійних коштів на рахунок установи.

А потім сама установа згідно зі списками, які подало управління, розподіляє отримані кошти по особових рахунках засуджених.

Пенсія виплачується щомісяця, у строк не пізніше 25 числа місяця, за який виплачується пенсія. З метою забезпечення стабільного фінансування виплати пенсій кожному пенсіонеру встановлено індивідуальну дату виплати пенсії протягом виплатного періоду, з 4 по 25 число щомісяця.

Пенсіонери, що отримують підвищення до пенсії за нормами Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (інвалідам війни, учасникам бойових дій, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей загиблих) мають право першочергової виплати пенсій, яка здійснюється в першій декаді, не пізніше 10 числа.

Із заробітної плати, отриманих пенсій та інших доходів засуджених здійснюються утримання відповідно до законодавства.

Під час перебування пенсіонера на повному державному утриманні у відповідній установі йому виплачується 25 відсотків призначеної пенсії. Частина пенсії, що залишилася після виплати суми пенсії пенсіонеру та членам його сім'ї, перераховується до установи, де пенсіонер перебуває на повному державному утриманні, за його особистою заявою.

Коли розмір пенсії пенсіонера перевищує вартість утримання у відповідній установі, після надання зазначеної довідки, в разі необхідності, проводиться зміна розмірів частини пенсії, що підлягає перерахуванню відповідній установі та частини пенсії, яка виплачується самому пенсіонерові.

Підводячи підсумок, зауважимо, що держава не лише поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, а й гарантує їх пенсійне забезпечення, наявність ефективного механізму реалізації права на пенсійні виплати та створення умов, які гарантують засудженій особі можливість рівноправної участі в соціальному житті суспільства. В основі пенсійного забезпечення засуджених лежать невід’ємні права людини та громадянина. Звідси витікає, що право на пенсійне забезпечення – це не єдине право засуджених у соціальній сфері; на них поширюються всі без винятку положення щодо соціального захисту громадян. Отож, із часом практика може поширитись на відповідні відносини засуджених при відбуванні покарання у виді позбавлення волі, що вимагає від України вжиття заходів щодо упередження можливих порушень.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.

2. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів : Закон України від 08.04.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 2048.

3. Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 № 22-1.

Гетта В. Г.,
професор кафедри технологічної освіти та інформатики Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук, професор

САМОСПОСТЕРЕЖЕННЯ, САМООЦІНКА, САМОКОНТРОЛЬ І САМОКОРЕКЦІЯ – ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Проблема соціалізації особистості стосується всіх верств населення. Діти з часом вступають у доросле життя, тобто в соціальне життя, дорослі в ньому живуть, працюють, пристосовуються до вироблених десятиліттями норм і правил поведінки в суспільстві. Проте далеко не завжди це відбувається в позитивному руслі. Часто з різних причин окремі громадяни не знаходять свого місця в суспільстві, конфліктують з ним, порушують не тільки правила співіснування, а й закони. Причин цьому багато. Вони розглядаються в психолого-педагогічній літературі багатьма авторами (Г. М. Андрєєва, Л. А. Петровська, О. С. Третяк та ін.), проте, на нашу думку, на сьогодні недостатньо досліджено механізм входження людини в соціум.

У навчальних закладах різних рівнів недостатньо приділяється уваги формуванню та розвитку тих якостей особистості, які необхідні для соціальної адаптації людини. Вважається, що це відбувається автоматично. Із навального закладу пішов у робітничий колектив – дотримуйся його традицій, не порушуй встановлених правил і все буде гаразд. Чи відбув покарання, отримав урок – більше не кради, не порушуй громадського порядку, дотримуйся встановленого порядку і виконуй встановлені суспільством закони.

Однак не все так просто. Людину треба вчити, як це робити. Не дарма виникла потреба у соціальних психологах, які покликані допомагати людям соціалізуватись. Зрозуміло, що до соціального психолога, у більшості своїй, звертаються в екстремальних ситуаціях. Хоча важливо не доводити свої проблеми до такого стану.

Потрібно прагнути до того, щоб людина корегувала свої дії відповідно до умов, здійснювала самоспостереження, самооцінку, а потім на основі аналізу здійснювала самоконтроль. Чому небагато людей так діють? Мабуть тому, що не мають відповідної підготовки. Щоб так діяти, перш за все треба мати креативне мислення, його гнучкість і позитивність. У школі чи ВНЗ ми зазвичай розв’язуємо стандартні задачі зі збірників, шукаємо відповіді, а у житті виникають нестандартні задачі і кожна відповідь має свою ціну. Неправильно розв’язав задачу – викликав неприємності, втратив кошти тощо.

Великої шкоди людині завдає негативне мислення, завищена самооцінка, схильність до дій на емоціях, навмання. Негативне мислення затьмарює продуктивне мислення. Досвід свідчить, що так звані «скиглії» ніколи не досягають успіху в житті.

Чільне місце у соціальній адаптації мають комунікативні здібності. Перш ніж прийняти важливе рішення, людина з розвинутими комунікативними здібностями консультується з іншими більш досвідченими людьми, порівнює себе з іншими знайомими, які розв'язували подібні проблеми тощо. Складовою комунікативних здібностей є мовлення (як внутрішнє, так і зовнішнє). Людина з розвинутим мовленням значно продуктивніше розв'язує проблеми, ніж та, в якої мова збідніла, насичена нецензурною лексикою та жаргонізмами.

Важливо ланцюг «самоспостереження – самоконтроль – самокорекція» довести до автоматичного використання, щоб людина звикла до такого алгоритму вирішення своїх проблем.

Звичайно, значні труднощі виникають у випадках ресоціалізації – відновленні людини у соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення до самостійного загальноприйнятого життя в суспільстві. Потрібний комплексний вплив на особу як з боку влади, так і суспільства. Проте механізм ресоціалізації з певними корективами наповнення співпадає з механізмом соціалізації.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 363 с.

2. Калайков И. Д. Теория отражения и проблема приспособления / И. Д. Калайков; ред. Г. Х. Шингаров ; АН СССР. Ин-т философии. – М. : Наука, 1986. – 142 с.

3. Петровская Л. А. Компетентность в общении : социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

4. Третяк О. С. Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу та особистісно зорієнтованих технологій навчання у процесі підготовки персоналу ДКВС України / О. С. Третяк // Вища освіта України – 2010. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 459–464.

Головач А. А.,
старший викладач кафедри фізичної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби
Кирієнко Д. М.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ І СТЯГНЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Для діяльності органів та установ виконання покарань (УВП), основним напрямом якої є реалізація кари, велике значення має принцип гуманізму, відображений у ст. 5 Загальної декларації прав людини формулою заборони: «Ніхто не повинен піддаватися катуванням чи жорстокому, нелюдському або ж принижуючому його гідність поводженню і покаранню». Треба віддати належне тому, що дане положення декларується й у ч. 1 ст. 1 КВК України. З цього в літературі вже був зроблений висновок, що кримінально-виконавче законодавство і практика його застосування відповідають міжнародним стандартам. Однак видається, що лише більш повне втілення принципу гуманізму в кримінально-виконавчому законодавстві із закріпленням у нормах КВК України гарантій захисту засуджених від катувань, насильства й іншого жорстокого чи такого, що принижує людську гідність, поводження з ними дозволить привести нормативну базу виконання покарань до світових стандартів, зробити загальновизнані принципи і норми міжнародного права складовою частиною кримінально-виконавчої системи України. Дотримання принципу гуманізму в діяльності органів та УВП необхідно і тому, що усяка діяльність, несумісна з гуманністю, вважається аморальною [1, с. 120].

Гуманізм при виконанні покарання виявляється у ставленні адміністрації УВП до засуджених. Саме з цих розумінь кримінально-виконавче право має виходити з того, що гуманізм діяльності адміністрації УВП насамперед означає людське ставлення держави, суспільства до злочинця, який зазнає кримінальної репресії [2, с. 63]. Проте на практиці цей принцип по-різному сприймається персоналом та засудженими. Як показало проведене нами анкетування засуджених, на запитання «Чи гуманне до Вас ставлення адміністрації колонії при обранні виду стягнення або застосуванні заохочення?» лише 40 % позбавлених волі відповіли «так». Відсутність гуманізму, на думку респондентів, виявляється в тому, що персонал намагається застосовувати якомога суворіші стягнення, натомість заохочення, як правило, обираються не з позиції їх цінності для засуджених, а з огляду на відсутність додаткових дій з боку адміністрації, пов’язаних з їх реалізацією. Як зазначав один засуджений під час бесіди, йому неодноразово відмовляли у застосуванні заохочення у виді

додаткового побачення з мотивів, що це вимагає підготовки значно більшого числа документів. На відміну від засуджених, 92 % працівників переконані, що застосовують заохочення і стягнення з дотриманням принципу гуманізму, ставлячись при цьому до засуджених «максимально поблажливо». Як приклад було наведено ситуацію, коли засудженого помістили до дисциплінарного ізолятора спочатку на 15 діб, а потім звільнили звідти достроково, бо він почав себе погано почувати. На нашу думку, останній приклад у жодному разі не може визнаватися ілюстрацією гуманності адміністрації, бо істинний гуманізм повинен проявлятися в первинному гуманному підході до обрання виду стягнення чи заохочення, їх цінності для засуджених. Також навряд чи співвідноситься з принципом гуманізму і прирівнювання відмови позбавлених волі від роботи або її припинення до злісного порушення режиму (ст. 133 КВК України), що не виключає і можливість зміни умов тримання засуджених шляхом переведення їх в інші УВП з більш суворим рівнем безпеки.

Гуманізм покладає на адміністрацію УВП обов'язок не лише піклуватися про здоров'я засуджених, а й враховувати їхню поведінку в період відбування покарання, прагнення компенсувати заподіяний злочином збиток, вікові, фізичні, психічні особливості, наслідки відбування покарання, що позначаються на членах родини засудженого, і т. ін. Разом із тим було б неправильним, як вважає В. О. Уткін, зводити гуманізм до лібералізму в кримінально-виконавчій діяльності, до всіляких послаблень для засуджених при виконанні (відбуванні) покарання [2, с. 63]. Вочевидь, адміністрації УВП необхідно враховувати, що в кримінально-виконавчій діяльності принцип гуманізму набуває об'єктивні характеристики, тому зовсім неприйнятно ставити його втілення у залежність від примх засуджених, як це, по суті, пропонує робити О. І. Зубков, який вважає, що реалізація принципу гуманізму поставлена в пряму залежність від поведінки, бажання і настрою засуджених [3, с. 15]. Слід підтримати визначення А. Х. Степанюка, що гуманізм кримінально-виконавчої діяльності повинен виявлятися в мінімумі кримінально-правової репресії [4, с. 37].

Отже, гуманізм, що сполучається із принципом законності, вимагає, щоб правообмеження, застосовувані до засуджених, не виходили за визначені чинним законодавством межі та не могли коригуватися адміністрацією колонії. Як справедливо зазначав із цього приводу І. І. Карпець, там де починається розсуд адміністрації, закінчується законність і гуманізм [5, с. 76, 77].

Спираючись на цю авторитетну думку, можна дійти висновку, що дотримання принципу гуманізму у процесі застосування заохочень і стягнень можна досягти, закріпивши на нормативному рівні як перелік порушень, так і стягнення, що мають за них накладатися, максимально обмеживши розсуд адміністрації УВП в частині можливостей погіршення становища засудженого. Подібним чином слід врегулювати й можливості застосування заохочень.

Список використаних джерел

1. Философский энциклопедический словарь / под ред. Е. Ф. Губского, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М. : Инфра-М, 1998. – 576 с.

2. Уткин, В. А. Курс лекций по уголовно-исполнительному праву. Общая часть / В. А. Уткин. – Томск : Томск. гос. ун-т, 1995. – 94 с.

3. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации / В. М. Анисимков, В. П. Артамонов, В. В. Базунов и др. ; под ред. А. И. Зубкова. – М. : Норма-Инфра-М, 1997. – 408 с.

4. Степанюк, А. Х. Впровадження міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець. – Х. : ТОВ «Кроссроуд», 2007. – 196 с.

5. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1973. – 287 с.

Гончаренко О. Г.,
начальник кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор економічних наук, доцент

ПРОБАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Визначення завдань каральної політики (покарання) – питання не тільки юридичне, а й певною мірою соціальне, політичне, економічне. Н. Вінер із приводу цілей покарання писав: «До тих пір, поки суспільство не встановить, чого воно в дійсності хоче: ізоляції, спокутування, виховання чи залякування потенційних злочинців – у нас не буде ні покаяння, ні ізоляції, ні виховання, ні залякування, а тільки плутанина» [1, с. 80]. У 1929 р. О. Жижиленко вказував на те, що «уява про можливі цілі каральної діяльності держави може визначити коло можливих сьогодні і майбутніх покарань, подібно тому, як в минулому та чи інша домінуюча мета покарання, характеризувала собою всю каральну систему даної епохи» [2, с. 18].

Аналіз нормативних джерел і публікацій дозволяє дати характеристику поняття «виконання покарання», до якого можуть бути застосовані два підходи. Перший – пов’язаний з вузьким його трактуванням, який обмежується межами реалізації суто кримінально-виконавчих функцій, тому не є темою нашого дослідження. Другий – пов’язаний із розширеним трактуванням і забезпечує вивчення не тільки з юридичного, а переважно з економічного, соціального і морального аспектів. У зв’язку з цим, діяльність кримінально-виконавчої системи необхідно розглядати не тільки як інститут боротьби зі злочинністю, а і як одну зі сторін життя суспільства. Отже, продуктом виробництва кримінально-виконавчої системи має стати повернення до суспільства осіб, які усвідомили свою вину і стали законослухняними членами соціуму.

Тому тільки ефективна діяльність кримінально-виконавчої системи може

сприяти розвитку і примноженню людського капіталу, а оскільки вона ще повинна задовольняти певні потреби суспільства, які пов'язані з ізоляцією злочинців та профілактикою правопорушень, то її продуктом має стати послуга, яка і набуває статусу суспільного блага.

Суспільне благо – давнє поняття західної суспільно-гуманістичної думки, яке розроблено в його сучасному фінансово-економічному аспекті П. Самуельсоном. Усі блага мають свою ціну. Проте через унікальні властивості неконкурентності та невиключеності у галузі виробництва і споживання суспільних благ не діє звичайний ринковий механізм ціноутворення. Тому пропорції виробництва та умови пропозиції суспільних благ визначаються у процесі суспільного (колективного) вибору.

Нині ринок не в змозі забезпечити громадян суспільними благами, тому держава бере на себе функції виробника чи замовника, визначаючи при цьому оптимальну кількість благ та мінімізуючи витрати на їх виробництво. М. Погудаєва, конкретизуючи діяльність держави зі створення суспільних благ, виділяє такі напрями, як: систему внутрішньої і зовнішньої безпеки; законодавчу діяльність держави (забезпечення правового порядку); систему державного управління (ефективна держава); соціальне забезпечення; освіта і охорона здоров'я; об'єкти інфраструктури (матеріально-технічна її частина, система водопостачання і очищення стічних вод, комунікації, дороги, порти, аеродроми, єдина енергосистема) [4].

Отже, надання послуг кримінально-виконавчою системою полягає в захисті суспільства від осіб, які вчинили злочини, шляхом їх ізоляції від суспільства, забезпечення правопорядку і законності, охорони здоров'я і безпеки засуджених, а також персоналу, посадових осіб і громадян, які знаходяться на території установи виконання покарань, повною мірою відповідає основним характеристикам чистого суспільного блага.

Кримінально-виконавча система надає також соціально значимі суспільні блага, які різноманітні за своїм призначенням. Соціальна реабілітація засуджених припускає цілеспрямований вплив на зниження ризику вчинення ними злочинів і надання допомоги з питань становлення їх законослухняними громадянами. «Саме тут проходить найбільший вплив на правове і моральне обґрунтування покарання, соціально-правовий статус особистості в суспільстві, характер, поступливість суспільного устрою, економічний і політичний стан держави» [6, с. 37]. Крім того, на думку С. Кутукова, сучасний виправний заклад – це важливий державний соціальний інститут, у якому загалом узаконений набір інструментів, які передбачають ресоціалізацію правопорушника [3]. Людині, яка відбуває покарання, законом визначено право на отримання освіти, професії, охорону здоров'я, соціальний і правовий захист, які дозволяють після звільнення адаптуватися до нормального життя. Тобто головним завданням кримінально-виконавчої системи є відновлення особистості, яке включає такі етапи цього процесу:

– пенітенціарний – включає виправлення і підготовку засудженого в місцях позбавлення волі до звільнення;

– постпенітенціарний – включає соціальну адаптацію після звільнення.

На думку В. Селіверстова, головну увагу пенітенціарної діяльності слід спрямувати на розробку «критеріїв і показників її ефективності, які характеризують не внутрівідомчі успіхи і досягнення, а внесок кримінально-виконавчої системи в забезпечення правопорядку в країні, захист прав і законних інтересів особистості. Основними критеріями у вирішенні поставлених проблем буде моніторинг постпенітенціарного рецидиву» [5, с. 15]. Рецидивна злочинність потребує коштів на розслідування нових злочинів, судових процесів й утримання осіб у слідчих ізоляторах тощо. В Україні зберігається достатньо високий рівень рецидивної злочинності, більше третини засуджених знову повертаються до виправних колоній, не зумівши адаптуватися в суспільстві й забезпечити себе легальними джерелами доходів.

Тому особливе значення в цьому процесі має постпенітенціарна соціальна допомога, яка охоплює питання відновлення багатьох соціально корисних зв'язків особи, звільненої з місць позбавлення волі. Завданнями цього етапу процесу ресоціалізації є: виключення чи нейтралізація негативного впливу оточуючого соціального середовища; допомога в побутовому облаштуванні та працевлаштуванні; відновлення зв'язків із родинами засудженого тощо. До того ж, у кризовій економічній ситуації значення соціальної підтримки звільненим має неабияку актуальність. Особливе занепокоєння викликає відсутність нормативного регулювання процесу сприяння в ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі.

Питання про те, хто повинен здійснювати соціальну постпенітенціарну допомогу в Україні є відкритим і дискусійним. Одні вчені обґрунтовують передачу означених функцій органам місцевого самоврядування, стверджуючи, що реально саме вони забезпечені фінансовими, матеріальними та адміністративними ресурсами з побутового забезпечення та працевлаштування засуджених; інші – пропонують доручити ці функції громадським організаціям, закликаючи їх сприяти у працевлаштуванні та наданні допомоги; треті – вважають за необхідне покласти ці обов'язки на правоохоронні органи. На нашу думку, очевидний комплексний характер проблем соціальної адаптації засуджених визначає необхідність тільки функціональної взаємодії всіх перелічених суб'єктів на чолі зі службою пробації.

Зарубіжний досвід свідчить, що служба пробації є важливим інститутом сфери кримінального судочинства і профілактики правопорушень. Позитивний світовий досвід свідчить про те, служба пробації попереджає криміналізацію особистості, знижує рецидивну злочинність, зменшує навантаження пенітенціарної системи, і в кінцевому підсумку сприяє підвищенню результативності діяльності кримінально-виконавчої системи та зниженню витрат державного бюджету на її утримання.

Отже, ресоціалізація особистості є однією з основних завдань, які стоять перед кримінально-виконавчою системою. Робота в цьому напрямі повинна мати не разовий чи імпульсивний характер, а бути систематичною і постійною. При цьому всі складові процесу ресоціалізації повинні фінансуватись в межах коштів, виділених на кримінально-виконавчу систему. Взаємодія всіх означених вище органів влади та державних і громадських організацій надасть

змогу підвищити результативність діяльності кримінально-виконавчої системи, оптимізуючи витрати на її утримання.

Список використаних джерел

1. Вінер Н. Кибернетика и общество / Н. Вінер – М., 1958. –117 с.

2. Жижиленко А. А. Очерки по общему учению о наказании / А. А. Жижиленко. – М., 1929. – 33 с.

3. Кутуков С. А. Уголовно-исполнительная система как часть общества: социальные функции и проблемы взаимодействия / С. А. Кутуков // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2010. – № 1. – С. 17–19.

4. Погудаева М. Ю. Развитие предпринимательства в системе организационно-экономического функционирования объектов государственного сектора / М. Ю. Погудаева // Экономические науки. – 2008. – № 2. – С. 129–131.

5. Селиверстов В. И. Концепции развития уголовно-исполнительной системы РФ / В. И. Сильверстов // Материалы заседании криминалистов и криминологов (Москва, 15 февраля 2011 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.crimpravo.ru/blog/ugolovno-ispolnitelnay_systema/768.html.

6. Шамис А. Исправительное воздействие на осужденных – социальная функция ИТУ / А. Шамис // Преступление и наказание. – 1994. – № 12. – С. 37–40.

Денисов С. Ф.,
начальник кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, доктор юридичних наук, професор
Кулик С. Г.,
старший викладач кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету

ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ НАРУЗІ НАД МОГИЛОЮ, ІНШИМ МІСЦЕМ ПОХОВАННЯ АБО ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО

Незважаючи на тенденцію до зниження, злочин, передбачений ст. 297 Кримінального кодексу (далі – КК) України, а саме «Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» є одним із найчисельніших злочинів проти моральності. Статистична картина цього кримінального правопорушення свідчить, що його питома вага серед інших злочинів цієї групи складає більше 40 %.

Крива динаміки вищезазначеного злочину проти моральності є хвилеподібною. Сплески кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень цього виду відбувалися у 2007 р. – 4138 та 2011 р. – 3340 злочинів. Починаючи з 2012 р., кількісні показники зазначеного злочину падали: 2013 р. – 1860, 2014 р. – 1608 зареєстрованих злочинів. Зазначена тенденція до зниження була перервана в 2015 р., коли кількість облікованих злочинів за ст. 297 КК України склала 1932 зареєстрованих випадків [1]. Статистична картина засуджених за ст. 297 КК України за цей же період підтверджує зазначені вище дані: 2013 р. – 315 осіб, 2014 р. – 225 осіб, 2015 р. – 321 особа.

Усе актуальнішим стає питання дієвого запобігання цьому злочину. Організація запобіжних заходів неможлива без урахування криміналістичних особливостей його вчинення. Як слушно указує В. Юсупов, типовими місцями вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 297 КК України, є кладовища, в одиничних випадках – морги. Злочинним посяганням піддаються «густонаселені» кладовища (1000 і більше місць поховання), як правило, в місті або населеному пункті міського типу. При цьому таке кладовище погано охороняється, безлюдне або малолюдне, віддалене від місця проживання людей. Більшість даних злочинів вчинюється за місцем проживання злочинців (у тому ж населеному пункті, де розташовано кладовище). Характерною порою року для даних посягань є весна й осінь. Типовий час злочину: у нічний час (з 22 до 6 год.); вечірня пора (з 18 до 22 год.) [3, с. 509].

Ураховуючи ці особливості, необхідна організація належної охорони місць поховань, а саме: застосування сучасних охоронних систем, встановлення відеоспостереження на відповідних місцях, установлення позмінної варти з числа співробітників Національної поліції (підрозділу поліції охорони) або рядового складу Національної гвардії України задля недопущення проникнення сторонніх осіб у вечірній або нічний час на охоронювану територію. Крім того, підсиленої охорони потребують місця поховань у весняно-осінній період.

На нашу думку, особливо важливим у рамках запобіжного впливу є налагодження взаємодії співробітників Національної поліції з населенням, це дозволить оперативно виявляти факти вчинення наруг над могилами, при тому, що своєчасність є однією з основних умов швидкого розкриття злочинів цієї категорії та виявлення осіб, схильних до їх вчинення.

Найчастіше злочини, передбачені ст. 297 КК України, мають саме корисливий мотив або не виключають його. Злочинці досить часто викрадають металеві огорожі та інше майно. Тому налагоджена взаємодія із найближчими пунктами збору металобрухту також сприятиме розкриттю зазначеного кримінального правопорушення. Важливим є дієве та ефективне застосування до порушників заходів адміністративної (штраф, виправні роботи) та кримінальної відповідальності (штраф, громадські роботи, обмеження волі, позбавлення волі).

Необхідним запобіжним заходом є дієва реалізація ч. 4 ст. 31 Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 р., у якій задекларовано наступне: «У разі осквернення могил, місць родинного

поховання, навмисного руйнування чи викрадення колумбарних ніш, намогильних споруд та склепів відшкодування матеріальних збитків здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету з наступним їх відшкодуванням за рахунок винних осіб згідно із законом».

Наразі статистика таких відшкодувань тяжіє до нуля. Саме тому ознайомлення громадян із вищезазначеною нормою не тільки дозволить розпочати її ефективно реалізовувати, а і змусить виконавчі органи сільських, селищних та міських рад більш сумлінно виконувати обов'язки щодо охорони місць поховання та сприятиме зниженню рівня злочинності в цій сфері.

Дієвим індивідуальним заходом профілактики наруг над могилами може стати ремонт та відновлення місця поховання не лише за рахунок правопорушника, а й залучення винуватця до самого процесу відновлення та ремонту могил у рамках громадських робіт. За даними нашого дослідження, більше 70 % практичних працівників уважає, що такий захід буде мати позитивний результат у сфері запобігання цьому кримінальному правопорушенню.

Тим не менш, санкція ст. 297 КК України не передбачає громадські роботи у теперішній редакції, саме тому є пропозиція передбачити цей вид покарання в якості альтернативної санкції та, враховуючи дослідження В. О. Макарова [2, с. 16] щодо кримінально-правових санкцій та їх застосування за злочини проти моральності, викласти ч. 1 ст. 297 КК України в такій редакції:

1. Наруга над могилою, іншим місцем поховання, над тілом померлого … (далі за текстом)… , –

караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: Ф. №1 / Затв. наказом ГПУ від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html.

2. Макаров В. О. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти моральності : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.08 / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2015. – 20 с.

3. Юсупов В. В. Криміналістична характеристика наруги над могилою: аналіз елементів / В. В. Юсупов // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 507–512 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08jvvmae.pdf.

Доній Н. Є.,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор філософських наук, доцент

ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Життя індивіда в надшвидкому сучасному соціальному просторі змушує суспільство переорієнтовуватися й переорієнтовувати індивіда на думку, що життєво важливим є володіння надзвичайно високим рівнем соціальної адаптованості. Вказаний рівень має сприяти тому, що після проходження біфуркаційного повороту індивід доволі оперативно та без значної шкоди для себе пристосується до ситуацій, які О. Тоффлер назвав «миттєво зникаючими». Підвищує значимість високого рівня соціальної адаптації й факт, що новітній соціальний простір є прикладом «сучасності, що в своїх переломних моментах продукує небезпеку. В таких фазах суспільство вимушено розвивати нові інституціональні правила та системи, щоб зупинити власноруч створену небезпечність [2, с. 41]».

Одним із механізмів розвитку адаптаційного потенціалу й водночас орієнтирів для вітчизняної системи освіти вбачається «функціональна грамотність», концепція якої була презентована в рамках діяльності ЮНЕСКО. Попри здавалось би звуження поняття, функціональна грамотність представляється феноменом більш багатогранним і ширшим ніж категорія «грамотність», адже остання еволюціонувала в бік конкретизації й у теперішній час загальноприйнятим її значенням вважається перелік базових навичок: уміння читати, писати й рахувати. Поняття «функціональна грамотність», окрім вказівки на базові навички, поєднує фактично дві категорії. Перша категорія «функція» демонструє приналежність до активності в усіх її формопроявах, а друга – вказує на відношення до сфери особистості та підкреслює її здатність максимально використовувати набуті в різних контекстах знання.

Такий підхід дозволяє припустити, що функціональна грамотність виступає прикладом інтегративного утворення загальної освіти та багатопланової людської активності. Вона також презентує собою форму соціально активного життя людини, тобто символізує здатність розуміти та використовувати за призначенням, виходячи з ситуації, різну інформацію у побутовому, професійному й громадському житті. Крім того, функціональна грамотність акцентує на спроможності людини вступати у відносини із зовнішнім середовищем і максимально швидко адаптуватися й функціонувати в ньому. Це означає, що функціонально грамотна людина здатна до включення та вкорінення себе в межах: а) середовища на локальному, регіональному, державному та глобальному рівнях; б) економічної, культурної, політичної

практики суспільства; в) соціальної та культурної динаміки суспільства.

Дехто може зауважити, що функціональна грамотність у такій трактовці є категорією, близькою за значенням до поняття «соціальна компетентність». Проте, переконані, що соціальна компетентність є більш вузьким поняттям, адже під нею переважно мається на увазі здатність трансформувати отриманий досвід входження в соціальний простір, налагодження соціальної взаємодії, вміння вибудовувати комунікативну активність/зв'язки й адаптуватись до умов мінливого суспільства. Якщо до цього переліку додати ще вміння визначати і зберігати власну неповторність й утримувати баланс між індивідуальним і соціальним життям, то саме так ми отримуємо категорію «функціональна грамотність».

Достатній рівень функціональної грамотності у людини дозволяє вести мову про наявність певних соціогуманітарних досягнень й існування грамотного соціального простору. Навпаки, низький рівень компетенцій можна позначити як форму «функціональної неграмотності» й він буде означати нездатність людини адекватно реагувати на соціальні зміни. Такий вид неграмотності демонструє, що у людини не сформована потреба в набутті нових знань, навичок і вмінь й відсутній мотив щодо їхнього вдосконалення у майбутньому. Функціональна неграмотність як показник також проявляється в нездатності до отримання користі з ситуацій, що змінюються, в невмінні управляти життєвими обставинами й накопичувати новий соціальний досвід. Наслідком функціональної неграмотності бачиться породження тих ситуацій ризику, які доволі швидко стають ситуаціями соціальної та особистої катастрофи.

Виходячи з вищесказаного, можна констатувати, що соціальні інститути освіти й виховання мають переорієнтовуватися на формування функціональної грамотності й це має стати не тільки основою для маневреності освітньої системи, а й надасть людині можливість періодично «включатися/відключатися» до/від освітнього процесу. Що мається нами на увазі під маневреністю освітньої системи?

Перше. Освітня система здатна діяти на випередження, надаючи сукупність знань і навичок, яка може бути корисною й затребуваною в проміжках між різними курсами навчання. Подібна сукупність спочатку стає «символічною програмою життя», а потім реалізується в реальності. Це передбачає наявність того рівня розвитку інститутів освіти, про який говорив Х. Ортега-і-Гассет «бути в формі». «Бути в формі» для освітніх інституцій означає не просто поєднання науки й системи виховання, а ще й означає присутність «живої сили» [4, с. 22], сутність якої в тому, щоб індивід, перебуваючи в її межах, ніколи ні до чого не втрачав інтересу [4, с. 21]. Наявність інтересу у індивіда має проявлятися єдністю трьох бажань:

1. Бажання вчитися. Можна довго сперечатися, чи взагалі воно є у сучасного індивіда, проте зрозуміло одне – бажання вчитися існує у формі потреби в нових знаннях. Ця потреба культивується суспільством споживання, яке постійно вимагає нових знань й навичок. Бажання вчитися передбачає вміння вчитися, а тому індивід повинен вміти виявляти застарілі знання, вміти

відмовлятися від них й розумітися на тому, чим, як і за допомогою кого/чого їх можна замінити.

2. Бажання спілкування. Це бажання, здається, вдосталь представлене в соціальному просторі, бо соціальні мережі наповнені віртуальним спілкування. Проте, насправді, індивіди недостатньо комуніцирують між собою, адже їхня самозачарованість та самозакоханість частіше є причиною самотності, ніж причиною спілкування. Бажання спілкуватися передбачає наявність не тільки вміння передавати та отримувати інформацію, а й важливі навички підтримки тривалих стосунків і пошуки шляхів взаєморозуміння.

3. Бажання обирати. Теж вважається, що цього бажання вдосталь, проте бажання обирати передбачає елемент, про який часто забувають чи свідомо ігнорують – «нести відповідальність». Вміння обирати є найбільш суттєвим для сучасності, адже визначає успіх адаптації [5, с. 452].

Друге. Освіта має потенцію перетворитися з ретранслятора, яким переважно є на даний момент, на одне з джерел формування життєво важливих компетенцій, а саме вона має сформувати чотири основні навички, затребувані соціальним простором: знати; вміти робити; вміти жити разом; вміти бути [6, с. 18–19]. На останньому пункті наполягали практично усі найбільш відомі доповідачі ЮНЕСКО при презентації результатів досліджень у сфері освіти (Е. Фора (1972 р., доповідь «Вчитися бути»), Ж. Делора (1998 р., доповідь «Освіта: прихований скарб»). Під «навчитися жити» розуміється такий набір навичок, який має «сприяти розквіту власної особистості й бути у змозі діяти, виявляючи незалежність, самостійність суджень і особисту відповідальність [3, с. 24]».

Третє. Система освіти має необхідний потенціал для трансформації соціального простору на грамотний простір. Це може бути реалізовано, якщо спиратися на усвідомлення, що освіта пов’язує повсякденність, як сферу загальних непроблематизованих знань, зі сферою знань, які виробляються у спеціалізованих сферах діяльності, таких як наука, мистецтво та ін. Таке усвідомлення в поєднанні з упевненістю, що «повсякденне знання – це знання, яке я поділяю з іншими людьми в звичній самоочевидній буденності повсякденного життя» [1, с. 44] дозволить людині підвищувати рівень повсякденної компетенції, а спеціалізованим сферам діяльності при цьому не втратити зв’язок із повсякденним життям.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що система освіти в умовах новітнього соціального простору, відповідаючи на потреби цього простору, має переорієнтуватися з ретрансляторного типу знань на формування функціональної грамотності у осіб, які потрапляють в її простір. Це дозволить системі освіти не тільки зберегти власну позицію як авторитетного соціального інституту, а й відігравати одну з головних ролей у формуванні соціально життєвого типу особистості, типу, дефіцит якого починає відчувати соціальний простір.

Список використаних джерел

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности : [трактат по

социологии знания] / П. Бергер, Т. Лукман ; [пер. Е. Реткевич]. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.

2. Бехман Г. Современное общество как общество риска / Г. Бехман ; [пер. с нем. В. Г. Горохова] // Вопросы философии. – 2007. – № 1. – С. 26–46.

3. Всемирная декларация об образовании для всех и рамки действий для удовлетворения базовых образовательных потребностей [Электронный ресурс] / ООН ; [Всемирная конференция по образованию для всех 5–9 марта 1990 г. Джантьен, Таиланд]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf.

4. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Х. Ортега-и-Гассет ; пер. с исп. М. Н. Голубевой ; ред. перевода А. М. Корбут ; под общ. ред. М. А. Гусаковского. − Мн. : БГУ, 2005. − 104 с. : ил. − (Universitas).

5. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер; [пер. с англ.]. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 557, [3] с. – (Philosophy).

6. Learning: The Treasure Within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. – Paris : UNESCO Publishing, 1996. – 36 p.

Дрижак В. В.,
начальник навчального відділу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИБІР ДИСЦИПЛІН ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Згідно з п. 4. ст. 10 Закону України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» в редакції 2016 року, вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого навчального закладу [1].

На сьогодні структура навчального плану визначена наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2015 № 47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2015 року за № 13226577, а також додатком до листа Міністерства освіти і науки України від 13.03.2015 № 1/9-126 «Роз'яснення та рекомендації щодо реалізації наказу Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року № 47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» та окремих норм

Закону України «Про вищу освіту».

Одним із пунктів зазначеного листа передбачено, що навчальним планом для певної спеціальності має визначатися перелік обов'язкових дисциплін (максимум – 75 % від загального обсягу кредитів ЄКТС). Загальний обсяг вибіркових дисциплін має складати не менше 25 % від загального обсягу кредитів ЄКТС. Серед вибіркових дисциплін навчальним планом може встановлюватися перелік професійно-орієнтованих дисциплін на вибір для певної спеціальності. При цьому Положенням про організацію освітнього процесу встановлюється, яку частку вибіркових дисциплін для студента мають становити вибіркові дисципліни з числа професійно-орієнтованих для певної спеціальності, а яка частка відводиться на вільний вибір студента, який може обирати будь-які дисципліни з інших спеціальностей. Також у Положенні про організацію освітнього процесу має бути описана процедура здійснення вибору предметів студентами з визначеними строками проведення запису на вивчення вибіркових дисциплін [3].

Вибіркова (варіативна) складова індивідуального навчального плану курсанта (студента) (далі – ІНПС) формується курсантом (студентом) з допомогою куратора за погодженням з керівниками випускаючих кафедр на кожен рік навчання у розрізі семестрів, виходячи з переліку вибіркових навчальних дисциплін, що входять до навчального плану, складеного відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівця певного рівня та з урахуванням особистих освітньо-професійних інтересів і потреб студента та перспектив щодо майбутнього працевлаштування.

У цьому випадку курсант (студент) обирає пакет дисциплін, вивчення яких забезпечує формування умінь, що необхідні для виконання функціональних обов'язків на посадах у певних сферах юриспруденції.

Індивідуальний навчальний план курсанта (студента) на наступний навчальний рік складається в кінці поточного року (у березні-травні місяці) на кожен навчальний рік.

При формуванні індивідуального навчального плану курсанта (студента) на наступний навчальний рік ураховується фактичне виконання курсантом (студентом) індивідуальних навчальних планів поточного й попередніх навчальних років. При цьому навчальне навантаження курсанта (студента) має бути виконано у повному обсязі.

Реалізація права курсантів (студентів) самостійно обирати навчальні дисципліни для вивчення, що пропонуються Академією Державної пенітенціарної служби, здійснюється відповідно до п. 2.6.9 Положення про організацію освітнього процесу в Академії Державної пенітенціарної служби, яке розглянуте та схвалене Вченою радою від 28 січня 2016 року, протокол № 1 та затверджене наказом по Академії від 3 лютого 2016 року № 22.

Згідно з положенням, формування вибіркової складової індивідуального навчального плану курсанта (студента), який здобуває ступінь вищої освіти «бакалавр», відбувається у такій послідовності:

− начальник факультету (випускаючої кафедри) на початку поточного навчального року (до кінця вересня) доводить до відома курсантів (студентів)

комплект матеріалів довідкового характеру, складовими якого є перелік дисциплін вільного вибору (за циклами дисциплін у розрізі навчальних років/семестрів), та анотації цих дисциплін, підготовлені відповідними кафедрами;

− курсанти (студенти) після ознайомлення із запропонованими їм матеріалами до 1 листопада кожного навчального року здійснюють вибір і подають у деканат (навчальний відділ) свої заяви-побажання щодо вивчення тих чи інших вибіркових дисциплін (пакетів дисциплін) з метою формування робочого навчального плану на наступний навчальний рік;

− деканат (навчальний відділ) до 30 листопада включає обрані курсантами (студентами, слухачами) дисципліни до їхніх робочих навчальних планів, організовує роботу з формування списків академічних груп для вивчення певних вибіркових дисциплін та передає інформацію до відповідних кафедр для підготовки дидактичних матеріалів;

− академічні групи формуються, якщо вибіркову дисципліну професійного або гуманітарного спрямування обрали для вивчення не менше 10 курсантів (студентів);

− узагальнена інформація про вибір курсантами (студентами) варіативних дисциплін є підставою для розрахунку навантаження на наступний навчальний рік для відповідних кафедр;

− зміни до варіативної частини робочого навчального плану на наступний навчальний рік можна внести за заявою курсанта (студента) впродовж першого семестру поточного року;

− курсант (студент) першого курсу навчання отримує ІНПС, який сформований навчальним відділом до початку навчального року.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (в редакції 2016 року).

2. Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2015 № 47 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2015 року за № 13226577).

3. Лист Міністерства освіти і науки України від 13.03.2015 № 1/9-126 та додаток до нього «Роз'яснення та рекомендації щодо реалізації наказу Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року № 47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» та окремих норм Закону України «Про вищу освіту».

Єрмак С. М.,
учений секретар Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД (КІНЕЦЬ XI – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Черговий виток реформування Державної кримінально-виконавчої служби України змушує нас вкотре повернутись до витоків формування кримінально-виконавчої системи України.

У наукових колах з різними аспектами цієї проблеми можна ознайомитись у працях К. Автухова, Л. Багрія-Шахматова, О. Бандурки, Ю. Бауліна, В. Бадири, М. Гернета, А. Градецького, Н. Гуторової, О. Джужі, Т. Денисової, В. Дрьоміна, О. Зубкова, І. Іванькова, О. Книженко, О. Колба, О. Литвинова, В. Льовочкіна, В. Меркулової, В. Нікітіна, В. Пальченкової, В. Павлова, С. Познишева, Г. Радова, О. Рябчинської, В. Севастьянова, А. Степанюка, Е. Стоматова, М. Таганцева, Д. Тальберга, Б. Телефанка, К. Тищенка, В. Трубникова, С. Фаренюка, В. Філонова, І. Фойницького, І. Яковець та ін.

Незважаючи на достатню розробку цього питання, погляди науковців різняться.

Ряд авторів (В. Гончаренко, А. Рогожин, О. Святоцький) вважає, що історію кримінально-виконавчої системи не можна розглядати окремо від історії держави та права України, а тому і у періодизації потрібно виділити:

1. Становлення, розвиток та феодальну роздробленість Київської Русі (VI–XIV ст.).

2. Перебування українських земель під владою іноземних загарбників:

– Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (кінець XIV – перша половина XVII ст.);

– Українська національна держава періоду національно-визвольної війни 1648–1654 рр.;

– перебування у складі Російської імперії (друга половина XVII –XVIII ст.).

Іншою цікавою, на нашу думку, періодизацією є періодизація, запропонована О. Кістяківським, який виділяв:

1. Період приватної помсти (за причинену шкоду людина мала сама чинити розправу або за сприяння членів сім'ї);

2. Період державної помсти (суспільне залякування та привілеї для панівної верхівки);

3. Період зміцнілої держави (ліквідуються станові обмеження і населення стає рівноправним [1].

В історії кримінального права можна знайти й іншу класифікацію, в якій

виділяють періоди:

1) кривавої помсти і приватних композицій;

2) період страхітливої кримінальної кари;

3) період покарань, заснованих на часі.

Ще одну періодизацію, якої дотримуємось і ми, запропонував колектив науковців під керівництвом О. Джужі. Вони виділяють три головних періоди: каральний (допенітенціарний), філантропічний, політичний.

Каральний період отримав свою назву через абсолютну байдужість суспільних і державних структур до долі засуджених та надзвичайну жорстокість карних заходів: людей четвертували, спалювали, закопували живцем або здирали з них шкіру, рвали тіло кліщами тощо.

Зокрема, Г. Демченко, аналізуючи законодавство періоду Литовських статутів, виділяє лише чотири основних етапи:

1) «задоволення потерпілого і загладжування спричиненої кривди»;

2) «задоволення держави і загладжування спричиненої кривди»;

3) «суспільна охорона і позбавлення суспільства від злочинця»;

4) «виправлення злочинця».

Як видно із самого переліку, мета виправлення посідає останню сходинку [2].

Проте уже під час «карального» періоду здійснюються спроби виокремити кримінально-виконавчу діяльність у самостійну галузь державного управління і надати їй чинності на нормативно-правовому рівні, про що свідчать документи, які дійшли до нас: звичаєве право, договори Візантії з Руссю 911 та 945 років, Руська правда (три редакції), Литовські статути (три редакції), правові звичаї Запорізької Січі тощо.

Потрібно зазначити, що у Київській Русі не вживалося слово «тюрма», оскільки більшість злочинців до вирішення справи залишалися на поруках у суспільства або приватних осіб, які відповідали головою за зникнення злочинця. Уперше санкції у виді позбавлення волі зустрічаються у Литовських статутах, а вже в середині XVI ст. можна виділити дві основні групи місць ув'язнення: державні (господарські, земські) і недержавні (князівські, панські, духовні). На Запоріжжі будувати тюрми вважалося справою затратною, для цього міг згодитися погріб або пушкарня, де злочинця приковували кайданами. Зазвичай утриманням засуджених майже не займались. Як свідчать матеріали, часто їх, зв'язавши, виводили жебракувати, щоб ті назбирали собі милостиню на утримання. Так тривало до часів Катерини II, але остаточно знищив це явище Олександр I.

Другий період дістав назву філантропічного, зважаючи на прагнення окремих осіб та суспільних формувань покращити умови тримання засуджених та привернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань. На території України він майже збігся з першою хвилею пенітенціарних реформ у Західній Європі, ініційованою працями Ч. Беккаріа, В. Кокса, Д. Говарда, І. Бентама, філантропічна діяльність яких істотно вплинула на подальший розвиток кримінально-виконавчої системи і законодавства [2].

На території України філантропічний період пов’язують з діяльністю губернатора Малоросії князя О. Куракіна. Побудовано нові тюремні замки, здійснено класифікацію засуджених, засновано «Товариство піклувальне про тюрми», яке проводило релігійну пропаганду серед засуджених, значно покращено умови відбування покарання, у тюрмах з’явилися лікарі. Проте з часом воно втратило свій філантропічний статус та розпалося на низку тюремних комітетів та відділень.

Перехід до третього – політичного – періоду розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства України пов’язаний з вивченням досвіду відбування покарань у розвинутих буржуазних країнах світу, участю Російської імперії у Міжнародній пенітенціарній комісії та Міжнародних пенітенціарних конгресах.

Незважаючи на негативні характеристики стану системи і законодавства цього періоду, кращий досвід все ж таки аналізувався і впроваджувався, особливо після утворення Головного тюремного управління. Майже до 1905 року умови тримання в’язнів у Російській імперії, до складу якої входила більша частина Українських земель, були гуманнішими, ніж у ряді так званих цивілізованих країн, і лише після численних озброєних нападів на адміністрацію та персонал тюремних установ, проносів заборонених предметів і вибухівки ситуація для в’язнів погіршилася.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що незважаючи на те що Україна не розглядалась як окрема держава, вона завжди нібито зберігала свою автономію.

Список використаних джерел

1. Пальченкова В. М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз : монографія / В. М. Пальченкова. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – 524 с.

2. Кримінально-виконавча служба України: історія і сучасність / [Григор’єв О. М., Іваньков І. В., Іваньков О. І., Олійник О. І.]. – Чернігів : Чернігівський юридичний коледж ДПтС України, 2013. – 264 с.

Жабінська О. В.,
фахівець з питань соціальної роботи із суб’єктами пробації Чернігівського РВ КВІ Управління ДПтС України в Чернігівській області

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Із запровадженням органу пробації в Україні з’явилась необхідність залучення соціального працівника до роботи із засудженими особами, посилилось значення соціальної роботи та звернено увагу на виправлення

засудженого шляхом проведення психологічної та соціальної роботи. Соціальна адаптація виступає у цьому процесі важливим елементом, що зв'язує кримінальне минуле засудженого та відновлює соціально корисні зв'язки у майбутньому. Саме тому соціально-виховна робота фахівця кримінально-виконавчої інспекції посилено направлена на виправлення і ресоціалізацію засудженого.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про пробацію», соціально-виховна робота визначається як цілеспрямована діяльність персоналу органу пробації для досягнення мети виправлення засуджених. З огляду на це, на соціального працівника покладається велика відповідальність щодо направлення засудженого на правосвідомий шлях.

Однак, не слід бути впевненим у тому, що проведена з підобліковим робота дасть стовідсотковий результат. На шляху до досягнення даної мети потрібно враховувати фактори, що впливають на поведінку та стиль життя засудженого.

До таких факторів належать: житло; освіта; робота; матеріальне становище; контроль над поведінкою та мисленням; психічне здоров'я; зловживання алкоголем; зловживання наркотиками; стосунки у суспільстві; стосунки з рідними та близькими; ставлення до правопорушення; мотивація до змін.

Такі категорії, як житло, освіта, матеріальне становище, зловживання алкоголем та/або наркотиками, зазвичай завжди перебувають на середньому або низькому рівні. Підобліковий хоча і має житло, однак після перевірки його за місцем мешкання стає зрозуміло, що воно не відповідає визначеним стандартам. Ситуація з освітою нестабільна – є засуджені, які, хоча і мають вищу освіту, однак не працевлаштувалися за спеціальністю, однак, більша частина має лише середню освіту. Працюють, в основному, всі неофіційно та не за фахом, живуть за рахунок тимчасових заробітків (допомога сусідам по селу, певна сезонна робота), які не мають стабільності, що в свою чергу відображається на матеріальному становищі, яке у наш час становить досить спірне питання, адже спостерігається підвищення цін на всі види товарів та послуг та залишення заробітної плати без змін. Щодо зловживання алкоголем та/або наркотиками, то тут чіткої оцінки надати не можна, адже не можна бути впевненим у тому, чи чесно засуджений відповів вам на це питання.

Незважаючи на ці показники, основними факторами у виправленні та ресоціалізації засудженого є його ставлення до вчиненого злочину, наявність мотивації та готовність до змін.

Який би обсяг роботи не був проведений із підобліковим, якщо він зухвало буде ставитися до профілактичних заходів та сам не матиме намір виправитися, то на добрий результат не слід очікувати.

Налаштувати особу на виправлення, яка вже неодноразово вчиняє злочин або вчиняє умисний злочин, дуже важко. В підоблікового вже сформовано сприйняття кримінальної поведінки, як такої, що відповідає нормальному повсякденному життю. В нього відсутнє поняття того, як потрібно поводити себе в суспільстві, що таке правомірна поведінка та соціальні норми.

Ті види роботи, що нині проводяться з підобліковими, є вже «застарілими» та не викликають жодного інтересу в особи до виправлення, інтересу також немає через те, що особа не має жодних мотивацій до змін.

Тому слід працювати над впровадженням нових методів роботи, над проведенням різного роду заходів та, найважливіше, над посиленням психологічного впливу на засудженого та «перебудову» його психологічного, «внутрішнього» ставлення до вчиненого злочину.

Для цього необхідно більшої уваги приділяти залученню психологів до роботи служби пробації, які проводили б психологічні тести для визначення дійсних причини вчинення злочину, надавали консультації, психологічну допомогу, складали рекомендації щодо поводження персоналу служби під час бесіди з підобліковим (адже, з кимось потрібно бути жорсткішим, з кимось розмовляти на рівних, комусь повторювати декілька разів тощо).

Однак, незважаючи на це, якою б ефективною та плідною не була б робота працівників органу пробації, все залежить від власної волі та бажання самого підоблікового, адже як зазначав Махатма Ганді: «Щоб змінити цілий світ, треба змінити себе».

Зацнова В. Ф.,
студент І курсу юридичного факультету Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Співак В. В.,
доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби,
кандидат філософських наук

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

Кримінальний кодекс України зазначає, що метою покарання є не тільки кара, а й виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Однак, процес виправлення може ускладнюватися тим, що в установах виконання покарань (УВП) умови відбування покарань повністю відрізняються від умов існування індивіда в суспільстві, тож і проведення виховної роботи із засудженими потребує врахування цих обставин.

Перебуваючи в ізоляції, для засудженого є важливими допомога у вирішенні проблем, з якими він не може впоратися самостійно, піклування про нього та розуміння його почуттів. Персонал УВП не може впоратись із цим завданням самостійно, без залучення інших соціальних інституцій. У таких ситуаціях доречною є допомога різноманітних релігійних організацій, які

покликані задовольняти релігійні потреби, а також певним чином наставляти засуджених із метою корекції їхньої поведінки. Зважаючи на це, представники релігійних організацій мають обов'язково брати участь у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених, проведенні у місцях позбавлення волі культурно-масових та духовно-просвітницьких заходів. Стати на шлях ресоціалізації засудженим може допомогти більш активне залучення церкви, яка сповнена духом милосердя та любові до ближнього, спонукає злочинців до каяття, примирення з Богом та суспільством.

Дієвість релігії, як засобу виправлення, логічно випливає з її соціальних функцій. Релігієзнавець В. Титов поділяє соціальні функції Церкви на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх (основних) функцій він відносить:

– функцію богослужіння, пов'язану із задоволенням релігійних культових потреб віруючих;

– функцію церковного управління, пов'язану з необхідністю організаційно-упорядкованого забезпечення діяльності Церкви як соціального інституту;

– господарсько-економічну функцію, пов'язану з матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням Церкви.

Зовнішніми (додатковими) функціями Церкви є:

– нормотворча функція, пов'язана з регламентацією життя віруючих;

– виховна функція, що полягає у релігійній освіті дітей і дорослих (через катехізацію тих, хто готується увійти до даної конфесії, та через повчальні проповіді, сповіді тощо);

– благодійна функція Церкви, що реалізується, в тому числі, й через підтримку засуджених, створення і підтримку притулків для звільнених з УВП та інших осіб тощо;

– місіонерська функція, яка здійснюється з метою залучення до Церкви нових членів;

– політична функція Церкви [2, с. 30–31].

Як видно з вищенаведеного, релігія є потужним чинником, що впливає на людську свідомість та поведінку. Тож використання її для проведення виховної роботи із засудженими є цілком виправданим.

Релігія тісно пов'язана з почуттями, переживаннями, внутрішнім світом людини, а отже може «достукатися» до людської совісті, що затверділа від жорстокості життя. Участь засуджених у релігійних обрядах, богослужіннях, колективних молитвах та інших заходах релігійного характеру сприяє пробудженню релігійних почуттів, насамперед відчуття власної гріховності (адже злочин здебільшого є одночасно й гріхом) і як наслідок розкаяння і бажання виправитися. Все це позитивно впливає не тільки на виховання віруючих засуджених, а й колективу, в якому вони знаходяться.

Спонукають до залучення Церкви до роботи із засудженими як окремі рішення керівних органів церков різних християнських конфесій, так й уривки із Святого Письма. Зокрема, у Посланні до євреїв подано слова Апостола Павла: «Пам'ятайте про в'язнів, немов із ними були б ви пов'язані, про тих, хто страждає, як такі, що й самі ви знаходитесь в тілі». Не випадковим є і

походження поняття «пенітенціарна установа» (від латинського «poenitentia» – покаяння).

Сьогодні у вітчизняних УВП дозволено сповідувати будь-яку релігію, а для відправлення релігійних обрядів у ці установи допускаються представники усіх офіційно зареєстрованих релігійних організацій.

На адміністрацію УВП покладено функції сприяння у запрошенні священнослужителів, участі у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії [3].

Богослужіння і релігійні обряди в колоніях проводяться на прохання засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час. Засуджені мають право на придбання і користування релігійною літературою, іншими предметами і матеріалами релігійного призначення, використання яких не суперечить умовам виконання покарання [3].

Кримінально-виконавча служба приділяє досить багато уваги використанню релігійного впливу на засуджених як засобу виховної роботи з ними. Станом на 11 лютого 2015 р. в установах ДПтС України для задоволення релігійних потреб засуджених та персоналу облаштовано 141 культову релігійну споруду (107 храмів; 27 каплиць; 7 молитовних будинків). Духовно-просвітницьку роботу в УВП проводять 1,8 тис. священнослужителів та волонтерів, які є представниками 103 релігійних конфесій, громад, організацій та церков, офіційно зареєстрованих в Україні. Загальна чисельність віруючих засуджених, які постійно відвідують заходи релігійного характеру, становить 35,5 тис. осіб [1]. Активно впроваджується інститут пенітенціарного душпастирства.

Про потенціал Церкви у справі соціального служіння в пенітенціарній сфері може свідчити її високий авторитет в українському суспільстві. За даними опитування, проведеного у березні 2015 р. компанією Research & Branding Group, серед інститутів влади і суспільства Церква має найбільшу довіру громадян (62 % довіряють, 24 % – не довіряють) [4]. Цей ресурс довіри дозволяє представникам релігійних організацій успішно проводити виховну роботу, оскільки їх моральний образ в очах інших людей спирається на багатовіковий авторитет церковної інституції. Тож, виховний ресурс релігії доречно використовувати й надалі, збільшуючи та урізноманітнюючи вплив Церкви на засуджених.

Отже, такі традиційні форми роботи із засудженими, як проведення богослужінь та обрядів в УВП, демонстрація фільмів на релігійну тематику, роздавання релігійної літератури, ікон тощо продовжують давати позитивний результат. Проте, на нашу думку, не менш перспективним для поглиблення та вдосконалення взаємодії ДКВС з релігійними організаціями є більш активне залучення їх представників до роботи в слідчих ізоляторах через проведення роботи духовно-морального спрямування. Також, доволі актуальними є впровадження та підтримка, за участі представників релігійних організацій, програм соціальної адаптації колишніх засуджених після звільнення з УВП (створення притулків, збір та передача гуманітарної допомоги, залучення до регулярного відвідування богослужінь, працевлаштування тощо), реабілітації

алко- і наркозалежних тощо. Перспективним напрямом є більш активне залучення представників релігійних організацій до діяльності служби пробації. Але дане питання потребує глибшого розгляду та окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. У Верховній Раді України у першому читанні прийнято законопроект, що врегульовує питання душпастирського служіння в установах ДПтС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/766109.

2. Титов В. Д. Релігієзнавство : підручник / В. Д. Титов, С. В. Качурова, О. В. Барабаш / за ред. В. Д. Титова. – Х. : Право, 2004. – 272 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

4. Політична ситуація в Україні. Рейтинги партій і політиків [Електронний ресурс] / Research & Branding Group. – Режим доступу : http://rb.com.ua/ukr/projects/omnibus/9021/.

Звенигородський О. М.,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ДОСУДОВА ПРОБАЦІЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Після прийняття 5 лютого 2015 року Закону України «Про пробацію» (далі – Закон) впровадження інституту пробації в Україні проходить етап становлення, який характеризується реальним організаційно-правовим наповненням у створенні служби пробації, а також перших заходів у реалізації мети пробації.

Як правовий інститут, пробація ставить перед науковцями багато дискусійних питань щодо його назви, доцільності впровадження, мети і завдань, сутності та змісту, особливостей видів, суб'єктного складу й інші, що зумовлено різними системами досудової пробації.

Серед конкретних практичних питань, що виникли одразу після набрання чинності Закону, слід вказати на кримінально-процесуальний аспект здійснення досудової пробації, яка потребує наукового, правотворчого та управлінського супроводу.

Зокрема, деякими дослідниками вказується на необхідність закріплення у кримінально-процесуальному законі інституту досудової пробації як заходу забезпечення кримінально-процесуальної діяльності суду; визначення офіцера служби пробації як учасника кримінального провадження (на зразок спеціаліста); закріплення структури змісту досудової доповіді, вимоги щодо її

об’єктивності, актуальності в оцінці ризику вчинення нового кримінального правопорушення; встановлення ступеня участі обвинуваченого у її підготовці разом з офіцером пробації та інші.

Виникають питання дублювання слідчим органу досудового розслідування і працівника органу пробації інформації про особу підозрюваного (обвинуваченого) на заключному етапі стадії досудового розслідування; попередження створення формалізованих (шаблонних) звітів службою пробації; уникнення тиску на суд через імперативний характер досудової доповіді; ефективності підготовки досудової доповіді нефахівцями з психології та педагогіки тощо.

Серед досліджень, у яких поставлено низку питань з проблем реалізації інституту пробації в Україні, слід вказати на роботи О. В. Беци, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, Т. А. Денисової, В. М. Дрьоміна, О. Г. Колба, А. Х. Степанюка, Т. П. Ткач, В. М. Трубникова, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець та ін.

Метою цієї публікації є з’ясування місця та ролі інституту досудової пробації у кримінально-процесуальному праві як заходу забезпечення кримінальної процесуальної діяльності суду. Для її реалізації автором враховано положення міжнародних правових актів, національного кримінально-виконавчого і кримінального процесуального законодавства, думки окремих науковців щодо кримінально-процесуального аспекту досудової пробації та пропозиції щодо вдосконалення законодавства у вказаній сфері діяльності.

Здійснюючи аналіз обраної загальної моделі пробації в Україні, досудова пробація визначена законодавцем дещо обмежено, оскільки передбачає лише забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. В цілому це узгоджується з нормами Правил Ради Європи щодо пробації (рекомендації CM/Rec (2010) 1) та Мінімальних стандартних правил ООН щодо заходів, не пов’язаних з тюремним ув’язненням, де відсутній термін «досудова пробація» і згадується *можливість* (курсив – авт.) підготовки службою пробації доповіді судовій владі для допомоги у прийнятті рішення про винуватість правопорушника та обрання відповідної санкції тощо.

Ми погоджуємося із зауваженням О. І. Богатирьової, що досудова доповідь є лише елементом досудової пробації, яка мала б містити наглядові та соціально-виховні заходи, а не тільки бути джерелом інформації про особу обвинуваченого для суду, який сам визначає потребу у такій інформації [3, с. 22–23].

Дослідниця Т. П. Ткач, аналізуючи досудову доповідь як основу інституту досудової пробації, визначає її як письмовий документ, який готується службою пробації на стадії судового розгляду справи та інформує суддю про біографічні, соціально-психологічні дані особи правопорушника, причини вчинення протиправного діяння та ймовірність повторного вчинення злочину, можливість вжиття відновлювальних заходів із метою визначення допустимості ефективного застосування пробаційних методів роботи до

правопорушника та убезпечення суспільства від майбутніх протиправних діянь з боку правопорушника [4, с. 64].

Хоча Розділ VI «Прикінцеві положення» Закону передбачає внесення змін до законодавчих актів щодо введення у правове поле інституту пробації, узаконення його в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК), чого поки не відбулося. На нашу думку, це законодавче закріплення легітимізувало б досудову пробацію у кримінальному провадженні. Адже немає відповіді на питання: за вчинення якого виду тяжкості злочину є потреба чи вимога залучати службу пробації для підготовки такої доповіді з метою ухвалення рішення суду щодо застосування відповідних санкцій до обвинуваченого; на якій стадії кримінального провадження має бути витребувана досудова доповідь у служби пробації; у який термін вона повинна надійти до суду тощо.

Як вважає Т. П. Ткач, якщо ж вчинено злочин невеликої тяжкості, коли немає потреби в залученні служби пробації до роботи з правопорушником, підготовку досудової доповіді не потрібно ставити в обов'язок служби пробації [4, с. 63].

Отже, узаконення інституту досудової пробації до КПК вимагає ретельного аналізу структури основного кримінально-процесуального закону щодо розміщення у ньому відповідної норми про досудову пробацію. Ми дотримуємося думки, що згаданий інститут недоцільно розміщувати у розділі ІІ КПК «Заходи забезпечення кримінального провадження», оскільки ч. 1 ст. 131 КПК вказує на основну мету їхнього застосування – досягнення дієвості кримінального провадження, тоді як досудова пробація є лише засобом забезпечення кримінальної-процесуальної діяльності суду. Ми вважаємо, що норму про можливість запиту суду на досудову доповідь варто розмістити у ст. 315 КПК «Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду», а саме у п. 6 ч. 2 вказаної статті КПК.

Правовою підставою для застосування досудової пробації відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону слід вважати письмовий запит суду до органу пробації, повноваження якого щодо надання досудової доповіді щодо обвинуваченого визначено ст. 18 Закону. Проблемним, на наш погляд, є момент витребування судом інформації у служби пробації щодо особи обвинуваченого. Зокрема, аналіз Закону дає підстави вважати таким моментом кінцевий етап стадії досудового розслідування. Формою закінчення досудового розслідування є звернення до суду з обвинувальним актом, що є правовою підставою зміни процесуального статусу підозрюваного на обвинуваченого. Саме відносно обвинуваченого і провадиться досудова пробація. Оскільки відповідно до ч. 3. ст. 314 КПК на стадії підготовчого провадження можливі такі рішення, як призначення судового розгляду, повернення обвинувального акту прокурору, або закриття провадження, то вимогу суду щодо підготовки досудової доповіді необхідно здійснити лише після призначення дати судового розгляду, тобто не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення.

Правовий статус органу пробації, який встановлено Законом України «Про пробацію», буде остаточно визначено у Законі України «Про Службу

пробації» та інших нормативних актах. Процесуальний статус органу пробації (його персоналу), що бере участь у підготовці досудової доповіді, має бути визначено у КПК України.

Суб'єктом досудової пробації відповідно до ст. 15 Закону є обвинувачені, стосовно яких органом пробації готується досудова доповідь.

Окремою категорією суб'єктів досудової пробації слід вважати неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, досудова доповідь щодо яких готується органом пробації спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень.

Розглянемо, який зміст та мету досудової доповіді визначено в українському законодавстві. У ч. 3 ст. 9 Закону вказано, що досудова доповідь стосовно особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, повинна містити: соціально-психологічну характеристику; оцінювання ризиків учинення повторного кримінального правопорушення; висновок щодо можливості виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Крім того, досудова доповідь щодо неповнолітньої особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, додатково має містити інформацію про вплив криміногенних чинників на поведінку та рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 12 Закону). Закон не враховує інтереси потерпілої сторони від злочину, потребу застосування відновлювальних заходів до правопорушника (відшкодування матеріальної та моральної шкоди, примирення з потерпілим, застосування медіативних методів роботи тощо), а також визначення часу пробації та необхідних шляхів досягнення результативного впливу. Вирішення цих завдань законодавець покладає на інститути угоди про визнання вини та примирення, а також на відшкодування шкоди в рамках кримінального провадження [5].

У відомчому нормативному акті центрального органу виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації, має бути розкрито більш широкий зміст досудової доповіді, яка повинна містити повні, всебічні та об'єктивні дані: про особу підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) – вік та інші біографічні дані; вікові та психологічні особливості; соціальну (суспільну) характеристику; наявність попередніх випадків притягнення до кримінальної відповідальності; оцінювання ризику вчинення нового кримінального правопорушення з боку підозрюваного, обвинуваченого (підсудного); пропозиції щодо вибору найбільш доцільних і результативних заходів пробації; іншу важливу інформацію, яка необхідна для винесення справедливих, законних та адекватних учиненому кримінальному правопорушенню та особі правопорушника процесуальних актів.

Окрім того, практика підготовки досудової доповіді щодо обвинувачених буде детально проаналізована та знайде своє роз'яснення у рішеннях пленумів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Верховного Суду України, практики Європейського суду з прав людини.

Таким чином, досудова доповідь охоплює широке коло питань – від

характеристики особи обвинуваченого (підсудного) до визначення можливості вчинення ним таких правопорушень, надання пропозицій суду щодо застосування певного виправного заходу до правопорушника або визначення виду покарання, вирішення питань про час та методи пробації.

Враховуючи зазначене, ми пропонуємо закріпити у КПК України інститут досудової пробації, доповнивши пунктом 6 ч. 3 ст. 315, виклавши його у такій редакції:

«витребує у органів пробації у термін до початку судового розгляду досудову доповідь про обвинуваченого, яка повинна містити соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Досудова доповідь щодо неповнолітньої особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, додатково має містити інформацію про вплив криміногенних чинників на поведінку та рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень».

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.

2. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

3. Богатирьова О. І. Запровадження в Україні досудової пробації / О. І. Богатирьова // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 20–25.

4. Ткач Т. П. Досудова доповідь служби пробації : поняття, необхідність, функції / Т. П. Ткач // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2014. – № 1. – С. 56–65.

5. Ягунов Д. Служба пробації : концепція, засади діяльності, організаційна структура / Д. Ягунов // Відновне правосуддя в Україні. – 2007. – № 1. – С. 60–64.

Іваньков І. В.,
доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЇ У ФРАНЦІЇ, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ШВЕЦІЇ

Франція. За законодавством Франції режим пробації, тобто умовне засудження, що супроводжується наглядом, може бути призначений особі у разі її засудження до тюремного ув'язнення за вчинення злочину, незалежно від строку покарання, який засуджений повинен був би відбути в місцях позбавлення волі.

Режим пробації включає в себе вимогу до засудженого підкорятися заходам нагляду і сприяння, передбачених спеціальною постановою з метою соціальної реадаптації злочинців, а також вимогу виконувати ті із зазначених у постанові обов'язків, які спеціально покладені на засудженого обвинувальним вироком. Відзначимо, що самі заходи нагляду та сприяння при виконанні режиму пробації практично тотожні тим, що застосовуються при реалізації інституту умовно-дострокового звільнення за пенітенціарним законодавством Франції.

Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом Франції, суддя має право віддавати розпорядження про привід засудженого, який не виконує свої обов'язки і ухиляється від зустрічі з працівниками служби пробації і з самим суддею, а також віддавати розпорядження про розшук особи, що піддавалась режиму пробації, але зникла. Суддя може також на підставі мотивованої постанови поміщати особу, яка ухиляється від виконання запропонованих правил поведінки і покладених обов'язків, до арештантського будинку на певний строк (законодавцем визначено термін до п'яти діб) і одночасно розпочати процедуру отримання розпорядження про виконання покарання.

Рішення про скасування випробувального режиму і про виконання покарання може бути оскаржене прокуратурою і самим засудженим.

Виконання режиму пробації передбачає встановлення нагляду за поведінкою засудженого. Що стосується осіб, які здійснюють цей вид нагляду за засудженими, то майже у всіх країнах він здійснюється працівниками служби, спеціально створеної з цією метою. У Франції ці служби отримали назву «Комітети з пробації». До складу такого комітету входять: суддя виконання покарань; голова і співробітники комітету («агенти з пробації»); помічники співробітників комітету, які є стажистами; «соціальні працівники» – консультанти, як правило, педагоги за освітою; секретар, який виконує технічну роботу. При кожному комітеті з пробації створена спеціальна асоціація, до складу якої входять представники благодійних організацій та фондів.

Створення такої асоціації полегшує вирішення питань про надання піднаглядним матеріальної допомоги, коли вони потрапляють у скрутне становище, що особливо часто трапляється із колишніми засудженими після звільнення з тюремних установ. До роботи в комітеті можуть також залучатися громадяни, які бажають на громадських засадах надавати допомогу професійним співробітникам у здійсненні нагляду.

Професійні співробітники комітетів з пробації прирівняні за своїм правовим статусом до категорії вихователів, що працюють у пенітенціарній системі. Вони призначаються на підставі постанови міністра юстиції з числа вихователів, що мають п'ятирічний стаж роботи в пенітенціарній установі, при цьому не менше двох років безпосередньо на посаді вихователя.

Великобританія. Служба пробації створена за територіальною ознакою. Вона самостійна, але працює в тісному контакті з тюремним відомством, що підкоряється відповідно до законодавства незалежному місцевому комітету, що складається з мирових суддів і громадян, які користуються повагою в суспільстві.

Що стосується питань сприяння особам, які звільняються з місць позбавлення волі, привернення уваги громадськості до цих проблем та організації благодійної допомоги, то ними займається національна асоціація піклування та влаштування правопорушників. Поряд з цим, вона також має право висувати пропозиції, брати участь у здійсненні тюремної реформи.

Служба пробації організує програму групового впливу на жінок, засуджених до різних видів альтернативних покарань. Зустрічі проводяться один раз на тиждень з 10 до 15 години з перервою на обід, який оплачується за рахунок бюджетних коштів відомства. Жінкам також компенсуються витрати на дорогу. Жінки, які мають дітей віком до 5 років, можуть взяти їх із собою й залишити під наглядом співробітників місцевої соціальної служби з тим, щоб жінки могли відвідати заняття. Ця програма включає в себе лекції, бесіди, дискусії з таких проблем, як злочинність взагалі і жіноча злочинність зокрема, наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління, охорона здоров'я, підтримання належної фізичної форми і зовнішнього вигляду, сімейні конфлікти, насильство в сім'ї, насильство щодо дітей, расова дискримінація, робота й освіта, почуття самоповаги і впевненості в собі. Один раз на два тижні організується культурна програма – відвідини театрів і кінотеатрів, музеїв та виставок тощо. Програма розрахована на 10 місяців, пропуски занять допускаються лише з поважних причин. У разі хвороби необхідно надати висновок лікаря. Протягом строку проведення занять забороняється вживання наркотиків і спиртних напоїв, куріння, носіння зброї, гра в азартні ігри, прояви насильства або неповага по відношенню одне до одного.

Про всі випадки порушення встановлених правил керівник програми повідомляє працівнику, який безпосередньо здійснює нагляд за засудженим. Злісні, неодноразові порушення можуть стати підставою для направлення до суду подання про необхідність перегляду вироку і застосування покарання у виді позбавлення волі.

Швеція. За законодавством цієї країни тюремна адміністрація та служба

пробації складають єдине відомство, яке називається національною адміністрацією Служби тюрем та пробації.

Шведська служба пробації виходить з того, що згідно із законом будь-який засуджений (за винятком тих, які злісно порушують режим утримання або вчиняють нові злочини) умовно-достроково звільняється після закінчення двох третин строку тюремного ув'язнення. Таким чином, працівники служби пробації фактично починають роботу зі своїми майбутніми піднаглядними ще у тюремній установі. Цим досягається безперервність процесу виховного впливу на засуджених, що починається у тюремній установі і продовжується в умовах нагляду за її межами.

Список використаних джерел

1. Відфілд Д. Вступ до служби пробації : моногр. / Вітфілд Д. – К. : Атіка, 2004. – 236 с.

2. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовная ответственность и наказание. – М. : Высш. шк., 1976. – 383 с.

3. Богданов В. Я. Деятельность инспекций исправительных работ и трудоустройства по перевоспитанию осужденных. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1981. – 72 с.

4. Бушуев И. А. Исправительные работы. – М. : Юрид лит. – 1968. – 199 с.

5. Дворянская И. В. Применение альтернативных видов наказания в Западной Европе, США и России (сравнительно-правовое исследование) / И. В. Дворянская, В. В. Сергеева, Д. Е. Баталин. – М.: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», Penal Reform International, 2004. – 90 с.

Іваньков О. І.,
викладач-методист факультету заочного навчання Академії Державної пенітенціарної служби

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ГАЛУЗІ РОЗДІЛЬНОГО ТРИМАННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ЗАСУДЖЕНИХ

У цій публікації з метою проведення порівняльного аналізу норм кримінально-виконавчого законодавства України з вимогами міжнародних норм у галузі захисту прав засуджених ми виділили таку складову режиму, як роздільне тримання різних категорій засуджених.

Досліджуючи Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, слід зазначити, що згідно з цим міжнародним документом різні категорії засуджених тримаються в установах або в різних частинах однієї установи, з урахуванням їх статі, віку, попередньої судимості, юридичних причин їх ув'язнення та нормативного поводження з ними. Таким чином, як зазначено в документі: чоловіків і жінок треба по можливості утримувати в різних

установах; якщо ж чоловіки та жінки утримуються в одній і тій-же установі, то жінок слід розміщувати в окремих приміщеннях; ув’язнених необхідно розміщувати окремо від засуджених; осіб, засуджених за невиконання боргових зобов'язань, та інших ув'язнених у цивільних справах слід розміщувати окремо від осіб, які вчинили кримінальний злочин; неповнолітніх правопорушників треба утримувати окремо від дорослих. Подібні вимоги передбачені й у Європейських пенітенціарних правилах.

Однак не завжди вимоги роздільного тримання у міжнародних стандартах висловлені беззаперечно, наприклад, у Рекомендаціях щодо поводження з ув'язненими-іноземцями 1985 р. немає вимоги щодо необхідності роздільного утримання громадян України, апатридів та біпатридів.

Питанню роздільного тримання засуджених приділяється значна увага у працях сучасних вітчизняних учених, таких як: В. А. Бадири, І. В. Боднара, О. Г. Колба, А. Х. Степанюка, І. С. Яковець та ін. Питання ретроспективного аналізу інституту класифікації засуджених висвітлювали у своїх працях І. В. Іваньков, О. І. Олійник, Д. В. Ягунов та ін.

Зокрема, О. Г. Колб умовою правильного вибору заходів виправного впливу в цілях повернення засудженого повноправним членом суспільства вважає за потрібне: по-перше, знати відхилення, які привели його до вчинення злочинів, й визначити програму його виправлення і ресоціалізації; по-друге, визначити, якого роду впливу він повинен бути підданий в цілях досягнення найефективніших змін в його особі.

Вирішенню цих питань сприяє первинна класифікація засуджених за групами, на основі соціально-демографічних, соціально-рольових, кримінально-правових та морально-психологічних характеристик засуджених, що становить собою процес поділу загальної маси засуджених до позбавлення волі на окремі групи з метою створення умов для диференційованого застосування карального впливу.

Одним із головних завдань кримінально-виконавчого законодавства України є виправлення і ресоціалізація засуджених. Для виконання цієї мети, а також для зменшення ризику криміногенного зараження особи в установах виконання покарань закритого типу проводиться розподіл засуджених за виправними колоніями різних рівнів безпеки з урахуванням роздільного їх тримання на підставі первинної класифікації засуджених – окремо неповнолітніх від дорослих, жінок від чоловіків.

Правильне визначення виду установи виконання покарання з відповідним рівнем безпеки і режимними вимогами, в якій будуть триматись засуджені до позбавлення волі, має важливе значення для індивідуалізації обсягу карального і виховного впливу, а також визначення ступеня допустимих обмежень їхніх прав і свобод.

На сучасному етапі реформування кримінально-виконавчої системи питаннями розподілу засуджених по установах виконання покарань займається створена при територіальних управліннях ДПтС України Комісія із питань розподілу, направлення і переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, яка діє на підставі ст. 11, 18 КВК України та

Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Апеляційну комісію Державної пенітенціарної служби України з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, що затверджені наказом Міністерства юстиції України від 8 лютого 2012 р. № 222/5. У свою чергу, ч. 2 ст. 18 КВК України визначає загальні критерії розподілу засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях того або іншого рівня безпеки.

У свою чергу, Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, більш детально визначає не тільки рівень безпеки кримінально-виконавчої установи закритого типу а і навіть безпосередньо установу, де буде відбувати покарання засуджений.

Порівнявши національні вимоги з міжнародними документами в галузі захисту прав засуджених щодо класифікації та розподілу засуджених по установах виконання покарань, можна дійти висновку, що вимоги національного законодавства домінують не тільки над вимогами міжнародних норм в цій галузі, а навіть над пенітенціарною практикою більшості країн Європи.

Ісаков П. М.,
доцент кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат історичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКУ, ВИХОВНУ РОБОТУ З УВ'ЯЗНЕНИМИ І ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УСРР У 1923 РОЦІ

Усім добре відомо, яку важливу роль у соціально-гуманітарній сфері професійної діяльності персоналу пенітенціарної системи відіграє соціально-виховна і психологічна робота з в'язнями. Виправлення і ресоціалізація засуджених мають на ділі стати наріжним каменем функціонування кримінально-виконавчої служби, чому повинна бути підпорядкована діяльність всіх служб. У цьому плані неоціненним може стати історичний досвід вітчизняної в'язничної системи. Показовим у цьому плані є, зокрема, 1923 р. При масовій убогості, розрусі, недофінансуванні потреб в'язничної системи лише на ентузіазмі співробітників було досягнуто значних успіхів (порівняйте із сучасністю хоча б кількість концертів, вистав, поставлених силами самих в'язнів! – що заважає цьому зараз?). Звичайно, в сучасних ринкових умовах тоталітарні принципи не діють і одного ентузіазму персоналу замало, але і

вирішення всіх проблем зводити до грошей теж не варто.

В січні місяці в школі Житомирського Дому громадських примусових робіт (далі – ДГПР) Волинського Губернського управління місцями позбавлення волі (далі – ГубУМПВ) навчалось 70 осіб (40 засуджених, 30 підслідних), які вивчали російську мову, арифметику, природознавство, географію. Практикувалось пояснювальне читання газет. Бібліотека складалась із 1425 екземплярів книжок 329 назв (140 – художнього жанру, 39 – наукового, 150 – політичного). 270 в'язнів користувалось бібліотекою (з них 40 – жінки). Працювали гуртки: політичний, літературний, драматичний, хоровий, спортивний. Щоденно, а з лютого щотижнево видавалась стінна газета «Эхо Допра». Було поставлено такі вистави: «За книгу» (революційний етюд в 1 дію); «Червоний командир» (революційний жарт в 1 дію); «Новорічне щастя» (комедія в 1 дію); «Червоний генерал» (революційний етюд в 1 дію); «Рабство і свобода» (п'єса на 2 дії); «Сганарель» (комедія в 1 дію); «9 січня» (інсценування в 1 дію); «Пригноблені і принижені» (драма в 1 дію); «Петлюрія» (революційна оперетка в 4 діях). 3 рази виступав хор [1, арк. 4]. У лютому місяці в Житомирському ДГПР у школі навчалось 35 осіб. Було поставлено 4 вистави (в т. ч. «Сватання на Гончарівці») [2, арк. 63]. У березні в Житомирському ДГПР 351 в'язень взяв 940 книг. Щоденно отримувалось 7 примірників газети «Волинський Пролетарій». При клубі існували хорова, драматична, спортивна, літературно-політична, музична секції [2, арк. 65]. У травні місяці Житомирський ДГПР мав у своєму розпорядженні 1646 примірників книжок 808 назв. Придатних для читання було 1000. Користувались бібліотекою 926 чол. і 80 жін. [2, арк. 72].

У липні місяці за вказівкою центра при ДГПР у Волинській губ. на допомогу розподільчій комісії були утворені спостережні комісії, які розглядали, в тому числі, клопотання, переведення, відпуск на роботи в'язнів, слідкували за правильним класовим розподілом в'язнів по розрядах [3, арк. 2]. Як зазначалось в одному із звітів, жодна партія тих, хто звільнявся, не випускалась без попередньо проведеної з ними агітаційної роботи. Постійно актуальним було питання пошуку коштів на дорогу для тих, хто звільнявся. Хоча президія губвиконкому виділила для цього мізерні кошти, але це позитивно вплинуло на загальний моральний стан в'язнів [3, арк. 4]. 26.07.1923 начальник Волинського ГубУМПВ Шарковський видав наказ № 7, в якому зазначалось: «постановку платних вистав в стінах ДГПР категорично забороняю, але беручи до уваги нестачу коштів, які відпускаються на культурно-просвітницькі потреби, дозволяю влаштовувати вистави для приватної публіки поза стінами ДГПР за умов, що учасниками будуть засуджені без суворої ізоляції, які досить заслуговують на довіру» [4, арк. 4]. В серпні місяці в Новоград-Волинському ДГПР утримувалось 180–200 осіб, з яких 94 – навчалось. Було ліквідовано неграмотність 45 осіб. Бібліотека мала у своєму розпорядженні 1100 книг 469 назв. 627 особам було видано 817 книг [1, арк. 32]. У вересні губернською розвантажувальною комісією було розглянуто 405 справ в'язнів, з яких: звільнено – 317 (78 %), з них: 119 (37,54 %) – зовсім звільнено від покарання, 138 (43,54 %) – звільнено умовно-достроково, 60

(18,92 %) – направлено на примусові роботи без позбавлення волі. Налагоджено роботу районних комісій [1, арк. 47]. У вересні було видано 2 номери газети «Эхо Допра», поставлено 6 вистав політичного змісту. Адміністрація скаржилась на відсутність підручників з української мови [1, арк. 48]. У Житомирському ДГПР протягом осені 1923 р. драматична студія поставила 3 вистави російською мовою, а українська студія на прохання в'язнів поставила «Зимовий вечір» Старицького. Музично-хорова секція дала 6 концертів. Художня секція розмалювала клуб та декорації до вистав. Щодня ДГПР отримував 10 примірників газети «Волинський пролетаріат». При клубі планувалось обладнати червону та чорну дошки, куди б заносили відповідно осіб позитивної та негативної спрямованості. Для «Міжнародного товариства підтримки робітників» було в'язнями зібрано за 4 дні через концерти, мітинги, буфет та перераховано 10 тис. крб. [5, арк. 77–78]. За звітній рік розподільча комісія зменшила чисельність в'язнів на 23 % [3, арк. 4].

Протягом січня 1923 р. в ДГПР № 1 м. Харкова художньою секцією у складі 5 осіб було виготовлено 25,3 м2 плакатів до вистав. Драматична секція ставила по 2 вистави на тиждень. Працювали курси політграмоти, марксистський гурток, бібліотечна, музично-хорова (хор, 20 балалайок), юридична секції. Платна вистава в Малому театрі була визнана невдалою через величезні організаційні видатки. У ДГПР № 2 м. Харкова внаслідок суворої ізоляції утримуваних, некомплект нагляду культурно-просвітницька, виховна робота проводилась слабо. Дещо рятувала бібліотека (2780 примірників). Функціонували бібліотеки також у Богодухівському, Вовчанському, Куп'янському, Сумському ДГПР. Школи працювали епізодично через погане опалення [2, арк. 1]. В лютому місяці в ДГПР № 1 з 8-00 до 10-00 проводились заняття з персоналом, з 10-00 до 12-00 – з в'язнями. Юридична секція розглянула 161 заяву. Було поставлено 1 платну виставу (чистий прибуток склав 3130 крб.). У ДГПР №2 провели театралізований суд над «капіталістичним застосуванням машин», випустили «живу газету», виступив чоловічий хор [2, арк. 5]. 24.03.1923 клуб імені т. Скрипника Харківського ДГПР № 2 поставив виставу (комедія в 4 діях «Змійка») і організував концертне відділення (11 пісень, декламацій, 18 номерів у виконання оркестру народних інструментів, виступ гумористів-сатириків Красавіна і Зінгерталя). Також грав військовий оркестр (гарний приклад взаємодії різних відомств), були танці до ранку (тут вже явне порушення правил внутрішнього розпорядку і режимних вимог). Працював платний буфет. Також цього місяця проводились лекції на медичні, природознавчі, історичні теми [2, арк. 10]. У квітні в Харківському ДГПР № 1 було поставлено 5 вистав (1 з яких – платна), проведено 2 кіносеансу. Відвідуваність театру в середньому складала 300 осіб. Оркестр, який складався з балалайок, гітар, мандолін, 1-ї скрипки, по слуху розучив декілька номерів. В юридичну секцію надійшло 300 заяв. У ДГПР № 2 було проведено літературні диспути, поставлено виставу «Суд над повією» [2, арк. 20]. У травні Г. Люткевич, тодішній керівник в'язничної системи УСРР, у зв'язку із закриттям Вовчанського і Зміївського ДГПР цікавився, куди поділись їхні бібліотеки (відповідно 700 і 1000 примірників). Подальша доля бібліотек

так і невідома (з місць відповіли, що книги не передавались, хоча так і не стало зрозуміло, куди ж вони таки поділись) [2, арк. 18]. До Харківського ДГПР № 1 в жовтні з Головного управління за підписом Г. Люткевича надійшов запит, в якому просилося надіслати декілька екземплярів для колекції і майбутньої виставки художніх виробів ліпки з хлібу, які робили неповнолітні в'язні [2, арк. 43]. У листопаді місяці музично-хорова секція Харківського ДГПР № 1 припинила своє існування. Юридична секція допомогла написати в'язням 1038 різноманітних клопотань. Із повітових ДГПР найкраще культурно-просвітницька робота була поставлена в Сумському ДГПР. Начальник Харківської Губернської інспекції місць позбавлення волі Судаков в річному звіті зазначав, що протягом всього 1923 р. штат культурно-просвітницького відділу був недостатній для успішної реалізації тих завдань, які перед ним ставились, і складався з 1 завідуючого, 1 завідуючого бібліотекою, 1 (часом 2-х) вчителя. У Харківському ДГПР № 1 протягом року було проведено 475 лекцій (із них 223 – політичних). Середня відвідуваність занять у школі становила 70–80 осіб, майстернях – 30–40, а неповнолітніми – 70–80. Заняття з наглядом проводились по 30 осіб на місяць. Із лютого по червень функціонувала російська трупа драматичної секції, а з червня у зв'язку з процесом «українізації» – українська. Було поставлено 79 вистав російською мовою, 24 – українською, з яких 23 – платні вистави; показано 47 кіносеансів; проведено 43 концерти. 1336 осіб читало 465 назв книжок, додатково до бібліотеки зібрали 106 книжок [3, арк. 71].

За сучасних умов кардинального реформування пенітенціарної системи України потрібно завжди пам'ятати про слова К. Шрейтерфельдта: «Важливіше всього не те, яка система тюремного устрою буде прийнята, а те, які люди будуть виконувати високу місію морального відродження занепалих і гинучих людей» [6, с. 172].

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф. 5. – Оп. 1. –Спр. 2333.
2. ЦДАВОВУ України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2373.
3. ЦДАВОВУ України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2332.
4. ЦДАВОВУ України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2320.
5. ЦДАВОВУ України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 1405.
6. Радов Г. О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему. – К. : МП «Леся», 1997. – 288 с.

Карелін В. В.,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ І СТЯГНЕННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Проблема правового регулювання та практики застосування заходів заохочення і стягнення до засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, визначається у науковій літературі та практичній площині як одна з найбільш складних, дискусійних та важливих. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України визнає, що необхідними засобами забезпечення режиму у виправних установах є застосування до засуджених заходів виховного впливу, що полягає в умілому використанні відповідними посадовими особами заходів заохочення і стягнення, наслідком чого стає стимулювання правомірної поведінки засуджених і сприяння зміцненню правопорядку і режиму [3, с. 140].

За визначенням представників ДКВС України, основним методом корекції поведінки засуджених є переконання, проте у разі, коли цей метод не привів до позитивних наслідків, застосовується крайній засіб впливу – примус (дисциплінарне стягнення). Метод примусу застосовується до осіб, які розуміють, як потрібно себе поводити, але не бажають виконувати існуючі вимоги внаслідок негативної спрямованості особистості. Дисциплінарне стягнення – це сильний засіб впливу на засуджених, але застосовувати його слід нечасто, вміло та завжди доводити до кінця. Покарання має бути обґрунтованим і відповідати ступеню вини й тяжкості вчиненого проступку [4].

Слід відзначити, що, вказуючи на важливу роль і заходів стягнення, і заохочення у процесі виконання кримінальних покарань, ДКВС України фактично основну увагу зосереджує саме на каральних формах впливу – заходах стягнення. Із цього приводу були розроблені методичні рекомендації «Про заходи щодо підвищення ефективності застосування дисциплінарної практики щодо засуджених до позбавлення волі в установах кримінально-виконавчої системи» (вказівка ДДУПВП від 19 березня 2002 р. № 5-1085/Лв), методичні рекомендації щодо порядку обліку даних про стан правопорядку та застосування заходів стягнення до осіб, засуджених до позбавлених волі, методичні рекомендації щодо порядку застосування до осіб, засуджених до позбавлення волі, заходів стягнення у вигляді поміщення у дисциплінарний ізолятор, карцер, переведення у приміщення камерного типу або в одиночну камеру, методичні рекомендації щодо кваліфікації порушень вимог режиму

відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі. І хоча названі акти містять у собі лише окремі питання накладення стягнень на засуджених, вони дають можливість хоча б у загальних рисах окреслити порядок та правила здійснення цієї діяльності.

На відміну від заходів стягнення, питання заохочення засуджених у відомчих нормативних актах зазвичай оминається, а його вивчення відбувається виключно шляхом статистичного обліку, у формі звичайної фіксації, що призводить до певних ускладнень та відсутності одноманітності у їх застосуванні на практиці. Навіть саме визначення терміна «заохочення» обмежується у науковій літературі його загальним розумінням як міри державного схвалення поведінки людей [3, с. 36], без урахування особливостей цих заходів у процесі виконання покарання у виді позбавлення волі.

Відомо, що уявлення про сутність будь-якого явища або процесу об'єктивної дійсності, у тому числі й правового характеру, розвиваються, як правило, у рамках того концептуального напряму, який панує в теорії науки в той чи інший час. Згідно із цим нормативного закріплення у правовій сфері найчастіше набувають ті уявлення про явища, які відповідають домінуючій концепції на певному проміжку часу [1, с. 11], а система категорій і понять кримінально-виконавчого права має адекватно відбивати процес виконання кримінальних покарань та відображати його предметну сутність. На цій підставі можемо стверджувати, що саме наука повинна стати підґрунтям для розвитку практики виконання кримінальних покарань, оскільки, хоча вона і виростає з практики, узагальнює її та обґрунтовується нею, практика осмислюється, організовується і спрямовується саме теорією [5, с. 688–689].

Як свідчить аналіз юридичної літератури, точка зору на роль заходів заохочень і стягнень у процесі виконання кримінальних покарань у науці збігається зі ставленням до цих заходів практичних працівників, що наголошують: застосовувані до засуджених заходи заохочення та стягнення покликані забезпечувати важливу роль у здійсненні виховного впливу на засудженого. При цьому пропонується враховувати, що факт наявності у засудженого заохочень або стягнень може бути підставою для висновку про ступінь виправлення засудженого та юридичного обґрунтування рішення про застосування до засудженого відповідних елементів прогресивної системи відбування покарання, які залежно від його поведінки мають наслідком зменшення або збільшення обсягу встановлених правообмежень [2].

Незважаючи на велике значення названих інститутів для процесу виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі, їх комплексне дослідження в Україні в останньому десятиріччі не проводилось, нині існують роботи лише К. А. Автухова, І. Г. Богатирьова, О. А. Гритенко, А. П. Геля, О. Г. Колба, В. А. Льовочкіна, О. В. Лисодєда, І. С. Михалко, М. В. Романова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, І. С. Яковець та деяких інших науковців. Але, незважаючи на значний внесок вказаних учених у вивчення проблем кримінально-виконавчого права, можна стверджувати, що проблема застосування заходів стягнення залишається належним чином не дослідженою за таких обставин: по-перше, переважна більшість досліджень обмежувалась

розглядом заохочень і стягнень у контексті виконання покарання певного виду; по-друге, детальному розгляду піддавались, переважно, лише заходи стягнення при виконанні кримінальних покарань, щодо заходів заохочення такі дослідження жодного разу не проводились; по-третє, наукові розробки вказаних питань у своїй більшості були здійснені ще до прийняття у 2003 році КВК України і тому їх результати вимагають переоцінки з урахуванням чинних законодавчих положень і практичних здобутків.

Список використаних джерел

1. Батиргареєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія / В.С. Батиргареєва. – Х. : Право, 2009. – 576 с.

2. Гель А. П. Проблемні питання застосування заходів заохочення та стягнення до осіб, засуджених до позбавлення волі / А. П. Гель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://khpg.org/index.php?id=1239800400.

3. Інформаційний бюлетень за матеріалами тренінг-семінару співробітників виправних установ, у яких тримаються засуджені жінки (Харків, 28 лют. – 1 берез. 2002 р.) / уклад.: С. Скоков, О. Суботенко. – К., 2002. – 297 с.

4. Методичні рекомендації щодо порядку обліку даних про стан правопорядку та застосування заходів стягнення до осіб, засуджених до позбавлених волі : затв. указівкою Держ. Департаменту України з питань виконання покарань від 19 берез. 2002 р. № 5–1085/Лв.

5. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Карпова І. Г.,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Феномен творчості здавна був об’єктом дослідження філософів, науковців багатьох країн, адже саме творчі особистості (залежно від об’єктивного чи суб’єктивного характеру творчості) здатні продукували як якісно нові ідеї, здійснювати відкриття, створювати мистецькі шедеври, що є надбанням світової спільноти, пропонувати нові моделі суспільного устрою, так і неординарно, оригінально вирішувати типові або нетипові виробничі завдання.

Перші спроби осягнути природу творчої особистості та її потенціалу зробили філософи Стародавнього Китаю. Зокрема, Кун-цзи (Конфуцій)

порівнював творчий потенціал людини із драконом, що пірнає [8, с. 659], отже з тим, що треба віднайти, відкрити, розвинути. А, скажімо, Аристотель визначив його через поняття “актуальне” (дійсне) та “потенційне” (можливе). Значну роль у розкритті потенційних обдарованнь молодої людини мислитель відводив особі вчителя, підкреслюючи, що вчителі, яким діти зобов’язані вихованням, поважніші, ніж батьки, яким діти зобов’язані лише народженням, оскільки батьки дарують лише життя, а вчителі – добре життя [9, с. 180].

Сучасні дослідники розглядають потенціал (із лат. – сила, міць [5, с. 404]) як певний рівень психічних можливостей, внутрішньої енергії особистості, яка спрямовується на творче самовираження і самоствердження (Б. Паригін); як єдність біологічного і соціального в людині (К. Абульханова-Славська). Деякі дослідники розуміють під потенціалом ті параметри, які забезпечують особистості “стійкий творчий старт” (загальний розвиток, знання, вміння, особистісна культура, світогляд, міцне здоров’я, гарний фізичний розвиток, психологічні особливості) [4, с. 135]. У довідниковій літературі він розглядається як сукупність джерел, можливостей (або ресурсів), засобів, запасів, які можуть бути приведені в дію, використані для вирішення якогось завдання, досягнення певної мети [1].

Значну роль у процесі актуалізації потенціалу особистості відіграють потреби людини у соціальному визнанні себе як особистості, тому неабияку роль у розвитку особистісного потенціалу набувають мотиви самоспостереження, самопізнання, самооцінювання, самореалізації, реалізація яких і приводить до самоствердження особистості, усвідомлення нею власної самоцінності [2, с. 5].

Отже, сучасна наука розуміє під потенціалом своєрідну основу для розвитку та саморозвитку особистості в певних соціальних умовах. У працях вчених В. Донія, І. Драч, О. Клепікова, І. Кучерявого, В. Моляко, Л. Сохань, О. Чаплигіна, В. Шадрікова та інших досліджується зміст потенціалу як такого, особливості особистісного, інтелектуального, професійного, духовного, мотиваційного, творчого та інших його видів. Більшість вчених стверджує, що потенціал визначає творчу спрямованість і результативність праці особистості.

Так, О. Чаплигін, наприклад, розглядає творчий потенціал із точки зору ієрархічно-системної будови і вбачає в ньому природно-діяльно-духовний феномен [6, с. 5]; С. Шапаренко розуміє творчий потенціал як здатність людини до саморозвитку, створення нового не лише в навколишньому світі, а й у собі [7, с. 156]. До внутрішніх чинників, що впливають на формування і реалізацію творчого потенціалу особистості, можна віднести: 1) природні передумови (загальна обдарованість, задатки); 2) досвід (знання, уміння, навички); 3) характерологічні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості тощо); 4) мотивацію (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція), при цьому характерологічні якості виконують “функцію засобів відносно природних обдарованнь, допомагаючи перетворенню останніх у досвід творчої діяльності”.

Сучасний етап розвитку української держави як ніколи вимагає підготовки фахівців-професіоналів різних галузей, здатних оперативно, творчо

реагувати на різноманітні, часом дуже складні суспільні виклики сьогодення. А це, у свою чергу, вимагає від усіх ланок освіти, й, зрозуміло, вищої школи створення відповідних умов для підготовки таких фахівців. Саме тому освітній процес у сучасному виші, згідно із Законом "Про вищу освіту" [3] – це, перш за все, інтелектуальна, творча діяльність, що провадиться у вищому навчальному закладі через систему науково-методичних і педагогічних заходів із метою передачі, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей особами, які навчаються, а також спрямована на формування гармонійно розвиненої особистості (ст. 47).

Відповідно, серед провідних завдань ВНЗ України – забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, створення необхідних умов для реалізації ними власних здібностей і талантів, утвердження соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах (ст. 26). Кожний науково-педагогічний чи педагогічний працівник, з огляду на це, повинен не лише забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін, а й розвивати в осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, самостійність, ініціативу, творчі здібності (ст. 58).

Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців відбувається під час навчального (семінарські, практичні, лабораторні та ін. заняття) процесу, у позанавчальній діяльності (культмасова, мистецька, волонтерська та ін.; під час роботи в органах студентського самоврядування), і безумовно, у процесі наукової творчості студентів (курсантів) у ВНЗ: розвиваються творчі задатки, формуються творче мислення, уміння, навички творчої діяльності, зростають самопізнання, самоорганізація, ініціативність, вольові якості, самостійність та ін. – якості, необхідні, як правило, у будь-якій професійній діяльності. Разом із тим, ми вважаємо, що викладання у ВНЗ теоретично-практичного спецкурсу "Творчий розвиток особистості" сприяло б не лише більш якісній підготовці студента (курсанта) під час навчання у виші, а й створювало умови для набуття ним досвіду творчої діяльності для майбутньої професійної роботи.

Список використаних джерел

1. Большой толковый психологический словарь : пер. с англ. : в 2–х т. / Ребер Артур. – М. : Вече ; АСТ, 2000. – Т. 2. (П-Я). – 560 с.

2. Дубасенюк О. А. Теоретичні засади соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя : зб. наук.-метод. пр. / [ред. кол. Дубасенюк О. А. та ін.]. – К. : ІЗМН ; Житомир : ЖДУ, 1996. – С. 3–6.

3. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/

4. Сапронов В. И. Формирование творческих способностей в системе профессионального становления специалиста / В. И. Сапронов, В. Н. Сысоев // Формування творчої особистості: проблеми і суперечності : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Крижко, Г. І. Григоренко, Л. В. Григоровська [та ін.]. – Запоріжжя : [б. в.], 1995. – С. 132–139.

5. Словарь иностранных слов / [научн. редактиров. А. Г. Спиркин, И. А. Акчурин, Р. С. Карпинская]. – 7–е изд., доп и перераб. – М. : Русский язык, 1980. – 624 с.

6. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини: від становлення до реалізації : соціально-філософський аналіз / Чаплигін О. К. – Х. : Основа, 1999. – 277 с.

7. Шапаренко С. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості / С. О. Шапаренко // Творчість як спосіб буття дійсного гуманізму : матеріали 5–ї міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 13–14 травня 1999 р.) : у 2–х ч. / [відп. ред. Б. В. Новіков ; Національний технічний університет України "КПІ"]. – К. : НТУУ "КПІ", 1999. – Ч. 2. – С. 155–157.

8. Шуцкий Ю. К. Китайская классическая "Книга перемен" / Ю. К. Шуцкий // Конфуций. Уроки мудрости: сочинения. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс ; Х. : Изд-во "Фолио", 1999. – С. 429–905 (Серия : Антология мысли).

9. Энциклопедия афоризмов. Античность. Древняя Индия. Древний Китай. Библия. – Мн. : Современный литератор, 1999. – 832 с.

Кирилюк А. В.,
старший науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Академії Державної пенітенціарної служби

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ З ПРОГНОЗУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОБВИНУВАЧЕНОЇ ТА ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІКУ

Одним із напрямів реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи є впровадження досвіду зарубіжних країн з використання альтернативних видів покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Це розв'язує проблеми як завантаженості установ виконання покарань, так і зниження рівня злочинності за допомогою використання соціологічних, психологічних та виховних методів роботи з неповнолітніми особами, які вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості. Такими альтернативами є покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, звільнення від відбування покарання з випробуванням. Виконання названих покарань і заходів кримінально-правового характеру згідно із Законом України «Про пробацію» покладено на орган пробації.

Ця публікація присвячена вивченню питання досудової функції пробації, яка здійснюється щодо неповнолітніх в умовах інтеграції України до

Європейського Союзу та вимагає формування об'єктивної характеристики неповнолітнього правопорушника, допомагає суду обрати адекватний захід реагування на його злочинну поведінку.

Радикальні реформи, що проводяться на сучасному етапі державотворення, мають безпосередній вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства і приводять як до позитивних змін, так водночас і до явищ соціально негативного характеру, у тому числі до криміналізації підліткового середовища.

Кримінальна активність неповнолітніх – надто небезпечне та потенційно шкідливе для суспільства явище. Негативна динаміка вчинення правопорушень неповнолітніми в більшості великих міст України свідчить про неналежну організацію роботи щодо запобігання злочинам серед цієї категорії осіб, і ставить питання про необхідність пошуку і впровадження нових, більш ефективних форм і методів роботи як із неповнолітніми правопорушниками, так і з неповнолітніми, рівень соціалізації яких можна віднести до передкримінального, в тому числі з боку органу пробації, як одного з елементів превентивно орієнтованої системи ювенальної юстиції [1; 2; 3].

Суворість покарання неповнолітніх за вчинені злочини має перебувати в певному співвідношенні зі станом розвитку суспільства, тому лібералізм кримінально-правової політики щодо засудженої особи підліткового віку має бути адекватним вчиненому проступку та його кримінологічній характеристиці. Дія законодавства про кримінальну відповідальність повинна відповідати вимогам загальної і спеціальної превенції злочинів, тому необхідно забезпечити максимально можливу невідворотність покарання, одночасно враховуючи можливість ресоціалізації особи, яка вчинила злочин, в суспільство, використовуючи при цьому альтернативний вид покарання.

Прийнявши Закон України «Про пробацію», Верховна Рада України сприяла наближенню юстиції України до міжнародних стандартів і впровадженню у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаних у першу чергу забезпечити безпеку суспільства, а саме:

– незастосування до обвинуваченої (засудженої) особи неповнолітнього віку покарання у виді позбавлення волі або узагалі звільнення від покарання (на підставі спеціального дослідження особистості правопорушника);

– застосування пробації до обвинуваченої (засудженої) неповнолітньої особи залежно від обставин (вчинений злочин, соціальна ситуація правопорушника, його кримінально-правова та кримінологічна характеристики);

– здійснення наглядової функції, поєднаної з наданням соціальної допомоги правопорушнику у процесі ресоціалізації.

Кримінальний кодекс України, введений в дію з 1 вересня 2001 року, запровадив низку нових, альтернативних позбавленню волі, видів кримінальних покарань та передбачив можливість звільнення засудженої неповнолітньої особи від відбування покарання з випробуванням. Але водночас з тенденцією до пом'якшення каральної політики держави необхідно підвищувати

ефективність санкцій, насамперед таких, що виконуються у громаді і які не пов'язані з позбавленням волі. Саме з метою надання допомоги суду у виборі покарання, яке найбільш доцільно застосувати до неповнолітньої особи, винної у вчиненні злочину, з урахуванням інтересів суспільства і передбачена така функція пробації, як досудова доповідь.

Досудова доповідь здійснюється на стадії досудового розслідування органом пробації одночасно з проведенням інших процесуальних дій. У ході складання досудової доповіді забезпечується збір інформації про неповнолітнього правопорушника з метою прогнозування його подальшої поведінки та визначення можливості ресоціалізації особи в умовах громадянського суспільства чи в спеціальних виховних установах.

Згідно зі змінами, які, на нашу думку, слід ввести до Кримінального процесуального кодексу України, а саме доповнити його ст. 314-1, складення досудової доповіді представником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, здійснюється на основі проведених бесід та документальної інформації про обвинуваченого, отриманої у порядку, визначеному законодавством, і подається до суду в письмовому вигляді за встановленою формою з обґрунтованим висновком про ризик вчинення обвинуваченим повторного злочину і можливістю його виправлення без обмеження або позбавлення волі. Досудова доповідь щодо обвинуваченого неповнолітнього складається представником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, який спеціально уповноважений керівником такого органу на складення досудової доповіді щодо неповнолітніх.

Законом визначено, що досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього має містити: соціально-психологічну характеристику особи; оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; інформацію про вплив кримінальних факторів на неповнолітню особу; рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків повторного вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень [5]. З визначеного в законі можна констатувати, що одним з етапів досудової доповіді є прогнозування індивідуальної злочинної поведінки засудженого.

Найбільш вдало та ґрунтовно наведено структуризацію прогнозування індивідуальної злочинної поведінки академіком А. П. Закалюком. Ним було зроблено висновок, що на підставі розглянутих методологічних принципів та настанов, а також конкретних цілей прогнозування індивідуального злочинного прояву, процес його наукової розробки за дуже загальною методологічною схемою, має складатися з чотирьох основних методичних частин, які забезпечують послідовне вирішення таких завдань:

1) вивчення сучасної і минулої поведінки людини, що становить інтерес, і складових, які її обумовлюють: особистості, середовища, ситуації, закономірностей їхнього формування і вияву (здійснюється, як правило, із застосуванням соціологічних та психологічних методів і має назву «метод

ретроспекції»);

2) виявлення серед ознак і закономірностей об'єктів, названих у п. 1, тих, які відображають тенденцію зміни (розвитку) поведінки в бік злочинної, тобто мають кримінально-прогностичну значущість; визначення їхньої якісної ролі та кількісного значення, в тому числі у системі показників, найзручніших для практичного прогнозування (найчастіше проводиться з використанням кількісних методів і через кримінологічну інтерпретацію його результатів із метою визначення за певним прогностичним методом прогностичної значущості зазначених ознак та показників – має назву «метод прогностичної діагностики»);

3) створення прогностичної моделі злочинного прояву, в якій системно концентрується та ймовірнісно оцінюється кримінально значуща прогностична інформація (використовується метод моделювання ознак, названих у п. 2, та кількісні методи для визначення міри ймовірності прогностичних висновків – має назву «метод моделювання»);

4) створення, випробовування та впровадження прикладної методики прогнозування, придатної для практичного використання (це, власне, вже і є методика індивідуального прогнозу) [4].

Наведений алгоритм, на нашу думку, цілком можна застосувати у практиці діяльності органу пробації, як на досудовій стадії, так і на стадії наглядової пробації.

На підставі вищевикладеного доходимо висновку, що під час підготовки досудової доповіді органом пробації планується виконання зовсім інших завдань, ніж це вбачається у органів досудового розслідування: не просто формальне збирання матеріалів про особу підозрюваного, а вивчення інформації про оточення, сім'ю, звички тощо, тобто все, що призвело до вчинення кримінального правопорушення. Для того щоб досудова доповідь була справді корисною, вона має показати правопорушника у контексті всього його життя, а не тільки відобразити статичну кримінально-правову та кримінологічну характеристики. Тому орган пробації має зібрати актуальні дані та засновані на перевірених фактах матеріали, що покажуть всі поведінкові, соціальні та психологічні особливості особи правопорушника.

Список використаних джерел

1. Злочинність серед неповнолітніх зростає: огляд матеріалу / Юридичний вісник України // Офіційний веб. портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yurincom.com/ua/yuridichnyi_visnyk_ukrainy/overview/?id=324.

2. Стан злочинності серед неповнолітніх у Полтавській області: новини /Полтавська обласна державна адміністрація// Офіційний веб. портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.adm-pl.gov.ua/news/stan-zlochinnosti-sered-nepovnolitnih-u-poltavskiy-oblasti.

3. Про стан злочинності та правопорушень неповнолітніх на території м. Івано-Франківська у 2015 році : доповідь / Департамент освіти і науки Івано-Франківської обласної ради // Офіційний веб. портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1018.

4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

5. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

Кисельова М. С.,
старший інспектор відділу по роботі з персоналом Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ, ФРАНЦІЇ, АНГЛІЇ, ШВЕЦІЇ: ВІДМІННІ ТА СПІЛЬНІ РИСИ

Новий Кримінальний кодекс України запровадив низку нових альтернативних позбавленню волі видів кримінальних покарань і передбачив можливість звільнення засудженої особи від відбування покарання з випробуванням за умови гарантії її виправлення без відбування покарання. Однак високий рівень злочинності серед неповнолітніх, переорієнтація функцій кримінально-виконавчої інспекції з переважно контролюючих на соціально-попереджувальні поставило питання про необхідність створення замість неї служби пробації.

Зокрема, у більшості країн Європи для виконання багатьох альтернативних видів покарань створені спеціалізовані органи – служби пробації, головна мета яких полягає у захисті суспільства, попередженні повторних злочинів, сприянні реінтеграції правопорушника в суспільство.

Проте служба пробації за кордоном (в Англії, Франції, Швеції тощо) істотно відрізняється від кримінально-виконавчої інспекції за своїми функціями, організацією діяльності, кадровим забезпеченням та методами роботи.

Так, наприклад, за законодавством Франції, режим пробації, тобто умовне засудження, що супроводжується наглядом, може бути застосовано до особи, якій буде призначено покарання у виді позбавлення волі за вчинення злочину, незалежно від строку покарання, який призначений судом. Водночас, в Україні звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовується лише до осіб, яким суд призначив покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі та позбавлення волі на строк не більше п’яти років.

Виконання режиму пробації у Франції, як і в Україні, передбачає встановлення нагляду за поведінкою засудженого. Однак у Франції особи, які здійснюють нагляд за засудженими, є працівниками комітетів пробації. До складу таких комітетів входять: судді з виконання покарань, голова, працівники комітету («агенти пробації), помічники агентів пробації, які є стажерами, «соціальні працівники» – педагоги, консультанти – секретарі, які виконують

технічну роботу.

Якщо аналізувати службу пробації в Англії, то на відміну від України вона є самостійною, співпрацює з тюремними відомствами, підпорядковується незалежному місцевому комітету, що складається з суддів і осіб, які користується повагою та довірою суспільства [1, с. 55–59].

За законодавством Швеції тюремна адміністрація та служба пробації є єдиним цілим і має назву національна адміністрація. У Швеції пробація, на відміну від України, застосовується до будь-якого засудженого, який відбув дві третини строку тюремного покарання (окрім осіб, які злісно порушують режим відбування покарання чи вчиняють нові злочини).

Таким чином, ми бачимо, що пробація в зарубіжних країнах суттєво відрізняється від пробації в Україні. Але незважаючи на все це, можна виділити також і спільні риси: 1) як в Україні, так і в зарубіжних країнах, основною метою пробації є запобігання повторному потраплянню правопорушника до пенітенціарної системи; 2) наявність досудової доповіді, яка базується на індивідуальному розслідуванні інспектора пробації щодо кримінальної історії правопорушника, його сімейного стану та відносин в сім'ї, його житлових умов, даних про роботу, фінансовий стан, наявності залежностей, даних про фізичне та психічне здоров'я; 3) практична складова процесу пробації – це підготовка досудових доповідей, виконання певних видів покарань, які не пов'язані з позбавленням волі та пенітенціарна пробація; 4) процес пробації базується на тісній співпраці з благодійними та громадськими організаціями [2, с. 238–244].

Питання щодо запровадження в Україні служби пробації обговорювалось владою, громадськістю, науковцями, й практичними працівниками вже більше 10-ти років. Офіційно, пробація заявила про себе в Україні у травні 2002 року, коли делегація Державного департаменту України з питань виконання покарань повернулася з відрядження у Королівство Швеції (23–29 квітня 2002 року), і за його результатами подала до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення в Україні служби пробації. У 2015 році Україна зробила значний прорив – саме у серпні 2015 року вступив в силу Закон України «Про пробацію». А отже, впровадження служби пробації в Україні – це не лише крок назустріч європейським стандартам дотримання прав людини, а й значна перспектива «виправити» правопорушників без ув'язнення.

Список використаних джерел

1. Дворянская И. В. Применение альтернативных видов наказания в Западной Европе, США и России (сравнительно-правовое исследование) / И. В. Дворянская, В. В. Сергеева, Д. Е. Баталин. – М.: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», Penal Reform International, 2004. – 90 с.

2. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии : Общая часть уголовного права. – М. : Юрид. лит., 1991. – 288 с.

Кисленко Д. П.,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки Інституту УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Функція судового контролю у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві під час досудового розслідування покладається на суд. І тільки у тих випадках, коли виникає необхідність обмежити конституційні права і свободи людини. Контрольні повноваження суду за рішеннями цих органів закріплені у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), які досить активно застосовуються на практиці. Судова практика свідчить, що судовий контроль за процесуальними діями й рішеннями слідчого та прокурора є надзвичайно ефективним і дієвим засобом захисту законних прав та інтересів учасників кримінального судочинства.

Судовий контроль – це конституційно закріплена особлива правова форма реалізації контрольної функції держави у сфері здійснення судової влади, яка виражається в охороні судами конституційної, загальної юрисдикції конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні режиму законності, верховенства і прямої дії Конституції, здійснювана в особливому процесуальному порядку з метою відновлення і охорони законних прав й інтересів людини і всього громадянського суспільства [1, с. 59].

В. Півненко зазначає, що суд, приймаючи рішення про застосування до особи заходів примусового характеру, діє у межах функції правосуддя, оскільки реалізація вказаних повноважень спрямована на забезпечення якісної підготовки справи до судового розгляду, що є однією зі складових цієї функції [2, с. 106]. М. Г. Шавкун доходить висновку: «Судовий контроль на досудових стадіях кримінального процесу є складовою частиною або головним елементом правосуддя, тому що судова влада у загальному розумінні в кримінальному судочинстві реалізується у формі правосуддя, а на досудовому розслідуванні – у формі контролю за додержанням прав учасників кримінального процесу» [3, с. 6–7].

Прийняття рішення про застосування заходів забезпечення, вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, розгляд скарг на рішення дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового провадження віднесене виключно до компетенції слідчого судді.

Процедура судового контролю детально регламентована у КПК і завжди передує процесуальній дії, здійснення якої можливе тільки у випадку згоди

судді (в даному випадку слідчого судді) на обмеження конституційних прав особи. Слідчий суддя, суд перевіряє законність, обґрунтованість поки що тільки намагання слідчого, прокурора суттєво обмежити конституційні права учасників кримінально-процесуальних відносин. Розглядаючи клопотання слідчих, прокурорів, матеріали кримінальних проваджень, судді виявляють значну кількість кримінально-процесуальних правопорушень. У таких випадках судді відмовляють у застосуванні заходів процесуального примусу, у наданні згоди на проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

При здійсненні судового контролю не обговорюється питання про наявність або відсутність злочину – це питання загального розслідування у кримінальному провадженні. Межі судового контролю – не весь кримінальний процес, а тільки сфера конституційних прав і свобод громадян у часових межах стадії досудового розслідування. Перед ним стоїть завдання виявити законність або незаконність дій слідчого, прокурора саме у даній сфері. Для його вирішення немає необхідності збирати докази з дотриманням складної процедури, що притаманна кримінальному процесу, застосовувати примус.

Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що судовий контроль під час досудового розслідування – це закріплена у Конституції України та КПК діяльність суду на стадії досудового розслідування, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі і спрямована на гарантування законності процесуальних дій та рішень слідчого, прокурора з метою своєчасного забезпечення захисту та охорони прав і свобод особи.

Список використаних джерел

1. Чепурнова Н. М. Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии, теории и государственно-правовой практики. – Ростов-на-Дону : Изд-во СКНЦ ВШ, 1999. – 224 с.

2. Пивненко В. Судовий контроль. Чи може він бути самостійною функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві? // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 3.

3. Шавкун М. Г. Процесуальний контроль органів судової влади на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. … канд. юрид. наук. – К., 2010. – 20 с.

Клещ О. В.,
курсант 3-го курсу 132-ої навчальної групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Шамрук Н. Б.,
викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Останні два роки Україна перебуває у вимушеному воєнному протистоянні у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації. Результати аналізу наслідків порушення Росією суверенітету і територіальної цілісності України, збройної агресії проти неї, анексії Криму, дій зі дестабілізації суспільно-політичної обстановки у східних та південних регіонах нашої держави і розгортання поблизу українського кордону угрупувань російських збройних сил спонукають до серйозного оновлення засад воєнної політики України та адміністративно-правого регулювання у цій сфері.

Світова спільнота виробила та затвердила правила ведення війни при збройних конфліктах як сукупність міжнародно-правових норм і принципів, які регулюють захист жертв війни, а також обмежують методи і засоби ведення війни. Міжнародне право збройних конфліктів кодифіковано в Гаазькій конвенції, Женевській конвенції про захист жертв війни 1949 р. і Додаткових протоколах до них 1977 р., резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та інших документах.

Відповідно до Статуту ООН загроза силою або її застосування була заборонена за винятком випадків індивідуальної чи колективної самооборони, застосування за рішенням Ради Безпеки ООН. Однак норми міжнародного права повинні застосовуватися і під час військових дій, фактично розпочатих без оголошення війни. Національне законодавство нашої країни не поступається європейському у сфері регулювання воєнних конфліктів.

Так, Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII «Про Збройні Сили України» визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Закон України від 16 грудня 1991 р. № 1933-XII «Про оборону України»

встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни [2]. 12 травня 2015 р. прийнято Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який спрямований на законодавче врегулювання правового режиму воєнного стану з урахуванням обставин, що виникли у зв'язку з зовнішньою агресією і проведенням антитерористичної операції на сході України.

Щодо змін, яких зазнав цей законодавчий акт, то ними є:

1) оголошення стану війни за необхідності здійснюється Верховною Радою України за окремим поданням Президента України». Цей пункт дублює відповідну норму Конституції та статтю Закону України «Про оборону України»;

2) зміни умови скасування воєнного стану: «...в разі відсічі агресії, усунення її загрози чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності...» [3];

3) військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може: «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку» [3];

4) посилили також заборонювальні норми щодо зміни місця проживання певних категорій осіб, а саме: «забороняти громадянам, які перебувають на військовому обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України або Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу відповідно військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби» [3];

5) розширено перелік осіб, порівняно зі старим Законом, через розквартирування яких до фізичних та юридичних осіб можна встановлювати військово-квартирну повинність;

6) Законом також встановлено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються. Однак, в цьому випадку де-юре обмежений і сам Президент. Зокрема, він не має права урізати цілу низку громадянський прав, наприклад, така важлива в час війни норма, як затримання чи арешт лише за вмотивованим рішенням суду.

Основна новела прийнятого Закону України «Про правовий режим військового стану» передбачає, що на територіях, на яких введено воєнний стан, можуть утворюватися тимчасові військові адміністрації. Відповідне рішення про їх формування прийматиме Президент України за поданням

обласних державних адміністрацій або військового командування. І такі військові адміністрації можна буде утворити в одному чи декількох населених пунктах (селах, селищах, містах), в яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження. У тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання.

У результаті дослідження доходимо висновку, що для унормування ситуації, яка склалася на території України, слід переглянути: оцінки воєнно-політичної обстановки, тенденцій її подальшого розвитку та нових зовнішніх і внутрішніх воєнних загроз; джерела, масштаб та характер можливої збройної агресії проти нашої держави чи збройного конфлікту всередині неї; шляхи відсічі агресії та ліквідації таких конфліктів; напрями підготовки держави до оборони, захисту її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; пріоритети і напрями подальшого розвитку Збройних Сил, інших військових формувань та органів спеціального призначення, що вже частково і зробила українська влада.

Список використаних джерел

1. Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII «Про оборону України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12.

2. Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2232-12.

3. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

Клименко О. А.,
старший науковий співробітник відділу досліджень проблем злочинності у сфері службової діяльності та корупції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України

ЕТАПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Туризм, що набув ознак глобального явища, всіляко підтримується міжнародною спільнотою за його внесок у забезпечення миру та стабільності на планеті, за збереження пам'яток культури та безумовні економічні переваги. У сучасних умовах, коли в Україні та світі з'являються нові види шахрайств,

питання кримінально-правової протидії цьому злочину висуваються на перший план. При цьому державна кримінально-правова та кримінологічна політика щодо впливу на будь-які прояви шахрайських посягань має враховувати всі складові, у т.ч. ті, що стосуються історико-правових аспектів. Актуальним при цьому, на нашу думку, є здійснення дослідження етапів кримінально-правової протидії шахрайству у сфері надання туристичних послуг. Зумовлено це тим, що зазначений вид шахрайства – це порівняно «молодий» (надання такого роду послуг почало оформлюватися лише у середині XIX ст.), недостатньо вивчений, але водночас резонансний, складний за своєю структурою, поширений і надзвичайно шкідливий прояв цього злочину.

Загалом всю історію туризму Л. М. Устименко та І. Ю. Афанасьєв поділяють на чотири етапи: з найдавніших часів до 1841 р. (початковий); з 1841 р. до 1914 р. (становлення організованого туризму); з 1914 р. до 1945 р. (формування індустрії туризму); з 1945 р. до наших днів (масовий туризм і глобалізація туристичної індустрії) [1, с. 12].

Наголосимо, що історія кримінально-правової протидії шахрайству у сфері надання туристичних послуг (та туризму взагалі) безпосередньо пов'язана з історією самого туризму. Історія туризму в Україні вивчена недостатньо, тоді як передумови виникнення туризму склалися ще в стародавні (античні) часи (коли перші подорожі здійснювалися насамперед задля відкриття нових земель, торгівлі, завоювань та з релігійною метою) [2, с. 3–7]. Якщо стисло описати розвиток туризму зі стародавніх часів і до кінця XIX ст., коли надання туристичних послуг набуло нормативно врегульованого і сталого характеру, то він передусім охопить відомості про зародкові форми подорожей в Європі та на Близькому Сході, епоху античності, відвідування Єгипту грецькими та римськими мандрівниками, появу перших проспектів для мандрівників, організацію першої колективної поїздки, початок функціонування туристичних бюро і фірм, а також заснування першої туристичної організації інтернаціонального значення [3, с. 13].

Прийнято вважати, що початковим етапом розвитку сучасного туризму вважається 5 липня 1841 р., коли англійцем Томасом Куком була організована перша туристична поїздка на дев'яти відкритих вагонах для 570 членів товариства тверезості (з метою пропаганди здорового способу життя та ознайомлення з історичними околицями Лейстера та Лафборо) вартістю 1 шилінг, а вже у 1847 р. в Лондоні було відкрита перша в світі туристична фірма «Томас Кук і син» (сьогодні ця фірма має назву «Thomas Cook Group») [1, с. 111–114]. У 1863 р. Томас Кук організував велику подорож англійців у Швейцарію, а у 1868 р. – до Північної Америки. Загалом саме цей видатний англієць вперше створив специфічний туристичний продукт – тур, який передбачав укладення угоди із залізничними, пароплавними та іншими компаніями, готелями, ресторанами та комплексами щодо обслуговування туристів. Пізніше туристичні агентства були створені у Франції та в інших державах Європи (зокрема, у 1854 р. Карл Різель відкрив у Берліні перше німецьке бюро подорожей) [3, с. 17].

На території України законодавче розуміння шахрайства виникло за часів

радянської влади, носило політизований зміст, а покарання за його вчинення було надмірно суворим. Для радянського періоду (з 1917 по 1988 рр.) характерною рисою була ліквідація приватної власності на засоби виробництва та підприємницької діяльності, що не могло не вплинути на зростання злочинності й у сфері надання туристичних послуг, у т.ч. шахрайських посягань. Усі вітчизняні КК радянського періоду (1922, 1927 і 1960 рр.) встановлювали відповідальність за шахрайство, при цьому пріоритетним напрямом був захист державної та колективної форм власності. 15 вересня 1995 р. було ухвалено Закон України «Про туризм», в якому, однак, терміни «злочин», «кримінальний», «шахрайство» чи «обман» взагалі не вживаються. На жаль, у цьому нормативно-правовому акті перевага віддається питанням цивільної відповідальності (зокрема, про неї безпосередньо йдеться у ст. 15 «Фінансове забезпечення відповідальності туроператора та тур агента» та у ст. 32 «Цивільно-правова та інші види відповідальності суб'єктів туристичної діяльності») [4].

Отже, генезис кримінально-правової протидії та запобігання шахрайству у сфері надання туристичних послуг з огляду на вітчизняний і світовий досвід, за нашим переконанням, охоплює такі етапи: 1) початковий – з найдавніших часів до 1841 р.; 2) становлення та формування – з 1841 р. до середини XX ст.; 3) сучасний – середина XX ст. і дотепер.

Для кримінально-правової протидії та запобігання шахрайству у сфері надання туристичних послуг (середина XX ст. і дотепер) характерним є те, що вчинення зазначеного злочину було зумовлено масовим і переважно міжнародним характером туризму. 15 вересня 1995 р. ухвалено Закон України «Про туризм», в якому, однак, терміни «злочин», «кримінальний», «шахрайство» чи «обман» взагалі не вживаються, тоді як перевага віддається питанням цивільної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Устименко Л. М. Історія туризму : навч. посіб. / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – К. : Альтерпрес, 2005. – 320 с.

2. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / Передм. В. А. Смолія / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.

3. Усыскин Г. С. Очерки истории российского туризма. – СПб. : Издательский Торговый Дом «Герда», 2000. – 224 с.

4. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/page

Колб І. О.,
прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ЗБРОЇ

Необхідність визначення цього питання зумовлена принаймні двома обставинами:

– по-перше, законодавчо визначеними особливостями застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі (ч. 3 ст. 106 КВК України);

– по-друге, потребою в забезпечення реалізації завдань із запобігання вчиненню злочинів і правопорушень із боку засуджених у місцях позбавлення волі, у тому числі й шляхом уникнення від необхідності застосування персоналом виправних і виховних колоній заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, використовуючи конструктивні особливості обладнання різних за рівнем безпеки колоній та їх структурних дільниць.

Саме шляхом застосування заходів і засобів приборкання до засуджених тільки у виняткових випадках, коли вичерпано всі вербальні та інші методи психологічного впливу на правопорушника, у тому числі використано способи уникнення від необхідності вчинення таких дій персоналом установ виконання покарань (УВП). При цьому знання конструктивних можливостей та особливостей обладнання цих УВП для осіб, які залучаються до зазначеного виду оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й для проведення спеціальних операцій (їх аналог визначено у ст. 105 КВК України), є обов'язковою вимогою та враховуються при визначенні правомірності застосування заходів фізичної сили, спеціальних засобів і зброї персоналом як виправних колоній, так і підрозділів інших правоохоронних органів.

Таким чином, у цьому випадку вирішуються завдання двоєдиного процесу застосування заходів і засобів приборкання, змістовні елементи якого закладено в особливостях їх застосування до різних категорій засуджених та в особливостях обладнання колоній та їх дільниць.

Зміст першої обставини, про яку йшлося вище, полягає в тому, що як показало вивчення нормативно-правових актів України з питань застосування

до засуджених у місцях позбавлення волі заходів і засобів безпеки, поряд із загальними юридичними підставами, що визначені в законі, передбачено також особливі умови такої діяльності персоналу ДКВС України щодо певних категорій засуджених до позбавлення волі, що, без сумніву, варто враховувати у правозастосовній діяльності та правотворчій і науковій сферах при розробленні заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму з цих питань. Зокрема, у ч. 3 ст. 106 КВК України «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї» зазначено, що до засуджених неповнолітніх і жінок не застосовується гамівна сорочка. Крім цього, у цій статті Кодексу вказано, що забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу колоній чи інших осіб, або збройного опору.

Аналіз наукової літератури та правозастосовної практики з означеної тематики дослідження дає підстави стверджувати, що такий підхід законодавця України зумовлений наступними обставинами:

1) диференційованим визначенням порядку й умов виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі для різних категорій засуджених (ст. 18, 20 розділу 3 Загальної частини, глава 21, ст. 88, 92 та інші Особливої частини КВК України);

2) особливостями фізичного, психічного, психологічного та фізіологічного стану об'єктів правового захисту (у даному випадку – засуджених), про яких йдеться в ч. 3 ст. 106 КВК України;

3) відмінностями обладнання та умов ізоляції засуджених до позбавлення волі у структурних дільницях виправних і виховних колоній (ст. 94–99 КВК України);

4) ступенем суспільної небезпеки окремих типів засуджених до позбавлення волі, а також рівнем безпеки колоній, у яких ці особи відбувають покарання.

У науці під особливим розуміють філософську категорію, яка виражається через зміст таких взаємозв'язаних, взаємообумовлених та взаємодіючих понять, як «одиничне», «особливе», «загальне» [1, с. 594].

У тлумачному словнику В. Даля зазначено, що особливе – це окреме, не загальне; відмінне від інших; інше [2, с. 701].

У тлумачному словнику української мови про особливе вказано, що це – не таке, як інше; не схоже на інше; характерне лише для певного предмета, явища, особи [3, с. 305].

З філософської точки зору, одиничне, особливе, загальне – це такі категорії, що відображають діалектичну єдність і відмінність між речами та явищами дійсності. При цьому одиничне (окреме, індивідуальне) фіксує окремі речі та явища, які характеризуються відповідними просторовими й часовими межами, відповідною якістю. Загальне виражає об'єктивно існуючу спільність між предметами, явищами та процесами в межах конкретної якісної визначеності та не існує поза одиничним. У категорії особливого

відображається момент діалектичної єдності загального й одиничного, а особливе виступає як конкретний вияв загального [1, с. 560].

Відповідно до зазначених методологічних засад та враховуючи те, що в главі 21 КВК України визначено особливості відбування покарання у виді позбавлення волі неповнолітніми засудженими, у цій науковій розробці це стало одним із завдань дослідження. До того ж у главі 21 КВК України законодавець лише фрагментарно назвав ці особливості в певних нормах, а саме у:

1) ст. 143 «Особливості відбування покарання у виховних колоніях»;

2) ст. 144 «Заходи заохочення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх»;

3) ст. 145 «Заходи стягнення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх»;

4) ст. 146 «Посадові особи, які застосовують заходи заохочення і стягнення до засуджених неповнолітніх, та обсяг їх повноважень»;

5) ст. 147 «Переведення засуджених із виховної колонії до виправної колонії». Так, відповідно до вимог частини першої цієї статті Кодексу, засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, переводяться із виховної колонії для подальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. При цьому питання про переведення засудженого, який досяг вісімнадцятирічного віку, з виховної до виправної колонії вирішується центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань за рішенням педагогічної ради і поданням начальника виховної колонії, погодженим із службою у справах дітей (ч. 2 ст. 147 КВК України); ін.

Такі загалом особливості виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виховних колоніях України, які слід ураховувати персоналу ДКВС України та іншим особам, які задіються під час проведення спеціальних операцій в УВП, застосування до засуджених заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також у разі запобігання таким діям з боку персоналу колоній.

Список використаних джерел

1. Український радянський енциклопедичний словник : в 3 т. / [редкол. : А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін.]. – [2-ге вид.]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1987. – Т. 2 : Каліграфія – Португальці. – 1987. – 735 с.

2. Даль В. Толковый словарь : в 4 т. / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1987. – 779 с.

3. Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. – Х. : ФОЛІО, 2000. – 540 с.

Колб О. Г.,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
Джужа О. М.,
головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи, доктор юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Запобігання злочинності як різновид суспільної діяльності належить до таких важливих напрямів останньої, як соціальний контроль та соціальна профілактика [1, с. 323]. При цьому остання розуміється як цілеспрямована діяльність щодо запобігання порушенням будь-яких соціальних норм, усунення причин, що породжують ці порушення [2, с. 20].

Як і будь-який різновид соціально-профілактичної діяльності, запобігання злочинам має свій специфічний предмет та свою конкретну мету.

Предмет становить діяльність щодо перешкоджання дії детермінантів злочинності, передусім її причин і сприяючих умов, з метою обмеження, нейтралізації, а за можливості – й усунення їх дії. Цим визначається функціональна спільність та змістовний зв'язок усіх елементів запобіжної діяльності: її сфер, предмета, цілей, суб'єктів, об'єктів та ін. [1, с. 323].

Згідно з рівнями функціонування злочинності та її проявів запобігання злочинам має різні напрями, форми, рівні, види. Проте, як зазначає О. М. Джужа, у їх визначенні серед вчених немає єдності [3, с. 61]. Так, А. П. Закалюк обґрунтовано виділяє три рівні діяльності щодо запобігання злочинності, а саме:

– загальносуспільний – здійснюється стосовно причин та умов злочинності загальносуспільного рівня;

– груповий – здійснюється стосовно причин і умов злочинних проявів певної соціальної групи, що виділена за соціальною чи соціально-демографічною ознакою (злочинність робітників, службовців, жінок тощо) або належністю до спільного середовища (за місцем проживання, праці, навчання й ін.);

– індивідуальний – спрямовується на причини і умови конкретного прояву.

При цьому через взаємозв'язок злочинності різних рівнів запобігальна дія стосовно них на одному рівні, зокрема вищому, чинить вплив на причини та

умови вищих рівнів і навпаки.

Із таким підходом варто погодитися повністю.

Залежно від спрямування обумовлюючого впливу детермінантів на злочинність взагалі або на її окремі види (різновиди), зокрема на злочинність у місцях позбавлення волі, запобіжна діяльність також поділяється та здійснюється стосовно детермінантів злочинності в цілому або щодо чинників, які обумовлюють її окремі види (різновиди).

Поряд із рівневою та видовою диференціацією небезпідставно А. П. Закалюк запобіжну діяльність поділяє за масштабом (межами поширеності) здійснення на:

а) загальнодержавну – в межах усієї держави;

б) регіональну або галузеву – в межах регіону, міста, району, мікрорайону, галузі суспільних відносин;

в) об'єктову – на конкретному об'єкті (підприємство, навчальний заклад);

г) індивідуальну – стосовно конкретної особи та її мікросоціальних умов [1, с. 326–327].

О. М. Джужа та інші науковці залежно від масштабів і мети застосування запобіжних заходів рівні профілактики аргументовано, і варто з цим погодитись, поділяють на загальносоціальний і кримінологічний, а їх класифікацію здійснюють за такими підставами:

1) соціальним рівнем запобіжної діяльності;

2) обсягом (масовістю) охоплення;

3) територіальним масштабом;

4) етапом впливу на об'єкт профілактики;

5) спрямованістю, видом (змістом) впливу;

6) суб'єктом розробки і застосування [4, с. 51–62].

У науковій літературі трапляються й інші підходи [5, с. 120-127], проте, виходячи з того, що це не входить в основні елементи предмета нашого дослідження, варто лише констатувати, що всі вони носять дискусійний характер і мають теоретико-пізнавальне значення для повного і всебічного з'ясування змісту діяльності із запобігання злочинам, у тому числі за віктимологічним напрямом.

Щодо віктимологічного запобігання, то як встановили Ю. В. Баулін та В. І. Борисов, воно здійснюється на тих самих рівнях, що і профілактика злочинів, а саме це:

– загальносоціальне віктимологічне запобігання;

– спеціально-віктимологічне запобігання, яке так само, як і його аналог, частково складається з віктимологічної профілактики та віктимологічного запобігання;

– індивідуальне віктимологічне запобігання злочинам [6, с. 262-263].

Інша за назвою класифікація рівнів віктимологічного запобігання, яку можна знайти в наукових джерелах, лише підкреслює правомірність такого підходу. Так, Д. В. Рівман небезпідставно дійшов висновку, що віктимологічне запобігання складається з 3-х основних компонентів:

а) загальної віктимологічної профілактики, яка включає вивчення причин

і умов злочинів, якщо вони пов’язані з особистістю та поведінкою потерпілих, їх усунення;

б) індивідуальної віктимологічної профілактики, тобто виявлення осіб, які через свою поведінку чи сукупність особистісних рис, з найбільшою імовірністю можуть стати жертвами злочинів, та організація відносно них заходів виховання, навчання, забезпечення особистої безпеки;

в) невідкладної віктимологічної профілактики, яка включає в себе заходи щодо запобігання конкретним замисленим злочинам і злочинам, що готуються, з використанням захисних ресурсів потенційної жертви, а також тактичних можливостей, які виникають під час організації профілактичної роботи «від потерпілого».

О. М. Джужа та Є. А. Цибуля із загальної кримінологічної віктимології обґрунтовано виділяють її специфічний аспект – кримінально-виконавчу віктимологію, яка, на їхнє переконання (і варто з цим погодитись), не конкурує з першою, а лише відображає специфічну спрямованість досліджень цього напряму.

У цілому ж науковці (П. П. Михайленко, О. Г. Кулик, О. М. Джужа) іменують цей напрям як віктимологічну профілактику злочинів, визначаючи її як систему взаємопов’язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення і усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину й включають до неї загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний рівні.

Таку ж класифікацію, виходячи з практики боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі та з того, що кримінально-виконавчий напрям віктимологічного запобігання є, як зауважили дослідники (О. М. Джужа, В. В. Василевич, Є. М. Моісеєв), маловивченим, можна застосувати й щодо віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. На підставі зазначених й інших підходів науковців можна виділили низку загальних напрямів віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі, які полягають у:

1) максимальному використанні захисних можливостей потенційних жертв, що може бути досягнуто на основі організації як правових, так і виховних заходів; при цьому мають бути враховані основні моменти надання допомоги, починаючи з того моменту, коли засуджені до позбавлення волі або інші об’єкти правового захисту стають «кандидатами» в жертви злочинів;

2) навчанні засуджених та працівників УВП і СІЗО вміло розпізнавати небезпечні ситуації;

3) правовому навчанні та вихованні засуджених, знанні законодавства про необхідну оборону (ст. 36 КК України), у готовності протистояти злочинцеві, активно допомагати адміністрації УВП і СІЗО у недопущенні вчинення злочинів та їх підготовки;

4) якісному збільшенні можливостей боротьби зі злочинами в УВП та СІЗО й нейтралізації злочинців шляхом забезпечення засобами захисту об’єктів віктимологічного запобігання, в тому числі технічними;

5) певній переорієнтації уваги не тільки на злочинців, а ще й на «потерпілого», наповненні дієвих засобів як у напрямі інформативних можливостей, так і вжитті заходів профілактичного характеру.

Усі вищеназвані напрями (етапи, елементи) цього віктимологічного явища в УВП і СІЗО в науці (О. М. Джужа, Е. А. Цибуля) охоплюються поняттям «віктимологічного потенціалу», що являє собою систему властивостей індивіда, групи, яка становить небезпеку вчинення злочинних дій [7, с. 6].

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [у 3 кн.] / Закалюк А. П. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

2. Игошев К. Е. Социальные аспекты предупреждения преступности / К. Е. Игошев, И. В. Шмаров. – М. : Юрид. лит., 1980. – 176 с.

3. Джужа О. М. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. / Джужа О. М., Моісеєв Є. М., Василевич В. В. –К. : Атіка, 2001. – 368 с.

4. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Прецедент, 2004. – 208 с.

5. Криминология : учебник / под ред. В. Д. Малкова. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2004. – 528 с.

6. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авторів ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. – Х. : Вид-во Кроссроуд, 2008. – 364 с.

7. Джужа А. Н. Проблемы становления виктимологической профилактики в ИТУ (в помощь работникам ИТУ) / А. Н. Джужа, Е. А. Цибуля. – К. : РИО КВШ МВД СССР, 1975. – 154 с.

Колб С. О.,
старший державний ревізор-інспектор Луцької ОДПІ ГУ Міністерства доходів і зборів України у Волинській області

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Теорія і практика розробки і реалізації методів та заходів руйнівного впливу на явища і процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства у виді злочинних проявів, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину, готування до злочину та замаху на злочин, називається

спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності [1, с. 21].

На відміну від інших напрямів запобіжної діяльності, як обґрунтовано довів А. П. Закалюк, заходи спеціально-кримінологічного спрямування чинять вплив: 1) не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього; 2) у сфері, яка лише частково регулюється правом; 3) засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення; 4) інколи паралельно із засобами інших різновидів (напрямів) запобігання злочинам (загальносоціального, індивідуального), але частіше після них [2, с. 328–329].

На переконання О. Ю. Шостко, спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби із злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [3, с. 144].

Спеціальне запобігання злочинам, на відміну від загального, як слушно зауважила А. І. Долгова, має цілеспрямований на недопущення злочинів характер [4, с. 347]. При цьому спеціальна спрямованість на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) причин, умов, інших детермінант злочинів – це її профілююча, констатуюча ознака та головна особливість [4, с. 347].

Якщо узагальнити усі визначені в національній [5, с. 54] та зарубіжній [6, с. 168] науковій літературі поняття, то слід констатувати, що спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинам – це вже професійна діяльність, яка потребує використання спеціальних знань і методів кримінології, спеціальних заходів планування, прогнозування та управління [7, с. 18].

Як із цього приводу вірно зробив висновок О. М. Джужа, спеціальні заходи запобігання злочинам застосовуються тими суб’єктами, для яких ця діяльність є основною або однією з головних [8, с. 117]. При цьому завданнями спеціально-кримінологічного запобігання злочинам є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативні явища і процеси, їх обмеження та усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [8, с. 399].

Виходячи з цього, В. В. Голіна зазначений вид (напрям) запобіжної діяльності поділив на заходи: а) кримінологічної профілактики; б) відвернення; в) припинення злочинів [1, с. 22].

У науці, незважаючи на дискусії з цього питання, які точаться і в сьогоднішніх умовах та пов’язані із запереченням цього напряму у запобіганні злочинам [9, с. 9], під кримінологічною профілактикою розуміють сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види [3, с. 144]. У свою чергу, залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, науковці виділяють такі види кримінологічної профілактики: 1) профілактику випередження; 2) профілактику обмеження; 3) профілактику усунення; 4) профілактику захисту [1, с. 23].

Профілактика випередження – це вид запобіжної діяльності спеціальних суб'єктів, що спрямована на недопущення виникнення і поширення криміногенних явищ і процесів у суспільному житті [1, с. 24].

Профілактика обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формування типових для різних категорій злочинців [1, с. 26].

Профілактика усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка послаблює або ліквідує негативні явища та процеси, що активізують злочинні прояви злочинності [1, с. 27]. Профілактика захисту розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антигромадських поглядів. На відміну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має за мету створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності [1, с. 29].

Припинення злочинних проявів у кримінології визначаються як сукупність видів діяльності, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення і здійснення спеціальних заходів [3, с. 145].

Відвернення злочинів – специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприяють злочинному способу життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [3, с. 144]. При цьому, як слушно зауважив В. В. Голіна, усередині напряму відвернення злочинів проглядається відмінність між заходами, спрямованими на усунення більш-менш позбавлених індивідуальних криміногенних об'єктів, і заходами, що вживаються до конкретних осіб, у яких і психологічно сформувався злочинний намір, і він реально почав матеріалізуватися, проявлятися [1, с. 31].

Перший із названих класів науковці називають загальним, а другий – індивідуальним відверненням злочинів, розуміючи під першим напрямом запобіжної діяльності сукупність спеціальних заходів, спрямованих на певне коло або групу осіб щодо усунення або нейтралізації їх злочинних намірів, добровільної відмови від злочинної поведінки, а під другим – специфічний комплекс заходів, які здійснюються різними суб'єктами запобіжної діяльності щодо осіб, про яких достовірно відомо, що вони замислюють учинення злочинів із метою активного втручання і впливу на свідомість, волю, поведінку, спосіб життя [1, с. 32].

Саме зазначені теоретико-методологічні засади й мають складати зміст спеціально-кримінологічного запобігання корупції в Україні, з урахуванням особливостей та специфіки реалізації її заходів на практиці.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В. В. Голіна. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
3. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – 440 с.
4. Криминология : учебник для юрид. вузов / под. общ. ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Долговой. – М. : Издательская группа ИНФРА. – М. : НОРМА, 1997. – 784 с.
5. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
6. Криминология : учебник. – Алматы : Международный центр научных исследований и правовой экспертизы РК, 2008. – 614 с.
7. Кримінологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 414 с.
8. Голіна В. В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності / В. В. Голіна // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. В. В. Сташиса. – Х. : Право, 2008. – Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – 2008. – С. 357–400.

Копотун І. М.,
проректор Інституту СЗР України з навчальної роботи, доктор юридичних наук, професор

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ОСОБОЮ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ

Для досягнення мети виправлення особи, винної у вчиненні злочину, запобігання вчиненню нею нових суспільно небезпечних діянь у майбутньому, з огляду на суть скоєного злочину та особу винного, застосування покарання не завжди є доцільним. Чинний КК України містить низку норм, які передбачають випадки повного або часткового звільнення особи від покарання за вчинений нею злочин. Існування інституту звільнення від покарання є основною формою втілення принципу гуманізму в кримінальному законодавстві України.

Один із випадків звільнення від покарання передбачено ч. 4 ст. 74 КК України, де зазначено, що особа, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно

небезпечною.

Однак, на нашу думку, формулювання ч. 4 ст. 74 КК України є не зовсім вдалим із таких міркувань.

Чинний КК України передбачає різні види звільнення від покарання, які можна розділити на групи, взявши за основу поділу певний критерій. Так, залежно від того, чи ставляться до звільненої особи які-небудь вимоги, звільнення можна поділити на умовне та безумовне. Залежно від того, правом чи обов'язком суду є звільнення особи від кримінального покарання, можна виділити імперативне (обов'язкове) та факультативне (дискреційне) звільнення. Залежно від стадії застосування судом, звільнення від покарання можна поділити на такі групи: 1) звільнення від призначення покарання за вчинений злочин; 2) звільнення від реального відбування покарання, призначеного вироком суду; 3) звільнення від подальшого відбування покарання особи, яка частково вже відбула покарання, призначене вироком суду.

Якщо взяти за основу останній критерій розподілу покарань на види, виникає питання, яким чином відбувається звільнення особи від покарання у випадку застосування ч. 4 ст. 74 КК України: шляхом звільнення від призначення покарання або шляхом звільнення від відбування призначеного покарання?

У судовій практиці немає єдиного підходу щодо вирішення цього питання. Так, в одних судах постановляють вироки, в яких встановлюють вину особи, призначають їй покарання і звільняють від його відбування, посилаючись на ч. 4 ст. 74 КК України [1]. Вочевидь, така судова практика обумовлена змістом ч. 3 ст. 327 КПК України, згідно з якою, якщо підсудний визнається винним у вчиненні злочину, суд постановляє обвинувальний вирок і призначає підсудному покарання, передбачене кримінальним законом. В інших судах постановляють вироки, в яких встановлюють вину особи, але на підставі ч. 4 ст. 74 КК України звільняють останню від призначення покарання [2].

На нашу думку, в ч. 4 ст. 74 КК України мається на увазі звільнення від призначення покарання, тобто суд має постановити обвинувальний вирок без призначення покарання. Це є цілком логічним, адже сам факт постановлення обвинувального вироку означає, що особа визнається винною у вчиненні злочину і тим самим засуджується судом від імені держави. Крім того, звільнення від покарання в разі застосування ч. 4 ст. 74 КК України є безумовним, не тягне судимості, а тому у призначенні покарання в цьому випадку немає потреби, оскільки воно не справляє жодного запобіжного або виховного впливу.

Під сумлінним ставленням до праці вчені зазвичай називають «відповідальне та позитивне ставлення винного до роботи, підвищення освітнього рівня і кваліфікації в будь-якій сфері і т. ін.» [5, с. 395].

У судовій практиці можна зустріти таке трактування сумлінного ставлення до праці: «Сумлінне ставлення до праці насамперед передбачає, що особа бере участь у суспільно корисній праці в одній із існуючих організаційно-правових форм (робота за наймом, участь в підприємництві, виконання роботи за цивільно-правовими договорами, індивідуальна праця). Сумлінне ставлення

до праці передбачає добросовісне виконання трудових обов'язків, використання форм і методів отримання доходів, які допустимі з точки зору закону» [6]. Якщо проаналізувати це визначення, то можна дійти висновку, що під дію ч. 4 ст. 74 КК України в жодному разі не підпадають безробітні, непрацюючі пенсіонери, студенти, жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, тощо.

На нашу думку, ставлення до праці можна вважати сумлінним не лише в тому випадку, коли особа працює за трудовим договором або контрактом. Наприклад, сумлінним ставленням до праці можна також вважати випадки, коли особа є батьком або матір'ю в багатодітній родині або дитячому будинку сімейного типу, піклується про дітей, займається їх вихованням. Адже така діяльність також є корисною та потребує значних зусиль. Ставлення до праці можна вважати сумлінним і в тому випадку, коли безробітний громадянин, який перебуває на обліку в центрі зайнятості, займається волонтерською діяльністю або проживає в сільській місцевості, де займається сільським господарством. До того ж соціальний статус «безробітний» жодним чином не свідчить про несумлінне ставлення до праці, особливо за умов економічного занепаду країни, коли рівень безробіття підвищується.

З огляду на зазначене, пропонуємо викласти ч. 4 ст. 74 КК України у такій редакції: «Особа, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути за вироком суду звільнена від призначення покарання, якщо злочин вона вчинила вперше і буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною».

Список використаних джерел

1. Вирок Хотинського районного суду Чернівецької області від 1 вересня 2009 р. по справі № 1-143/09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/.

2. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 травня 2011 р. по справі № 5-685кв11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/.

3. Осадчий В. І. Звільнення від покарання та його відбування: проблемні питання / В. І. Осадчий, Г. В. Подзігун // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – Вип. 2. – С. 3–7.

4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. – Х., 2006. – С. 277–278.

5. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін.] ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

6. Вирок колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Чернігівської області від 24 червня 2011 р. по справі № 11-369/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/.

Корчова Г. Л.,
кандидат педагогічних наук, доцент

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства як ніколи зросла соціальна потреба в нестандартно мислячих творчих особистостях. Зростає потреба у фахівцях з творчим і розвиненим мисленням, з уміннями конструювати, оцінювати, раціоналізувати. Вирішення цих проблем багато у чому залежить від змісту і методики навчання майбутніх фахівців.

У сучасних умовах глобалізації та конвергенції освітніх ринків і становлення загальноосвітнього простору висока якість освіти міцно асоціюється з основними напрямами Болонського процесу: академічною мобільністю, визнанням дипломів, введенням кредитних систем, інваріативними технологіями навчання.

Традиційна підготовка фахівців, орієнтована на формування знань, умінь і навичок під час навчання, все більше відстає від сучасних вимог. Основою освіти на сучасному етапі реформування освіти мають стати не стільки навчальні дисципліни, скільки способи мислення і діяльності.

Зміни у сфері освіти України зумовлюють необхідність переосмислення теоретичних підходів та практики роботи вищих навчальних закладів і впровадження нових підходів і методик у віщій школі.

У ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що «основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах є здобуття нових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, підготовки фахівців інноваційного типу» [1].

Одним із шляхів реалізації цієї мети є розвиток та впровадження в освітній процес педагогічних інновацій, нових методик навчання та виховання. Проектно-орієнтоване навчання (метод проекту) є одним із таких інноваційних методів навчання.

Метод проектів – новітня освітня технологія, спрямована на здобуття учнями та студентами знань у тісному зв’язку з реальною життєвою практикою, формування у них професійних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку.

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну роботу учнів або студентів – індивідуальну, групову, парну, яка виконується протягом певного часу. Цей метод органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Якщо говорити про метод проектів як педагогічну технологію, то вона включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю

суттю.

Метод проектів виник у 20-х роках XX ст. в США. Засновниками методу проектів вважаються американські педагоги Дж. Дьюї, У. Кілпатрик, Е. Коллінгс. Біля витоків методу проекту стояли радянські вчені-педагоги С. Т. Шацький, Б. В. Ігнатьєв, Е. С. Полат, М.Ю. Бухаркін, І.С. Якиманська. Вивченню проектно-орієнтовного навчання присвячені праці українських вчених І. Беха, О. Олексюка, О. Пєхоти, О. Сердюка, М. Чобітька, А. Ставицького.

Проект є поєднанням теорії й практики, він полягає не лише у постановці певного розумового завдання, а й у практичному його виконанні.

Сьогодні пропонується кілька варіантів класифікації проектів, а саме:

– за складом учасників (колективні, малі, індивідуальні);

– за методом або видом діяльності, яка домінує у проекті – дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практично орієнтовані;

– за терміном реалізації;

– за змістовим аспектом проекту – літературно-творчі, природничо-наукові, екологічні, культурологічні, спортивні тощо.

До обов'язкових належать такі структурні елементи: мета проекту – результат (стаття, реферат, доповідь, відеоматеріали тощо); предмет інформаційного пошуку – поетапність пошуку із визначенням результатів – аналітична робота над зібраними фактами (висновки, корекція), у разі потреби подальший пошук інформації (аналіз нових даних, висновки, оформлення результатів).

Наводимо приклад проекту на тему: «Online – вбиває реальність» зі структурним аналізом:

1. Вибір теми проекту, його типу, кількості учасників.

2. Можливі варіанти проблем, які потрібно дослідити у межах проекту, пропонуються студентам за допомогою «мозкового штурму». Формулювання мети проекту.

3. Розподіл завдань за групами, обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих рішень.

4. Самостійна робота учасників проекту за своїми індивідуальними та груповими планами.

5. Поетапне обговорення отриманих результатів у групах.
6. Захист проекту.

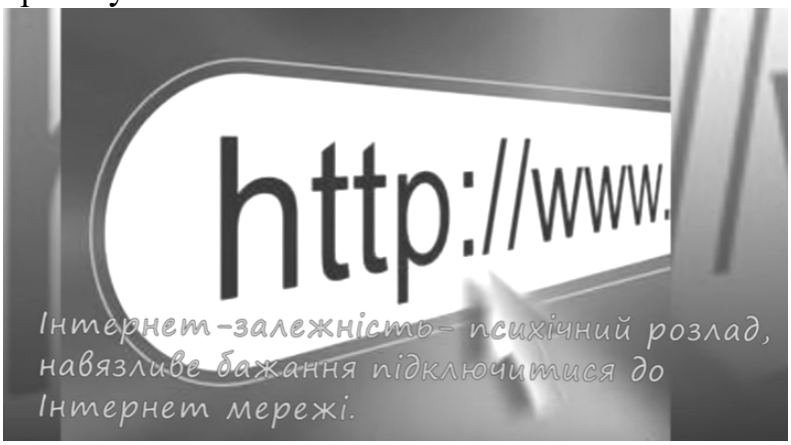

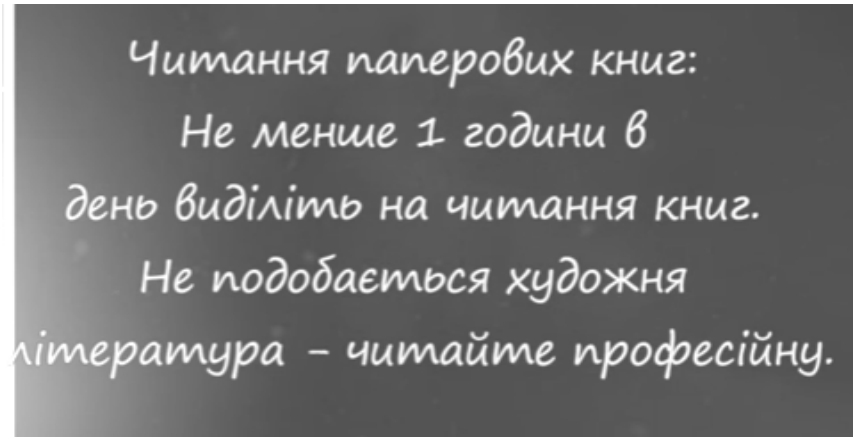

7. Колективне обговорення, експертиза, оголошення результатів, оцінювання роботи, формулювання висновків.

Показниками зовнішнього оцінювання проекту мають бути:

1. Значущість і актуальність проблеми, що вивчається.
2. Коректність методів досліджень і оброблення даних.
3. Активність кожного учасника відповідно до його індивідуальних можливостей.
4. Колективний характер рішень.
5. Характер спілкування, взаємодопомоги, взаємодоповнення учасників проекту.
6. Залучення знань з інших предметів.
7. Уміння аргументувати свої висновки.
8. Естетика оформлення результатів.
9. Уміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність і аргументованість кожного виступу.

Отже, метод проектів як метод навчання відповідає основним положенням системи освіти: формує критичне і творче мислення як пріоритетних напрямів інтелектуального розвитку людини.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

Кузнєцов О. О.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сьогодні ми живемо в епоху стрімкого науково-технічного прогресу. Сучасні інформаційні технології настільки швидко й щільно впроваджуються у повсякденну діяльність, що ми цього вже не помічаємо. Якщо до недавнього часу випуск нових моделей персональних портативних комп'ютерів був предметом для тривалого обговорення, то сьогоднішній ряд новинок техніки поповнюється чи не десятками найменувань на місяць. В усіх розвинених країнах світу освоєння новітніх здобутків комп'ютерно-інформаційних технологій у функціонуванні державних структур є одним із пріоритетних завдань. На жаль, в силу багатьох економічних, політичних, ментальних факторів, а зокрема і вітчизняний консерватизм, залишають нашу країну на 79 сходинці рейтингу країн світу за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. І це при тому, що більшість країн Європи не виходять за межі 25 позиції вказаного рейтингу [4].

Ще одним значущим фактором, який може впливати на кволість впровадження новітніх технологій у процес повсякденної діяльності, можна вважати низький рівень компетентності персоналу та недостатню комп'ютерно-інформаційну грамотність. У свою чергу, цей факт свідчить про можливі упущення в освітньому процесі при підготовці кваліфікованих кадрів відповідного напряму, або недостатню увагу постійному підвищенню їх кваліфікації. На рахунок останнього слід зазначити, що існування програм безперервного навчання персоналу з метою доведення їх умінь до рівня, що відповідає вимогам їх професійної діяльності, є запорукою успіху будь-якої організації. Так, у березні 2000 року Європейський саміт визначив задачу адаптувати Європейську освіту до потреб суспільства, – «…за допомогою безперервної освіти всі жителі Європи повинні отримати рівні можливості адаптуватися до вимог епохи знань. Європейська комісія і країни-члени ЄС визначили вчення завдовжки в життя в рамках Європейської стратегії зайнятості як всебічну навчальну діяльність, здійснювану на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції» [1].

Указом Президента України від 08.11.2012 № 631/2012 «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» (далі – Концепція) одним із пріоритетних напрямів діяльності щодо поліпшення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, визначено: модернізацію об'єктів інженерної інфраструктури та інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, впровадження сучасних технологій з

метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу, створення автоматизованих інформаційних та телекомунікаційних систем Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України) [3]. Це обумовлює підвищені вимоги до професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) в частині формування їх компетентностей щодо ефективного використання інформаційно-комп'ютерної техніки при виконанні службових завдань. Заразом, однією з вимог Концепції є запровадження спеціалізованої системи освіти, яка б охоплювала всі види навчання: від початкової професійної підготовки до повної вищої освіти та подальшої післядипломної освіти, а також забезпечення безперервної освіти, спрямованої на задоволення потреб ДКВС України, а в разі необхідності – перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу.

Відомчими нормативними документами [2] встановлено, що професійна підготовка осіб рядового і начальницького складу включає в себе систему освіти і спеціальної підготовки, носить поступовий, безперервний характер, проводиться протягом усієї службової діяльності і складається з таких видів навчання:

– підготовка у навчальних закладах ДПтС України;
– первинна професійна підготовка;
– перепідготовка;
– підвищення кваліфікації;
– стажування;
– службова підготовка.

Серед них деякі компетентності, що пов'язані з користуванням інформаційно-комп'ютерною технікою, здобуваються лише при курсовому навчанні в навчальних закладах ДПтС України, а значна частина навчання у сфері службової підготовки для діючих практичних працівників органів і установ виконання покарань залишається поза увагою. Враховуючи вказане, доцільним є впровадження в систему службової підготовки особового складу ДКВС України обов'язкового для вивчення курсу занять, направлених на підвищення компетенції персоналу при використанні апаратного та програмного комп'ютерного забезпечення.

Аналіз педагогічної літератури показує, що викладання курсу інформатики в системі професійної освіти передбачає формування у слухачів як загальних знань із дисципліни, так і спеціальних знань, що використовуються в тій чи іншій галузі суспільної діяльності, а отже потребує відповідного теоретичного та методичного забезпечення.

Значний внесок у висвітлення загальних питання теорії і методики навчання інформатики в загальноосвітніх закладах та вищих навчальних закладах зробили О. В. Барна, В. П. Беспалька, Ю. О. Дорошенка, М. І. Жалдака, Т. В. Ковалюк, Н. Б. Копняк, С. О. Лещук, Н. В. Морзе, В. М. Монахова, С. Л. Проскура та ін.

Специфіці викладання інформатики для здобувачів вищої освіти за відповідними напрямами свої дослідження присвятили: Т. П. Кобильник

(методична система навчання математичної інформатики), З. С. Сейдометова (методична система рівневої підготовки майбутніх інженерів-програмістів), О. В. Клочко (навчання інформатики студентів вищих аграрних навчальних закладів), Л. А. Карташова (система навчання інформаційних технологій студентів гуманітарних спеціальностей) Ю. М. Красюк, Л. С. Савчук, О. М. Гончарова (методика навчання інформатики студентів економічних спеціальностей), О. В. Співаковський, М. І. Шерман, В. М. Стратонов, В. В. Лапінський (інформаційні технології в юридичній діяльності). В указаних працях наведено дані щодо програмно-технічного забезпечення навчальної дисципліни, використання засобів MS Office для підготовки документів, здійснення різнотипних розрахунків, статистичного опрацювання даних, використання інформаційно-пошукових систем та ресурсів мережі Інтернет.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок для навчання інформатики студентів вищих навчальних закладів, а зокрема і юридичних спеціальностей, існує ряд питань, що потребують подальшої розробки. Зокрема, особи рядового та начальницького складу ДКВС України при виконанні службових обов'язків, окрім загальних задач, пов'язаних з обробкою та передачею електронних документів, використовують спеціальні технічні засоби охорони, нагляду та зв'язку, робота з апаратною та програмною частинами яких потребує додаткових умінь та навичок. Одним із важливих питань для висвітлення також є включення до програми дисципліни вимог нормативних документів, специфіки і практичного використання прикладного програмного забезпечення при створенні та обробці службової документації, порядку роботи з обліками та базами даних засуджених, обробки статистичної службової інформації, передачі та захисту електронної інформації.

Актуальність визначеної проблеми, недостатність її розроблення у теорії та на практиці, зазначені протиріччя зумовлюють необхідність дослідження питань формування та розвитку інформаційно-комп'ютерних компетентностей у осіб рядового і начальницького складу ДКВС України.

З практичної точки зору результати зазначених досліджень можуть надати можливість:

– їх використання викладачами навчальних закладів у процесі навчання інформатики осіб рядового і начальницького складу ДКВС України;

– реалізації методики навчання інформатики осіб рядового і начальницького складу ДКВС України в системі їх службової підготовки;

– застосування отриманих навичок роботи з інформаційно-комп'ютерними технологіями особами рядового та начальницького складу ДКВС України для ефективного виконання службових завдань.

Список використаних джерел

1. Меморандум непрерывного образования Европейского Союза [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа : http://www.znanie.org/docs/memorandum.html

2. Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України :

наказ Міністерства Юстиції України від 08.09.2015 № 1675/5 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України від 02.10.2015. – 2015. – № 76. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1088-15/

3. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 08.11.2012 № 631/2012 [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр від 14.11.2012 – № 209. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/631/2012/

4. Рейтинг країн світу по рівню розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [Електронний ресурс] // ICT Development Index. – 2015. – Режим доступу : http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/

Кравчук Г. В.,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор економічних наук, професор

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Аналізуючи результати функціонування кримінально-виконавчих систем країн світу, слід зазначити, що ув’язнення визначається найбільш суворим видом покарання, який застосовується для усвідомлення та унаочнення, як людиною, котра вчинила злочин, так і суспільством, тяжкості й караності вчиненого суспільно небезпечного діяння. Виходячи з цього, виникає дискусійність у застосуванні самої санкції у виді ув’язнення. Цю санкцію світова спільнота вважає адекватною, коли йдеться про особливо небезпечні злочини, які становлять загрозу життю і здоров’ю людини, національній безпеці, за збут наркотиків, крадіжки, шахрайство, а також за серйозні економічні злочини або злочини проти навколишнього середовища.

Проводячи аналіз рейтингу країн світу щодо кількості засуджених, установлено, що «лідером» виступають США, де за ґратами у 2011-му році перебувало 2,24 млн. осіб, тобто на 100 тисяч американців припадало 716 в'язнів. Із них 8,7 % – жінки, 0,4 % – неповнолітні, 6,8 % – іноземці. При такій кількості засуджених у штатах функціонують 4575 тюремних установ, а їхня наповненість – 99 %.

Друге місце із 1,64 мільйонами засуджених посів Китай. На третє місце, згідно з даними центру, заслуговує Росія, в якій станом на початок липня було 686,2 тис. ув'язнених. У цій країні на 100 тисяч громадян припадає 479 ув'язнених, серед них 8,3 % жінок, 0,9 % неповнолітніх, 4,2 % іноземців, кількість установ – 1029, а їхня наповненість – 83,6%. На 11-му місці Україна, де на початку липня було 136,2 тисяч в'язнів, тобто на 100 тисяч населення припадало 302 засуджених. Із них 5,4 % жінок, 0,8 % неповнолітніх, 1,7 %

іноземців. Кількість установ складала 181, а рівень наповненості – 120,4 %. В Україні кількість в'язнів щодо кількості населення зменшилась: так, у 1996-му році у місцях позбавлення волі перебувало 204 тисячі українців, відповідно – 398 осіб на 100 тис. населення.

Виходячи з наведених даних, виникає питання про реальні причини низької чисельності ув'язнених у країнах Європи та високої у США, що передумовлює необхідність вивчення інноваційних підходів до управління чисельністю ув'язнених на основі успішної практики в юрисдикціях Європи.

Виходячи з досвіду країн Європи, обмеження сфери покарання переважно ув’язненням довело неефективність цієї санкції, оскільки покращення в поведінці значної більшості засуджених і соціальній адаптації їх після звільнення не виявлено. Наявність низки проблем утримання засуджених у в’язницях, зокрема їх переповнення, низькі витрати на утримання в’язничної системи, значні витрати людських і матеріальних ресурсів, негативні наслідки для засуджених, викликані їхньою десоціалізацією, – все це відображає низьку ефективність цієї системи.

Одним із головних питань, що постає у вивченні питання покарання, є темп зміни рівня рецидивів, злочинності й позбавлення волі. Визначення злочинів, конкретних покарань, а також рецидив розрізняються в юрисдикціях України, країн Європи та США, тим самим обмежуючи доступність до порівняння прогнозної статистики правосуддя.

Найбільш простим поясненням високому відсотку ув’язнених у Сполучених Штатах порівняно з іншими країнами Європи, зокрема Німеччиною та Нідерландами, було б статистичне пояснення кількості злочинів, але необхідно виявити послідовний причинно-наслідковий зв'язок між злочинністю і позбавленням волі, що враховуватиме відмінності в міжнаціональному практичному вимірюванні цих показників.

Дослідження виявили значну різницю між країнами Європи та США у визначеннях злочинів, методик, що використовуються для визначення рівня злочинності, застосуванні правил захисту і практики винесення вироків. Такі варіації ускладнюють аналіз злочинності в цих країнах та не дозволяють повною мірою пояснити відмінності в показниках позбавлення волі у їх правових системах.

Детальні емпіричні дослідження у сфері статистичного обліку злочинності передбачають їх градування за трьома напрямами: термінами ув’язнення, швидкістю рецидивів та вироками.

Визначаючи терміни ув’язнення за правопорушення, кожна країна на власний розсуд у законодавстві регламентує питання щодо виключення певних категорій ув'язнених зі статистичного обліку, зокрема, такі, що перебувають під слідством, неповнолітні, психічно хворі, іммігранти. Єдиного міжнародного підходу щодо визначення реєстру осіб, що обліковуються як злочинці, не існує, тому відсутність семантики у цьому аспекті ускладнює визначення показника рівня злочинності в країні. У Німеччині та Нідерландах до обліку включають осіб, яким винесено обвинувачення, але рішення у вчиненні злочину прийняте не було. У США враховують кількість злочинців виключно в місцевих,

державних або федеральних в'язницях, а також у приватних об'єктах позбавлення волі, проте, не враховують злочинців у військових, імміграційних установах та установах для неповнолітніх. Облік засуджених за швидкістю настання рецидивів також має декілька підходів. У міжнародній практиці облік ефективності покарання у виді позбавлення волі визначається показником рівня рецидивізму, який визначено як ключовий індикатор продуктивності системи правосуддя. Проте, порівняння показників рецидивних правопорушень між юрисдикціями різних країн є доволі складним.

По-перше, кожна з країн визначає власне градуювання за термінами настання рецидиву. Градуювання у різних країнах коливається у межах від одного тижня до одного року.

По-друге, кожна з країн дає власне визначення «рецидиву». Зокрема, частина країн Європи вважає рецидивом виключно аналогічне порушення законодавства, за яке засуджений вже відбував покарання. США в цілому визначає загальну кількість звільнених із в'язниць і підраховує усі повторні тюремні ув'язнення, але протягом трьох років. Повторне ув’язнення, що відбувається у період понад три роки після звільнення, не вважається рецидивом і статистично обліковується як перше порушення.

Цей метод статистичного обліку суттєво відрізняється від обліку у Німеччині й Нідерландах за трьома аспектами: Німеччина і Нідерланди використовують різні базові групи населення для обліку рівня рецидивізму (обидві країни враховують усіх засуджених за рішеннями суду, а не тільки тих, хто перебував у в'язниці); виміряють повторні порушення, а не повторні тюремні ув'язнення; термін рецидиву, на відміну від США, у Європі варіюється в діапазоні від одного до восьми років. Отже, такі різні тлумачення понять ускладнюють статистичний облік показників рівня рецидивізму, а отже не дають можливості зробити уніфікованого висновку щодо ефективності утримання злочинців у місцях позбавлення волі.

По-третє, дискусійним аспектом статистичного обліку злочинності є визначення вироку за однакові порушення у різних країнах. Так, порушення законодавства в одній країні можуть бути визначені кримінальними, а в іншій – частково або повністю декриміналізовані, що відображується через диверсифіковану класифікацію злочинів та відповідно накладання санкцій.

У Німеччині злочини поділяються на дві категорії: незначні злочини та злочини, які призводять до позбавлення волі терміном більш ніж один рік. Водночас «незначні злочини» у США іноді ототожнюються з категорією «проступок», а «злочини» включають в себе злочини від помірного до високого ступеня тяжкості. Зокрема, графічне зображення порівняння призначення санкцій за порушення у США, Німеччині та Нідерландах наведено на рис. 1.

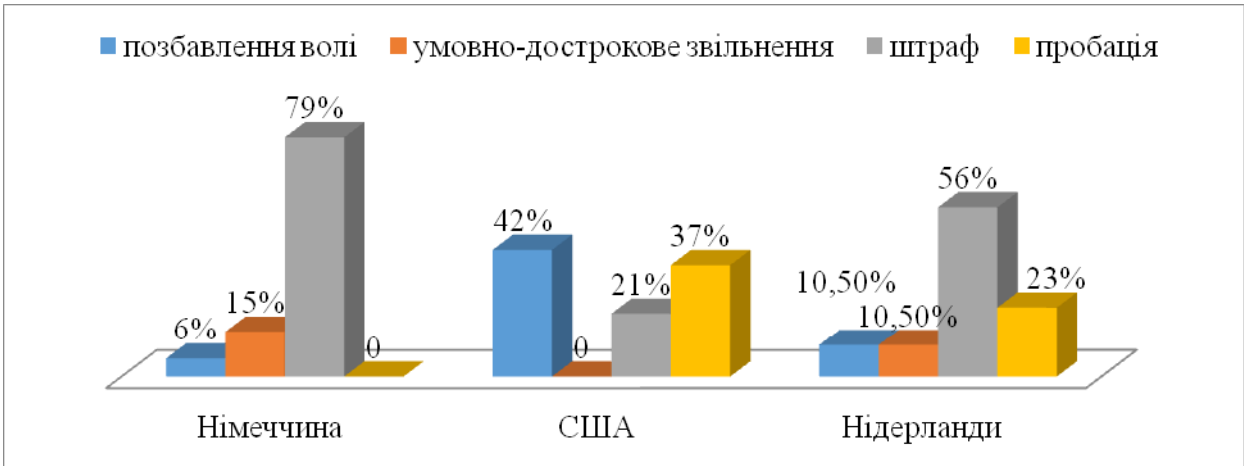

Рис. 1. Порівняння призначення санкцій за порушення законодавства у різних країнах

Отже, проведене дослідження дає змогу виявити низку дискусійних та проблемних аспектів уніфікації показників ефективності використання застосування системи позбавлення волі. Проаналізовані науково-методичні підходи до обліку злочинів та злочинців у різних країнах світу відображають незіставність не лише статистичних показників, а й принципів та умов функціонування кримінально-виконавчих систем у різних країнах світу.

Кревсун О. М.,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Розвиток та співпраця у сфері проблем пенітенціарії давно стали предметом обговорення та вирішення на міжнародному рівні. З року в рік практичний персонал і теоретики різних країн спрямовували свої зусилля на розроблення Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими.

Нині одним з основних напрямів удосконалення правил поводження з ув'язненими є розроблення реальної теорії позбавлення волі, яка передбачала би, насамперед, спрямування спільних зусиль на використання засобів покарання, стимулюючих розвиток соціальних навичок, які допоможуть засудженим повернутися до правосвідомого життя в суспільстві після звільнення.

Спробуємо надати конкретні пропозиції щодо більш ефективного функціонування прогресивної системи виконання покарання та виправних колоній у цілому.

У виправно-трудових кодексах союзних республік, у різних їх редакціях, чимало уваги приділялося соціальним питанням, зокрема, наданню засудженим

різного виду відпусток, які застосовувалися до них як захід заохочення.

У чинному Кримінально-виконавчому кодексі (КВК) України цей захід представлений у досить звуженому виді й носить винятковий характер.

Надання ж заохочувальних відпусток діючим КВК України не передбачено зовсім.

З огляду на зазначене, за сумлінну поведінку і ставлення до праці, навчання, а також з метою здійснення виховного впливу на засуджених, стимулювання їх виправлення та ресоціалізації вбачали б за доцільне ч. 1 ст. 130 КВК України доповнити новими заходами заохочення, а саме:

– надання безоплатної телефонної розмови;

– надання права на святкування дня народження, відзначення інших сімейних подій із близькими родичами;

– дострокове звільнення від заходів стягнення після відбуття більше половини встановлених строків дії цих стягнень;

– надання засудженим, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільниці соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, святкових відпусток терміном до двох діб з зарахуванням часу перебування у відпустці до строку відбування призначеного покарання.

На нашу думку, можна надати дещо більші права на короткочасні виїзди за межі виправних колоній також засудженим жінкам, які мають неповнолітніх дітей-інвалідів. Для цього ч. 3 ст. 111 КВК України пропонуємо викласти у такій редакції:

«Засудженим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, може бути дозволено короткочасний виїзд за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках тривалістю не більш як десять діб без урахування часу перебування в дорозі (не більш як три доби), *а жінкам, які мають неповнолітніх дітей-інвалідів за межами виправних колоній, – один короткостроковий виїзд на рік для побачення з ними на той самий строк*».

До категорії дискусійних нині можна віднести питання про призначення короткострокового покарання у виді позбавлення волі.

Відповідно до чинного законодавства про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 63 КК України) позбавлення волі за вчинений злочин встановлюється на строк від одного до п’ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу.

Необхідно відмітити, що в переважній більшості учені та працівники пенітенціарних установ висловлюють твердження про низьку ефективність процесу виправлення засуджених при застосуванні судами нетривалих строків позбавлення волі.

При незначних строках позбавлення волі – від одного до двох років, засуджених, які перебувають у виправних колоніях, практично неможливо глибоко та всебічно вивчити, якісно навчити їх певній спеціальності, повноцінно застосувати до них елементи виховного впливу.

З іншого боку, позбавлення волі на незначний строк, що пов’язано, насамперед, з відривом засудженого від сім`ї та звичайного соціального середовища, а також сама атмосфера ізольованості негативно відображається на його свідомості як громадянина.

Застосування короткострокового позбавлення волі особливо виглядає спірним по відношенню до осіб, які вже раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, оскільки існують непоодинокі випадки вчинення рецидивних злочинів.

Отже, можна припустити, що короткострокове позбавлення волі за своєю сутністю скоріше все таки виступає як засіб залякування, а не вимушена каральна міра.

Неоднозначність застосування судами короткострокового позбавлення волі дає підстави стверджувати про доцільність заміни цього виду покарання іншим видом, спроможним справити превентивний вплив.

На нашу думку, бажаного результату можна було б досягнути шляхом призначення штрафів таких розмірів, щоб вони (штрафи) були відчутні для конкретної особи та могли діяти як стримуючий фактор повторних злочинів. Разом із тим, розмір штрафу повинен визначатися не лише залежно від діяння (дії або бездіяльності), а й з урахуванням матеріального становища винуватого.

Безумовно, штрафи, особливо у значних розмірах, відображаються на матеріальному становищі не лише засудженого, а і його сім’ї. Проте, беззаперечним є і те, що поміщення засудженого в місця позбавлення волі ще більшою мірою негативно позначається на становищі його сім’ї, аніж виплата штрафу.

Таким чином, особам, які вчинили злочин і до них судом може бути застосоване покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до двох років, логічно було б замінити даний вид покарання на штраф. У разі, якщо особа не спроможна його виплатити, до неї слід застосувати інше покарання, не пов’язане з позбавленням волі. У такому випадку засуджені самі будуть себе утримувати, ще й відшкодовувати збитки державі.

Вважаємо за доцільне також повернутися до введення держзамовлення на окремі види продукції підприємств виправних колоній. Безумовно, це певні додаткові бюджетні кошти, але ж зайнятість засуджених суспільно корисною працею, великі людські ресурси, врешті-решт, реінтеграція у суспільство професійно підготовлених під час відбування покарання засуджених варта того.

Дослідження показують, що раніше виробнича база установ виконання покарань практично самоокуповувала утримання засуджених. Зрозуміло, що сьогодні змінилися економічні умови, в яких підприємства кримінально-виконавчої системи частіше не спроможні на рівних конкурувати з іншими підприємствами державного та недержавного сектору економіки. Проте, поетапне введення в експлуатацію сучасного технологічного обладнання, розвиток конструкторсько-наукової бази, наявні людські ресурси можуть реально слугувати поліпшенню виробничого потенціалу підприємств установ виконання покарань, зменшення в перспективі тиску на державний бюджет.

Для того, щоб цей механізм запрацював, необхідно, з нашої точки зору,

на законодавчому рівні створити пільгові умови (наприклад, державні дотації) для відродження підприємств виправних колоній, а також підприємств різної форми власності, які з ними співпрацюють. Держава від того тільки виграє.

Отже, ми запропонували низку важливих, на нашу думку, пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Реалізація цих пропозицій шляхом внесення відповідних змін до діючого законодавства сприятиме поліпшенню функціонування елементів прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, підвищенню рівня ефективності діяльності виправних колоній у цілому.

Круглова А. Є.,
головний спеціаліст Управління у справах учасників антитерористичної операції Міністерства внутрішніх справ України

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ

Підвищення ефективності роботи будь-якого органу державної влади завжди залишається пріоритетним напрямом досліджень як науковців, так і практиків. При цьому одним із найбільш дієвих механізмів визначення, а разом із тим подальшого підвищення рівня роботи органів влади у державі є здійснення оцінювання їхньої діяльності, дослідження деяких аспектів роботи, які тим чи іншим чином впливають на їх результативність. Таке оцінювання має стосуватися не лише певного органу, а й всього державного управління, структурних підрозділів органів, посадових і службових осіб, що у сукупності надає можливість визначити рівень роботи органів влади у державі взагалі.

Необхідно зазначити, що деяким проблемним питанням оцінювання та підвищення ефективності діяльності органів державного управління в Україні присвячено праці багатьох відомих вітчизняних дослідників, серед яких варто зазначити: В. Б. Авер'янова, В. Б. Бакуменка, В. Б. Дзюнзюка, А. О. Дєгтяря, Д. В. Карамишева, В. Ю. Керецмана, В. М. Кузьомко, М. А. Латиніна, Н. М. Мельтюхову та ін. Проте, на сьогоднішній час, в умовах реформування органів державної влади, важливого значення набуває дослідження принципів здійснення оцінювання діяльності в органах і установах виконання покарань, оскільки розгляд будь-якого правового явища в суспільному житті необхідно здійснювати відповідно до тих правових засад, на яких вони ґрунтуються. Відповідно метою цієї публікації є здійснення класифікації принципів оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань на певні види, які, за нашим переконанням, необхідно поділити на чотири групи.

Переходячи до безпосереднього розгляду теми публікації, насамперед зазначимо, що принципи розглядаються як фундаментальні ідеї та ідеали, що

відображають досягнення правової думки, практичного досвіду, об'єктивні закономірності розвитку суспільства і становлять найважливішу частину наукової і професійної правосвідомості [1, с. 75]. У юридичній літературі досить часто згадується про принципи, які характеризують працівників органів і установ виконання покарань, їхні морально-етичні якості тощо. Це зумовлено тим, що специфіка роботи органів і установ виконання покарань полягає у безпосередньому контакті та спілкуванні самих працівників цих інституцій із людьми для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Таким чином, оцінювання їхньої діяльності може здійснюватися також шляхом співставлення моральних та етичних якостей посадових осіб відповідних органів, визначення ставлення їх до оточення, у тому числі до засуджених.

Так, до першої групи слід віднести принципи, що визначають загальні засади здійснення самої діяльності органів і установ виконання покарань та безпосереднє її оцінювання. До цієї групи принципів включаємо загальні принципи права, на яких ґрунтується діяльність будь-якого органу державної влади, у тому числі й тих суб'єктів, які здійснюють оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань. Це є принципи законності та верховенства права, публічності, самостійності, прозорості, надійності, тобто ті принципи, які мають бути обов'язково закладені в основу діяльності органу влади.

До другої групи принципів оцінювання діяльності органів і установ виконання покарань слід виокремити ті принципи, які безпосередньо стосуються оцінювання діяльності, тобто це спеціальні принципи, які мають бути покладені в основу оцінювання. До таких принципів слід віднести: принцип достовірності та об'єктивності інформації, принцип зрозумілості, конкретності, принцип системності, науковості, послідовності, періодичності, комплексності, результативності та дієвості тощо.

До третьої групи принципів належать ті, які характеризують посадових осіб суб'єктів оцінювання та діяльність посадових осіб органів і установ виконання покарань як спеціалістів у цій сфері діяльності для здійснення оцінювання діяльності відповідних органів. До цієї групи входять принципи професійності й компетентності, універсальності, співробітництво з іншими органами влади.

Наступну групу принципів становлять принципи, які характеризують особисте ставлення суб'єктів оцінювання до осіб, які є об'єктами оцінювання. Тобто ці принципи виражають суб'єктивне ставлення суб'єкта оцінювання до працівників, які підлягають оцінюванню. Виділяючи таку групу принципів у певну категорію, наголошуємо на тому, що під час здійснення такого оцінювання не можна забувати, що відповідно до Конституції України всі люди є рівними між собою, мають рівні права, а також те, що людина, її права, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. З огляду на це під час здійснення діяльності щодо оцінювання ефективності роботи кожного певного працівника слід дотримуватися таких принципів, як: гуманізм, рівність, справедливість, повага до людини, її прав та гідності.

Таким чином, оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань ґрунтується на відповідних принципах діяльності, перелік яких є досить широким. А тому їхня кодифікація у єдину систему буде полегшувати розуміння засад, на яких здійснюється така важлива складова пенітенціарної політики як підвищення ефективності діяльності органів і установ виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Общая теория государства и права: академический курс : в 3 т. / отв. ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало-М, 2001. – Т. 2. – 518 с.

Левчук Є. М.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, старший викладач-методист навчального відділу Хмельницького училища підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України

ПРО ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗЛІСНОЮ НЕПОКОРОЮ ЗАСУДЖЕНИХ

У межах дисертаційного дослідження за темою «Запобігання злісній непокорі засуджених в установах виконання покарань України» [1] у 2015–2016 рр. було проведено анонімне анкетування 483 респондентів (293 з яких – засуджені до позбавлення волі, а 190 – персонал Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України), спрямоване на достовірне виявлення рівня ефективності протидії злісній непокорі засуджених в установах виконання покарань (УВП), і як наслідок – їх вплив на процес виправлення і ресоціалізації засуджених [2].

Дане дослідження проходило в рамках з'ясування на достатність існуючих заходів з питань запобігання злісній непокорі в УВП, виявлення необхідності вдосконалення заходів впливу на протиправну поведінку засуджених, а його результати були направлені до управління Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України у Вінницьку, Житомирську, Одеську та Тернопільську області [3], і це, на нашу думку, має допомогти персоналу УВП у вдосконаленні роботи із запобігання цьому негативному явищу, що в подальшому сприятиме процесу виправлення і ресоціалізації засуджених. При цьому, в процесі анкетування, кожному респонденту обраного анкетування, пропонувалося письмово відповісти на питання, поставлені у формі опитувального листа-анкети. Опитування проходило анонімно, що

унеможливило будь-який вплив на засуджених з боку адміністрації УВП.

Слід відзначити, що проведене анкетування надало досить цікаві результати, які можуть бути використані як при удосконаленні практичної діяльності з означеної проблематики, так і при проведенні наукових досліджень. Більшість питань в анкеті у процесі опитування були направлені саме на з'ясування повноти змісту «злісна непокора» (кримінологічної та кримінально-правової характеристики цього поняття), що є неодмінною складовою у виробленні ефективних заходів, спрямованих на запобігання злісній непокорі в УВП. Зокрема, на питання «Чи ефективною є протидія злісній непокорі засуджених в установах виконання покарань?», «так» дали відповідь 94 особи або 31,7 % від загальної кількості опитуваних респондентів; «ні» дали відповідь 113 осіб або 38,4 %; «частково» – 87 осіб або 29,5 % від загальної кількості респондентів.

Саме на ці та інші проблеми звернули увагу заступники начальників із соціально-виховної та психологічної роботи УВП, слідчих ізоляторів (СІЗО) територіальних органів управління ДПтС України; викладацький склад Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу (ППП) ДКВС України (лютий, квітень 2016 р.), яке проходило на базі Білоцерківського училища ППП ДКВС України протягом спеціалізованих курсів «Права людини в діяльності органів і установ виконання покарань, національний превентивний механізм», «Ефективний пенітенціарний менеджмент», обумовлюючи необхідність даної норми у кримінальному законодавстві (47 респондентів) [4].

Водночас, на питання «Чи варто посилити відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дали відповідь 23 особи або 48,9 % від загальної кількості респондентів; «ні» – 2 особи або 4,2 %; «частково» – 2 особи або 4,2 %. При цьому окремо слід зазначити, що за результатами анкетування, що проведені з персоналом (143 особи), які працюють в УВП різних рівнів безпеки (2015–2016 рр.) щодо неефективності протидії злісній непокорі засуджених в УВП, «так» дали відповідь 39 осіб або 27,2 % від загальної кількості опитуваних; «ні» – 53 особи або 37 %; «частково» – 51 особа або 35,6 %, визначаючи її значущість. Окремої уваги заслуговує думка опитуваних щодо питання «Чи варто посилити відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дали відповідь 115 осіб або 80,4 % від загальної кількості респондентів; «ні» – 11 осіб або 7,6 %; «частково» – 17 осіб або 11,8 %.

Отримані результати свідчать про те, що у даний час потребують вдосконалення заходи впливу на протиправну поведінку злісних порушників установленого порядку відбування покарання в УВП. Так, зазначені респонденти на питання «Чи мають вплив загальносоціальні заходи запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дала відповідь 41 особа або 28,6 % від загальної кількості респондентів; «ні» – 45 осіб або 31,4 %; «частково» – 57 осіб або 39,8%, а на питання «Чи є достатніми (ефективними) спеціально-кримінологічні заходи запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дали відповідь 40 представників персоналу ДКВС України або 27,9 % від

загальної кількості респондентів; «ні» – 76 або 53,1 %; «частково» – 77 або 53,8 %.

Аналогічні результати анкетування були отримані під час проведення анонімного опитування у 2015–2016 рр. із засудженими, що відбувають покарання в УВП [5].

Серед засуджених до позбавлення волі, які були опитані у ході дослідження, строк покарання мали : а) від 1 до 3-х років – 33 % від загальної кількості респондентів; б) від 3-х до 5-ти років – (34,6 %); в) від 5-ти до 10-ти років – (25,8 %); г) від 10-ти до 15-ти років – (6,1 %). При цьому, на питання «Чи мають вплив загальносоціальні заходи запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дали відповідь 101 особа або 34,3 % від загальної кількості респондентів; «ні» – 70 осіб або 23,8 %; «частково» – 123 особи або 41,8 %.

Отже, наявна складна проблема, що потребує нагального розв'язання на науковому, практичному та законодавчому рівнях, і такий висновок ґрунтується не тільки на теоретичних міркуваннях науковців, а й на результатах анкетування зазначених вище респондентів, які підтверджують думку про те, що механічне виключення ст. 391 КК України із КК України може сприяти вчиненню засудженими інших злочинів, зокрема групових, що суттєво погіршить загальну криміногенну ситуацію в місцях позбавлення волі.

Цікавими у зв'язку з цим є інші отримані у ході дослідження результати. Зокрема, серед опитуваних засуджених до позбавлення волі на питання «Чи варто посилити відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань?», «так» дали відповідь 65 засуджених або 22,1 % від загальної кількості респондентів; «ні» – 113 засуджених або 38,4 %; «частково» – 87 засуджених або 29,5 %.

Список використаних джерел

1. Левчук Є. М. Про змістовні погляди щодо декриміналізації ст. 391 КК України / Є. М. Левчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 3 (2). – С. 90–100.

2. Левчук Є. М. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установ виконання покарань / Є.М. Левчук // Міжнародний науково-практичний журнал «Закон і життя». – 2016. – № 4 (292). – С. 63–67.

3. Про впровадження у практичну діяльність установ виконання покарань, слідчих ізоляторів результатів анкетування із персоналом ДКВС України та особами, засудженими до позбавлення волі в Україні : лист Хмельницького училища ПКПП ДКВС України № 241/04/354 від 14.06.2016.

4. Про результати проведеного анкетування з викладацьким складом Білоцерківського училища ППП ДКВС України : лист Хмельницького училища ПКПП ДКВС України № 241/04/234 від 08.04.2016.

5. Про результати проведеного анкетування з персоналом, які мають спеціальне звання, Збаразької виправної колонії управління ДПтС України в Тернопільській області (№ 63), та засуджених, які відбувають покарання в даній

установі : лист Збаразької виправної колонії управління ДПтС України в Тернопільській області (№ 63) № 17/4171 від 24.12.2015.

Ліховицький Я. О.,
доцент кафедри кримінального права Ужгородського Національного університету, кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ УКРАЇНИ У ХОДІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Загальновідомим для усіх дослідників є висновок про те, що розв'язання будь-якої наукової проблеми потребує наявності адекватного та оптимального інструментарію пізнання дійсності [1, с. 14].

Зазначений висновок повною мірою стосується й змісту цієї публікації, позаяк без його з'ясування неможливо у подальшому розкрити зміст інших питань дослідження порушеної нами проблематики. Більш того, як у зв'язку з цим вірно зауважив С. І. Нежурбіда, проблема визначення протиправної поведінки є найскладнішою, а тому найбільш дискусійною в кримінології [2, с. 6], що є додатковим аргументом необхідності постановки її в якості окремого наукового завдання.

Як показало вивчення нормативно-правових джерел, завдання із запобігання злочинам, у першу чергу, визначено в ч. 2 ст. 50 КК України «Покарання та його мета», ч. 1 ст. 1 КВК України «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України», ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших правових актах.

У науці під запобіганням розуміють недопущення, заздалегідь відвернення чого-небудь неприємного, небажаного (у контексті змісту запобігання злочинам) [3, с. 211].

У кримінологічній літературі науковці, зокрема В. В. Голіна, переконані, що запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання кримінально небезпечних протиріч у суспільних відносинах із метою їх позитивного вирішення й поступово витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціально-випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [4, с. 16].

У науково-практичних коментарях до КК України їх автори вважають, що запобігання злочинам – це охоронне завдання кримінального закону, що виявляється в забороні вчинення злочинного діяння та в загрозі покарання тих, хто може вчинити таке діяння.

У підручниках та навчальних посібниках з курсу «Кримінальне право України» мова ведеться не стільки про визначення поняття «запобігання

злочинам», скільки про «спеціальне запобігання» (як про окрему превенцію, направлену на те, щоб покарання впливало на засуджених із метою недопущення ними нових злочинів) та про «загальне запобігання» (тобто про загальну превенцію, яка полягає у впливі кримінального покарання на тих осіб, що не порушували вимог закону про кримінальну відповідальність, з метою утримання їх від можливого вчинення злочинів).

У підручниках з курсу «Кримінологія» запобігання злочинності тлумачать як сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин, із метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

У науково-довідковій юридичній літературі під запобіганням злочинів розуміють комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення осіб, що замислили та підготували злочини, і справляння стосовно них профілактичного впливу, щоб не допустити продовження й завершення реалізації кримінальних намірів.

У науково-практичних коментарях до КВК України науковці роз'ясняють, що запобігання вчиненню злочинів полягає в такому впливі покарання під час його виконання-відбування, який забезпечує попередження вчинення злочину з боку інших осіб і звернений, насамперед, до осіб, схильних до вчинення злочину.

У той самий час, у вітчизняних підручниках, навчальних посібниках та інших науково-методичних виданнях з курсу «Кримінально-виконавче право України» тлумачення терміну «запобігання злочинам» не дається. Поряд із цим у нормативно-правових актах вживаються різноманітні терміни-аналоги, а саме: «профілактика асоціальної поведінки» (ч. 2 ст. 1 КВК України); «попередження злочинів» (ч. 1 ст. 104 КВК); «запобігання злочинам та дисциплінарним проступкам» (п. 10 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [171]); «попередження злочинів» та «профілактичний облік» (підрозділ XIX ПВР УВП); ін.

У наукових розробках із проблем кримінально-виконавчої діяльності вживається також термін «протидія».

Таке ж різноманіття термінів-синонімів, що стосується питань запобігання злочинів, можна зустріти як в інших нормативно-правових актах (зокрема, в Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень до 2015 року), так і в кримінологічній літературі. При цьому, як показав аналіз наукових підходів, пов'язаних із визначенням поняття «запобігання злочинів», учені також по-різному тлумачать його зміст. Поряд із цим, як вірно зробив у зв'язку з цим висновок В. В. Голіна, незважаючи на їх деяку змістовну відмінність, ці визначення за своєю суттю є ідентичні. Йдеться лише про уточнення і пошук більш виразного опису специфіки цієї людської діяльності [4, с. 17].

Аналогічний висновок щодо аналогів цього терміну зробив й А. П. Закалюк, зазначивши, зокрема, що всі наведені терміни (і це очевидно) мають змістовну діяльнісну основу, яка полягає у вчиненні дій для

недопущення якогось явища, події, вчинку [5, с. 319]. Разом із тим, деякі з цих термінів мають різне функціональне та отримали на практиці окреме смислове навантаження. Так, термін «профілактика», а він виник у медицині, технічних науках, екології («профілактика захворювань», «профілактика аварій, техногенних, екологічних катастроф»), означає проведення упереджувальних заходів, які мають здебільшого не індивідуального предметного адресата (щодо захворювання окремої людини чи конкретної аварії), а загальну спрямованість стосовно тих чи інших небажаних явищ (хвороби, аварійності тощо). У відповідному розумінні термін «профілактика» повинен вживатися і в кримінології як діяльність для недопущення формування, розвитку та реалізації причин і умов злочинності та злочинних проявів загалом [5, с. 319].

Список використаних джерел

1. Прибутько П. С. Основи методології наукових досліджень : навч. посіб. для студ. і курсантів / Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. ; за ред. П. С. Прибутька. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 156 с.

2. Нежурбіда С. Етіологія злочину: Теорії, аналіз, результат : моногр. / Серія Нежурбіда. – Чернівці : Друк Арт, 2013. – 432 с.

3. Великий тлумачний словник української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.

4. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / Голіна В. В. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.

5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [у 3 кн.] / Закалюк А. П. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

Лутченко М. С.,
курсант 113 навчальної групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Доній Н. Є.,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор філософських наук, доцент

ГУМАНІЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОБАЦІЮ»

Усе частіше в наукових і науково-популярних публікаціях звучать думки про антропоцентричний поворот в сучасному суспільстві та нову хвилю цікавості до гуманізму як соціальної цінності. Треба зазначити, що термін

«гуманізм», як у попередні епохи, так і тепер, розуміється неоднозначно. Відомий давньоримський політичний діяч і оратор Марк Туллій Цицерон вказував, що «humanitas» є суттю людської природи, людської гідності, людинолюбства, доброти, освіченості тощо. Новітнє розуміння гуманізму звісно що відрізняється від класичного його розуміння. Тож, якщо ж спробувати узагальнити визначення цього поняття, то гуманізм – це насамперед філософський та етичний принцип ставлення до людини як до цінності. Виступаючи складовою частиною світогляду людини та елементом ідеології суспільства, гуманізм виступає віддзеркаленням подій, що відбуваються в межах конкретного соціуму, а відтак можна вести мову про його конкретно-історичний зміст, який обумовлений характером суспільних відносин і рівнем соціального розвитку. В останній час також акцентується на тому, що гуманізм – це більш високий рівень єдності теорії та практики, який дозволяє затверджувати принципи людяності в реальному життя, надаючи людині позитивного аксіологічного відтінку. Такий гуманізм проявляється, на думку науковців (О. Іноземцева), у формі: етичної норми, соціального ідеалу, духовної цінності, свободи волі, взаємодопомоги та співробітництва, поваги до прав і гідності особистості, рівноправ'я, справедливості, захисту від зла й насилля та ін. [2].

Соціальний простір є важливим «зовнішнім каркасом» (Г. Спенсер), від якого залежить, яким чином людина організовує своє існування й на що орієнтується. Домінування в соціальному просторі гуманістичної складової дозволяє говорити про те, що цей простір серед світоглядних настанов має: примирення, визнання рівності між Я та Іншим, життя у системі з Іншим й дозвіл Іншому бути присутнім в ньому. В цьому аспекті нагадаймо, що доба тоталітарних режимів, яка охопила практично усе XX ст., ознаменувалася страхом перед Іншим й похідним від нього забуттям тієї тези, що була сформульована ще на межі нашої ери і яка належить Сенеці «людина людині – істота священна». Також нагадаймо, що Україна успадкувала систему покарання від тоталітарного Радянського Союзу, де гуманізм стосовно громадян не був серед головних цінностей, а якщо вести мову про ув'язнених і осіб, які підозрювалися у вчиненні протиправних дій, то взагалі такого терміну не вживалося. Установки, що злочинець має бути покараний й що після покарання він має бути повністю викресленим й виштовханим за межі соціального простору, були визначальними в соціальній свідомості. Здобуття Україною незалежності дало привід для перегляду аксіологічної складової соціального простору та відмови від тих складових тоталітарного режиму, які подавали людину в якості елементу, втрата якого суспільством не розглядалася як трагедія, а сприймалася як полегшення («немає людини – немає проблеми»).

Із часом, достатньо повільно, але в ідеологічній та світоглядній складових українського соціуму почала формуватися нова установка – будь-яка людина є цінною й необхідною для того, щоб існував Інший, а з ним і світ. Таким чином, ми можемо засвідчити, що гуманізм із призабутої цінності знову отримує визнання. Впливаючи на світогляд, вказана установка не тільки стала визначати систему ставлення до законослухняних громадян, а й тих, хто вчинив злочин чи

тільки підозрюється у протиправних діях. Однак, якщо західноєвропейська система ставлення до людини, в тому числі й правопорушника, антропоцентрична та гуманістична і вже має певний історичний шлях у гуманізації системи покарання, то для української держави це є новим, адже подібний шлях тільки-но розпочато. Важливим у цьому намаганні відповідати стандартам західного світу у сфері покарання правопорушників є те, що прийнятий 5 лютого 2015 р. Закон України «Про пробацію» [1] визначає цінність окремої людини тією методологічною основою, яка встановлює алгоритм побудови звинувачення та суворість покарання. Зазначимо, що гуманістична орієнтованість не вказана як принцип пробації, проте якщо проаналізувати ст. 5 Закону України «Про пробацію», то перелік наведених там принципів фактично є свідченням факту, що саме гуманізм став підґрунтям, який визначив концепцію вказаного правового документа.

Звісно, проголошене не завжди стає реалізованим у реальності. Однак, введення подібної статті в Закон, який стосується осіб, які тривалий час розглядалися суспільством як небезпечні та прокажені, є показником, що українське суспільство намагається не втрати жодного свого громадянина, цінуючи його як людину. Тож можемо, підводячи підсумок, вказати, що гуманізм як основа концепції Закону України «Про пробацію» є своєчасним і таким, що відповідає загальноєвропейському підходу до виконання покарань, не пов’язаних з позбавленням волі.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Иноземцева Е. А. Гуманизм как мера духовных и ценностных критериев исторического прогресса / Е. А. Иноземцева // Вестник Воронежского государственного технического университета. – 2011. – Т. 7. – Вып. 7. – Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/gumanizm-kak-mera-duhovnyh-i-tsennostnyh-kriteriev-istoricheskogo-progressa.

3. Макеев В. В. Гуманизм: ограниченность и универсальность / В. В. Макеев // Философия права. – 2002. – № 1. – С. 40–46.

4. Ягунов Д. В. Гуманізація кримінального судочинства шляхом розвитку елементів служби пробації та реалізації програм примирення потерпілих та правопорушників: метод. матеріали / Ягунов Д. В., Прокопенко Н. М., Горова А. О. – К. : БО «Український Центр Порозуміння», 2007. – 65 с.

Мозговий В. І.,
доцент кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат психологічних наук

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ЗАГАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Демократизація суспільства визначається перш за все вибудовою цивілізованого й толерантного ставлення суспільства до тих, хто повертається у соціум із місць позбавлення волі.

Основна маса злочинів, вчинених особами, які відбували покарання у виді позбавлення волі, доводиться на період до 3-х років. Більше половини з них вчиняються у перший рік після звільнення. Актуальним постає питання адаптації засуджених до цивільного життя у період перших 3–6 місяців після звільнення.

На IX Конгресі ООН з попередження злочинів і поводження зі злочинцями (Каїр, квітень-травень 1995 р.) було прийнято практичне положення з ефективного застосування міжнародних тюремних правил. Так, правило 58 говорить: «Метою і виправданням вироку до тюремного ув'язнення або взагалі до позбавлення волі є в кінцевому рахунку захист суспільства і попередження злочинів, що загрожують суспільству. Цієї мети можна досягти лише в тому випадку, якщо після відбуття строку ув'язнення і після повернення до нормального життя в суспільстві правопорушник виявляється не тільки готовим, а й здатним підкоритися закону і забезпечити своє існування» [4].

На нашу думку, одним із важливих питань щодо вирішення цієї проблеми може стати створення концепції соціально-психологічної реабілітації засуджених, як складової у заходах їх загальної соціальної адаптації та прийняття відповідного Положення «Про центри реабілітації осіб, звільнених від відбування покарання» [1].

Під «соціально-психологічною реабілітацією засуджених» ми розуміємо організацію системних заходів, спрямованих на процес відновлення, повернення і набуття засудженими, які зазнали соціальної ізоляції, необхідних навичок та здібностей до життя в суспільстві з дотриманням норм права.

Концепція соціально-психологічної реабілітації засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі і звільняються з них, має будуватися на принципах, які можуть мати загальний та індивідуалізований характер.

До загальних принципів, які поширюється на всіх засуджених, належать такі:

1. У заходах щодо реабілітації засудженого мають брати участь не тільки фахівці різного профілю, а й люди з різних соціальних груп, різного віку (наприклад, до молодих людей простіше знайти підхід тим, хто знаходиться ближче за віком і соціальною приналежністю); ставлення засуджених до людей «без погонів» більш відкрите й довірче, що цілком може сприяти процесу їх реабілітації;

2. Процес реабілітації має бути поетапним і носити плановий характер; всі заходи, здійснювані під час цієї діяльності, мають поділятися на два основних етапи: пенітенціарний і постпенітенціарний;

3. Процес реабілітації має йти безперервно у часі;

4. Реабілітаційний процес має бути максимально індивідуалізованим і враховувати як суб'єктивні особливості особистості засудженого, так і об'єктивні умови;

5. Дотримання прав і свобод засудженого в ході реабілітаційного процесу допоможе уникнути негативного впливу подвійних стандартів, коли, з одного боку, засудженого закликають до поваги прав оточуючих, а, з іншого, принижують його гідність, використовують насильство (фізичне й психічне), а і надасть упевненість у важливості дотримання норм права, важливості прав людини, власне особистості;

6. Активна участь самого засудженого в реабілітаційному процесі означає, що він виступає не стільки об'єктом реабілітації, скільки суб'єктом, що дозволить краще пізнати його (засудженого) проблеми;

7. Активізація позитивного в особистості засудженого, тобто знайти в ньому щось хороше, позитивне, розвинути це, і саме це має стати стрижнем процесу реабілітації.

Водночас, слід мати на увазі, що реабілітація кожного засудженого залежить не тільки від реабілітаційних програм, а й від його особистих індивідуальних психологічних установок, світогляду, характеру самого засудженого.

Створення та впровадження відповідної програми психологічної реабілітації засуджених у системі заходів загальної соціальної адаптації засуджених обумовлені чинним законодавством [2; 3], при цьому підготовка їх до цивільного життя має стати важливим кроком у якісній ресоціалізації засуджених та їх адаптації до соціальних норм цивільного життя і відповідно запобіганні вчиненню нових злочинів після звільнення.

Список використаних джерел

1. Микитась И. Н. Адаптация осужденных лиц после освобождения с мест лишения свободы в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : jurnal.org/articles/2013/uri81.html.

2. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 380.

3. Про порядок взаємодії органів і установ виконання покарань, територіальних органів внутрішніх справ та центрів зайнятості населення щодо надання особам, які звільнені від відбування покарання, допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні, соціальній адаптації : затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства праці та соціальної політики України від 12 грудня 2003 № 250/1562/342.

Мотильов І. Г.,
інспектор (по роботі з персоналом) Орджонікідзевського районного відділу кримінально-виконавчої інспекції управління ДПтС України в Запорізькій області

ПРОБЛЕМАТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Нині у зв'язку з реформуванням пенітенціарної системи України та кримінальної юстиції щодо неповнолітніх створюється підґрунтя для впровадження пробації як соціально-виховного інституту виправлення та ресоціалізації.

Починаючи з 2006 року, впроваджувались елементи пробації, окремі її частини, але до створення єдиної системи перевиховання злочинця було ще досить далеко. Прийняття Закону України «Про пробацію» (далі – ЗУ «Про пробацію») та рішення щодо ліквідації ДПтС України дали поштовх до впровадження пробації на законодавчому рівні та використання її на практиці.

Досліджуючи міжнародний досвід у впровадженні пробації в Україні, можна зробити висновок, що пробація знаходиться на досить низькому рівні. Вирішенню проблеми розвитку інституту пробації в Україні сприятиме ряд змін у законодавстві та роботі працівника служби пробації.

Для розуміння проблеми логічно почати з визначення поняття «пробація» згідно з вітчизняним законодавством та законодавством зарубіжних країн. Отже, згідно із ЗУ «Про пробацію», пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1].

Основною проблемою пробації в Україні є невідповідність законодавства для застосування пробації.

Пробацію помилково ототожнюють із звільненням від відбування покарання з випробуванням, яке передбачено ст. 75 КК України [2]. Згідно із законом в Канаді пробація є окремим видом покарання та може застосовуватись без засудження особи, для її виправлення та подальшої ресоціалізації.

Тобто першим, що потрібно зробити, – це внести зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо пробації, як окремого виду покарання та запровадження можливості виправлення особи без засудження. Це є досить утопічними цілями та очікуваннями, але без кардинальних змін законодавства неможливо досягти позитивних змін.

Головним нововведенням пробації є досудова пробація, основним

інструментом якої є досудова доповідь. І перше, з чим ми стикаємось – це колізія норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та ЗУ «Про пробацію» (тоді як ЗУ «Про пробацію» запроваджує інструмент досудової доповіді, то КПК України не передбачає це взагалі) [3]. Тобто потрібно говорити про те, що для реалізації даної норми ЗУ «Про пробацію» необхідні відповідні зміни до КПК України щодо використання досудової доповіді.

Згідно із законодавством України досудова пробація передбачає лише забезпечення суду формалізованою інформацією, тоді як в інших країнах досудова пробація – це система кримінально-правових заходів, спрямованих на виправлення засуджених, а забезпечення суду інформацією є лише частиною заходів досудової пробації, основним інструментом якої є досудова доповідь. Зарубіжний досвід показує, що поняття «досудова доповідь» не використовується, у зв'язку з чим дещо змінюється зміст роботи офіцера служби пробації. Так, наприклад у Молдові й Данії використовується поняття «досудовий звіт», в Іспанії, Англії та Уельсі – «звіт до винесення вироку», в Болгарії, Франції та Швеції – «звіт із проведення соціального розслідування». Закон Республіки Молдова «Про пробацію» визначає досудову пробацію як психо-соціальну оцінку особи підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного. У процесі досудової пробації про підозрюваного, обвинуваченого, підсудного складається досудова доповідь із психо-соціальною оцінкою його особи» [4].

Система пробації Швеції передбачає не досудову доповідь, а індивідуальне розслідування, підставою для якого є запит суду. Розслідування проводиться виключно представником служби пробації для з'ясування причин вчинення злочину. При цьому представник служби пробації визначає кримінальну історію клієнта пробації, дані про роботу, фінансове становище, фізичне та психічне здоров'я, а також сімейний стан та відносини у сім'ї. Ще однією особливістю системи пробації Швеції є надання оціночного звіту суду, метою якого є визначення змін у поведінці особи правопорушника під час здійснення пробаційного нагляду [5].

В Італії та Литві служба пробації залучається тільки після постановлення рішення у справі суддею. Це означає, що підготовка досудової доповіді не входить у їх обов'язки та відсутній контакт із правопорушником під час досудового слідства та судового розгляду.

Досудова доповідь в ідеальному варіанті має всебічні переваги, як для обвинуваченого, так і для суду, та ставить перед інспектором цілі складення досудової доповіді.

При цьому постає питання, який статус матиме досудова доповідь для суду та чи буде судове рішення в мотивувальній частині посилатись на досудову доповідь офіцера пробації.

Ще однією проблемою постає питання участі офіцера пробації у судовому засіданні. На сьогодні представник органу пробації не є учасником кримінального провадження, а отже, це також унеможливлює практичну реалізацію української моделі досудової пробації. На відміну від вітчизняної моделі пробації шведський аналог має особливість у визначенні офіцера

пробації повноцінним учасником судового розгляду та після винесення вироку суду. Особливістю пробації у Швеції є те, що оціночний звіт може надаватись на стадії до винесення вироку – для надання допомоги під час досудового слідства, або після винесення його судом – для визначення змін під час здійснення пробаційного нагляду.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що проблема практичної реалізації положень ЗУ «Про пробацію» має декілька особливостей.

По-перше, колізія норм КПК України та ЗУ «Про пробацію», вирішенням якої є прийняття відповідних змін та узгодження норм чинного законодавства.

По-друге, питання статусу персоналу органу пробації у судовому засіданні. Якщо працівник органу пробації, який представляє досудову доповідь, не буде виступати як окремий учасник кримінального процесу, то незабаром постане питання про необхідність досудової доповіді взагалі.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.

4. Про пробацію : Закон Республіки Молдова від 14 лютого 2008 р. // Monitorul Oficial. – № 103. – Ст. 389.

5. Ткач Т. П. Досудова доповідь служби пробації: поняття, необхідність, функції / Т. П. Ткач // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2014. – № 1. – С. 56–65.

Мірошниченко О. М.,
начальник кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат психологічних наук, доцент

ПОТРЕБА В АФІЛІАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ

24 травня 2011 року Президент України підписав Указ «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» № 597/2011. Метою цієї Концепції визнано побудову в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, що відповідає міжнародним зобов’язанням нашої держави у сфері захисту прав дітей, а саме Конвенції ООН про права дитини.

На впровадження Концепції у жовтні 2011 року було затверджено План

заходів, який містить конкретні завдання з визначенням їх виконавців (органів державної влади). Реалізація цих заходів дозволить побудувати в Україні цілісну систему правосуддя, засновану на правах дитини.

Однією із проблемних сфер правосуддя щодо неповнолітніх, визначених Планом заходів, є ресоціалізація неповнолітніх осіб, які перебувають у конфлікті із законом. План заходів зобов'язує органи державної влади відповідно до їх компетенції «розробити методики та програми профілактики вчинення повторних злочинів серед неповнолітніх, що перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції Державної пенітенціарної служби України».

Ресоціалізація неповнолітніх осіб є дійсно критичним питанням, беручи до уваги обмежену кількість існуючих опцій щодо засобів перевиховання та ресоціалізації неповнолітніх осіб, які конфліктують із законом. Це питання стосується як переліку видів покарань, що можуть застосовуватися до неповнолітніх, так і наявних в Україні реабілітаційних програм та послуг, що можуть надаватися неповнолітнім з метою їх перевиховання.

Так, до неповнолітньої особи, визнаної винною у вчиненні злочину, судом може бути застосовано виключно такі види покарання, як штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, та позбавлення волі на певний строк. При цьому чотири із цих п'яти покарань мають свої особливості застосування до неповнолітніх. Приміром, штраф застосовується лише до неповнолітніх, котрі мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення. У свою чергу, інші види покарань, а саме громадські та виправні роботи, арешт мають вікові обмеження по застосуванню до неповнолітніх, і можуть бути призначені лише тим особам, які досягли 16-річного віку. Таким чином, на сьогодні ми маємо ситуацію, коли із п'яти покарань, які можуть теоретично бути застосовані до неповнолітніх, тільки два з них можуть бути призначені категорії неповнолітніх у віці від 14 до 16 років. Це покарання у виді штрафу, яке в силу певних обставин дуже рідко може застосовуватись до неповнолітніх, або ж позбавлення волі. Маючи лише таку сувору опцію покарання, багато суддів намагаються поліпшити ситуацію, застосовуючи звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, щодо неповнолітніх, при відсутності налагодженої системи соціальної, психологічної та виховної роботи з ними, контролю за їх поведінкою, породжує у них почуття безкарності за вчинене і призводить до зниження ефективності цього покарання.

Одним із пріоритетних напрямів реформування є розробка базових програм психологічної корекції особистості для формування просоціальної спрямованості засуджених, профілактики деструктивних проявів, їх ресоціалізації та подальшої інтеграції в суспільство.

Психіка підлітків досить нестабільна і сприйнятлива до змін та впливів ззовні, і тому важливо вчасно провести корекцію їх уявлень про злочинну поведінку та її наслідки, для того, щоб не допускати подальшої криміналізації особистості.

Успішно освоїти нові норми поведінки в суспільстві, вирішити

міжособистісні та внутрішньоособистісні проблеми, а також сформувати основні якості особистості та характерологічні риси підлітки можуть тільки у групі. Тому для роботи із засудженими цього віку рекомендується використовувати групову форму-соціально-психологічний тренінг.

Підлітковий вік – період бурхливого розвитку особистості, коли на перший план виходить спілкування з однолітками, що і стає провідною потребою. Для підлітка характерна значимість міжособистісних відносин з однолітками, бажання бути прийнятим і визнаним ними, мати визначений статус, престиж. У процесі соціалізації група однолітків значною мірою заміщає батьків і стає референтною.

Потреба в афіліації, як потреба у приналежності групі, спільності, теплих емоційних зв'язках, дружбі і довірчому спілкуванні особливо яскраво проявляється в підлітковому віці. Найчастіше компенсація емоційної незадоволеності у неповнолітніх відбувається за рахунок самоствердження, причому особливу роль відіграє референтна група кримінальної спрямованості.

Блокування афіліації може викликати почуття самотності, відчуженості, породжує й посилює стрес і почуття ізольованості. Потреба в афіліації проявляється також у спробах активізації міжособистісних відносин з метою встановлення більш тісних соціальних зв’язків. Висока потреба бути прийнятим у суспільстві інших людей є дуже важливою для психологічної та соціальної адаптації людини.

Кожна особистість має потребу в афіліації, яка активізується міжособистісними навичками і відносинами. Наявність вираженої афіліативної тенденції забезпечує досить активний розвиток комунікативних процесів, однак порушені міжособистісні відносини із сім’єю, друзями тощо, низький рівень сприйняття соціальної підтримки призводять до спрямованості пошуку соціальної підтримки і комунікативної активності в бік кримінальних мікрогруп, своєрідному розвитку афіліативних підтримуючих взаємовідносин із використанням необхідних у цих структурах атрибутів – наркотиків, алкоголю, вчинення правопорушень. Усі просоціальні підтримуючі мережі ігноруються, оскільки вони не є джерелом бажаних контактів. Водночас, у кримінальній групі афіліативні відносини з партнерами все більше замінюються діями, які пов’язані з порушенням закону, підмінюючи собою комунікативний процес.

Робота психолога з розширення можливостей встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування, відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе і пошуку нових просоціальних способів задоволення афіліативної потреби в підлітковому віці особливо актуальна.

Психокорекційна робота з неповнолітніми засудженими, які стоять на обліку у кримінально-виконавчій інспекції, – це складний, цілеспрямований процес перебудови, ломки вже сформованих систем поведінки і ставлення до життя, що вимагає від психолога не тільки базової фундаментальної підготовки у сфері психології, теоретичних знань, а і спеціальної підготовки у сфері конкретних методів корекційного впливу.

Список використаних джерел

1. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1039-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1039-2011-р.

Низовець О. М.,
доцент кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат психологічних наук

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ЗАЛЕЖНО ВІД УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ У ВИХОВНІЙ КОЛОНІЇ

Провідним чинником соціально-психологічної підготовки неповнолітніх до звільнення є соціально-психологічна компетентність (далі – СПК) неповнолітніх засуджених, належний рівень розвитку якої виступає основою для вибудовування продуктивних стосунків з іншими людьми, вирішення життєвих проблем; підвищує здатність чинити опір впливам асоціальних груп; сприяє ефективній ресоціалізації молодих людей після звільнення.

Розвиток СПК неповнолітніх засуджених відбувається в специфічних умовах відбування покарання. До таких умов ми віднесли: проживання на дільницях ресоціалізації (загальні умови тримання) та соціальної адаптації (полегшені умови утримання); термін перебування в ізольованих умовах пенітенціарної установи та сімейна ситуація підтримки неповнолітнього під час відбування покарання.

Мета публікації полягає у розкритті особливостей розвитку СПК неповнолітніх засуджених залежно від умов перебування у виховних колоніях.

Під час розроблення методичного комплексу дослідження ми виходили з визначення соціально-психологічної компетентності як інтегративної здатності особи гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах, відчувати людей, розуміти мотиви їх поведінки, ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем. Її складові: соціально-правова обізнаність, почуття громадянського обов’язку, життєві настанови, соціальні вміння, мотивація досягнення, ставлення до свого «Я», здатність до психологічної близькості з іншими людьми [1, с. 125].

Проілюструємо результати аналізу розвитку СПК неповнолітніх засуджених за кожною із зазначених умов перебування у виховній колонії.

Неповнолітні засуджені, які перебувають у виховній колонії, мешкають на дільниці ресоціалізації, розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби і розміщуються із локальним сумісним проживанням членів відділення. Вихованці, яким до кінця терміну відбування покарання залишилося не більше ніж 6 місяців, переводяться на дільницю соціальної

адаптації, де вони проживають у спеціально обладнаних приміщеннях окремо від інших засуджених.

Для виявлення особливостей розвитку СПК засуджених залежно від умов перебування, групу неповнолітніх досліджуваних (125 осіб) було розподілено на 2 групи відповідно до такої умови, як загальні та полегшені умови проживання: 1 група – вихованці, які перебувають на дільниці ресоціалізації, 2 група – неповнолітні, які мешкають на дільниці соціальної адаптації. Кількість осіб першої групи – 77, другої – 48.

Для виявлення особливостей розвитку СПК цих груп зіставлено показники рівня розвитку складових СПК вихованців 1 групи та вихованців 2 групи із застосуванням t-критерію Ст'юдента та U-Манна-Уїтні.

У результаті порівняльного аналізу рівня розвитку складових СПК виявлено статистично значущі відмінності у рівні прояву соціальної обізнаності ($p \leq 0,05$) та почуття громадянського обов'язку ($p \leq 0,05$) між групами засуджених, які перебувають на дільницях ресоціалізації та соціальної адаптації.

У вихованців, які готуються до звільнення, рівні цих складових СПК вищі, ніж у засуджених, які мешкають на дільниці ресоціалізації. Ми припускаємо, що дана категорія засуджених, готуючись до звільнення, отримує інформацію щодо органів і установ, які допомагають при звільненні, соціально-політичної ситуації в країні як від персоналу колонії, так і з інших джерел (родичі, друзі, ЗМІ).

Порівняння рівня розвитку вміння емоційної саморегуляції неповнолітніх засуджених, як складової СПК, залежно від умов перебування за допомогою t - критерія Ст'юдента, проілюструвало значущі відмінності між неповнолітніми засудженими, які перебувають на дільницях ресоціалізації та соціальної адаптації, за такими показниками як «неадекватний прояв емоцій» ($p \leq 0,05$) та «небажання зближуватися із людьми на емоційній основі» ($p \leq 0,05$). Саме ці проблеми встановлення емоційних контактів притаманні вихованцям, які готуються до звільнення. У цілому, рівень здатності до емоційної саморегуляції нижчий у неповнолітніх, які перебувають на дільниці соціальної адаптації ($p \leq 0,01$).

Як зазначають О. Глоточкін, Ю. Дмітрієв, Б. Казак, С. Хачатурян на завершальному етапі відбування покарань вихованці відчувають певні труднощі в регуляції власних емоційних станів: їм притаманні підвищена дратівливість, тривога, хвилювання, переживання, туга тощо. Отримані нами результати підтверджують наявність проблем у емоційній сфері неповнолітніх засуджених напередодні звільнення, що потребує здійснення психологічної роботи за цим напрямом.

Отримано статистично значущі відмінності ($p \leq 0,01$) за показниками рівня життєвих настанов та ставлення до свого «Я» у вихованців, які перебувають у різних умовах. Показники цих складових СПК вищі в засуджених, які перебувають на дільниці соціальної адаптації. Незважаючи на низький рівень цих показників у всіх неповнолітніх засуджених, вихованці, які готуються до виходу на свободу, більш визначені в життєвих цілях та впевнені

у своїх можливостях, ніж їх ровесники, які залишаються в колонії.

Отже, умови проживання у виховних колоніях впливають на розвиток таких складових СПК, як соціальна обізнаність, почуття громадянського обов'язку, життєві настанови, ставлення до свого «Я». Рівні розвитку даних складових СПК вищі в неповнолітніх, які перебувають на дільниці соціальної адаптації (відмінності статистично значущі), що дозволяє зробити висновок про те, що умови проживання на дільниці соціальної адаптації більш сприятливі для розвитку СПК неповнолітніх засуджених, тому і впроваджувати підготовчу технологію слід саме в цих умовах.

До наступної умови належить термін перебування неповнолітнього в колонії. Нами виділено 4 групи неповнолітніх засуджених, керуючись тривалістю перебування у виховній колонії. До першої групи ми залучили засуджених, які перебувають у колонії менше ніж три місяці. Її чисельність – 15 осіб. До другої групи – неповнолітні, тривалість перебування в колонії яких коливається від 3 до 12 місяців. Таких вихованців – 42 особи. Третя група – засуджені, які утримуються в колонії від 12 до 18 місяців. Чисельність даної групи – 38 осіб. Неповнолітніх, які перебували у виховній колонії понад 18 місяців, ми віднесли до четвертої групи. Таких вихованців – 30 осіб.

Встановлення взаємозв'язку між терміном перебування в ізольованих умовах пенітенціарної установи та розвитком складових СПК неповнолітніх засуджених за допомогою критерію Н-Крускала-Волліса показало, що існують статистично значущі відмінності в рівнях соціальної обізнаності ($p \leq 0,01$) між групами неповнолітніх засуджених, які перебувають в ізольованих умовах колонії менше ніж три місяці, та вихованцями, які проживають в умовах установи від 12 до 18 місяців.

Чим більше неповнолітній засуджений перебуває у виховній колонії, тим вищі значення даних показників. Потрапляючи в місця позбавлення волі, неповнолітні засуджені не обізнані щодо вирішення соціальних проблем, розуміння властивостей своєї особистості, не володіють продуктивними способами взаємодії в діяльності. Тому під час відбування покарань із вихованцями проводиться інформаційно-просвітницька робота: бесіди, лекції, зустрічі з представниками різних соціальних організацій. Тому і результати за цими показниками вищі у тих вихованців, з якими проводилася така робота.

Дисперсійний аналіз продемонстрував статистично значущу відмінність між групами засуджених, які перебувають в умовах колонії до трьох місяців та понад 18 місяців за такими складовими СПК, як «життєва настанова» ($p \leq 0,01$) та «ставлення до свого «Я» ($p \leq 0,05$).

За результатами дослідження складової СПК «ставлення до свого «Я» усі неповнолітні засуджені продемонстрували незадовільний та задовільний рівень розвитку. Проте група засуджених, які мешкають у колонії понад 18 місяців, виявила кращі результати порівняно із новоприбулими вихованцями.

Ці вихованці більш упевнені у своїх можливостях, ніж інші засуджені, задоволені своїм «Я», відчувають себе «господарями становища». Тривале перебування у виховній колонії спонукає неповнолітнього адаптуватися до її умов, прийняти і слідувати всім «нормам» кримінальної субкультури. Такі

засуджені найчастіше стають «ватажками», «авторитетами» неформальних груп, через чималий злочинний досвід і вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (лише за вчинення таких злочинів неповнолітнім призначають тривалі строки позбавлення волі), що і сприяє підвищенню їх самооцінки.

У ході дисперсійного аналізу виявлено незначну тенденцію у прояві здатності неповнолітніх засуджених до емоційної саморегуляції. Найбільше перешкод у встановлені емоційних контактів відчувають засуджені, які перебувають під впливом умов колонії від 12 до 18 місяців. Високі показники також у засуджених четвертої групи.

За результатами аналізу всіх показників емоційної саморегуляції було виявлено статистично значущу різницю між терміном перебування в умовах колонії та неадекватним проявом емоцій ($p \leq 0,05$). Чим більше неповнолітній перебуває в ізоляційних умовах пенітенціарної установи, тим більше він зазнає проблем в емоційній сфері, що і є результатом емоційної депривації вихованців.

Отже, залежно від терміну перебування неповнолітніх засуджених в умовах виховної колонії встановлено наявність статистично значущих відмінностей за рівнем розвитку таких складових СПК, як: соціальна обізнаність, життєва настанова та ставлення до свого «Я». Найгірші результати за даними показники в неповнолітніх, які перебувають в умовах колонії незначний термін, до трьох місяців, що, на нашу думку, є результатом адаптаційного процесу новоприбулих до умов виховної колонії. Проте вихованці із тривалим перебуванням у колонії показали низький рівень розвитку за показником вміння емоційної саморегуляції. Тому під час впровадження підготовчої технології слід належну увагу приділити розвитку в неповнолітніх засуджених вміння емоційної саморегуляції.

Ще однією важливою умовою, що впливає на розвиток СПК, є сімейна ситуація підтримки неповнолітнього під час відбування покарання. Ми припускаємо, що рівень розвитку складових СПК неповнолітніх засуджених залежить від підтримки родинного оточення вихованця під час відбування покарання.

Досліджуючи ресоціалізаційний потенціал сім'ї засудженого, А. Фінаєва виокремлює три сімейні стратегії: стратегія стабільного зв'язку, стратегія епізодичного зв'язку та стратегія дистанційного зв'язку [2, с. 175]. Стратегія стабільного зв'язку характеризується постійною взаємодією з вихованцем у колонії у формі побачень, дзвінків, листування, відправлення посилок і передач.

Стратегія епізодичного зв'язку характеризується менш щільною взаємодією із вихованцем, зниженням частоти контактів, проте остаточно зв'язки не розриваються і підтримуються час від часу.

Стратегія дистанціювання полягає у припинені будь-яких зв'язків із засудженим членом родини (відразу або протягом деякого часу) і базується на таких складових: ступінь тяжкості злочину та ставлення до нього членів родини; неодноразовість потрапляння до виховної установи, сімейне неблагополуччя та байдужість членів сім'ї [2, с. 176].

Спираючись на погляди А. Фінаєвої, нами виділено три групи вихованців

із різними сімейними ситуаціями підтримки: 1 група – відсутня підтримка або сирота (14 осіб), 2 група – епізодична підтримка (69 осіб), 3 група – постійна підтримка сім'ї (42 вихованці).

За допомогою критерію Н-Крускала-Волліса виявлено статистично значущі відмінності у рівнях соціальної обізнаності вихованців цих груп ($p \leq 0,01$). Вихованці, які постійно підтримують зв'язки з родиною, більш обізнані в питаннях вирішення життєвих проблем при звільненні, краще розуміють властивості своєї особистості, володіють більш продуктивними способами взаємодії, ніж засуджені з епізодичною та відсутньою підтримкою родини.

Аналізуючи типи реагування в спілкуванні неповнолітніх засуджених, ми виявили статистично значущі відмінності між типами спілкування та ситуацією сімейної підтримки.

Так, вихованці першої групи (відсутня підтримка) віддають перевагу залежному типу спілкування ($p \leq 0,01$), а вихованці з епізодичною підтримкою – агресивному спілкуванню ($p \leq 0,05$). Не маючи підтримки ззовні, вихованці першої групи вимушені адаптуватися до умов пенітенціарної установи, проявляючи при цьому залежний тип у спілкуванні.

Рівень розвитку такого показника СПК неповнолітніх засуджених, як «ставлення до свого «Я», також залежить від сімейної ситуації підтримки ($p \leq 0,05$). Усі неповнолітні за цим показником продемонстрували досить низькі результати, проте у вихованців з епізодичною підтримкою сім'ї ставлення до свого «Я» вище, ніж у засуджених із наявною та відсутньою підтримкою.

Отже, сімейна ситуація підтримки значимо впливає на рівень розвитку соціальної обізнаності, комунікативних умінь та адекватність самооцінки вихованців. Якість зв'язків із родиною спонукає вихованців до позитивних особистісних змін із метою успішної їх ресоціалізації після звільнення.

Тому під час соціально-психологічної підготовки до звільнення необхідно підтримувати вихованців у здійсненні позитивних психоемоційних зв'язків з їх сім'ями. У разі відсутності сім'ї або її абсолютного неблагополуччя, слід допомогти неповнолітнім у здійсненні пошуку організацій, що надають соціально-психологічну підтримку засудженим після звільнення та відпрацювати соціально позитивні способи життєдіяльності без сімейної підтримки.

Таким чином, визначаючи особливості розвитку складових СПК неповнолітніх засуджених залежно від умов перебування їх у колонії, ми встановили, що найбільш сприятливими умовами для розвитку соціально-психологічної компетентності є умови дільниці соціальної адаптації; перебуваючи більше ніж рік в ізоляційних умовах пенітенціарної установи, у вихованців виникають проблеми із проявом емоційної саморегуляції, підтримка стабільних сімейних стосунків позитивно впливає на розвиток складових СПК неповнолітніх засуджених.

Список використаних джерел

1. Низовець О. М. Умови та чинники соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених / О. М. Низовець // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 44. – С. 122–127.

2. Финаева А .Г. Ресоциализационный потенциал семьи осужденного / А. Г. Финаева // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 4 (14). – С. 175–177.

Николишин В. В.,
курсант 113 групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Доній Н. Є.,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор філософських наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСТВА У СИСТЕМУ ПРОБАЦІЇ

Український соціальний простір й держава в останні роки дуже зацікавлені в активізації громадянського суспільства, обов'язковим елементом якого є високий рівень соціальної активності громадян, а показником – діяльність громадських організацій та волонтерство. Особливо яскраво вказана зацікавленість проявилася через переорієнтування українського суспільства на західноєвропейські зразки та моделі функціонування різних сфер суспільного життя. Одна із таких моделей пов'язана зі сферою виконання покарань, реформування якої відбувається на даний час.

Нагадаймо, що початкове значення терміну «волонтер» (від лат. «voluntarius» – воля, бажання, від англ. «voluntary» – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим. Однак, частіше дається французький варіант трактування, що «волонтер» означає «особу, що добровільно пішла на військову службу». Як відомо, поява волонтерства була детермінована серйозними змінами в соціальному просторі XIX ст. – руйнацією традиційної системи соціальних зв'язків і відносин й витісненням патріархальних форм культури новими. За таких умов волонтерська діяльність перетворилася на важливий інструмент самоорганізації соціуму та мобілізації соціальної ініціативи й стала постачальником унікальної системи знань і технологій в царині розвитку

людських ресурсів. В сучасному розумінні волонтер – це, насамперед, свідомий громадянин, який бере активну участь у житті спільноти і який «воює на стороні добра», відстоюючи суспільні інтереси. Шляхом волонтерства громадяни вступають в особливі відносини з державою: беруть активну участь у найбільш важливих сферах громадського життя задля досягнення «спільної користі» (Аристотель). Останньому сприяють типові риси, що притаманні волонтерам. Так, у Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку економічної та соціальної ради ООН, виділено найважливіші риси волонтерства: турбота про людей; солідарність і гуманна корисливість; духовна якість і громадянська чеснота; багате джерело людського досвіду; нові інтелектуальні ресурси; участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції; етичний стандарт, який обумовлює якість людських взаємостосунків; забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми; нове бачення соціальної діяльності.

Волонтерство, функціонуючи в правовому просторі конкретної держави, дозволяє надавати допомогу населенню, заощаджуючи державні кошти й не залучаючи бюрократичний апарат. Якщо звернутися до мотивів, які підштовхують індивіда до волонтерства, то можна вести мову про такі, як: альтруїзм, компенсація порожнечі в житті, набуття й осмислення власного досвіду, намагання випробувати себе та власні сили/знання, для самозвеличення. У випадку з волонтерством в системі пробації, вказані мотиви мають вступити в союз із певними індивідуальними рисами особи, яка хоче бути волонтером. До таких рис, в першу чергу, треба віднести співчуття до людей, які оступилися, здоровий глузд, вміння працювати в команді, послідовність і надійність.

Однак, і це ще не все. Керівники/лідери волонтерської організації мають на перших етапах роботи чітко пояснити людині, яка виказала бажання бути волонтером, в чому полягає її роль й наскільки вона є важливою для організації та соціуму в цілому. У процесі роботи волонтерів у керівника/лідера з'являється ще один обов'язок: давати людині відчуття, що від її роботи безпосередньо залежить успіх загальної справи. Крім того, керівники організацій, які орієнтовані на волонтерство в системі пробації, мають чітко і вірно оцінювати наявність емоційного вигорання у волонтерів і переорієнтовувати осіб, які демонструють високий ступінь вигорання, на інший напрям волонтерської діяльності. Не можна ігнорувати факту, що волонтерство в системі пробації несе значно більший ступінь ризиків, ніж в інших сферах добровільної соціально затребуваної діяльності. Це означає, що окрім обов'язкової серйозної підготовки до волонтерства добровольці мають знати, яким чином вони будуть винагороджені за свою діяльність.

Вищевикладене дозволяє вказати на такий момент, як доцільність розробки системи стимулювання за участь у волонтерстві. Дана система, на нашу думку, має включати два елементи: загальнодержавний рівень (наприклад, система преміальних пунктів, нагрудні знаки та ін.) та рівень організаційний (грамоти, система «сходинок професійного успіху» та ін.). І тут доречним є звернення до європейської практики, а якщо більш конкретно, до

досвіду Німеччини, де з 2002 р. волонтерська діяльність зараховується як альтернатива службі в армії. У сприйнятті німецьких громадян участь у волонтерстві – це, перш за все, невід'ємна складова успішного співіснування громади та можливість здобути цінний життєвий досвід і визначитися із власним майбутнім [1, с. 10]. Тож подібні форми визнання не тільки мають підтримувати достатній рівень мотивації, а й стимулювати прояв ініціатив у такій сфері як пробація.

Як підсумок, можна сказати, що впровадження волонтерства в систему пробації – це важливий крок щодо наближення певних видів соціальних послуг особам, які оступилися, котрий вимагає детального осмислення з боку держави.

Список використаних джерел

1. Горєлов Д. М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. [Електронний ресурс] / Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський. – К. : НІСД, 2015. – 36 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter-697e4.pdf.

Ніщимна С. О.,
начальник кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, доктор юридичних наук, професор

ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПРОБАЦІЇ

Як відомо, правові принципи є базовими засадами здійснення будь-якої діяльності та регулювання всіх правовідносин. Не є виключенням і принципи пробації, які визначені Законом України «Про пробацію» [1].

М. І. Матузов наголошує на тому, що поняття принципів державно-правових явищ, як й інших соціальних факторів, є першочерговим, суттєвим, ключовим, за допомогою яких з'ясовується сутність об'єктів, що підпадають під дослідження [5, с. 11].

Принцип законності є загальноправовим принципом, під яким розуміють «принципи, які є загальними для права у міжнародному, всесвітньому і загальнолюдському його розумінні; загальними для всіх правових систем одного історичного типу; для правових підсистем (сторін) певної правової системи одного суспільства; для всіх галузей правової системи певного суспільства і держави» [4, с. 108–109].

С. Д. Дмитрієв розглядає загальноправові принципи як феномен, що породжується юридичною практикою [2, с. 16]. На нашу думку, такі принципи не обов'язково є породженням практичної діяльності. Частина із них має моральний зміст, оскільки їх виникнення пов'язано з людською думкою.

Закон України «Про пробацію» визначає такі принципи пробації: справедливості; законності; невідворотності виконання покарань; дотримання прав і свобод людини і громадянина; поваги до людської гідності; рівності перед законом; диференційованого та індивідуального підходу; конфіденційності; неупередженості; взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об’єднаннями та громадянами [1].

Принцип законності відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави, права і суспільства.

Термін «законність» є похідним від терміна «закон» і, будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права – від його ролі у створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці.

Законність є не самоціллю, не виконанням заради виконання, її призначення – додержання законів в ім'я торжества свободи, справедливості. Законність – явище прогресивне і покликане сприяти суспільному прогресу.

Принцип законності полягає у: 1) точному й неухильному виконанні вимог закону; 2) обґрунтованості застосування відповідальності до правопорушника.

Принцип законності розкриває правову дійсність із точки зору практичної реалізації права. Поняття законності завжди нерозривно пов'язувалося із системою виконання законів і забезпеченням справедливості. Саме тому ці принципи тісно взаємопов’язані у своїй реалізації. У концепціях багатьох учених, філософів, політиків ці поняття існували в нерозривному зв'язку [3, с. 76].

Соціологічні дослідження показують, що необхідність у законності, особливо в той кризовий період, що ми переживаємо, широко усвідомлюється населенням. Громадяни зацікавлені в режимі законності, стабільності правопорядку, захищеності свого життя, майна, своїх законних інтересів. Невідворотність негативних наслідків у випадку порушення прав інших осіб, недотримання вимог законодавства тощо створюють впевненість суб’єктів відповідних відносин у їх стійкості.

Підтримуючи позицію щодо всезагальності вимоги дотримання принципу законності, вважаємо, що його дія має розповсюдження. Цілком погоджуємося із тезою про те, що посадові особи є представниками держави, працюють у державному апараті на професійній основі, тому на них, у першу чергу, покладений обов’язок слідкувати за здійсненням законності й самим виконувати закон [6, с. 349]. При цьому слід керуватися принципом рівності всіх перед законом, а отже, і дія принципу законності поширюється однаковою мірою на всіх суб’єктів права.

Із викладеного можна зробити висновок про те, що дослідження законності як феномену суспільної дійсності, зв'язку її теоретичних положень з умовами практичної реалізації є не лише важливою науковою, а і практичною проблемою. Історичний досвід функціонування державно-правових систем багатьох країн світу свідчить про те, що дотримання в них вимог законності

сприяє розкриттю права не тільки як засобу втілення інтересів членів суспільства, а і як інструмента реалізації особистих інтересів індивідів, їхньої свободи (тобто є основою функціонування правової системи в цілому і проявом обов'язкового елементу). За своєю суттю це є якісна характеристика права, що забезпечує його зміст. Тому її дослідження необхідно не тільки для визнання інших принципів права, а і для створення на її основі відповідних норм права.

Отже, принцип законності, що передбачає верховенство закону у правовідносинах, які виникають і розвиваються між державними органами (посадовими особами) та громадянами, є основоположним принципом пробації.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Дмитриев С. Д. Общеправовые принципы: теоретические проблемы конкретизации и реализации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. Д. Дмитриев. – Волгоград, 2012. – 27 с.

3. Ізмаілова Л. Б. Співвідношення справедливості, законності і рівності в кримінальному судочинстві / Л. Б. Ізмаілова // Вісник Академії адвокатури України. – 2005. – Вип. 3. – С. 74–81.

4. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

5. Матузов Н. И. Принципы права как объект научного исследования (вместо введения) / Н. И. Матузов // Принципы российского права: общетеоретический и отраслевой аспекты / (Н. И. Матузов, А. В. Малько, К. А. Струсь) под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2010. – С. 11–28.

6. Морозова Л. А. Теория государства и права / Л. А. Морозова. – М. : Юристъ, 2003. – 414 с.

Новосад Ю. О.,
начальник управління нагляду у кримінальному провадженні прокуратури Волинської області, кандидат юридичних наук

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Як показують результати наукових досліджень [1, с. 285–301], в основі співробітництва органів і установ виконання покарань з іншими правоохоронними структурами, включаючи органи прокуратури, лежить напрацьована та зумовлена певними традиціями (стереотипами, суспільним досвідом тощо) практика, яку в науці називають взаємодією [2, с. 57]. При цьому взаємодія здійснюється в поєднанні з багатогранною та двосторонньою

засадами діяльності вказаних суб'єктів. Вони взаємно доповнюють одна одну, і хоча немає сумнівів у необхідності двосторонніх відносин, очевидними є і перспективи багатосторонніх контактів, що випливають із змісту завдань боротьби зі злочинністю.

Саме тому, а також ураховуючи те, що взаємодія становить складний та безперервний процес, виникла необхідність розглянути це питання в межах цієї публікації. І хоча поняття "співпраця" та "взаємодія" не мають принципових відмінностей, але, зважаючи на процедурний аспект названих явищ, зміст взаємодії, як правильно вважають В. Шамрай та І. Олійник, має більш детальний вигляд, де остання – це обмін результатами діяльності, у процесі якої важливо не тільки здійснити обмін інформацією, а й організовувати обмін діями, спланувати діяльність [3, с. 6]. Разом із тим, як свідчить проведений у ході цього дослідження аналіз, поняття "взаємодія", незважаючи на його широке застосування, до сьогодні не має загальноприйнятого визначення в науці.

У тлумачних словниках під взаємодією розуміють взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь [2, с. 57].

Фахівці з української мови вважають, що взаємодія – це співдія, співдіяння [4, с. 259].

Філософи переконані, що у широкому розумінні це, у першу чергу, філософська категорія, яка відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість і порушення одним об'єктом іншого [5, с. 65]. При цьому взаємодія виступає як об'єктивна й універсальна форма руху, розвитку, що визначає існування та структурну організацію будь-якої матеріальної системи, яка без здатності до взаємодії існувати не може.

Сучасна філософія поняттям "взаємодія" позначає вплив речей одна на одну й використовує його для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами; для характеристики форм людського буття, людської діяльності та пізнання [6, с. 65]. При цьому в понятті "взаємодія" фіксуються прямі і "зворотні" впливи речей, воно охоплює прямі й опосередковані відносини між об'єктами і системами.

Таке визначення взаємодії є виваженим і застосовується для відображення будь-яких процесів і форм прояву свідомості, включаючи кримінально-виконавчі правовідносини та участь у них органів прокуратури.

У більш вузькому значенні термін "взаємодія" означає "упорядкування, взаємозв'язок, узгодження" [7, с. 626], тобто, як правильно зробили висновок деякі науковці (В. П. Захаров, О. Г. Колб, С. М. Мирончук, Л. І. Міліщук), це є процес взаємозалежної, погодженої діяльності різних його суб'єктів та учасників (у цьому випадку – кримінально-виконавчих правовідносин) [1, с. 286].

Такий взаємозв'язок чи взаємні дії можливі за наявності певних умов, що, зокрема, варто враховувати й органам прокуратури при здійсненні взаємодії з органами і установами виконання покарань України з питань, що становлять предмет прокурорського нагляду, та з протидії злочинності з боку засуджених.

До таких умов належать:

1) у взаємодії мають брати участь, як мінімум, два суб'єкти.

Це означає, що кожен з учасників має чітко усвідомлювати, що він є суб'єктом взаємодії і виконує покладені функції разом з іншим суб'єктом.

У кримінально-виконавчій діяльності і органи та установи виконання покарань, і органи прокуратури об'єднані єдиною метою – захистом прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави (ст. 1 КВК, ст. 1 Закону України "Про прокуратуру"), а отже, їх взаємодія та взаємозв'язок є об'єктивно зумовленими і необхідними для досягнення більш стратегічної мети – мети покарання, що визначена в ч. 2 ст. 50 КК України та ч. 1 ст. 1 КВК України;

2) має бути окресленою спільність цілей і завдань для всіх учасників взаємодії [1, с. 286].

Ці завдання та цілі діяльності встановлені для органів та установ виконання покарань і органів прокуратури у спеціальних законах, що визначають їх статус (Законі України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" та "Про прокуратуру"), а також у тих нормативно-правових актах, які регулюють питання виконання та відбування кримінальних покарань, оскільки для всіх органів, що здійснюють або беруть участь у кримінально-виконавчій діяльності, ці нормативно-правові акти встановлюють зміст їх правовідносин та взаємодії з означених ключових питань.

Разом із тим, варто відзначити, що у чинному Законі України "Про прокуратуру", зокрема в ч. 2 ст. 25, йдеться про її координаційну діяльність, а не про взаємодію з іншими правоохоронними органами, що, як свідчать результати цього дослідження, породжує низку штучних проблем, у тому числі й у сфері виконання покарань, які негативно впливають на ефективність як прокурорсько-наглядової, так й інших видів діяльності, включаючи кримінально-виконавчу. При цьому в названому нормативно-правовому акті визначені такі форми координаційної діяльності прокуратури, а саме: а) проведення спільних нарад; б) створення міжвідомчих робочих груп; в) проведення узгоджених заходів; г) здійснення аналітичної діяльності.

Такий підхід законодавця до визначення змісту "координації" дещо не співвідноситься з поняттям "координації", що виведено в науці [2, с. 296], та з тією практикою, яка має місце у реальній дійсності з цих питань та знайшла своє відображення у відповідних нормативно-правових актах [8]. Так, у своїх працях Т. В. Корнякова довела, що термін "координація" у прокурорській діяльності використовується у двох значеннях:

1) як організаційна діяльність прокурора зі встановлення координаційних зв'язків;

2) як взаємоузгоджена діяльність учасників координації [9, с. 13].

Список використаних джерел

1. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : моногр. / [Захаров В. П., Колб О. Г., Мирончук С. М., Міліщук Л. І.]. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2007. – 442 с.

2. Великий тлумачний словник української мови / упоряд.

Т. В. Ковальова. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.

3. Шамрай В. Поняття і суть взаємодії, її значення / В. Шамрай, І. Олійник // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 1 (3). – С. 60–67.

4. Новий тлумачний словник української мови. – К. : АКОНІТ, 2003. – Т. 1. – 926 с.

5. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

6. Современная философия : словарь и хрестоматия / В. П. Кохановский (отв. ред.). – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 511 с.

7. Советский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1986. – 1036 с.

8. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції : наказ Генерального прокурора від 16 січня 2013 р. № 1/1гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP13001.html.

9. Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10 / Т. В. Корнякова. – Одеса, 2004. – 20 с.

Олійник В. С.,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Держаної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО ПОНЯТТЯ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ

Система основних прав і свобод дуже розгалужена і розглянути її в рамках цієї публікації немає можливості. Поняття ж свободи особистості в юридичному аспекті зародилося в стародавніх полісах Греції та Риму в V–VI ст. до н. е. у зв'язку з філософськими теоріями Платона, Аристотеля, Перікла, Демосфена й інших чудових мислителів тієї епохи про цінності закону, з появою ідей демократії та принципу громадянства. З античним громадянством пов'язано багато політичних аспектів свободи: особиста свобода, рівне право на вирішення державних справ і участь у здійсненні правосуддя, свобода слова тощо.

Однак у той час ідеї свободи не отримали широкого світового поширення, оскільки суперечили самим підвалинам рабовласницького ладу. Антична людина була повністю «розчинена» у своїй родині, громаді, полісі; вона не розглядалася в якості самостійної цінності, а виступала лише засобом забезпечення процвітання відповідних соціальних спільнот. Свобода найчастіше розглядалася як можливість влаштування життя людини і держави

на засадах розуму всупереч сліпому року. Свобода людини трактувалася вузько, як не перебування в рабстві. Можливість діяти на власний розсуд була мізерною: над людиною тяжіли релігійні догмати, общинні табу, воля старших членів роду, приписи органів влади, власні забобони, беззахисність перед силами природи тощо.

Держава визнавалася необмеженою; передбачалося, що вона може вільно розпоряджатися особистістю, життям, майном громадянина; вона могла нав'язувати громадянину певні вірування і визначати склад його домашнього життя. Особливо велика була влада держави над особистістю в стародавній Спарті, і лише незначно слабкішими в Афінах, в інших грецьких державах і в Римі. Закон Валерія і Горація (449 р. до н.е.) обмежував арешт римського громадянина за борги та з інших причин, але це була приватна міра, яка захищала плебеїв проти патриціїв, зовсім не зводячи в принцип особисту свободу. Навіть ті мислителі давнини, які особливо жваво відчували недоліки суспільного ладу (наприклад, Платон) у своїх побудовах ідеальної держави в цьому відношенні анітрохи не підносилися над сучасними їм поняттями і допускали для держави можливість істотного вторгнення в особисту сферу. Саме цим (значною мірою) пояснюється крайня легкість переходів у стародавніх державах від стану політичної свободи особистості (античних демократій) до стану найжорстокішого деспотизму (як, наприклад, епоха Сулли в Стародавньому Римі).

Потрібно було пройти майже тисячоліття раннього середньовіччя, поки ідеї свободи знову не зазвучали вже у феодальному суспільстві, на території колишніх римських провінцій – в Англії, Німеччині, Франції, а потім – і на батьківщині античної філософії – в Італії.

У філософсько-релігійній традиції Середньовіччя свобода – це невід'ємна характеристика Бога, це здатність творення світу «з нічого», що спрямовується доброю волею. Людина як образ і подоба Божа в певних межах наділена цією здатністю. Інтерпретація свободи в християнській середньовічній філософії була фундаментальною для розуміння людини, її діяльності, взаємовідносин із Богом, людьми, природою. «Люби Бога і роби що хочеш» – це положення Августина Блаженного багато в чому стало визначальним для подальшого обговорення проблеми свободи.

Незважаючи на вузькість концептуальних підходів до осмислення свободи людини, обумовлену жорсткими рамками християнських догматів, середньовічна політико-правова думка стала могутнім поштовхом розвитку даної проблематики, оскільки вперше звернула увагу на окремо взяту людину, виокремивши її із загальної маси, побачила в ній певну самоцінність; вона створила суттєві передумови для лібералізму та інших матеріалістичних концепцій Нового часу, що розвивалися з розкладанням схоластики.

В умовах гострої боротьби між класами і королівською владою, між покріпаченими і їх поневолювачами суспільство все більше вимагало обмеження свавілля влади на всіх рівнях: від загальнодержавного до місцевого. Рішення назрілих у цій сфері проблем і протиріч поступово перемістилося до сфери юриспруденції, що видається цілком закономірним, беручи до уваги

ренесанс античного юридичного мислення, що проходив у той час. Пальма першості у справі юридизації свободи людини у всіх її проявах цілком законно належить Англії, яка традиційно вважається батьківщиною сучасного конституціоналізму. При цьому слід зазначити, що теорія основних прав і свобод людини і громадянина спочатку впліталася в загальну канву політико-правових перетворень, стаючи однією з основ конституціоналізму.

Найбільш яскравим свідченням «юридизації» ліберальних ідей стало прийняття в 1215 р. Великої Хартії вольностей, що стала наріжним каменем англійської свободи. У цьому документі говорилося про дарування всім вільним людям королівства різних вольностей (прототипу сучасних основних свобод), простежується ідея огородження людини від свавілля чиновників, від будь-яких довільних поборів і штрафів. Хартія закріплювала найважливіші політико-правові ідеї, що безпосередньо стосувалися уявлень того часу про свободу і справедливість, зокрема визнання винним лише за вироком суду і закону, право вільного виїзду за межі королівства та повернення, визнавала право повстання «з громадою всієї землі», якщо король не дотримується миру й вольностей.

Ідеї, закладені в цьому правовому акті, випереджали час, вони не могли бути повністю реалізовані в той період і згодом порушувалися багатьма правителями. Однак, за влучним зауваженням А. Я. Азарова, це був «рубіжний документ, який знаменував поворот державної та громадської думки в Англії».

Аналіз конституцій «першого покоління» дає можливість стверджувати, що протягом XIX ст. сформувався і отримав нормативне закріплення певний перелік громадянських свобод («freedoms»), які в сукупності давали уявлення про вільне положення людини в конституційній державі («liberty»).

До числа таких можна віднести право на особисту свободу і недоторканність, свободу слова і друку, свободу зібрань, свободу віросповідання (свободу совісті), свободу навчання (свободу освіти) і, нарешті, свободу спілок (право на об'єднання).

Перші три названі свободи найбільш часто зустрічаються в конституційних текстах; недарма саме про них говорить А. В. Дайсі у своїй класичній праці про основи державного права Англії, ілюструючи на їх прикладі власне концепцію панування права. Разом із тим, кращі зразки європейських конституцій (Конституція Норвегії 1814 р., Конституція Бельгії 1831 р., Конституція Румунії 1866 р. та ін.) містять більш широкий перелік громадянських свобод, додаючи до названих вище свободу пересування й вибору місця проживання, а також свободу петицій. Одночасно відбувається поступова деталізація і конкретизація конституційно-правових норм про свободи особистості, їх декларування підкріплюється встановленням інституційних і процесуальних гарантій реалізації.

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що сучасне розуміння людської свободи склалося еволюційним шляхом. Із цієї точки зору світова історія може бути поділена на три найбільш великих етапи: 1) з античних часів до епохи Відродження – формування суспільно-політичних та соціально-економічних передумов свободи особистості; 2) з епохи Відродження

до часів буржуазно-демократичних революцій – формування ідеологічних засад свободи особистості; 3) із часів буржуазно-демократичних революцій до теперішнього часу – формування політико-правових засад свободи особистості.

Олійник О. І.,
перший проректор Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРОБАЦІЮ»: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, як один із недоліків функціонування прокуратури та кримінальної юстиції як суміжних правових інститутів виділяє обмежене застосування альтернативних видів покарання та відсутність позитивного досвіду застосування механізмів пробації [1].

Звичайно, одним із чинників такого стану справ є судова практика щодо призначення покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Проте друга складова напряму пов'язана із процесом впровадження в Україні нового правового інституту – пробації.

Слід зазначити, що 5 лютого 2015 р. в історії кримінально-виконавчого законодавства України відбулася знакова подія – було прийнято Закон України «Про пробацію» [2]. Прийняття цього Закону мало такі концептуально-правові наслідки:

1) кримінально-виконавче законодавство України увібрало в себе нову складову – пробацію;

2) вектор державної політику у сфері виконання кримінальних покарань трансформувався в державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

3) в Україні з'явився новий суб'єкт виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, – орган пробації.

Вказаний Закон увібрав у себе й низку позитивних тенденцій юридичної техніки. Зокрема, заслуговує схвалення підхід законодавця до визначення у статті 2 термінів, що вживаються у цьому Законі, зокрема:

1) волонтер пробації – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі;

2) досудова доповідь – письмова інформація для суду, що характеризує обвинуваченого;

3) нагляд – заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків,

визначених законом та покладених на них судом;

4) орган пробації – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації;

5) персонал органу пробації – працівники, які відповідно до повноважень, визначених цим Законом та іншими законами України, виконують завдання пробації;

6) пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого;

7) пробаційна програма – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити;

8) суб'єкти пробації – засуджені, щодо яких за рішенням суду та відповідно до закону застосовуються наглядові, соціально-виховні заходи, та обвинувачені, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь.

Разом із тим, не всі з наведених дефініцій є досконалими з позицій узгодженості із законодавством України.

Зокрема, термін «досудова доповідь», визначений законом як письмова інформація для суду, що характеризує обвинуваченого, набагато виграв би, якби законодавець передбачив його не лише як *«письмову інформацію для суду»*, а як *«процесуальний документ, що містить інформацію для суду, що характеризує обвинуваченого»*. Такий підхід, по-перше, узгодить положення Закону України «Про пробацію» в цій частині із кримінальним процесуальним законодавством України, а по-друге, надасть персоналу органу пробації, який готує досудову доповідь, процесуального статусу учасника кримінального провадження.

Викликає певних зауважень визначення суб'єкта виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, – органу пробації.

У контексті узгодження положень Закону України «Про пробацію» та КВК України щодо суб'єкта виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вбачаємо за доцільне введення у правове поле України, зокрема на рівні Закону України «Про пробацію» та КВК України, такого суб'єкта як «підрозділи пробації».

При цьому слід розмежовувати такі категорії як «орган пробації» та «підрозділи пробації». Орган пробації, як було зазначено вище, – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації. Тобто за часів функціонування ДПтС України (до її ліквідації на підставі постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 р. № 343 [3] й передачею до Міністерства юстиції України блоку повноважень щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації) саме ця служба, згідно з вказаним законом, будучи центральним органом виконавчої

влади, і виконувала завдання щодо реалізації державної політики у сфері пробації.

Тому нині, у зв'язку з ліквідацією ДПтС України, п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пробацію» слід викласти в такій редакції:

«4) орган пробації – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері пробації;».

Орган пробації – єдиний в Україні. Це, по суті, Міністерство юстиції України в частині формування та реалізації державної політики у сфері пробації.

Виходячи з цього, не можна кримінально-виконавчі інспекції реорганізовувати в органи пробації. Тому вони мають трансформуватися в підрозділи пробації. Наведене повною мірою корелюватиме з положеннями ст. 11 КВК України «Види органів і установ виконання покарань».

Переконані, що сформульовані нами в межах цієї публікації пропозиції дозволять привести окремі положення Закону України «Про пробацію» у відповідність із законодавством України, що, у свою чергу, сприятиме найскорішому виконанню завдань, визначених Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки.

Список використаних джерел

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2015.

2. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

3. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18 трав. 2016 р. № 343 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249066305.

Педорич А. В.,
доцент кафедри педагогіки Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук

ПРОТИРІЧЧЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЯК МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Метою військового виховання курсанта є підготовка офіцера-патріота, військового професіонала, керівника, вихователя, за яким підлеглі мають безумовно піти на виконання бойового завдання. У Концепції виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України виховна робота визначається як система організаційних, морально-психологічних,

інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування та розвиток у воїнів професійно необхідних психологічних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високу бойову та мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань і частин, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування військових колективів [1, с. 161].

Структурно-функціональний аналіз функціонування військової частини (підрозділу) показує, що з одного боку це складний, багатоступінчастий, а з іншого – закономірний і суперечливий процес. У ньому своєрідно проявляються закони і закономірності різного рівня й порядку. Вищий рівень складають найбільш загальні закони природи, суспільства і мислення: перехід кількісних змін у якісні, єдність і боротьба протилежностей, заперечення заперечень та ін. У педагогічному процесі підготовки курсантів-пенітенціаріїв виявляються закономірності розвитку суспільства, військової справи, формування особистості й колективу (групи, взводу), пізнавальної діяльності, соціальної психології та ін. Разом із тим, цьому процесу притаманні власне педагогічні закономірності, що комплексно виражають його найбільш істотні зв'язки і відношення [2].

Розглянемо прояв у педагогічній підготовці курсантів як майбутніх працівників пенітенціарної системи основних закономірностей. Визначальний вплив на таку підготовку чинять соціально-економічні умови країни, рівень розвитку освіти, науки і техніки. Нові підходи в соціально-економічному перетворенні країни, державному устрої в останні роки показали, що зв'язок між підготовкою курсантів і силовими структурами країни, всіма її економічними, патріотичними і культурними силами є дуже тісним і різнобічним.

Оперативно-розвідувальна діяльність визначається підвищенням ролі фізичної, юридичної та спеціальної підготовки курсантів, яка є основою досягнення високого рівня фізичної готовності, бойової майстерності, злагодженості у роботі оперативних підрозділів.

Педагогічна підготовка курсантів виступає в ролі основного шляху і важливою умовою підготовки воїна-громадянина, керівника-наставника. Ось чому цей процес організовується і здійснюється з урахуванням закономірностей формування особистості.

Як відомо, джерелом розвитку підготовки курсантів є об'єктивно притаманні йому суперечності. Вони виражають специфіку процесу, його багаторівневий, багатогранний характер і проявляються у сфері дій його законів і закономірностей. Ця обставина служить базою для виділення декількох груп протиріч [3].

До першої групи протиріч входять протиріччя між вимогами соціально-економічних, військово-технічних факторів до майбутнього працівника пенітенціарної системи і реальним станом системи на сьогоднішній день. Вони є специфічним виразом постійно зростаючих вимог суспільства і війни до якості правоохоронців і наявною правовою системою держави.

Друга група суперечностей включає протиріччя формування і розвитку

особистості правоохоронця. Вони проявляються у формі протиріч між сформованими потребами і новими умовами їх задоволення, між звичними і новими формами поведінки, зумовленими вимогами сучасної правової системи, між сформованими і новими способами діяльності та ін. Однак, у процесі розвитку особистості виявляються протиріччя й іншого порядку. Наприклад, між цілісним характером формування особистості і ступенем розвитку її окремих якостей, між рівнем вимог особистості та її реальними можливостями та ін. Педагогічними умовами розв'язання суперечностей цієї групи є: допомога курсантам в усвідомленні наявних протиріч; спонукання їх до вирішення протиріч, що виникають; створення умов для подолання виявлених протиріч.

Третя група суперечностей об'єднує протиріччя процесу формування і розвитку військового колективу; протиріччя між вимогами бойової готовності та реальним рівнем згуртованості й бойової злагодженості; протиріччя між інтересами окремої особистості (або групи курсантів) та інтересами всього колективу тощо. У вирішенні протиріч цієї групи першорядна роль належить суворому обліку впливу закономірностей формування і розвитку військового колективу, виявлення різноманітних шляхів їх згуртування, стилю керівництва колективом.

Четверта група суперечностей є протиріччями власне педагогічного характеру. Перш за все, це протиріччя між вихованням, навчанням, розвитком, психологічною підготовкою, перевихованням, самовихованням і самоосвітою. Основними умовами його вирішення є постійна турбота всіх офіцерів, викладачів, психологічної служби, громадських організацій про характер виховання і навчання, про педагогічний і психологічний характер тренувань і вправ; нерозривний зв'язок виховання та навчання з практичною діяльністю майбутнього правоохоронця, максимального наближення процесу підготовки особового складу до умов професійної діяльності; цілеспрямоване керівництво самовихованням і самоосвітою курсантів та ін.

Провідним протиріччям цієї групи є протиріччя між виховними впливами всіх офіцерів, викладачів, психологічної служби, громадських організацій та наявним рівнем духовного розвитку, спеціальної підготовки курсантів і колективів взводів. Це протиріччя синтезує в собі інші суперечності підготовки курсантів-пенітенціаріїв, а його вирішення сприяє вирішенню всіх інших протиріч.

П'ята група суперечностей – протиріччя, що носять випадковий характер і викликані суб'єктивними факторами. Вони проявляються в різного роду відхиленнях поведінки курсантів від вимог військових статутів, відповідних настанов та інструкцій, в ігноруванні передового педагогічного досвіду та ін. По суті, це недоліки, які заважають нормальному розвитку підготовки курсантів-пенітенціаріїв. Шляхи подолання даних протиріч обумовлюються причинами їх виникнення і конкретними умовами, що характеризують стан справ у підрозділі. Головне тут – підвищення організованості, особистої відповідальності та педагогічної майстерності командирів усіх ступенів, рівня усвідомлення всіма курсантами важливості виконуваних завдань.

Протиріччя освітнього процесу вирішуються спільними зусиллями всіх

його суб'єктів і об'єктів у підрозділі. Однак вирішення одних суперечностей передбачає породження інших, які знову вирішуються і знову проявляються на новій основі, що відбувається постійно. У цьому полягає суть безперервно-поступального розвитку педагогічного процесу підготовки курсантів від нижчих його ступенів до вищих.

Якщо закономірності процесу підготовки курсантів-пенітенціаріїв необхідно не тільки знати, в обов'язковому порядку їх враховувати в процесі виховання і навчання військовослужбовців, то протиріччя цього процесу необхідно постійно виявляти і вирішувати за допомогою визначення найбільш діяльних шляхів для їх вирішення.

При цьому необхідно знати основні умови вирішення даних протиріч. Серед них виділяються такі: організація доцільної взаємодії між офіцерами, викладачами та курсантами; активну участь всього науково-педагогічного колективу у процесі підготовки; організація і методика навчання та виховання в оптимальному поєднанні її форм, засобів, методів і прийомів; своєчасне усвідомлення та усунення суб'єктивно породжених невідповідностей у підготовці курсантів; створення оптимальних заходів педагогічного впливу на майбутніх правоохоронців; вивчення дійсних і уявних педагогічних явищ і вибір вірних способів педагогічних дій та ін.

Список використаних джерел

1. Дуб Е. П. Основи військової педагогіки : навч.-метод. посіб. / Е. П. Дуб. – Х. : ХУ ПС, 2009. – 354 с.

2. Ефремов О. Ю. Военная педагогика : учеб. / О. Ю. Ефремов. – СПб. : Питер, 2008. – 640 с.

3. Ліпатов І. І. Основи військового виховання : навч. посіб. / І. І. Ліпатов. – Х. : ХУ ПС, 2006. – 218 с.

Пекарчук В. М.,
професор кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, доктор історичних наук, доцент

АСПЕКТИ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Відродження національних культур відбувалося у руслі динаміки тих змін, що тривали в українському суспільстві і сфері культури в цілому. Після 1991 р. в Україні почалося формування нової культурної інфраструктури, поволі окреслювалася якісно нова культура. Водночас початок 1990-х років виявився надто складним періодом у плані подолання викликів зміни суспільного ладу. Культура виявляла неготовність розвитку без щоденної

державної опіки, адміністративної та фінансової підтримки. Культура етноменшин за досліджувані роки продемонструвала чималу життєздатність і навіть зуміла закріпитися на скромних, та все ж не маргінальних позиціях на вітчизняному ринку. Вона переживала виклики націотворення.

На культурне відродження етноменшин політичний вплив мали світові культурологічні процеси, які розвивалися в руслі багатокультурності. Основу її концепції складали принципи відходу від традицій національної культури на користь рівноправного співіснування численних культур різних етнічних груп з їхніми специфічними ідентичностями. В умовах «культурної глобалізації» спостерігалася активізація культурних зв'язків, інтеграція культур.

В основу Концепції розвитку культур національних меншин України було закладено принципи, в яких інтенсивність процесів інтеграції етноменшин у державне, громадсько-політичне і культурне життя на засадах патріотизму, вільного етнокультурного розвитку залежить від повного задоволення духовних, культурно-освітніх потреб етносів України. Передбачалося, що держава брала на себе зобов'язання із забезпечення етносам свободи творчості, культурно-мистецького поступу, реалізації прав на доступ до культурних надбань, гарантування соціального захисту працівників культури, створення умов для розквіту культур усіх етнічних спільнот України.

У галузі підготовки кадрів Концепція передбачила кроки, спрямовані на перегляд програми вищих навчальних закладів культури та мистецтва з урахуванням при цьому духовних потреб національних меншин, особливостей етнокультурної ситуації в Україні; продовження практики створення спеціалізованих груп при інститутах культури та мистецтва, а також системи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у галузі культури та мистецтва національних меншин; забезпечення обміну студентами й аспірантами навчальних закладів культури та мистецтва України з відповідними навчальними закладами етнічних батьківщин національних меншин; організацію наукових досліджень з проблем культур національних меншин, соціокультурної ситуації в місцях їхнього компактного проживання; забезпечення формування комп'ютерного банку даних з питань етнокультурного розвитку України [1].

Збереження культурного розмаїття випливало також із завдань гуманітарного розвитку України. На законодавчому рівні було задекларовано головні принципи, за якими мала функціонувати гуманітарна сфера. Окрім загальноприйнятих принципів демократичної правової держави та утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначалися й такі положення, як розвиток етнічної, культурної самобутності як корінних народів, так і етноменшин. Органи державної влади України, які опікувалися проведенням гуманітарної політики, керувалися положеннями Звіту Всесвітньої комісії з культури і розвитку при ЮНЕСКО «Наша творча різноманітність» (1996 р.), в якому рекомендовано переходити на засади захисту різноманіття індивідуальних виборів та групових культурних практик. В Україні було започатковано процес, спрямований на збільшення реальної свободи громадян у досягненні будь-чого, що вони вважали за цінність [2, с. 15].

Як і в інших пострадянських державах, в Україні під впливом загальносвітових процесів глобалізації, що супроводжувалися гомогенізацією культурного простору національних спільнот та розмиванням культурних кордонів, відбувалися, з одного боку, поширення цінностей культурного плюралізму і міжетнічної толерантності, а з іншого – активізація та посилення національного радикалізму у справі збереження власної культурної самобутності. До цього слід додати, що кожне суспільство, у тому числі й українське, стикалося ще й із власними складнощами, спричиненими особливостями формування культури міжетнічної толерантності у власній державі [3, с. 69].

Етнокультурна політика виступала дієвим механізмом здійснення міжкультурного діалогу. Вона визначалася передусім управлінською функцією, яка полягала у досягненні національної злагоди у полікультурному просторі української держави, у збереженні культурних прав та національної ідентичності усіх етнічних груп. Україна здобувала досвіду ведення діалогу на європейських теренах, спираючись на універсальні цінності світового демократичного співтовариства, а також поваги до спільної спадщини і культурного розмаїття. Комунікативні елементи етнокультурної політики виступали механізмами, які в умовах культурного розмаїття забезпечували відкритість та взаємодію культур. Охоронна функція державної етнокультурної політики полягала у посиленні ролі держави у збереженні національних культурних цінностей.

Образ традиції як бренду найбільш запитаний в українському суспільстві. Утилітарні цілі визначали ставлення до етнічної традиції як до способу здобуття матеріальних вигод. З одного боку, можна говорити про культурно-етнографічний туризм, розвиток якого приносив помітну і матеріальну, і духовну користь. Програми з розвитку етнокультурного туризму лише починали розвиватися, не було вироблено єдиного підходу до них і серйозного матеріального забезпечення цих програм. З іншого боку, сприйняття традиції як бренду розмивало ті глибинні сенси, які закладені в культурних, етнічно забарвлених константах. У гонитві за яскравішою візуалізацією бренду, у процесі його активного просування втрачалися нерефлексовані, не чітко виражені і такі, що не мали економічної потенції, значущі елементи традиційної культури і ті внутрішні зв’язки, які, власне, і визначали етнічну своєрідність [4, с. 12–13].

На початку 1990-х років правову основу відродження культури етноменшин склали Закон України «Про національні меншини України» (1992 р.), указ Президента України «Про фонд розвитку культур національних меншин в Україні» (1992 р.), а також Конституція України (1996 р.), у якій зазначалося сприяння держави розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Таким чином, на початку незалежності української держави формувалася та починала діяти низка політичних механізмів захисту культурних прав етноменшин. Передусім це участь представників етноменшин в органах державної влади і місцевого самоврядування, можливість владних структур

активно розв’язувати проблеми, що виникали у сфері міжнаціональних відносин, а також захист прав національних меншин через діяльність політичних партій України.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку культур національних меншин України : постанова Кабінету Міністрів України від 31 трав. 1995 р. // Інформаційний бюлетень Мін-ва України у справах національностей, міграції та культів. – 1995. – № 2. – С. 35–37.

2. Данилишин Б. М. Гуманітарна сфера України: проблеми і шляхи формування / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. І. Куценко, Е. М. Лібанова, С. І. Бандур, І. В. Черничко ; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2000. – 95 с.

3. Бакальчук В. О. Тенденції етнокультурної толерантності в українському суспільстві / В. О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4/5. – С. 69–75.

4. Андрющенко І. О. Концептуалізація етнічної традиції (на матеріалі культури кримських болгар) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. культурології : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / І. О. Андрющенко. – Сімферополь, 2009. – 20 с.

Підвисоцький Р. М.,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук
Віговський В. Л.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ОСНОВНА МЕТА ОГЛЯДУ КОЛЮЧО-РІЖУЧИХ ПРЕДМЕТІВ, ЯКІ ВИЛУЧАЮТЬСЯ У ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним із найважливіших напрямів успішної боротьби з правопорушеннями осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань (далі – УВП) є вжиття адміністрацією цих установ ефективних заходів щодо своєчасного виявлення і припинення фактів виготовлення, носіння, зберігання, а також збуту засудженими колючо-ріжучих предметів.

Наявність у засуджених колючо-ріжучих знарядь несе в собі серйозну небезпеку їх використання для вчинення злочинів. Реальність такої загрози підтверджується статистичними даними, що характеризують стан злочинності в умовах УВП за останній час.

Загалом, протягом 2015 р. за результатами обшуків, проведених у зонах, що охороняються, вилучено 3169 одиниць колючо-ріжучих предметів (далі – КРП), в 2014 році було вилучено 2886 одиниць КРП, що на 293 одиниці більше ніж в 2013 році.

При спробі доставки до зон, що охороняються, вилучено колючо-ріжучих предметів: у 2015 році – 598 одиниць, у 2014 році – 932 одиниці КРП [1].

Таким чином, своєчасне виявлення і вилучення у засуджених колючо-ріжучих предметів усуває одну з вирішальних умов вчинення злочинів.

Не менш важливим для попередження злочинів та інших правопорушень в УВП є проведення ретельного огляду вилучених предметів і належна фіксація його результатів. Своєчасне якісне проведення огляду дозволяє адміністрації установи без зволікання вжити необхідні заходи щодо усунення обставин, що сприяють вчиненню засудженими правопорушень, особливо пов'язаних з недоліками організації та здійснення режиму в УВП, а також прийняти законне й обґрунтоване рішення про притягнення винних осіб до кримінальної чи дисциплінарної відповідальності. Результати оглядів у ряді випадків дозволяють оперативним апаратам виявляти зовні приховані обставини, пов'язані з виготовленням, зберіганням, носінням і збутом засудженими КРП. Крім цього, накопичення даних, що характеризують КРП, що вилучаються у засуджених, дозволяє також більш предметно (диференційовано) оцінювати стан режиму й оперативну обстановку, що склалася на той чи інший період в конкретних УВП.

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5, що регулюють порядок і умови виконання та відбування покарань у виді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, категорично забороняють засудженим відповідно до п. 3 розділу III мати в своєму розпорядженні предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу, будь-яку зброю, а також спеціальні засоби та засоби активної оборони, ножі, бритви (крім електричних, механічних та безпечних з касетною головкою) та інші гострорізальні і колючі предмети, сокири, молотки та інші інструменти [2], ножівкові полотна та будь-які інші будівельні інструменти та матеріали [3].

У Правилах не міститься вичерпний перелік КРП, що підлягають вилученню у засуджених, а вказуються родові ознаки таких предметів. Таким чином, вилученню підлягають всі предмети, які в силу своїх ріжучих або колючих ознак можуть бути використані засудженими з протиправною метою, і бути знаряддям вчинення злочинів або дисциплінарних проступків.

На необхідність вилучення не впливає наявність або ступінь вираженості окремих часткових ознак колючо-ріжучих предметів (матеріал, форма, розмір, гострота ріжучої кромки або колючого кінця), оскільки їх сукупність свідчить про можливість використання цих предметів для вчинення правопорушень засудженими. Так, наприклад, у засуджених повинні вилучатися не тільки ножі, а і їх незавершені заготовки, дерев'яні піки, частини або уламки скла тощо.

У широкому розумінні колючими або ріжучими властивостями володіють

багато предметів, поверхня (форма) яких так чи інакше пристосована для проведення відповідних операцій (наприклад, ножиці для різання жесті, кусачки, ніж м'ясорубки, напилок тощо). Однак, конструктивно далеко не всі з цих предметів призначені або зручні для нанесення тілесних ушкоджень. Зазначені якості зазвичай мають знаряддя, забезпечені клинком (металевою полосою), що дозволяє наносити колючі, ріжучі або рубаючі пошкодження в рукопашній сутичці з противником.

Залежно від наявності загальних конструктивних ознак, що характеризують бойові властивості (ступінь придатності для нанесення тілесних ушкоджень) предметів, котрі вилучаються у засуджених, останні можна поділити на 4 групи:

1) предмети (знаряддя), які в силу своєї конструкції і фізичних властивостей призначені для нанесення тілесних ушкоджень; сукупність бойових якостей цих предметів (знарядь) дозволяє віднести їх до категорії клинкової, колючої або колючо-ріжучої холодної зброї. Вони виготовляються або купуються засудженими для використання в зазначених цілях;

2) предмети (знаряддя) з конструктивно переважаючими елементами господарсько-побутового або спеціального призначення, форма і розміри яких дозволяють нанести противнику серйозні колоті або колото-різані рани. Вони виготовляються або купуються засудженими переважно для використання з метою нанесення тілесних ушкоджень;

3) предмети (знаряддя) господарсько-побутового призначення, виготовлені або придбані засудженими, як правило, для відповідного використання, є разом із тим за формою і розмірами досить зручні для нанесення серйозних різаних ран противнику (окремі екземпляри ріжучих знарядь можуть призначатися виключно для нанесення тілесних ушкоджень);

4) предмети (знаряддя) господарсько-побутового призначення, хоча і менш зручні для нанесення тілесних ушкоджень, проте конструктивно не виключають можливість подібного застосування [4].

Практичне значення наведеної класифікації полягає насамперед у тому, що віднесення колючо-ріжучих предметів (знарядь) у результаті огляду, що вилучаються у засуджених, до тієї чи іншої групи допомагає індивідуалізувати характер і ступінь відповідальності осіб, винних у їх виготовленні, носінні, зберіганні і збуті. Зокрема, виготовлення, носіння, збут засудженими холодної зброї тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 263 КК України. В інших випадках, якщо колючо-ріжучі предмети (знаряддя) не є холодною зброєю і не використовувалися в якості знарядь вчинення злочинів, то їх виготовлення, зберігання, носіння або збут тягнуть за собою дисциплінарну відповідальність засуджених, які порушили відповідну заборону, встановлену Правилами внутрішнього розпорядку УВП або СІЗО.

У свою чергу, характер і розміри дисциплінарної відповідальності істотно залежить від зовнішніх ознак колючо-ріжучих предметів (знарядь), що дозволяють судити не тільки про загальне призначення, а і про ступінь придатності цих знарядь для нанесення тілесних ушкоджень, а отже, і про ступінь суспільної небезпеки намірів їх власників. Таким чином, обов'язковою

метою огляду КРП щоразу є з'ясування і фіксація їх зовнішніх ознак, які мають значення для правової оцінки дій (наслідків) засуджених за виготовлення, зберігання, носіння та збуту цих предметів.

Особи, які виготовляють і які отримують такі знаряддя, можуть притягуватись до кримінальної відповідальності, якщо в їх діяльності проглядається готування до вчинення конкретних злочинів.

Іншими словами, в кожному випадку при огляді КРП мають встановлюватися фактичні дані, що дозволяють приймати законні і обґрунтовані рішення про необхідність застосування щодо винних осіб дисциплінарних стягнень (їх характер і розміри) або про кримінальне переслідування таких осіб.

Інша, не менш важлива мета огляду, виявлення і фіксація ознак КРП, а також слідів, які на них знаходяться, що дозволяють з більшою або меншою достовірністю встановити коло осіб, що володіли цими знаряддями, і особливо засуджених, які могли їх виготовити. З усіх найбільш типових ситуацій виявлення КРП в умовах УВП факт їх належності певним особам на момент вилучення є досить очевидним лише у двох випадках: при затриманні правопорушника на гарячому (під час виготовлення, проносу, спробі передачі КРП тощо) і при виявленні в особистих речах правопорушника схованок, у яких заховані такі предмети. Але навіть у цих випадках не виключається можливість виготовлення знарядь іншою особою, що допомагає з'ясувати огляд [5].

Зіставлення результатів огляду з даними про правопорушення, отриманими з інших джерел, дозволяє також з’ясувати, чи призначалися виготовлені в УВП КРП для використання самими засудженими, або вони виготовлялися для збуту іншим особам.

Третя основна мета огляду – виявлення і фіксація ознак КРП, що дозволяють встановити конкретні об'єктивні умови, які могли сприяти виготовленню, носінню та зберіганню засудженими колючо-ріжучих предметів.

Список використаних джерел

1. Інформаційний бюлетень №7. Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів (установ виконання покарань) у 2015 році. Розділ 3. Стан роботи з вилучення заборонених предметів та перекриття шляхів їх надходження. – К. : ДПтС України, 2016.

2 Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z1656-14.

3. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2013 р. № 460/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z0445-13.

4. Петуховский М. А. Осмотр колюче-режущих орудий (оружия), изымаемых у осужденных в ИТУ : учебно-практическое пособие / М. А. Петуховский, А. Г. Самарин. – Рязань,1974. – 70 с.

5. Віговський В. Л. Криміналістичне дослідження холодної зброї : навч. посіб. / Віговський В. Л., Гречанюк С. К., Сикал М. М. – Чернігів, 2008. – 223 с.

Поцелуйко І. В.,
голова циклової комісії соціально-економічних дисциплін Коледжу транспорту та комп'ютерних технологій ЧНТУ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Екологічний менеджмент як вид діяльності охоплює виробничі процеси, законодавчі, нормативні та соціально-економічні аспекти діяльності суспільства, методи управління якістю навколишнього природного середовища.

Система екологічного менеджменту включає такі первинні елементи:

– суб'єкт екологічного менеджменту – особа чи організація, яка здійснює екологічне управління об'єктом екологічного менеджменту;

– об'єкт екологічного менеджменту – суб'єкт екологічно небезпечної діяльності, джерело екологічної небезпеки або природний комплекс, щодо екологічних характеристик яких здійснюється екологічний менеджмент;

– зміст екологічного менеджменту – сукупність управлінських заходів, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт екологічного менеджменту (планування, облік, аудит, інформування, фінансування тощо);

– екологічний аспект (характеристика) – аспект функціонування об'єкту екологічного менеджменту, який стосується вимог екологічного законодавства, запобігання чи розв'язання екологічних проблем;

– ідеальний стан об'єкту екологічного менеджменту – результат, якого прагне досягнути суб'єкт екологічного менеджменту через заходи управлінського впливу на об'єкт екологічного менеджменту.

Система екологічного менеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України «Про охорону навколишньої природного середовища», що прийнятий ще в 1991 році. Відповідно до цього Закону, з метою державного керування в області охорони навколишньої природного середовища є реалізація законодавства, контроль дотримання вимог екологічної безпеки, забезпеченням проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишньої природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення погодженості між державними природоохоронними органами і громадськістю в області охорони навколишньої природного середовища.

На жаль, законодавство України про екологічний менеджмент розвинуте недостатньо. Наразі правове регулювання екологічного менеджменту здійснюється в двох напрямах: а) визначення еколого-правового статусу суб'єктів екологічно небезпечної діяльності; б) впровадження систем екологічного менеджменту.

Сучасне економічне законодавство в Україні включає п'ять основних блоків законодавчого і підзаконного регулювання. Конституційне регулювання економічних правовідносин, яке закріплює найбільш важливі принципи та форми використання природних ресурсів на різних юридичних титулах, декларує низку екологічних прав громадян, вимоги щодо охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки у процесі реалізації функцій різних державно-правових структур влади. Так, у Конституції України, у ст. 16 записано: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави». А у ст. 66 зазначається: «Кожен громадянин зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати заподіяні ним збитки». Еколого-правове регулювання, що ґрунтується на нормах Закону України «Про охорону навколишнього середовища», який передбачає мету, завдання, принципи та механізми забезпечення ефективного природокористування, охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Розвиток цього Закону знайшов своє відображення в Законі України «Про екологічну експертизу», Земельному, Водному та Лісовому кодексах, в Кодексі України про надра, Законах України «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд».

Вказаними законами закріплено цілий пакет екологічних прав громадян, що базуються на загальнолюдських, природних правах, в тому числі:

– праві на безпечне для життя і здоров'я довкілля;

– праві на отримання повної та достовірної інформації про стан довкілля і його вплив на здоров'я людей;

– праві на участь у проведенні громадської екологічної експертизи;

– праві на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;

– праві на участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього середовища;

– праві на регіональне і комплексне використання природних ресурсів;

– праві на отримання екологічної освіти;

– праві на об'єднання у громадські природоохоронні формування;

– праві на участь в обговоренні проектів законів та екологічно значущих проектів і рішень;

– праві на подання до суду позовів до фізичних і юридичних осіб про відшкодування збитків, заподіяних їхньому здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє середовище.

Регулювання екологічних правовідносин еколого-правовими нормами різних галузей законодавства у сфері здійснення широкого кола позитивної діяльності:

– законотворчої;

– науково-технічної;

– підприємницької;

– зовнішньоекономічної.

Вказана діяльність має бути спрямована на впровадження системи еколого-правових вимог у процесі її здійснення щодо забезпечення екологічної безпеки.

Міжнародно-правове регулювання здійснюється за допомогою ратифікованих Верховною Радою України міжнародних концепцій на рівні ООН, Європейського Союзу, дво- та багатосторонніх угод України з іншими країнами світу, а також прийняттям національних міжнародних стандартів ISO 14000 та системи управління навколишнім середовищем. Система екологічного менеджменту відповідно до цього стандарту передбачає:

– формування та підтримання екологічної політики підприємства;

– визначення і виконання вимог екологічного законодавства;

– наявність організаційної структури екологічного управління;

– визначення екологічних аспектів діяльності підприємства та вимірювання екологічних показників функціонування системи;

– розробку екологічних програм для планування екологічних заходів;

– визначення процедури здійснення екологічно небезпечних робіт;

– підготовку персоналу для знання процедур системи;

– налагодження інформаційних зв’язків між підрозділами підприємства, державними органами, іншими організаціями;

– управління документацією системи для підтримання її в актуальному стані;

– визначення процедури реагування на надзвичайні екологічні ситуації;

– виявлення відхилень і підготовка коригувальних і запобіжних дій;

– реєстрацію екологічних характеристик та інших даних системи;

– екологічний аудит і аналіз з боку керівництва;

– постійне поліпшення системи екологічного менеджменту.

Так, згідно зі ст. 52 Кодексу України про адміністративні правопорушення, псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель хімічними і радіоактивними речовинами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами, а так само невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами тягнуть за собою накладення штрафів на громадян від шести до двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів, а на посадових осіб – від восьми до п'ятнадцяти неоподаткованих мінімумів їхніх доходів.

Приховування або перекручування відомостей про екологічний стан чи захворюваність населення згідно з Кримінальним кодексом України карається виправними роботами строком до одного року або штрафом від 60 до 160 мінімальних розмірів заробітної плати.

Згідно з Постановою Верховної Ради України встановлено порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій та об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього середовища.

На жаль, в Україні протягом тривалого часу основним завданням було виявлення і покарання винних у забрудненні навколишнього середовища, фіксація й аналіз наслідків техногенного впливу на природу і людину, в той час

як весь цивілізований світ давно відійшов від цієї оборонної концепції. Всі перейшли до активного перетворення промислового і сільськогосподарського виробництва, яке отримало назву «екологізація».

Екологізацією називають стратегію перетворення виробництва, за якої метою є не тільки задоволення потреб людини, а й поліпшення екологічних характеристик виробничого об'єкта. Основним принципом екологізації є системний підхід, який розглядає удосконалення природно-технічних систем і взаємного впливу їхніх складових.

Проблеми захисту навколишнього середовища тісно пов'язані із проблемами захисту зайнятих на виробництві, тому вони регулюються аналогічними нормативними документами. В Україні це Закон «Про охорону праці» та стандарти системи безпеки праці, які регламентують вимоги до організації робіт щодо забезпечення безпеки й організаційно-методичні основи стандартизації у сфері безпеки праці, а також вимоги і норми для небезпечних і шкідливих виробничих факторів, безпеки й виробничого обладнання, технологічних процесів, засобів захисту працівників.

У цьому розділі розглядаються основні положення системи стандартів з управління навколишнім середовищем (ДСТУ ISO 14000), а також питання екологічного маркування продукції.

Еколого-правовий статус суб'єктів екологічно небезпечної діяльності за напрямами діяльності суб'єктів поділяється на чотири види: а) еколого-правовий статус щодо використання природних ресурсів; б) еколого-правовий статус щодо запобігання негативному впливу екологічно небезпечної діяльності даного суб'єкту на довкілля; в) еколого-правовий статус щодо запобігання негативному впливу екологічних загроз на діяльність суб'єктів; г) еколого-правовий статус щодо взаємодії суб'єкта з державними екологічними органами.

Загальний еколого-правовий статус підприємств як суб'єктів екологічно небезпечної діяльності і джерел екологічної небезпеки водночас, визначено Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» і «Про підприємства в Україні». Закон «Про підприємства в Україні» визначає право підприємств на спеціальне використання природних ресурсів для здійснення своєї діяльності, обов'язок підприємств вживати природоохоронних заходів щодо мінімізації негативного впливу на довкілля, правосуб'єктність підприємства щодо запобігання виникненню надзвичайних екологічних ситуацій та засади взаємодії підприємства з державними органами.

Правове регулювання негативного впливу екологічних загроз на господарську діяльність здійснюється в двох напрямах: вимоги до екологічної безпечності продукції підприємств для здоров'я населення і вимоги щодо запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям. Перший напрям представлений Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист прав споживачів». Щодо іншого напряму, то тут діють Закони України «Про аварійно-рятувальні служби», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру». Зазначені нормативні акти регулюють як забезпечення екологічної безпеки продукції підприємств, так і запобігання

негативним впливам надзвичайних екологічних ситуацій на господарську діяльність.

Отже, екологічний менеджмент і його правове регулювання мають носити комплексний характер.

Пралиев М. Д.,
заместитель начальника управления прокуратуры Южно-Казахстанской области Республики Казахстан, старший советник юстиции

ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Современные экономические, политические, и социальные преобразования в значительной степени затронули вопросы, касающиеся места прокуратуры Республики Казахстан в системе государственных органов, их назначения и функций, принципов их организации и деятельности. Принципы являются системообразующими элементами организации и деятельности органов прокуратуры.

Отличительными признаками принципов организации и деятельности прокуратуры являются:

– основополагающие, руководящие положения;

– имеют нормативный характер, поскольку закреплены в законодательстве Республики Казахстан (Конституции (ст. 83) и Законе «О прокуратуре»);

– выражают сущность и содержание организации и деятельности прокуратуры;

– самостоятельны по содержанию и равнозначны между собой;

– обязательны для соблюдения каждым прокурором и иным работником прокуратуры независимо от занимаемой должности или конкретного направления деятельности.

Принципы организации и деятельности прокуратуры – это закрепленные в законодательстве основополагающие, руководящие положения, определяющие место и роль прокуратуры в системе государственных органов, устанавливающие полномочия и правовые средства их реализации, обязательные для соблюдения каждым прокурором и иным работником прокуратуры независимо от занимаемой должности или конкретного направления деятельности.

Принцип законности в организации и деятельности прокуратуры. Особое, доминирующее место среди органов государства, являющихся проводниками государственной политики в обеспечении законности, занимает прокуратура, которая, пройдя через множество испытаний, продолжает подтверждать собственную востребованность и уникальность. Функционируя в

условиях различных политических режимов, прокуратура прежде всего служила и служит только воле действующих в государстве законов посредством надзора за их применением [7, с. 8]. В соответствии с п. 1 ст. 83 Конституции Республики Казахстан прокуратура от имени государства осуществляет высший надзор за точным и единообразным применением законов, указов Главы государства и иных нормативных правовых актов на территории Республики, за законностью оперативно-розыскной деятельности, дознания и следствия, административного и исполнительного производства, принимает меры по выявлению и устранению любых нарушений законности, а также опротестовывает законы и другие правовые акты, противоречащие Конституции и законам Республики. Прокуратура представляет интересы государства в суде, а также в случаях, порядке и в пределах, установленных законом, осуществляет уголовное преследование.

Принцип законности является общеправовым началом и универсальным принципом деятельности. Кроме того, данный принцип является необходимым условием реализации всех принципов организации и деятельности прокуратуры. В силу специфики статуса прокуратуры как органа надзора за соблюдением законов в ее деятельности указанный принцип имеет две стороны. С одной стороны, прокуратура обязана соблюдать законы. Правовой статус прокуратуры определяется и регулируется именно законом. С другой стороны, прокуратура призвана осуществлять надзор за соблюдением законов иными субъектами права. Действия поднадзорных субъектов должны оцениваться исключительно с позиции их соответствия закону. Никакие другие критерии (целесообразность, справедливость, правильность) не могут быть положены в основу прокурорско-надзорного реагирования [12, с. 145].

Прокуратура принимает меры по выявлению и устранению любых нарушений законности, опротестовывает законы и другие правовые акты, противоречащие Конституции и законам Республики. Принцип законности означает, что государство, все его органы признают приоритет права, подчиняются праву, не могут обходить его предписания и несут политическую, правовую и моральную ответственность перед народом за невыполнение взятых на себя обязательств. Государство, издавшее закон, не вправе само же его нарушать. Нарушение закона не может быть оправдано никакими ссылками на целесообразность [8, с. 55].

Содержание принципа законности состоит в том, что осуществление высшего надзора за точным и единообразным применением законов, указов Президента Республики Казахстан и иных нормативных правовых актов, юридическими и физическими лицами и реализация иных направлений деятельности органов прокуратуры должны осуществляться в соответствии с требованиями закона, при безусловном соблюдении закрепленных в законе прав и интересов этих физических и юридических лиц.

Принцип единства в организации и деятельности прокуратуры. В соответствии с п. 2 ст. 83 Конституции Республики Казахстан прокуратура Республики составляет единую систему. Детализация данного конституционного принципа нашла свое отражение в п. 1 ст. 4 Закона

Республики Казахстан от 21 декабря 1995 года «О прокуратуре» (далее – Закон «О прокуратуре»), согласно которому прокуратура Республики Казахстан составляет единую систему органов, ведомств, учреждений и организации образования.

Содержание принципа единства состоит в том, что все органы прокуратуры, ведомства, учреждения и организации образования составляют единую систему органов прокуратуры. Так, в соответствии со ст. 9 Закона «О прокуратуре» единую систему органов прокуратуры Республики Казахстан образуют Генеральная прокуратура, прокуратуры областей, прокуратуры городов республиканского значения и столицы Республики, межрайонные, районные, городские и приравненные к ним военные и другие специализированные прокуратуры. При прокуратуре Республики Казахстан могут быть образованы ведомства, учреждения, организации образования, которые входят в единую систему органов прокуратуры. Принцип единства означает, что перед всеми органами прокуратуры стоит общая цель обеспечения верховенства Конституции и законов Республики Казахстан, защиты прав и свобод человека и гражданина, охраняемых законом интересов общества и государства, а также общий для всех прокуроров правовой статус и единые средства прокурорского реагирования на выявленные нарушения законности. Организация и деятельность прокуратуры по осуществлению основных направлений деятельности органов прокуратуры регулируется единым, общим для всех прокуратур страны законодательным актом – Законом Республики Казахстан «О прокуратуре».

Реализация принципа единства в организации и деятельности прокуратуры выражается в установленном законом едином правовом статусе прокурора. Под прокурором понимается должностное лицо, осуществляющее в пределах своей компетенции надзор за точным и единообразным применением законов, указов Президента Республики Казахстан, иных нормативных правовых актов, за законностью оперативно-розыскной деятельности, дознания, следствия, административного и исполнительного производства, представительство интересов государства в суде, а также уголовное преследование в случаях, порядке и пределах, установленных законом. Прокурорами являются: Генеральный Прокурор Республики, его первый заместитель и заместители, старшие помощники и помощники, помощники по особым поручениям, начальники департаментов, управлений и отделов органов прокуратуры и их заместители, все нижестоящие прокуроры, их заместители, старшие помощники и помощники, прокуроры по отрасли надзора, старшие прокуроры и прокуроры управлений и отделов органов прокуратуры, а также военные, уполномоченные и специальные прокуроры. Под специализированными прокуратурами понимаются военные, природоохранные, транспортные, а также прокуратуры специальных объектов. Принимая лично решения по вопросам, которые законом отнесены к его компетенции, прокурор в то же время действует от имени всей прокуратуры в целом.

Принцип централизации в организации и деятельности прокуратуры. В соответствии с п. 2 ст. 83 Конституции Республики Казахстан

прокуратура Республики составляет централизованную систему с подчинением нижестоящих прокуроров вышестоящим и Генеральному Прокурору Республики. Детализация данного конституционного принципа нашла свое отражение в п. 1 ст. 4 Закона Республики Казахстан от 21 декабря 1995 года «О прокуратуре», согласно которому прокуратура Республики Казахстан составляет централизованную систему органов, ведомств, учреждений и организации образования с подчинением нижестоящих прокуроров вышестоящим и Генеральному Прокурору Республики.

Содержание принципа централизации состоит в том, что все прокуратуры действуют на основе подчинения нижестоящих прокуроров вышестоящим и Генеральному Прокурору Республики Казахстан. Для нижестоящих прокуроров обязательны для исполнения правовые акты вышестоящих прокуроров.

Подчиненность нижестоящих прокуроров вышестоящим включает: 1) обязательность указаний вышестоящих прокуроров по вопросам организации и деятельности для нижестоящих прокуратур; 2) ответственность нижестоящих прокуроров перед вышестоящими за выполнение служебных обязанностей; 3) осуществление вышестоящими прокурорами в необходимых случаях полномочий нижестоящих; 4) отмену, отзыв или изменение актов нижестоящих прокуроров вышестоящими; 5) разрешение вышестоящими прокурорами жалоб на действия и акты нижестоящих. Генеральным Прокурором Республики могут быть установлены иные формы подчиненности нижестоящих прокуроров.

В соответствии с принципом централизации в рамках реализации своих полномочий Генеральный Прокурор Республики образует, реорганизует и упраздняет прокуратуры, учреждения органов прокуратуры, определяет их структуру, права и обязанности структурных подразделений, штатную численность и фонд оплаты труда в органах прокуратуры в пределах лимита штатной численности, утвержденного Президентом Республики Казахстан; вносит Президенту Республики Казахстан представление об образовании, реорганизации и упразднении ведомств, учреждений и организации образования при прокуратуре Республики Казахстан, о назначении на должности и освобождении от должностей их руководителей; с согласия Президента Республики Казахстан назначает на должность и освобождает от должности прокуроров областей и приравненных к ним прокуроров; назначает на должности и освобождает от должностей заместителей руководителей ведомств, учреждений и организации образования, заместителей прокуроров областей и приравненных к ним прокуроров, а также прокуроров районов, городов и приравненных к ним прокуроров; в установленном порядке присваивает классные чины и воинские звания сотрудникам органов прокуратуры и др.

Принцип централизации в организации и деятельности прокуратуры выражается также в обязанности вышестоящих прокуроров контролировать деятельность подчиненных прокуроров. Контроль является важнейшим условием организации работы, одной из основных обязанностей всех должностных лиц прокуратуры и имеет следующие цели: обеспечить высокую исполнительскую дисциплину; выявить, исправить и предупредить недостатки

в работе; реализовать принцип персональной ответственности каждого работника органов прокуратуры за порученное дело.

Цели контроля достигаются путем заблаговременного истребования информации о ходе выполнения поручения, напоминания конкретным исполнителям о необходимости добросовестного отношения к возложенным обязанностям, проверкой качества исполнения, а также своевременным и принципиальным реагированием на выявленные упущения, допущенные при исполнении возложенных полномочий [10, с. 35].

Принцип независимости в организации и деятельности прокуратуры. В соответствии с п. 2 ст. 83 Конституции Республики Казахстан прокуратура осуществляет свои полномочия независимо от других государственных органов, должностных лиц и подотчетна лишь Президенту Республики. Положения о прокуратуре (ст. 83) расположены в разделе VII «Суды и правосудие» Конституции Республики Казахстан, но это не означает, что прокуратура является органом судебной власти. В своей организации и деятельности прокуратура независима от органов законодательной, исполнительной и судебной власти и не подчиняется им. Судебная власть в Республике Казахстан принадлежит только судам в лице постоянных судей, а также присяжных заседателей, привлекаемых к уголовному судопроизводству в случаях и порядке, предусмотренных законом. Правосудие в Республике Казахстан осуществляется только судом. Судами Республики являются Верховный Суд Республики, местные и другие суды Республики, учреждаемые законом. К органам законодательной власти относится Парламент Республики Казахстан. Органы исполнительной власти образуют единую систему исполнительной власти.

Самостоятельность прокуратуры от законодательной, исполнительной и судебной власти позволяет ей выявлять и устранять нарушения законности во всех ветвях государственной (законодательной, судебной и исполнительной) власти и входящих в них органах и учреждениях. Прокуратура не имеет ни законодательных, ни административно-исполнительных, ни судебных функций. Прокуратура в отличие от иных органов государственной власти имеет исключительно ей принадлежащие полномочия, функциональную направленность и присущие ей методы деятельности, предопределяемые социально-политическими условиями, а также задачами и реальными потребностями государственного развития [6, с. 364].

Прокуратура не подчиняется ни одному из государственных органов власти и осуществляет свою деятельность независимо от других государственных органов и должностных лиц. При этом неподчинённость не означает неподконтрольности: контроль за деятельностью прокуратуры проявляется, в частности, в установленном порядке наделения прокуроров полномочиями и освобождения их от должности и главное – в судебном контроле за действиями и актами органов прокуратуры [9, с. 116].

Прокуратура Республики Казахстан осуществляет свою деятельность независимо не только от других государственных органов и должностных лиц, но также и от политических партий и других общественных объединений и

подчиняется только закону. Прокуроры и работники органов прокуратуры не могут состоять в политических партиях и/или являться членами общественных объединений, преследующих политические цели, и принимать участие в их деятельности. Создание и деятельность общественных объединений и организаций, преследующих политические цели, в органах и учреждениях прокуратуры не допускаются.

Принцип независимости организации и деятельности органов прокуратуры имеет важнейшее государственное и политическое значение, так как только при последовательном соблюдении этого принципа прокуратура может достичь поставленных перед ней государством целей и задач. Осуществление принципа независимости органов прокуратуры обеспечивается их организационным построением, порядком назначения прокурорских кадров, установленной законом системой подчиненности и подотчетности прокуроров [11, с. 24].

Финансирование органов прокуратуры Республики Казахстан осуществляется за счет бюджетных средств. Оплата труда сотрудников органов прокуратуры устанавливается на основании единой системы оплаты труда работников органов Республики Казахстан, содержащихся за счет государственного бюджета, утверждаемой Президентом Республики Казахстан. Эти обстоятельства также играют немаловажную роль в обеспечении независимости прокуратуры.

В соответствии с Конституцией прокуратура подотчетна лишь Президенту Республики Казахстан. Ее подотчетность заключается в том, что в соответствии с подпунктом 3 статьи 13 Конституционного закона Республики Казахстан «О Президенте Республики Казахстан» от 26 декабря 1995 года Глава государства не реже одного раза в квартал заслушивает отчет Генерального прокурора о состоянии законности в стране в рамках обеспечения высшего надзора за точным и единообразным применением законов, указов Президента Республики Казахстан и иных нормативных правовых актов на территории Республики, защиты прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства.

Одним из признаков, или свойств, принципа независимости является то, что любая проверка сообщения о факте административного правонарушения, совершенного прокурором, осуществляется с участием представителей органов прокуратуры. При исполнении служебных обязанностей не допускаются административное задержание, личный досмотр прокурора, досмотр его вещей и используемого им транспорта, за исключением случаев, когда это предусмотрено законодательством Республики Казахстан.

Принцип невмешательства в деятельность органов прокуратуры при осуществлении ими своих полномочий, установленных законодательством. В соответствии со ст. 6 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре» воздействие в какой бы то ни было форме на прокурора с целью воспрепятствования осуществлению им своих полномочий или принятия им незаконного решения, а также неисполнение постановлений, предписаний, указаний, требований прокуроров влечет ответственность, установленную

законом.

В Республике Казахстан впервые уголовная ответственность за воспрепятствование деятельности прокурора и неисполнение его законных требований была введена в Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года Законом Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам прокурорского надзора» от 9 августа 2002 года № 346. Уголовная ответственность за данное деяние является одним из эффективных средств предупреждения совершения воспрепятствования деятельности прокурора и неисполнения его законных требований.

В действующем уголовном законодательстве Республики Казахстан ответственность за данное противоправное деяние предусмотрена статьей 381 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Общественная опасность данного деяния состоит в том, что в результате воспрепятствования деятельности прокурора и неисполнения его законных требований нарушается предназначение прокуратуры, предусмотренное Конституцией и Законом Республики Казахстан «О прокуратуре» в осуществлении высшего надзора за точным и единообразным применением законов, указов Президента Республики Казахстан и иных нормативных правовых актов на территории Республики, за законностью оперативно-розыскной деятельности, дознания и следствия, административного и исполнительного производства, принятии мер по выявлению и устранению любых нарушений законности, опротестовании законов и других правовых актов, противоречащих Конституции и законам Республики, представлении интересов государства в суде, а также в случаях, порядке и в пределах, установленных законом, осуществлении уголовного преследования.

Принцип обязательности исполнения актов прокурорского надзора. Акты прокурорского надзора, вынесенные на основании и в порядке, установленном законом, обязательны для всех органов, организаций, должностных лиц и граждан. В соответствии с пп. 1 п. 1 ст. 18 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре» к актам прокурорского надзора относятся протест, постановление, предписание, заявление, санкция, указание, представление, обращение, предостережение, разъяснение закона. Все действия прокуроров и акты прокурорского надзора влекут установленные законом последствия, если они совершены в порядке и формах, установленных Законом Республики Казахстан «О прокуратуре» и другими нормативными правовыми актами.

В случае неисполнения в добровольном порядке постановлений и предписаний прокурора он вправе вынести постановление о принудительном исполнении требований прокурора, за исключением предусматривающих принудительное лишение имущества, и направить его для исполнения в уполномоченные государственные органы. Уполномоченные государственные органы обязаны по получении соответствующего постановления прокурора незамедлительно принять меры к его исполнению.

В случае отказа должностных лиц, граждан от явки для дачи показаний в

органы прокуратуры прокурор вправе вынести постановление о доставлении (приводе) такого лица в органы прокуратуры, которое исполняется органами внутренних дел в течение двадцати четырех часов. Для обеспечения гласности своей деятельности органы прокуратуры могут публиковать в средствах массовой информации акты прокурорского надзора на незаконные действия и решения органов и должностных лиц, нарушающие конституционные и иные охраняемые законом права человека и гражданина, интересы юридических лиц и государства.

Вместе с тем, в соответствии со ст. 8 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре» действия и акты прокурора могут быть обжалованы вышестоящему прокурору либо в суд. Обжалование требований и актов прокурора не приостанавливает их исполнение. Суд либо вышестоящий прокурор может до вынесения решения по заявлению (жалобе) на действия или акты прокурора приостановить их исполнение. Вышестоящий прокурор по жалобе граждан и (или) юридических лиц либо по своей инициативе может отменить либо отозвать акты нижестоящего прокурора.

Принцип гласности в организации и деятельности прокуратуры. В соответствии с п. 3 ст. 18 Конституции Республики Казахстан государственные органы, общественные объединения, должностные лица и средства массовой информации обязаны обеспечить каждому гражданину возможность ознакомиться с затрагивающими его права и интересы документами, решениями и источниками информации. В силу данной нормы Конституции, любая затрагивающая права и свободы гражданина информация (за исключением сведений, содержащих государственную тайну, сведений о частной жизни, а также конфиденциальных сведений, связанных со служебной, коммерческой, профессиональной и изобретательской деятельностью) должна быть ему доступна при условии, что законодателем не предусмотрен специальный правовой статус такой информации в соответствии с конституционными принципами, обосновывающими необходимость и соразмерность ее особой защиты. В Постановлении Конституционного Совета Республики Казахстан от 5 августа 2002 года № 5 «О соответствии Конституции Республики Казахстан Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам прокурорского надзора» установлено, что конституционное право каждого на ознакомление с документами, решениями и источниками информации, затрагивающими их права и свободы, а также обязанность государственных органов, должностных лиц обеспечить это право, реализуются в системной связи с другими конституционными нормами, в частности о праве каждого свободно получать информацию любым не запрещенным законом способом, о правовом режиме сведений, составляющих государственные секреты, определяемом законом, об ограничении прав и свобод человека и гражданина только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения [5, с. 132].

Реализация данной конституционной нормы в отношении прокуратуры нашла свое отражение в п. 5 ст. 3 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре», согласно которому органы прокуратуры действуют гласно. Данный принцип обязывает прокуратуру осуществлять свою деятельность открыто и доступно для общества и государства. В рамках реализации данного принципа органы прокуратуры обязаны информировать население о состоянии законности.

Важность принципа гласности определяется тем, что его реализация способствует информированности государственных органов и общества о состоянии законности и правопорядка в стране.

Еще одно проявление гласности – обязательное информирование населения о состоянии законности Генеральным прокурором Республики Казахстан. Так, в соответствии со своими полномочиями Генеральный прокурор отчитывается перед Главой государства о состоянии законности в стране и деятельности органов прокуратуры (пп. 8 ст. 11 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре»). В данной норме Закона говорится только о деятельности Генерального прокурора Республики Казахстан, но на практике все подчиненные ему прокуроры, действующие, естественно, на своем уровне полномочий, также информируют местные исполнительные органы о результатах своей работы.

Вместе с тем, в Законе Республики Казахстан «О прокуратуре» установлены пределы гласности в деятельности органов прокуратуры, поскольку не вся информация о ее работе может быть предана гласности. Так, в соответствии с п. 5 ст. 3 Закона Республики Казахстан «О прокуратуре» органы прокуратуры действуют гласно в той мере, в какой это не противоречит требованиям законодательства Республики об охране прав и свобод граждан, защите государственных секретов. В случаях, когда предание гласности информации о работе прокуратуры по конкретным делам и материалам может привести к нарушению прав и свобод граждан, к разглашению государственных секретов, причинить вред интересам общества и государству, такая гласность не допускается. Следует отметить, что порядок отнесения сведений к государственным секретам, их засекречивания, распоряжения, защиты и рассекречивания регламентируется Законом Республики Казахстан «О государственных секретах» от 15 марта 1999 года, определяющим правовые основы и единую систему защиты государственных секретов в интересах обеспечения национальной безопасности Республики Казахстан.

Таким образом, принципы организации и деятельности органов прокуратуры, отраженные в законодательстве Республики Казахстан (Конституции (ст. 83) и Законе «О прокуратуре») самостоятельны по содержанию и равнозначны между собой, но в то же время взаимосвязаны и должны рассматриваться в их единстве. Данный подход, обеспечивающий последовательное проведение в жизнь принципов организации и деятельности органов прокуратуры, способен обеспечить эффективность функционирования прокуратуры в соответствии с ее местом и ролью в системе государственных органов Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. – Алматы : Юрист, 2016.

2. Закон Республики Казахстан «О прокуратуре» от 21 декабря 1995 года. – Алматы : Норма-К, 2016.

3. Закон Республики Казахстан «О государственных секретах» от 15 марта 1999 года. – Алматы : Юрист, 2016.

4. Постановление Конституционного Совета Республики Казахстан от 5 августа 2002 года № 5 «О соответствии Конституции Республики Казахстан Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам прокурорского надзора» // http://adilet.zan.kz/rus/docs/S020000005.

5. Конституция Республики Казахстан. Научно-практический комментарий. – Алматы : Раритет, 2015.

6. Конституция Республики Казахстан. Научно-практический комментарий. – Алматы : Раритет, 2010.

7. Бахтыбаев И. Ж. Концептуальные основы деятельности прокуратуры Республики Казахстан по обеспечению законности : автореф… докт. юрид. наук. – Алматы, 2009.

8. Бахтыбаев И. Ж. Концептуальные основы деятельности прокуратуры Республики Казахстан по обеспечению законности. – Алматы : Жеті Жарғы, 2008.

9. Кетова Л. П. Конституционное право России : учебное пособие / Л. П. Кетова, К. В. Мамедова. – Новочеркасск, 2009.

10. Поляков М. П. Прокурорский надзор : конспект лекций / М. П. Поляков, А. Ф. Федулов. – М. : Высшее образование, 2009.

11. Прокурорский надзор : учебник / под общ. ред. Ю. Е. Винокурова. – М. : Высшее образование, 2005.

12. Шобухин В. Ю. О некоторых принципах организации и деятельности российской прокуратуры / В. Ю. Шобухин // Российский юридический журнал. – № 5. – 2008. – С. 144–150.

Пузирна Н. С.,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, кандидат юридичних наук

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ОМБУДСМАНІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [1]. Сферою застосування цього Закону є відносини, що виникають при реалізації прав та свобод людини і громадянина між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

Пенітенціарна сфера держави є однією з найбільш чутливих у питаннях захисту прав осіб, які відбувають покарання, а також інших суб'єктів процесу виконання та відбування покарань. Інститути пенітенціарних омбудсманів мають стати складовою механізму налагодження діалогу між інститутами громадянського суспільства та системою виконання покарань держави. Такий інститут має поєднувати засади контролю із засадами взаємодії.

Ми глибоко переконані, що інститут пенітенціарного омбудсмана в Україні має стати надійним механізмом захисту прав засуджених. Із цього приводу необхідно зазначити таке.

По-перше, омбудсман у питаннях забезпечення прав засуджених відіграє не останню роль. Зокрема, у щорічній доповіді омбудсмана України за 2015 рік виокремлено підрозділ, присвячений результатам моніторингу установ Державної пенітенціарної служби України. Серед основних порушень у цій сфері відмічено: неналежне матеріально-побутове забезпечення та харчування; порушення в сфері застосування фізичної сили, спеціальних засобів та дисциплінарних стягнень; порушення права засуджених на працю та гідну її оплату; застосування до засуджених або осіб, що тримаються під вартою, психічного та фізичного насилля з боку представників адміністрації або окремих категорій ув'язнених; нелюдське або грубе ставлення до засуджених та ув'язнених з боку окремих працівників установ; необґрунтовані обмеження, що не передбачені законодавством, а також зловживання заходами безпеки щодо ув'язнених та засуджених; зловживання адміністрацією установ виконання

покарань та слідчих ізоляторів заходами дисциплінарного впливу; негативна практика залучення засуджених до роботи, яка пов'язана з контролем за поведінкою інших засуджених; неможливість отримання правової допомоги у зв'язку із недостатньою інформованістю засуджених про свої права; порушення права на захист унаслідок відсутності ефективного механізму оскарження дій та рішень адміністрації; недотримання встановленого порядку відправлення скарг на дії персоналу установ виконання покарань; необґрунтоване здійснення відрахувань витрат на утримання засуджених до позбавлення волі із їх заробітку або іншого доходу [2, с. 283].

По-друге, сучасний стан функціонування системи органів і установ виконання покарань можна охарактеризувати таким чином. За офіційними даними Державної пенітенціарної служби України станом на 1 липня 2016 року, у сфері управління Державної пенітенціарної служби України перебувало 148 установ та 589 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюються українською владою. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається всього 61 816 осіб. Із них: у 12 слідчих ізоляторах та 17 установах виконання покарань з функцією СІЗО тримається 16 641 особа, у 113 кримінально-виконавчих установах – 44 840 засуджених. На обліку в підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебуває 78 880 засуджених до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та адміністративних стягнень. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України забезпечують 37,2 тис. працівників [3].

Отже, враховуючи ситуацію, яка склалася на сьогоднішній день, функціонування одного управління у складі Секретаріату Уповноваженого, яке б займалось питаннями захисту прав засуджених, нам видається недостатнім. За нашим переконанням, в Україні наразі формується нова система регіонального захисту прав засуджених через формування інституту спеціалізованого пенітенціарного омбудсмана, яка б згодом розвинулась до загальнодержавного рівня.

Існування інституту пенітенціарного омбудсмана, на нашу думку, має ґрунтуватись на нормах спеціалізованого законодавства, яке повною мірою визначить його права, обов'язки, взаємини з іншими державними органами та недержавними організаціями. Цей правозахисний інститут повинен мати статус спеціалізованого і не належати до жодної з гілок влади, в т. ч. органів самоврядування.

Правове забезпечення інституту пенітенціарного омбудсмана ми пов'язуємо з формуванням правових передумов, а саме:

– внесенням змін до чинного законодавства (Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»);

– або створенням принципово нового законодавства (Закону України «Про організаційно-правові основи діяльності спеціальних омбудсманів»);

– відповідного деталізуючого адміністративного правового забезпечення

(Положення «Про пенітенціарного омбудсмана»).

Крім того, необхідним є створення організаційних передумов існування цього виду спеціалізованого омбудсмана.

Список використаних джерел

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні (за 2015 рік) [Електронний ресурс]. – Київ : Права людини, 2016. – 538 с. – Режим доступу : http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=3.

3. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075.

Пузирний В. Ф.,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, доктор юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Застосування заходів примусу в діяльності установ виконання покарань у наукових джерелах здебільшого розглядається крізь призму двох аспектів – застосування заходів дисциплінарного впливу до засуджених (у межах повноважень застосування заходів заохочення та стягнення), а також можливості персоналом застосування заходів фізичного впливу, зброї, інших спеціальних засобів. Проте природа примусу, і адміністративного зокрема, свідчить про значно ширший його потенціал у сфері виконання покарань.

На нашу думку, адміністративний примус у діяльності органів і установ виконання покарань наділений власними особливостями, які полягають у такому.

По-перше, суб’єктний склад застосування заходів адміністративного примусу є своєрідним з огляду на комбіновану природу діяльності (поєднання засад примусу та кримінально-виконавчої діяльності). Зокрема, окремі категорії персоналу (більшою мірою керівники) наділені широкими можливостями щодо застосування як заходів примусу до засуджених, так і щодо нижчого персоналу.

Крім того, у випадку вчинення адміністративного правопорушення, яке посягає на нормальну діяльність установи виконання покарань, керівник установи наділений повноваженнями здійснювати юрисдикційні заходи, а також ставити питання про притягнення до відповідальності й інших винних у їх вчиненні правопорушників.

По-друге, на відміну від призначення примусу поза сферою установи виконання покарань, де його головною метою є, все ж таки, припинення правопорушень, у кримінально-виконавчій діяльності примус є складовою системи та забезпечення режиму й застосування виховних заходів, а тому педагогічна і режимна складова примусу є особливо важливою.

По-третє, повноваження щодо застосування заходів адміністративного примусу обумовлені правоохоронною природою діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Також йдеться про те, що правоохоронна діяльність цих органів виражається в різних її специфічних формах та сферах застосування (застосування спеціальних засобів, зброї, заходів стягнення, заходів безпеки тощо).

Як зазначає Н. О. Мельникова, сама специфіка кримінально-виконавчої системи як суб'єкта правоохоронної діяльності зумовлює закріплення за виправними установами функції щодо підтримання правопорядку, громадської безпеки, щодо боротьби з правопорушеннями та їх профілактики. Тому законодавець абсолютно виправдано наділив виправні установи відповідними повноваженнями, серед яких особливе місце посідають юрисдикційні [1, с. 101].

По-четверте, на нашу думку, адміністративний примус застосовується як складова адміністративної діяльності, що здійснюється в установах виконання покарань.

По-п'яте, складна ситуація, яка склалася в установах виконання покарань, а також особливості кримінально-виконавчого законодавства обумовлюють класифікацію заходів адміністративного примусу. Наприклад, ч. 1 ст. 105 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) передбачає, що у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію чи у зв'язку з введенням надзвичайного чи воєнного стану в районі розташування колонії посилюється охорона, нагляд за засудженими, здійснюються інші додаткові режимні заходи. Відповідно до ч. 2 цієї статті для припинення групових протиправних дій засуджених та ліквідації їх наслідків за рішенням Голови центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, начальника управління (відділу) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області використовуються сили і засоби колонії, органів і установ виконання покарань, а в разі потреби з дозволу Міністра внутрішніх справ України, Голови Національної поліції, керівника територіального органу Національної поліції – органів і підрозділів

Національної поліції [2]. Таким чином, запровадження особливого режиму, з одного боку, тягне додаткові правообмеження щодо засуджених; з іншого – створює передумови до застосування додаткових примусових заходів.

По-шосте, адміністративний примус дуже часто є частиною повсякденної діяльності персоналу установи виконання покарань. Це, зокрема, стосується застосування окремих спеціальних засобів тощо. Наприклад, відповідно до ст. 106 КВК України до осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, буйствують, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя. Крім того, з метою забезпечення окремих режимних вимог спеціальні засоби застосовуються, зокрема, відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, у разі виведення довічно засуджених із камер, конвоювання на території колонії та за її межами до них застосовуються наручники. У випадку застосування наручників руки засуджений тримає за спиною. Конвоювання засуджених здійснюється по одному в супроводі двох представників адміністрації та кінолога зі службовим собакою. У разі конвоювання засуджених жінок за межами колонії до них застосовуються наручники; конвоювання кожної жінки (довічниці) здійснюється в супроводі трьох представників адміністрації без залучення кінолога зі службовим собакою [3].

Таким чином, ураховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що адміністративний примус в установах виконання покарань – це діяльність, яка полягає у застосуванні компетентними посадовими особами установ ДКВС України передбачених законом системи заходів впливу (запобігання, припинення, відповідальності) з дотриманням відповідної процедури для усунення порушень встановлених правил поведінки як з боку засуджених, так і з боку персоналу з метою забезпечення режимних вимог в установі виконання покарань, протидії правопорушенням, забезпечення безпеки засуджених та персоналу.

Список використаних джерел

1. Мельникова Н. А. Административная деятельность учреждений Федеральной службы исполнения наказаний : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Мельникова Наталия Александровна ; Академия управления МВД РФ. – М., 2011. – 270 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.

3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 209.

Пузирьов М. С.,
головний науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї ЯК ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ

Право таких країн, як Англія та Уельс, США, Канада та деяких інших у юриспруденції прийнято називати загальним правом («Common Law»), а відповідні країни – країнами загального права [1, с. 344–401; 2, с. 41]. Сім'я загального права є однією з найпоширеніших у світі, майже третина населення планети нині живе за принципами, первісно закладеними в цю правову сім'ю і, особливо, у її ядро – англійське право.

До особливостей англо-американської правової сім'ї (сім'ї загального права) належать:

1. Поступовість, безперервність та наступність права. Виходячи з цієї особливості, юридична практика завжди прагнула розглядати право як незмінне в часі. Часто це пов'язують з відсутністю у ньому потрясінь, аналогічних тим, що зазнало, скажімо, французьке право у зв'язку з революцією, котра поділила право на «старе», «проміжне» і «нове» [3, с. 482]. Тенденції, аналогічні французьким, були властиві й вітчизняному праву (у т. ч. у сфері виконання та відбування покарань) у період переходу від імперського до радянського правопорядку [4, с. 32–38].

2. Англо-американська правова сім'я – це сім'я типового суддівського, а точніше прецедентного права, в якому історично верховна роль належала такому джерелу права, як суддівська практика, або прецедент [5, с. 28]. Суди вирішують справи, керуючись не законами (статутами, біллями), а попередніми рішеннями вищого суду країни (або штату) з аналогічної справи. Як зазначає В. Бернхем, «це правило походить від принципу stare decisis – розрахунку на те, що майбутні справи повинні вирішуватися таким чином, як і минулі справи» [6, с. 44]. Це означає, що суди не тільки застосовують, а і безпосередньо створюють право на основі судових прецедентів.

Слід зазначити, що у різних країнах загального права судова практика має свої особливості. Наприклад, в Англії до другої половини 60-х рр. XX ст. вищі суди різної юрисдикції не могли змінити встановлений ними раніше прецедент, а в США з другої половини XIX ст. навіть верховні суди штатів змінюють прецеденти, якщо вони не відповідають соціально-економічним відносинам [7, с. 21; 8, с. 62].

Поряд із прецедентом, одним з основних джерел права в англо-

американській правовій сім'ї виступає закон. За традицією англійського права йому первісно відводилась другорядна роль: за допомогою законів (статутів) періодично вносились зміни і доповнення до діючого права, створеного судом. У сьогоднішній Англії ситуація значною мірою змінилася. Закон і підзаконні акти не можуть вважатися другорядними, вони фактично відіграють таку ж роль, як аналогічні джерела на Європейському континенті. У США й інших країнах загального права, в силу того, що прецеденту первісно не надавалося того значення, яке він мав у Англії, закон завжди відігравав вельми помітну роль [9, с. 33–34]. Зокрема, у США у XX ст. провели компіляцію статутів у різних галузях права, які отримали назву кодексів. Окрім того, було створено загальнофедеральні кодекси з тих галузей, які традиційно повинні мати однакове правове регулювання на території всієї країни. Перш за все, це торкнулося кримінального законодавства [6; 10].

Окрім перелічених джерел англо-американського права важливе значення для розвитку цієї правової сім'ї мають такі джерела права, як звичаї, правові доктрини, правові традиції, «розум» – «розумне вирішення спору», коли з якогось питання «нема ні прецеденту, ні законодавчої норми, ні обов'язкового звичаю». Крім того, в деяких національних правових системах в якості особливого джерела права виділяються «інтегровані» в них принципи й норми міжнародного та зарубіжного (національного) права [9, с. 34].

Значну роль серед джерел права в англо-американській правовій сім'ї відіграє інтерпретація статутів (законів). У більшості англомовних країн подібними повноваженнями володіють тільки суди (на противагу можливостям різних тлумачень у романо-германській правовій сім'ї). Причому існує різниця в інтерпретації статутів навіть в США й Англії: американські суди намагаються інтерпретувати статути, щоб з'ясувати наміри законодавця, для англійських же судів подібні наміри не мають значення, звідси «англійське право схиляється до «формальності», а американське право – до «самостійності» [6, с. 47].

3. Для права цієї сім'ї не властива сувора галузева класифікація, хоча базові галузі отримали стійкий розвиток. Більш вагомі правові інститути. Відсутній поділ права на приватне й публічне. Безумовний пріоритет процедурного (процесуального) права над матеріальним [11, с. 182; 12, с. 122]. Наведена особливість проектується і на сферу виконання покарань. Зокрема, окремі вчені-пенітенціаристи зазначають, що для держав, які належать до англосаксонської правової сім'ї (Канада, США, Австралія, Нова Зеландія), характерна відсутність розмежування спеціальних галузевих нормативно-правових актів, котрі стосуються кримінально-виконавчої політики. Так, положення, що стосуються кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, містяться в одному нормативно-правовому акті [13, с. 154].

Визнаючи особливу роль і значення англійського права в сучасному правовому суспільстві, необхідно відмітити також деякі ознаки зближення правової системи Англії з правовими системами, які засновуються на рецепції принципів римського права. Так, в останні десятиліття процеси глобалізації, що відбуваються в усіх сферах життя сучасного суспільства, привели до значного

зближення правових систем Англії та країн романо-германської правової сім'ї. Це знаходить вираження, зокрема, в тому, що судовий прецедент починає відігравати певну роль у Німеччині, Франції та в інших країнах. На практиці кодекси виявилися не такими всеохоплюючими й вичерпними, якими вони виглядають у теорії, а ідея створення повністю кодифікованого законодавства і єдиного зводу законів все більше нагадує утопічне починання, яке не має великого практичного значення.

Слід зазначити, що у зв'язку з цим у літературі основний акцент робиться на запозиченнях з англійського права і на тому, що було сприйнято з англійської правової системи іншими країнами. Яскравими прикладами є такі ідеї, як презумпція невинуватості, принцип верховенства права, змагальне правосуддя або суд присяжних. Усе це, як втім і багато іншого, становить невід'ємні елементи англійської правової культури. Сьогодні ці елементи знаходять благодатний ґрунт і впроваджуються як демократичні новели, покликані збагатити досвід інших правових традицій і культур [9, с. 38–39].

З урахуванням викладеного, можемо констатувати, що важливість вивчення країн загального права в межах порівняльних кримінально-виконавчих досліджень обумовлена тим, що «система загального права являє собою сукупність судових прецедентів (рішень судів по конкретних справах) та системи статутів (законодавчих актів), основною особливістю якої є акцентування на заходах попередження, безпеки, ресоціалізації та соціальної реабілітації осіб, які вчинили злочини» [14, с. 7]. Така позиція цілком корелює не лише з метою покарання (ч. 2 ст. 50 КК України) та кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1 КВК України), а і з сучасними тенденціями у кримінально-правовій, кримінологічній та кримінально-виконавчій політиці України.

Список використаних джерел

1. Бехруз Х. Сравнительное правоведение : учебник для вузов / Хашматулла Бехруз. – [2-е изд., стереотип.]. – О. : Феникс ; – М. : ТрансЛит, 2011. – 504 с.

2. Van Dervort, Thomas R. American Law and the Legal System: Equal Justice under the Law / Thomas R. Van Dervort. – 2nd edition. – Albany, NY : Cengage Learning, 2000. – 408 p.

3. Харитонова О. І. Порівняльне право Європи. Основи порівняльного правознавства: Європейські традиції / О. І. Харитонова, Є. О. Харитонов. – [2-е вид., доповн.]. – Х. : Одіссей, 2006. – 624 с.

4. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : моногр. / Пузирьов М. С. ; за наук. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 300 с.

5. Марченко М. Н. Основные источники англосаксонского права: понятие, прецедент / М. Н. Марченко // Вестник Московского университета. – 1999. – № 4. – С. 26–41.

6. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. –

К. : Видавництво Україна, 1999. – 554 с.

7. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лисько Тетяна Давидівна. – К., 2007. – 275 с.

8. Тихомиров Д. О. Юридична діяльність в англо-американській правовій сім'ї (теоретико-правові аспекти) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тихомиров Денис Олександрович. – К., 2009. – 193 с.

9. Бычкова Е. В. Правовая культура в англосаксонской правовой семье (теоретико-правовое исследование) : дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бычкова Екатерина Васильевна. – Коломна, 2003. – 222 с.

10. Бернам У. Правовая система США [3-й вып.] / У. Бернам ; науч. ред. В. А. Власихин. – М. : Новая юстиция, 2006. – 1216 с.

11. Скакун О. Ф. Общее сравнительное правоведение: Основные типы (семьи) правовых систем мира : учеб. для студ. вузов / Скакун О. Ф. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 464 с.

12. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Тихомиров Ю. А. – М. : Изд-во НОРМА, 1996. – 428 с.

13. Бабаян С. Л. Поощрительные институты уголовно-исполнительного права (теория и практика применения) : дисс. … доктора юрид. наук : 12.00.08 / Бабаян Сергей Львович. – М., 2014. – 592 с.

14. Бурдо Е. П. Наказание по общему праву Англии, Уэльса и США (сравнительно-правовое исследование) : дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бурдо Евгений Петрович. – Казань, 2007. – 207 с.

Ребкало М. М.,
доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат наук з державного управління

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Відповідно до Закону України "Про пробацію" (далі – Закон) передбачається утворення системи органів, які будуть здійснювати наглядові та соціально-виховні заходи щодо осіб, у відношенні яких оголошено судовий вирок у виді кримінального покарання без позбавлення волі. Іншими словами, в український сфері виконання покарань утворюється на засадах міжнародних пенітенціарних стандартів нова пенітенціарна структура – пробація. Загалом, це державно-управлінський захід, спрямований на удосконалення діючої в України пенітенціарної служби з метою забезпечення прав і свобод засудженого та повернення у суспільство законослухняної особи. Упродовж цього передбачається проведення масштабної роботи щодо удосконалення

діючого кримінально-виконавчого законодавства та прийняття низки нових підзаконних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст) і внутрішніх актів розпорядчого характеру керівництва органу пробації.

Виходячи зі змісту Закону, публічних виступів першого заступника Міністра юстиції України Наталії Севостьянової, Голови Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України) Володимира Палагнюка, начальника управління кримінально-виконавчої інспекції ДПтС України Олега Янчука, формування пробації передбачає реалізацію, окрім нормативних, ще й деяких заходів організаційного та матеріально-технічного характеру.

Ключовими серед цих заходів, на нашу думку, є: по-перше, виведення пробації з підпорядкування ДПтС України й утворення державного органу виконавчої влади, який буде реалізовувати державну політику у сфері пробації; по-друге, в кримінально-виконавчій інспекції функціонує 589 підрозділів, які передбачається реорганізувати в структурні підрозділи пробації. Виходячи з цього, можна прогнозувати, що управлінська структура буде мати трирівневий вигляд. Вищий рівень – це може бути Головне управління (Департамент) пробації, середній рівень – регіональне управління пробації, місцевий рівень – підрозділи, які безпосередньо будуть здійснювати завдання виправного та ресоціалізаційного характеру.

Законом передбачаються 3 види пробації: досудова, наглядова та пенітенціарна. Така структура пробації за напрямами діяльності потребує не тільки розширення штатної чисельності персоналу, а й забезпечення її необхідними фахівцями. Передбачається, що штатний розклад буде складатися з урахуванням навантаження на кожний підрозділ. Ураховуючи те, що персонал буде здійснювати обов'язки зі складання досудових доповідей, підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування після звільнення, а також інші обов'язки із соціально-виховної роботи, слід очікувати, що ключовими фаховими спеціальностями для пробації можуть стати такі професії, як: юристи, психологи, соціальні працівники.

У процесі комплектування працівниками структурних підрозділів пробації буде враховуватися не тільки їх досвід служби в органах виконання покарань, а й бажання та здатність кожного здійснювати виправні та ресоціалізаційні заходи із засудженими. Крім того, буде мати місце потреба у забезпеченні органів пробації управлінськими кадрами. За розрахунками Департаменту по роботі з персоналом ДПтС України, є необхідність у додатковому введені 413 посад керівників структурних підрозділів пробації. Упродовж цього можна прогнозувати, що джерелами кадрового наповнення підрозділів пробації в найближчій перспективі будуть випускники навчальних закладів ДПтС України та Міністерства освіти і науки України. Останні мають бути адаптованими до умов роботи із засудженими.

За планом Мін'юсту передбачається, що в подальшому персонал пробації стане соціалізованим, найімовірніше, співробітники в більшості своїй будуть цивільними службовцями, а не військовозобов'язаними, як сьогодні. На нашу

думку, останній захід, що стосується персоналу, залишається дискусійним. Оскільки особи рядового та начальницького стану не знаходяться на обліку у військових комісаріатах і не є військовозобов'язаними. Стосовно питання виведення із підрозділів пробації осіб, які мають спеціальні звання, за нашим переконанням, воно має бути ретельно вивчено з урахування подібного досвіду країн пострадянського простору. Маючи значний досвід як військової служби, так і служби в органах ДПтС України, зазначу, що престиж служби в органах виконання покарань – це не тільки висока заробітна плата та принагідні умови праці й відпочинку, а й державна та суспільна значущість своєї професії, формений одяг, спеціальні звання тощо. Для особи віком 17–25 років, яка хоче пов'язати свою долю зі службою в підрозділах пробації, останні складові престижу служби при виборі майбутньої професії займають не останнє місце. Думка про те, що цивільний склад краще виконає покладені на пробацію завдання, є знову ж таки дискусійною.

Новаційним для пенітенціарної служби України є залучення до реалізації наглядових та соціально-виховних заходів волонтерів пробації. Законом передбачається, що до цієї категорії віднесено осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку і уповноважені центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації, та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі.

Надання підрозділам пробації дієздатності значною мірою залежить від налагодження ефективної системи взаємодії з іншими органами державної виконавчої влади. У напрямі забезпечення соціальних гарантій щодо реалізації права на трудову зайнятість засуджених, їх соціального захисту істотну допомогу може надати Міністерство соціальної політики. У питаннях налагодження ефективної роботи щодо ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, на допомогу можна розраховувати від Міністерства внутрішніх справ. Забезпеченню підрозділів пробації необхідним майном та приміщеннями можуть посприяти місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. У роботі із засудженими неповнолітніми взаємодію доцільно організовувати зі структурними підрозділами Міністерства молоді та спорту. Зазначений перелік органів центральної виконавчої влади не є вичерпним, оскільки питання повернення суспільству законослухняних осіб є не тільки завданням одного міністерства. Цей процес підлягає комплексному вирішенню із залученням різних державних органів, які представлені усіма гілками влади.

Істотну роль у реалізації пробаційної діяльності можуть відіграти громадські організації. Їх можливості доцільно реалізовувати при проведенні профілактичних бесід із засудженими, їх родичами, а також особами, які можуть здійснювати вплив на засуджених і користуються в них повагою та авторитетом, співпрацювати за напрямом профілактично-виховного впливу на осіб, які відбувають виправні роботи чи звільнені від відбування покарання з випробуванням, тощо.

Отже, процес утворення пробації в Україні передбачає проведення низки

нормативно-правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на значне поліпшення її інфраструктури, кадрового складу, удосконалення управлінського механізму реалізації політики у сфері пробації.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Загальна характеристика діяльності кримінально-виконавчої інспекції (станом на 01.06.2016) [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua.

3. Богатирьов І. Г. Роль громадських інспекторів (волонтерів) у виправленні та ресоціалізації засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

Ремега В. В.,
діловод юридично-психологічного факультету Національної академії внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Як свідчить практика, встановлення прав людини і громадянина навіть у конституційному акті не завжди є показником їх реальності. Загальновідомо, що і в конституціях держав із тоталітарним режимом правління були проголошені широкі права і свободи, однак вони були лише продекларовані. Саме тому, як вірно зауважив М. В. Баглай, велике значення має саме реальне забезпечення прав та свобод людини і громадянина, що є однією із найважливіших ознак демократичної, правової держави [1, с. 101]. Особливо гостро це питання постає відносно засуджених до позбавлення волі, що перебувають в ізоляції та під повним відданням адміністрації УВП.

Ураховуючи, що право засуджених на правову допомогу є їх конституційним правом, одним із принципів, на яких будується його проголошення Конституцією України, є гарантованість. При цьому, як щодо загальних засад, так і щодо конкретних прав і свобод окремо взятих. Як у зв'язку з цим зробив висновок Ю. Н. Тодика, Конституція повинна працювати на консолідацію суспільства, на його прогрес, на вирішення актуальних проблем життєдіяльності соціуму [2, с. 107]. Саме тому, як видається, гарантування виступає найважливішим чинником реального забезпечення прав і свобод особи, поряд з їх визнанням, дотриманням і повагою, виходячи з того, що воно здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій, які надають усім елементам правового статусу особи реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від

можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень.

Проведений аналіз доктринальних джерел показав, що в науці кримінально-виконавчого права система гарантій прав і свобод засуджених жодного разу не була предметом окремого дослідження. Щодо інших галузей наукових знань, то в юридичній літературі побутують різні підходи до визначення гарантій, що пов'язано як з обсягом, так і зі складністю цього питання. На нашу думку, у визначенні поняття гарантії права засуджених на правову допомогу має бути розкрито: по-перше, матеріальний зміст, тобто те, у чому гарантії в загальному вигляді знаходять свій вияв у реальній повсякденній дійсності; по-друге, функціональне призначення, тобто у визначенні повинні бути зазначені ті завдання, які складають зміст.

Оцінюючих суджень з цього приводу серед учених не бракує. Зокрема, О. Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, моральних, політичних, юридичних умов, засобів та способів, які забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Без гарантій права, свободи та обов'язки людини і громадянина перетворюються на своєрідні "заяви про наміри", що не мають ніякої цінності ні для особи, ні для суспільства [3, с. 187].

А. І. Добровольська вважає, що гарантії прав особи – це засоби і способи, за допомогою яких громадянам забезпечуються можливості практичного використання належних їм прав [4, с. 131].

О. С. Мордовець гарантії прав і свобод громадян тлумачить як систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості громадян для здійснення своїх прав, свобод, інтересів [5, с. 275].

В. М. Корельський і В. Д. Перевалов наводять таке визначення поняття гарантій: це система умов, способів та засобів, що забезпечують усім та кожному рівні правові можливості для реалізації своїх прав і свобод [6, с. 545].

В. С. Нерсесянц визначає гарантії як спеціальні заходи, які повинні забезпечити реалізацію та охорону прав і свобод громадян, задоволення їх інтересів, користування благами, що закріплені в правах і свободах [7, с. 60].

А. Ф. Нікітін трактує гарантії прав та свобод як обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій із захисту прав людини [8].

М. В. Вітрук визначає юридичні гарантії як закріплені в законодавстві засоби, що безпосередньо забезпечують правомірну реалізацію й охорону (захист) прав, обов'язків і законних інтересів особи [9, с. 200].

Ж. Пустовіт вказує, що за своєю суттю гарантії становлять собою умови, які зобов'язана створити держава для реалізації прав. За змістом – це є система заходів, спрямованих на реалізацію прав; за формою гарантії – це передбачені Конституцією й законами України організаційні та правові форми реалізації соціальних прав і свобод [10, с. 30].

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені визначення, можна зробити висновок про те, що гарантії прав і свобод особи слід тлумачити як, по-перше,

правові умови, за яких можлива найповніша і всебічна реалізація прав і свобод особи; а по-друге, як правові засоби і способи, що ефективно забезпечують охорону і захист прав та свобод особи у разі їх незаконного порушення. Тобто гарантії прав і свобод людини та громадянина як загальне поняття представляють собою правові умови, засоби і способи, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

Отже, гарантії прав та свобод людини і громадянина – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів. Разом із тим, слід зауважити, що основною особливістю юридичних гарантій є те, що вони повинні бути виражені закріпленими в законодавстві спеціальними засобами, у тому числі й засобами забезпечення прав і виконання обов'язків всіма громадянами й посадовцями, виходячи з того, що загальна властивість правових гарантій законності полягає в тому, що вони мають бути виражені й закріплені в законі, а щодо діяльності кримінально-виконавчої служби – у КВК України. Саме тому в законі належить зазначати, як варто охороняти визначені об'єкти, забезпечувати дотримання й виконання правових норм та запобігати їх порушенню.

Список використаних джерел

1. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации : учебн. для ВУЗов / М. В. Баглай, Б.Я. Габричидзе. – М. : Издательская группа ИНФРА-М – КОДЕКС, 1996. – 499 с.
2. Тодика Ю. Н. Конституція України: проблеми теорії і практики : моногр. / Ю. Н. Тодика. – Х. : Факт, 2000. – 608 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник [пер. з рос.] / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. − 656 с.
4. Добровольская А. И. Гарантии прав граждан в советском уголовном судопроизводстве / А. И. Добровольская // Сов. государство и право. – 1980. – № 2. – С. 128–135.
5. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. − М. : Юристъ, 1997. – 671 с.
6. Теория государства и права : учебник для вузов / под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Перевалова. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : НОРМА – ИНФРА, 2000. – 616 с.
7. Нерсесянц В. С. Система юридических гарантий прав и свобод граждан / В. С. Нерсесянц // Социалистическое правовое государство: концепция и пути реализации. − М. : Юрид. лит-ра, 1990. – С. 60–61.
8. Словарь-справочник по праву / сост. А. Ф. Никитин. – М. : Акалис, 1995. – 140 с.
9. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Вирук. – М. : Наука, 1979. – 229 с.
10. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Ж. Пустовіт // Право України. – 2000. – № 3. – С. 28–30.

Самофалов Л. П.,
доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Виходячи з того, що Болонський процес – це процес досягнення конвергенції освітніх систем європейських країн з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти, Україна, приєднавшись до цього руху, поступово повинна проводити свої внутрішні освітні реформи, у тому числі й у сфері вищої юридичної освіти.

Одним із напрямів реформування правової освіти в Україні має бути скорочення непрофільних юридичних навчальних закладів, які не завжди дають необхідні юридичні знання. Сучасна ситуація в Україні показує, що юристів випускається багато, а справжніх фахівців із них дуже мало.

У ряді європейських держав проходять аналогічні реформи, наприклад, у Німеччині, Франції, Італії, Бельгії та інших.

Безумовно, Україна не може просто слідувати повністю європейському прикладу, тому основні напрями реформування правової освіти в Україні мають ґрунтуватися й узгоджуватися з національними реаліями й особливостями.

Відповідно до Закону України «Про освіту», нині існує трирівнева освітня система, виключена програма підготовки спеціаліста, а головна увага сконцентрована на бакалаврський програмі двох рівнів і магістратури.

При такому підході вбачається, що на ***молодшому бакалаврському рівні*** повинні навчатись особи, які мають повну загальну середню освіту, з терміном навчання 2 роки, або базову загальну середню освіту – термін навчання 4 роки. У майбутньому випускникам можна продовжити навчання на 2-3 курсі першого (бакалаврського) рівня освіти. Таку освіту повинні надавати коледжі, що створюються при інститутах, академіях, університетах. Спеціалісти з такою освітою потрібні для зайняття посад секретарів, діловодів, патрульної та інших служб національної поліції, служб нагляду й охорони установ виконання покарань та інших, де не потрібно мати глибокі різносторонні юридичні знання.

Навчання повинно будуватись на основі відповідних спеціальних програм, які були б адаптовані до можливості навчатись на першому бакалаврському рівні.

Базовим у даний час є перший ***(бакалаврський) рівень*** освіти. На цьому рівні повинні поєднатись «знаннєвий» підхід із «компетентнісним». В умовах сучасного динамічного змінюваного законодавства важливе місце у навчанні та практиці юриста займає вміння знайти інформацію, зрозуміти, вибрати,

структурувати й використати її.

Бажано зробити перехід до більшої кількості практичних занять, у контексті самостійного вивчення матеріалу галузевих юридичних наук, розвивати здатність до самоосвіти, кількість лекційних занять не повинна перевищувати 50 % від аудиторних.

Юрист повинен застосовувати отримані знання на практиці, а це неможливо зробити без знань юридичних процесів і процедур вирішення юридичних казусів, тлумачення норм права тощо. Насамперед це потрібно при вивченні таких дисциплін, як конституційне право і процес, господарське право і процес, цивільне право і процес, кримінальне право і процес, адміністративне право, криміналістика, а також деяких спеціальних дисциплін залежно від спрямованості вищого навчального закладу.

Вбачається за необхідне запровадження етапів підготовки фахівців у галузі права на бакалаврському рівні вищої освіти:

1) 1-2 рік навчання – вивчення дисциплін фундаментального циклу;

2) 3 рік навчання – вивчення дисциплін фахового (професійно орієнтованого) циклу підготовки;

3) 4 рік навчання – вивчення дисциплін відповідно до спеціалізації та ринкових потреб.

Окреме місце у системі юридичної освіти мають посісти навчальні та наукові заклади правоохоронної ланки, мета яких – здійснювати підготовку слідчих, оперативних працівників, працівників кримінально-виконавчої служби, експертів, працівників фіскальної, прикордонної служб. Тут слід мати на увазі специфіку роботи таких служб, необхідність освоєння не лише юридичних, а й суміжних технічних, медичних, економічних та інших спеціальних компетентностей.

Але загальним для всіх видів юридичних навчальних закладів має стати те, що юристи за своїм професійним покликанням не можуть обмежуватись текстами нормативно-правових актів, вони повинні володіти логікою юридичного мислення, розуміти не тільки «букву» , а й «дух» законів.

Навички оволодіння взаємозв’язками різногалузевих норм права, уміння знаходити в неординарних ситуаціях юридичні аспекти потребують теоретичного, аналітичного мислення, а не просто формально-догматичного тлумачення. Такий рівень підготовки здатна дати теорія держави і права. Тому цю навчальну дисципліну необхідно вивчати на однаковому рівні в усіх юридичних навчальних закладах.

Магістратура. Перехід до дворівневого стандарту бакалаврат-магістратура, в якому отримання ступеня магістра залежить лише від амбіцій самого студента, на відміну від випускника – бакалавра, який може виконувати основні функції працівника середньої ланки, може стати для магістра досягненням максимального порогу роботи у сфері юриспруденції.

Термін підготовки магістра має складати 2 роки. Кандидатами на вступ до магістратури можуть бути випускники – бакалаври, які мають бал успішності з фундаментальних та основних галузевих юридичних дисциплін не нижче ніж «добре». Усі інші особи зі ступенем бакалавра мають право на вступ

до магістратури після 3-х років практичної діяльності у сфері права. Усі вступники повинні здавати вступні екзамени з теорії держави і права.

З організаційної точки зору реформа повинна передбачати 50 % змісту освітньої програми магістрів самим вищим навчальним закладом, як правило профільної частини, а інші 50 % – це державний стандарт.

Таким чином, оволодіння знаннями з урахуванням вимог Болонського процесу, маючи широко котируваний диплом, випускник українського юридичного вишу може знайти роботу в різних країнах Європи чи Америки. Але є проблеми, які полягають у відмінності традицій романо-германської правової системи, до якої належить Україна, і англосаксонської. Виховати і вивчити «універсального юриста» фактично неможливо у зв'язку зі специфікою правової культури різних країн-учасників Болонського процесу.

Сахнік О. В.,
перший заступник начальника училища – начальник навчального відділу Хмельницького училища підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу ДКВС України, кандидат психологічних наук

ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ ЖИТТЄВОГО ПРОЕКТУ ТА ЖИТТЄВОГО ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРИСТІВ

Сучасна ефективна педагогічна практика підготовки фахівця будь-якої галузі суспільно корисної праці передбачає впровадження інноваційних освітніх технологій, за допомогою яких успішно формується його професійна компетентність, що дозволяє оперативно і якісно вирішувати поставлені завдання. Зміст конкретного переліку необхідних компетенцій є прямо залежним від роду, структури професійної діяльності працівника та її особливостей. Разом із тим, складно уявити справжнього професіонала, особливо за професією типу «людина – людина», без добре сформованої психологічної компетентності, здатності впевнено використовувати набуті психологічні знання, вміння та навички на практиці. Про нагальну потребу приділяти належну увагу розвитку даного виду компетенцій активно висловлюються і науковці, представники науково-педагогічного складу, що обіймаються проблемами якісної підготовки вітчизняних пенітенціаристів в умовах реформування кримінально-виконавчої служби, з огляду на результативність такої роботи іноземних колег [1].

Поступове перетворення в'язничної системи з карально-репресивного органу на демілітаризовану структуру гуманістичного спрямування передбачає появу, у першу чергу, істотних змін у свідомості діючого пенітенціарного

персоналу. Віддано служити непростій справі, мудро та кваліфіковано підходити до побудови міжособистісних стосунків у професійному середовищі з урахуванням вимог сьогодення здатний лише добре мотивований та психологічно підготовлений фахівець. Без усвідомленого прийняття тих змін, які повинні відбутися в органах і установах виконання покарань в результаті їх реформування, розуміння особистої значущості таких перетворень, готовності до копіткої роботи над собою неможливо адаптуватися до функціонування у нових умовах. Але, на жаль, значущість психологічної компетентності на сьогодні далеко не повною мірою усвідомлюється діючими пенітенціаристами. За результатами опитувань представників перемінного складу, що систематично відбуваються у Хмельницькому училищі підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу ДКВС України, про важливість засвоєння матеріалу за модулем психолого-педагогічної компетентності для ефективного здійснення їх професійних функцій зазначають в середньому лише 10 % респондентів.

До теперішнього часу вважається, що наявність сукупності знань за модулями правової, спеціалізованої та фахової компетентності свідчить про сформованість достатнього рівня підготовки такого роду спеціалістів. Разом із тим, для здійснення успішної професійної діяльності працівник кримінально-виконавчої служби повинен володіти, як мінімум, базовими психологічними знаннями та навичками, які за умови вмілого застосування дозволять здійснювати цілеспрямований вплив на власну особистість та об’єкти професійного інтересу. Отримані результати опитування перемінного складу вказують на необхідність активізації роботи у напрямі формування правильного уявлення пенітенціаристів про роль та виключне значення психологічного компоненту у їх професійній підготовці та подальшій професійній реалізації.

Оптимізувати процес появи потрібних якісних психологічних змін у структурі особистості діючого працівника, який розпочав своє професійне життя, орієнтуючись на застарілі бачення щодо змісту та мети функціонування місць позбавлення волі, можна за допомогою впровадження у навчально-виховному процесі інноваційної освітньої технології життєвого проекту та життєвого проектування. Ця технологія, як жодна інша, дозволяє допомогти фахівцю вірно розставити життєві пріоритети з урахуванням його особистих бачень, прагнень та уподобань, упевнитися у їх співзвучності з вимогами обраної професії, об’єктивно оцінити власні можливості щодо реалізації накреслених життєвих та професійних планів, розробити реальний проект власного життєвого та одночасно професійного розвитку, що є невід’ємною складовою успіху у житті [2].

Якщо у процесі створення людиною життєвого плану, визначення шляхів його втілення та досягнення накреслених особисто значущих цілей не буде свідомо враховано професійний компонент, який на сучасному етапі вимагає серйозної праці над постійним удосконаленням професійно важливих якостей, не можна розраховувати на тривалість та успішність професійного життя конкретного працівника кримінально-виконавчої служби. Така людина йде не своїм шляхом, відчуває власний дискомфорт у професійному середовищі, яке

не задовольняє її потреби, не відповідає баченням щодо перспектив особистісного та професійного росту.

Професія, фахова самореалізація є важливими складовими життя кожної особистості. Вірно обрана сфера професійної діяльності, що гармонійно вписується у загальний контекст життя людини, вміння вчасно пристосуватися до нових умов служби, готовність долати різного роду труднощі заради досягнення об'єктивно накреслених вершин, свідоме ставлення до необхідності впровадження прогресивних в'язничних реформ та руйнування відсталих поглядів на процеси виправлення і ресоціалізації засуджених, вірне бачення своєї ролі у наближенні довгоочікуваних змін у роботі органів та установ виконання покарань є гарантами успішності як самої особистості, так і реформаторських дій, покликаних наблизити вітчизняного пенітенціариста до функціонування за європейськими стандартами. Освітня технологія життєвого проекту та життєвого проектування дозволяє допомогти працівнику нібито збоку критично поглянути на власне життя, усвідомити або заперечити необхідність подальшої реалізації попередніх життєвих планів.

Першочергова увага при організації навчально-виховного процесу за цією інноваційною освітньою технологією відводиться формуванню у працівників адекватної мотиваційної установки на професійний ріст та самоудосконалення саме у цій професії. Фахівець повинен мати чітке уявлення про сенс свого перебування на службі, бути впевненим у власних силах та бажаннях, доцільності і надалі присвячувати більшу частину свого часу вирішенню складних професійних завдань.

Виключна орієнтація на особистість слухача, її особливості допомагає забезпечити особистісно орієнтований підхід до розгляду конкретних службових ситуацій, пошуку індивідуальних способів вирішення внутрішньоособистісних конфліктів. У процесі такої психолого-педагогічної взаємодії зі слухачами озвучені професійні проблеми розглядаються комплексно. Як засвідчує практика, часто причинами службових негараздів виступають життєві події та явища, які, здавалось би, не мають жодного відношення до сфери професійної діяльності певного фахівця.

В ідеалі підсумком роботи з навчальною аудиторією за даною освітньою технологією є скореговані, або створені слухачами життєві плани на основі чергового переосмислення особисто значущих цілей, переоцінених професійних прагнень та пріоритетів. Як мінімум, працівник повинен навчитися час від часу ставити перед собою відверті запитання щодо наявності у нього бажання поєднувати власне життя зі службою, відповідати висунутим професією вимогам та надавати на них чесні відповіді. Лише позитивно спрямована, цілісна, мотивована та психологічно підготовлена до якісного здійснення професійної діяльності особистість, яка добре розуміється на особливостях власного внутрішнього світу, може претендувати на ефективне виконання складних службових функцій. У протилежному випадку ми матимемо справу з професійно неорієнтованим, незрілим працівником, який в цілому не задоволений власним життям та є випадковим членом конкретного службового колективу.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що освітня технологія життєвого проекту та життєвого проектування має стати основою формування психологічної компетентності сучасних пенітенціаристів як запоруки їх успішності та ефективності виконання покладених на них функцій.

Список використаних джерел

1. Огляд іноземної практики підготовки персоналу пенітенціарної системи : науковий аналіз / А. О. Галай (за заг. ред.), О. А. Дука, О. В. Сахнік, І. С. Яковець. – К. : КНТ, 2015. – 48 с.

2. Кириченко Н. Категорія життєвого проекту у психології життєтворчості / Н. Кириченко // Український науковий журнал «Освіта регіону». – 2014. – № 3. – С. 261–264.

Сикал М. М.,
доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук
Єсипенко О. Г.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби

НЕУСТОЙКА: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

У радянські часи неустойка займала панівне положення серед правових заходів, спрямованих на забезпечення інтересів кредитора. У зв'язку з прийняттям 16 січня 2003 року Верховною Радою України Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) було докорінним чином змінено інститут цивільно-правової відповідальності. Не залишені поза увагою законодавця і питання неустойки, а тому вони потребують всебічного дослідження.

Питання цивільно-правової відповідальності, а також питання застосування неустойки зокрема, висвітлювались у працях І. А. Безклубого, Д. В. Боброві, В. І. Борисової, Є. О. Харитонова та інших вчених.

Реалії сьогодення свідчать, що як теоретико-правові, так і практичні проблеми застосування неустойки, незважаючи на численні наукові дослідження, потребують всебічного аналізу. Приводом цьому є значна кількість проблемних ситуацій у правозастосовній практиці, зокрема і судовій. Серед найпоширеніших слід відмітити питання обчислення неустойки, а також проблеми застосування позовної давності.

Інститут неустойки є одним із найпоширеніших та найдавніших способів забезпечення виконання зобов'язань. Вона застосовувалася у цивільному обороті ще з часів римського права.

Говорячи про поняття неустойки, слід зазначити, що єдиної точки зору серед вчених немає. Основна проблема стосується того, чи визнавати неустойку лише способом забезпечення виконання зобов'язання або лише мірою відповідальності, чи визнати подвійну правову природу неустойки. Деякі вчені вважають, що неустойка є виключно способом забезпечення виконання зобов'язання. Так, В. С. Костянтинова в монографії «Правове забезпечення господарських зобов'язань» зазначає, що неустойка – це спосіб забезпечення виконання зобов'язання, а не форма відповідальності [7, с. 31].

У науковій літературі існують і дещо протилежні точки зору, а саме, що неустойка вже не виконує забезпечувальну функцію, а є лише мірою відповідальності [4, с. 29].

Найбільш розповсюдженою та сприйнятою, на наш погляд є наступний підхід: неустойка одночасно є способом забезпечення виконання зобов'язань та формою (мірою) цивільно-правової відповідальності [5].

На сьогоднішній день нормативно-правовим актом, що встановлює нормативне обмеження розміру стягуваної неустойки, є Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22 жовтня 1996 року [2].

Цей Закон у статті 1 визначає, що платники грошових коштів сплачують на користь одержувачів цих коштів за прострочення платежу пеню у розмірі, що встановлюється за згодою сторін [2].

А вже стаття 4 обмежує розмір неустойки; зокрема, розмір її не повинен перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який нараховувалася пеня.

Використання вказаного Закону на практиці має дуже широке значення, оскільки він є спеціальним нормативно-правовим актом.

Так, відповідно до преамбули цього Закону, він розповсюджує свою дію на підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також на фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Тобто, цей Закон, на підставі буквального тлумачення його норм, не розповсюджує свою дію на фізичних осіб, але на практиці його положення широко використовують під час укладання правочинів з фізичними особами.

У зв'язку з цим виникає спірне питання щодо практичного застосування цього Закону під час встановлення розміру неустойки у договорах із фізичними особами, тобто фактично нема граничних нормативних розмірів пені відносно фізичних осіб, що може слугувати підставою для зловживань на практиці з необізнаними контрагентами.

Відповідно до частини 3 статті 551 ЦК України розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення [1].

У цьому випадку законодавець не дає чіткого розуміння, які інші обставини мають значення для суду, при зменшенні розміру неустойки.

Отже, важливим аспектом при визначенні розміру неустойки є співвідношення зі збитками, завданими порушенням умов зобов'язання.

При цьому законодавець надає можливість сторонам відповідно до

принципу диспозитивності самостійно визначати співвідношення розміру збитків та неустойки в договорі. Відповідно до частин 2, 3 статті 624 ЦК України договором може бути встановлено обов'язок відшкодувати збитки лише в тій частині, в якій вони не покриті неустойкою. Договором може бути встановлено стягнення неустойки без права на відшкодування збитків або можливість за вибором кредитора стягнення неустойки чи відшкодування збитків [3].

Доречно зауважити, що чинним законодавством України не встановлено обмежень на застосування неустойки разом з іншими інститутами цивільно-правової відповідальності (наприклад, 3 % річних передбачені статтею 625 ЦК України).

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що неустойка – це: 1) спосіб забезпечення зобов'язання; 2) міра цивільно-правової відповідальності, якою може бути: а) штраф – визначена на законодавчому рівні або у договорі грошова сума або рухоме чи нерухоме майно, які боржник повинен передати кредиторові у разі порушення боржником зобов'язання, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання; б) пеня – визначена на законодавчому рівні або у договорі грошова сума, яку боржник повинен передати кредиторові у разі порушення боржником зобов'язання, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Щодо проблем застосування, то тут слід відзначити, що Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22 жовтня 1996 року не поширює свою дію на фізичних осіб, але на практиці його положення широко використовують під час укладання правочинів з фізичними особами. Отже, виникає проблема практичного застосування цього Закону під час встановлення розміру неустойки у договорах із фізичними особами, тобто фактично нема граничних нормативних розмірів пені відносно фізичних осіб, що може слугувати підставою для зловживань на практиці з необізнаними контрагентами. Це зумовлює потребу нормативного закріплення у цьому Законі особливостей застосування подвійної облікової ставки Національного банку України щодо правочинів з фізичними особами.

Також потребують уточнення у ч. 3 ст. 551 ЦК України «інші обставини, які мають істотне значення», на підставі яких може бути зменшено розмір неустойки за рішенням суду.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 19 січ. 2013 р. № 5495-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

2. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22 листоп.1996 р. № 543/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-вр.

3. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів із зобов'язань, що виникають із договорів та інших правочинів : інф. лист Вищого Спеціалізованого Суду з розгляду цивільних і кримінальних справ №

10-1390/0/4-12 від 27 верес. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html.

4. Гражданское право : в 2 т. Т. 1. Учеб. / под ред. Е. А. Суханова. – М. : БЕК, 1994. – 348 с.

5. Гришин Д. А. Неустойка: современная теория. Актуальные проблемы гражданского права. Вып. 2 : сб. статей / под ред. проф. М. И. Брагинского. – М. : Статут. ИГ «Юрист», 2000. – С. 103–141.

6. Гонгало Б. М. Обеспечение исполнения обязательств. – М. : Спарк, 1999. – 152 с.

7. Константинова В. С. Правовое обеспечение хозяйственных обязательств. – Саратов : Изд-во Саратовского Университета, 1987. – 117 с.

Сисенгалиев К. А.,
старший преподаватель кафедры «Юриспруденция» Казахско-Русского Международного Университета

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ ПРЕСТУПНОСТИ

В условиях информатизации и компьютеризации всех сфер жизни общества эффективность деятельности сотрудников правоохранительных органов во многом зависит от актуальности их IT-знаний и возможностей применять в своей деятельности новые IT-разработки. К большому сожалению, представители криминальной среды в этом отношении часто оказываются более продвинутыми. Об этом свидетельствуют и новые квалификации преступлений (глава 7 УК РК) и профессиональная растерянность сотрудников при столкновении с преступлениями в сфере информационных технологий. В 2015 году удельный вес зарегистрированных уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи составил 0,045 % (176 из 386718). Из них 23 % (41) окончены производством, только в 13,6 % (24) случаях уголовные дела направлены в суд.

Столь низкий уровень регистрации и выявления уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи свидетельствует о значительном коэффициенте латентности.

При этом, если вопрос изучения новых информационных технологий оказывается вполне разрешимым в рамках дополнительного образования, служебной подготовки или самообразования, то оперативное внедрение новых информационных технологий в правоохранительную деятельность остается достаточно сложной проблемой.

Это связано с несколькими причинами. Во-первых, правоохранительные органы, как элементы государственной структуры, оснащаются новой техникой и программным обеспечением в плановом и подконтрольном порядке, в то

время как негосударственные бизнес-структуры более свободны и мобильны в процессе принятия IT-решений. Во-вторых, информационные технологии, как правило, дорогостоящи и требуют существенных инвестиций. Сложившаяся экономическая ситуация и бюджетный дефицит осложняют процесс модернизации инфраструктуры правоохранительных органов.

Однако, на сегодняшний день обозначились определенные перспективы в преодолении указанных затруднений.

Остановимся только на одной информационной технологии – технологии геоинформационных систем, открывающей, на наш взгляд, большие перспективы в борьбе с преступностью. С помощью GIS-технологии[1] (GPS в США, GALILEO в Европейских странах, ГЛОНАСС в России) осуществляется дистанционное зондирование поверхности Земли космическими спутниками, которое позволяет определить точное местонахождение и описать характер изменений не только природных, но и антропогенных объектов.

Геоинформационные технологии дают возможность с определенной периодичностью получать с околоземной орбиты снимки местности с линейным разрешением в 1-2 метра. Точность имеет принципиальное значение, так как делает наблюдаемыми те объекты, которые не видны во время съемки с самолетов и вертолетов.

Функционал карт в данных зарубежных странах представлен следующим образом – интерактивность карты, широкая география, статистика преступности и по каждому типу правонарушений, информация о расположенности полицейских участков, разнообразные фильтры, открытые данные, оперативность нанесения информации на карту, тесное сотрудничество полиции и местных общин.

Российская глобальная навигационная спутниковая система ГЛОНАСС на сегодняшний день покрывает уже 92 % территории России. Для 168 городов России с населением свыше 59 тыс. человек созданы электронные карты. Система ГЛОНАСС уже активно используется для мониторинга маршрутов следования транспортных средств как в рамках отдельных предприятий, так и регионов России, что дает основания не сомневаться в ее продуктивном использовании в интересах обеспечения законности и правопорядка.

К примеру, в Великобритании карта стала незаменимым помощником для каждого туриста, т.к. на ней помимо множества карт, которые имеют хорошие условные обозначения, имеются таблицы, в которых туристы получают информацию о наиболее часто совершаемых преступлениях, характерных для каждой отдельной части страны. Также, имеется информация абсолютно всех экстренных номеров телефонов, которые могут понадобиться.

В США карта преступности существует уже почти более 10 лет, в Великобритании – с 2009 года.

Для проведения сравнительного анализа перейдем к краткой характеристике национальных геоинформационных технологий.

В Казахстане подобные системы используют недавно.

[1] GIS – геоинформационные системы.

В 2015 году была принята в штатную эксплуатацию космическая система дистанционного зондирования Земли, внедренная АО «НК «Қазақстан Ғарыш Сапары». В нее входят два спутника с высокой разрешительной способностью 1 и 6,5 метров. К примеру, в течение одних суток оба космических аппарата могут проводить космическую съемку от 220 тыс. кв. км до 1 млн. кв. км. Основными заказчиками выступают министерство сельского хозяйства, министерство обороны, комитет по ЧС МВД.

В конце 2016 года во исполнение 32 шага Плана нации будет представлен к пользованию Интернет-портал «Карта уголовных правонарушений». Для создания портала за основу взят действующий геоинформационный сервис «Карта преступности», размещенная на сайте КПСиСУ, в разделе «Информационный сервис».

На карте будут отмечаться все уголовные правонарушения, совершаемые в стране, в сроки не позднее одной недели после совершения. Портал будет разделен на две части: открытую – для граждан, закрытую – для сотрудников правоохранительных органов.

В открытой части будет реализован детальный просмотр преступлений в определенной местности по времени, видам и тяжести. В закрытой части будет отображаться местонахождение опорных пунктов, передвижных постов, расстановка уличных камер.

В дальнейшем возможности «Карты уголовных правонарушений» будут расширяться путем ее интеграции с Национальной геоинформационной системой, базой географических данных городов и населенных пунктов, космической системой дистанционного зондирования Земли.

В прогнозно-аналитической деятельности Комитетом используется специальная аналитическая программа ИнЖу, которая позволяет прогнозировать преступность против собственности, личности, общественной безопасности и общественного порядка с учетом внешних показателей (ключевых факторов), влияющих на их уровень согласно закономерностям по ранее совершенным преступлениям.

К примеру, для преступлений против личности в аналитической программе ИнЖу приоритетными показателями определены численность населения, миграция, уровень безработицы, количество учащихся, экономически активного населения и величина прожиточного минимума.

Для преступлений против собственности – это уровень безработицы, доходы населения, прожиточный минимум, количество учащихся, уровень молодежной безработицы и миграция.

Между тем, для совершенствования данной программы требуется научное обоснование ключевых факторов, определенных для прогноза преступности против собственности, личности, общественной безопасности и общественного порядка, а также специалисты, которые обеспечили бы всесторонность исследования (криминологи, математики, социологи и др.).

Задачи по дальнейшему совершенствованию аналитической системы ИнЖу поставлены и перед Академией совместно с КПСиСУ.

Геоинновационные технологии используются и в деятельности органов

внутренних дел. Во всех регионах сегодня функционируют Центры оперативного управления (ЦОУ), системы видеонаблюдения и фото-видеофиксации нарушений на дорогах. МВД создает ЦОУ и в малых городах. Первый был построен в Жанаозене, завершено строительство в Щучинске, Семее и Хромтау, прорабатываются вопросы строительства в 27 моногородах и 8 городах со сложной криминальной обстановкой.

Для автоматизации приема, обработки и учета оперативной информации, необходимой для оперативного управления силами и средствами дежурных нарядов полиции используется аппаратно-программный комплекс (АПК) ЦОУ.

Таким образом, технологические процессы АПК обеспечивают три направления: геолокация дежурных нарядов полиции (пеший, на автотранспорте), видеорегистрация, свод оперативной информации.

Обсуждаемая технология уже довольно активно используется в пресечении, раскрытии и расследовании преступлений в США, Великобритании, Франции.

Ощутимый эффект электронные снимки земной поверхности дают при раскрытии преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, так как позволяют оперативно выявлять и уничтожать посевы наркотикосодержащих растений, в пресечении преступлений по уничтожению и повреждению лесов, незаконной добычи и контрабанде ценных видов животных и растений, угонах автотранспорта и др. Компьютерные карты, монтируемые из электронных снимков, обеспечивают достаточную точность отображения интересующего следствие объекта, позволяют запечатлеть и воспроизвести его характерные признаки.

Электронная карта представляет собой картографическое изображение, сгенерированное на основе данных цифровых фотоснимков и визуализированное на экране. Электронные криминологические карты позволяют в наглядной форме отразить результаты криминологической статистики. Преступления определенного вида отражаются одним цветом. Более интенсивная преступность, как правило, отображается на них с помощью более насыщенных, темных цветов. На электронных криминологических картах можно увидеть структуру преступности региона, охарактеризовать ее в единстве количественных (например, возраст правонарушителей) и качественных характеристик (мотивация преступников).

Электронные криминологические карты широко используются в работе американских подразделений полиции. В машине каждого сотрудника полиции есть ноутбук с установленной электронной картой патрулируемой местности. Информация на этих картах оперативно меняется. Например, если в офисе шерифа раздается звонок 911, и гражданин сообщает о том, что ему угрожает вооруженный преступник, информационное обеспечение ноутбука каждого полицейского, патрулирующего в этот момент времени свой участок, оперативно изменяется: во-первых, в таблице базы данных о последних происшествиях появляется красная строка с записью об угрозе жизни гражданина и самом звонящем; во-вторых, на электронной карте, логически и информационно связанной с этой базой данных, в считанные секунды

визуально локализуется источник сигнала.

После этого все находящиеся вблизи этой точки на карте патрулирующие машины немедленно направляются к месту происшествия. Надо ли говорить, что такая оперативность позволяет не только раскрыть преступление «по горячим следам», но и во многих случаях пресечь его совершение.

Кроме того, криминологические карты в США используются как инструмент аналитической деятельности руководящего аппарата подразделений полиции. Они позволяют обнаружить взаимосвязь между различными криминологическими факторами (криминальными, демографическими, территориальными и другими), отследить серийные преступления, понять, как долго существовала на карте та или иная «криминальная точка», сколько по времени сохранялась данная статистика преступлений. Электронные криминологические карты помогают подтвердить или опровергнуть какую-либо гипотезу (например, о том, что преступник использует один и тот же транспортный маршрут).

Электронные карты, распечатываемые раз в неделю, позволяют наглядно судить о результатах предпринимаемых полицейскими усилий и более точно осуществлять управление полицейскими подразделениями, планирование их действий на будущий отрезок времени. По интенсивности преступлений конкретного вида в том или ином районе шериф и его аппарат могут оценивать эффективность работы подчиненных сотрудников, усиливать полицейский контроль на участках наибольшей тревоги, более гибко координировать распределение кадровых и технических ресурсов между отдельными районами округа.

Основные методологические регулятивы применения данной информационной технологии в деятельности американских полицейских, так же, как и практический опыт применения электронных карт в работе полиции США представляют для нас безусловный интерес.

В части изучения зарубежного опыта прогнозирования преступности заслуживают внимания последние разработки специалистов в сфере компьютерных технологий. Так, компания IBM разработала прогнозирующее программное обеспечение Criminal Reduction Utilising Statistical History (CRUSH), которое может предсказать место и время будущих преступлений.

Исходными данными для работы программы являются статистические данные и отчеты о совершенных ранее преступлениях, о личностях, характерах, особенностях поведения и местонахождении потенциальных преступников, данные об общей криминогенной обстановке в городе и регионе, а также данные, полученные с помощью разведки и систем наблюдения. Дополнительно к этому программа учитывает даже ряд данных, имеющих отдаленное отношение к преступности, но оказывающих на нее некоторое влияние. К таким данным, к примеру, можно отнести данные о времени года, о пробках на дорогах, прогноз погоды и др.

Одной из первых полиция Мемфиса (США, штат Теннесси) благодаря реализации программы Blue CRUSH (Criminal Reduction Utilizing Statistical History) стала осуществлять на основе анализа статистических данных прогноз

локализации в пространстве и во времени очагов будущих преступлений, что в результате привело к сокращению числа опасных преступлений более чем на 30 % с 2006 года. Данная программа, разработанная IBM, значительно расширена за последние годы, в настоящее время работает в тандеме с центром мониторинга и анализа преступлений.

Аналогичная софту в штате Теннеси есть компьютерная программа, взятая на вооружение полицией Лос-Анджелеса. Криминогенность некоторых районов этого города настолько высока, что зачастую организованная преступность создает там своего рода параллельную власть, влияющую на экономическую и социальную жизнь. Урезание бюджетов штата сказывается, в т.ч. и на финансировании полиции. Патрулей не становится больше, а во многих местах их сокращают.

В условиях бюджетного дефицита использование подобных прогнозных программ должно стать устойчивой тенденцией.

Программа была создана стартапом PredPol (predpol.com), базирующим свои разработки на исследованиях университетов Калифорнии и Санта Клары.

Это один из тех довольно редких случаев, когда академическая наука находит немедленное и прямое применение.

Тестировалась программа в районе Лос-Анджелеса под названием Футхилл (Foothill). В нем проживают почти 200 тыс. человек на территории в 46 кв. миль (около 100 кв. км).

Большинство составляют выходцы из Латинской Америки и Мексики в особенности. По результатам тестирования, программа помогла снизить число преступлений против собственности (в основном квартирных краж, угонов машин, а также других краж) на 25 %. Эту цифру, однако, довольно сложно подтвердить, т.к. речь идет о предотвращенных преступлениях. В таких случаях ключевой вопрос – что считать контролем.

На практике программа анализирует исторические данные о преступлениях в данном районе, учитывая время, место и другие данные. Глубина данных – несколько лет, но в то же время, программа пересчитывает прогноз каждый день по новой, учитывая свежие данные. Как всегда, в подобных алгоритмах, основной профессиональный секрет – это умение взвешивать разные факторы. На выходе у программы – карта с квадратами со стороной в 500 футов (около 170 метров). Каждому квадрату соответствует прогнозируемая вероятность преступлений. В места наиболее вероятных из них выезжает патруль и останавливается на видном месте. Все воздействие полицейских заключается в их присутствии. Расчет сделан на то, что преступники при виде полиции откажутся от своих планов. Это также предоставляет сотрудникам возможность взаимодействовать с местными жителями, укрепляет взаимоотношения.

У этой программы, как и у ее предшественника в Мемфисе, есть одно неочевидное свойство. Она переносит ответственность за принятие решений с людей на алгоритм, т.е. фактически снимает ответственность с дежурных офицеров, которые ранее собирались утром на планерки и распределяли патрули по городу. При прочих равных, это удобно многим из тех, кто ранее

был обязан принимать эти решения. Это освобождает им время и скрадывает ошибки в работе.

Именно эти особенности компьютерного принятия решений редко обсуждают, а они не менее важны, чем качество работы этих систем. Они влияют на то, как охотно их ставят на вооружение и они же изменяют реальное распределение властных полномочий. С распространением подобных программ власть перетекает все больше от руководителей к тем, кто создает и обеспечивает работу информационных систем [1].

PredPol имеет набор функций, предназначенных для командного состава и аналитиков преступности, – Command Analytics, который включает в себя:

Поиск данных: инструмент, который позволяет произвести поиск по видам преступлений, месту совершения правонарушения, описанию события, дате, адресу или номеру происшествия.

Управление: можно установить различные приоритеты, основанные на проблемах, событиях, которые могут произойти в течение определенного времени суток или дня недели.

Радар: показывает правонарушения, которые произошли в области прогнозирования, проводит сравнительный анализ. Функция Patrol – составляющая радара – отслеживает путь и время движения полицейского патруля на основе GPS.

Движение автомобиля: показывает историю пути выбранного автомобиля. Точки на пути указывают остановки автомобиля, где транспортное средство провело несколько минут. Точки, заполненные желтым, обозначают, что автомобиль 30 минут или более потратил на этом месте.

Таким образом, PredPol является аналитической системой (Analytics), оснащенной инструментами анализа в реальном масштабе времени для принятия решений, управления ресурсами и планирования, обеспечение быстрого и простого доступа к данным из системы управления документами (RMSS), системы слежения GPS, а также других ведомственных хранилищ данных.

Технология PredPol помогла правоохранительным органам значительно снизить уровень преступности по всей территории США и за рубежом. Только за 2013 год в Атланте и Лос-Анджелесе по отдельным преступлениям уровень снизился от 10 % до 20 %. В таких небольших городах как Норкросс, штат Джорджия снижение квартирных краж и грабежей произошло на 30 %; в Ричмонде, штат Калифорния, автокражи сократилось на 32 %.

Алгоритмы PredPol предсказывают такие виды уголовных правонарушений, как: имущественные, насильственные, наркотические, а также дорожно-транспортные происшествия.

Только три части данных указываются при прогнозировании: вид преступления, место преступления и время преступления без указания личных данных (информация о потерпевших, правонарушителях).

Технология интеллектуального анализа Crush (Criminal Reduction Utilising Statistical History), ранее прошедшая испытание в Мемфисе, США, осваивается полицейскими в Великобритании.

По словам представителей местной полиции, именно появление Crush стало основной причиной снижения общего уровня преступности в городе на 31 % и падения количества насильственных преступлений на 15 %.

Известно, что ранее начало использовать программы интеллектуальной аналитики британское Министерство юстиции. Их целью было предсказание того, какие из освобождающихся в ближайшее время заключенных вероятнее всего снова будут совершать преступления. Учитывается их место жительства, образование, умение ладить с людьми, уровень дохода и т.д.

Противники такого рода аналитических систем утверждают, что они посягают на права человека. По их мнению, подобные разработки, как в известном фантастическом фильме «Особое мнение», могут в итоге привести к обвинению людей в преступлении еще до того, как они его совершили.

В Лондоне с осени 2014 года внедрена программная система Precrime, которая была разработана для прогнозирования преступлений. Разработчиком системы стала компания Accenture, которая акцентировала свое внимание на правонарушениях, которые совершаются организованными преступными группами.

В основе системы лежит статистический учет данных, которые собираются полицией. Вся поступающая информация в реальном времени анализируется системой Precrime, она проводит необходимые вычисления и на основе математических закономерностей выдвигает предположения правонарушений, которые еще могут произойти. Система развернута во всех 32 районах Лондона.

Разработчики отмечают, что увеличение численности сотрудников правоохранительных органов не помогло решить кадровой проблемы, поэтому Precrime имеет все шансы стать неплохим подспорьем, эта система помогает использовать личный состав наиболее эффективно. Это уже не первая такая платформа, аналогичные системы компания Accenture ранее разработала для Испании и Сингапура, алгоритм постоянно совершенствуется, а прогнозы электронного разума становятся все более точными.

Полиция Берлина с конца 2014 года испытывает программное обеспечение Precobs [2], созданное немецкими инженерами, которое способно с высокой точностью предсказывать совершение преступлений.

Пока что она учитывает только анонимную статистику по пользователям, но правозащитники предупреждают, что в будущем она может перейти и на неанонимные данные.

Для каждого квадрата размером 150х150 м указывается вероятность совершения преступления в 24-часовой период, распределение этой вероятности по двум видам преступления: автомобильные и домашние, время начала двух самых опасных часовых интервалов.

Система вычисляет потенциальное преступление с помощью математической модели расчёта вероятности, основываясь на статистике преступлений по улицам. Учитываются день недели, время суток, наличие или отсутствие футбольных трансляций и другие факторы.

Технологии, используемые в предупреждении преступности, перешли на

новый уровень.

Речь идет о создании системы, способной угадывать эмоции по выражению лица. В 2008 году такую программу представили исследователи департамента по изучению искусственного интеллекта из Политехнического университета мадридской вычислительной школы.

В США разработана скрининг система Screening Technology, цель которой – выявить пассажиров с вредоносными намерениями. Она будет использована в пресечении актов террора. Известно, что в 2011 году завершен первый этап полевых испытаний.

Как и детектор лжи, программа измеряет различные физиологические показатели, начиная от частоты сердечных сокращений до уравновешенности взгляда пассажиров, заходящих на борт самолета. Физиологические и поведенческие сигналы затем проходят через алгоритмы в режиме реального времени, чтобы вычислить вероятность того, что человек планирует совершить преступление. При этом существуют значительные отличия от полиграфа. Скрининг проводится с использованием бесконтактных датчиков.

Программа вызвала критику со стороны исследователей. Некоторые ученые ставят под сомнение уникальность программы, сможет ли она дифференцировать намерение причинить вред от обычных тревог, отраженных на лице, походке. Поскольку даже при сканировании отпечатков пальцев или чтении частота сердечных сокращений большинства законных путешественников повышается. Высказывается мнение, что высокий уровень ложности данных сделает систему неработоспособной в итак загруженном аэропорту.

Однако, как показали лабораторные испытания скрининг системы, зарегистрированный показатель точности – около 70 %.

Также компания Microsoft выпустила программное обеспечение, на основе которого можно разрабатывать приложения по распознаванию эмоций[2].

Согласно концепции, алгоритм делает выводы о настроении человека, анализируя выражение его лица на фотографии и просчитывая соотношение отображающихся на нем эмоций.

В их число входят гнев, презрение, отвращение, страх, счастье, грусть и удивление. Отдельным пунктом идет нейтральное выражение лица. Результаты отображаются в числовом формате.

Среди функций другого программного обеспечения, выложенного на Project Oxford, – распознавание возраста человека по фото. На его основе Microsoft в мае 2015 года сделала сервис how-old.net.

Думается, что у всех этих технологий, указанных выше, есть хорошие перспективы для использования в Казахстане.

Список использованных источников

1. Программа для прогнозирования преступлений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.golos-ameriki.ru/content/dk-predicting-

[2] Демоверсию программы выложили на сайт Project Oxford в открытый доступ.

crime/1418780.html.

2. Полиция Германии внедряет технологию предсказания преступлений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://comments.ua/ht/499325-politsiya-germanii-vnedryaet-tehnologiyu.html.

Скаков А. Б.,
профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева, доктор юридических наук, профессор

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ В ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ СИСТЕМЕ КАЗАХСТАНА

В современных условиях реформирования уголовной политики важно не только надлежащее исполнение решения суда. Теперь перед правоохранительной системой страны стоит другой, не менее важный вопрос – создать необходимые условия для социальной реабилитации и адаптации лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства. В этой связи, необходимым этапом совершенствования законодательства является разработка нового Закона «О пробации», принятия которого настоятельно требует проводимая нашей страной уголовно-правовая политика. Для реализации поставленной задачи, которая соответствует Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года (утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 24.08.2009 № 858), несомненно, важную роль сыграет опыт зарубежных стран в данной области уголовно-правовой политики. Практика правоохранительной деятельности этих государств свидетельствует о высокой эффективности пробации в исправлении лиц, оказавшихся в сфере деятельности уголовного судопроизводства, в снижении уровня преступности, а также в её частной и общей профилактики.

Вместе с тем, на наш взгляд, не все положения норм права зарубежных стран в рассматриваемой сфере следует внедрять в проект Закона Республики Казахстан «О пробации». В этой связи, уместно привести слова бывшего премьер-министра Великобритании Тони Блэра, который сказал, что чужой опыт необходимо изучать, а не слепо внедрять. Действительно, при подготовке названного закона следует учитывать национальный менталитет, господствующий в обществе, предыдущий опыт деятельности правоохранительных органов, в том числе уголовно-исполнительной системы, и другие обстоятельства. Так, например, в правоохранительной деятельности нашего государства имеется богатый опыт реализации отдельных видов института пробации, в первую очередь, так называемых «приговорной» и «постпенитенциарной». При реализации карательно-воспитательного процесса в отношении осужденных условно, привлеченных к наказаниям,

альтернативным лишению свободы, условно-досрочно освобожденных, освобожденных по отбытию срока наказания, в отношении которых установлен административных надзор и т.д., казахстанскими правоохранительными органами выработаны ряд эффективных воспитательных, профилактических, социальных мер, не учесть которые при разработке закона нельзя.

Пробация (от англ. «probation» – испытание) – это вид условного осуждения, при котором осужденный помещается на время испытательного срока, установленного судом, под надзор специальных органов; возможен и ряд дополнительных ограничений (не посещать определенные места, воздерживаться от общения с определенными лицами и т.п.).

Особенность рассматриваемого правового института заключается в том, что отсутствует единое общепринятое его понимание. Что касается термина «условное осуждение», то он не может быть признан универсальным, поскольку употребляется только в континентальной Европе и неточно передает содержание данного института (осуждение является реальным, а условным считается неприменение наказания). Отсрочка в исполнении наказания (простая отсрочка) и отсрочка в осуждении, обремененная надзором, имеют свои национальные названия (пробационная система, система испытания, уголовный надзор, защитный надзор, условное осуждение и т.п.), которые на первоначальном этапе своего развития могли рассматриваться в качестве синонимов. Однако в последующем в законодательстве большинства стран, в том числе США и Англии, простая отсрочка (условное осуждение) и отсрочка осложненная (пробация) были закреплены в качестве самостоятельных санкций, что не позволяет говорить об их тождественности.

В одних государствах законодатель определяет условное осуждение как наказание (например, Швеция, Финляндия, Латвия), в других – относит к иным мерам уголовно-правового характера (например, Англия, Дания), в третьих – связывает применение этой меры с освобождением от наказания (например, Эстония), а в некоторых странах вообще не обозначает природу данного института (например, США).

Несмотря на различия во взглядах и особенности законодательного оформления в каждом отдельном государстве суть условного осуждения везде одинакова – отложить исполнение наказания за совершенное преступление под определенным условием, если есть основание полагать, что цели наказания могут быть достигнуты без его реального отбытия.

На наш взгляд, гармоничное взаимодополнение и сочетание национального и международного опыта в рассматриваемой сфере позволит законодателю подготовить законопроект с высоким потенциалом правового регулирования общественных отношений, складывающихся в процессе пробации. Особенно высказанное нами мнение справедливо при реализации ранее неизвестных для национального уголовного судопроизводства досудебной и пенитенциарной пробации.

Вышеизложенное позволяет нам предложить следующее:

1. В разрабатываемом проекте Закона «О пробации» должны быть закреплены все четыре этапа эффективной системы пробации: досудебная,

приговорная, пенитенциарная и постпенитенциарная.

Здесь необходимо отметить, что в зарубежных странах используются следующие основные модели пробации:

а) досудебная пробация – досудебное сопровождение подозреваемого, обвиняемого с представлением суду специального заключения о личности обвиняемого и рекомендации суду о виде и сроках наказания, испытательного срока и выбора обязанностей;

б) приговорная пробация – исполнение наказаний, не связанных с лишением свободы, и иных мер уголовно-правового воздействия, альтернативных лишению свободы, а также осуществление пробационного контроля в отношении лиц, которым он назначен приговором суда;

в) пенитенциарная пробация – оказание помощи осужденным, отбывающим лишение свободы, в социальной адаптации после освобождения;

г) постпенитенциарная пробация – осуществление пробационного контроля за лицами, освобожденными от отбывания наказания в виде лишения свободы.

Внедрение полного цикла пробации, на наш взгляд, обеспечит непрерывность процесса ресоциализации лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, которая главным образом влияет на динамику «тюремного населения» и уровень рецидива, т.е. на повторность совершения преступлений лицами, отбывшими наказание.

Следует отметить, что процесс ресоциализации указанной категории лиц, согласно международному опыту, предполагает реализацию комплекса системных, организационно-правовых мер в отношении их на всех этапах пробации (досудебной, приговорной, пенитенциарной и постпенитенциарной). Служба пробации должна способствовать сохранению социальных связей осужденных со своими семьями, с близкими, с трудовыми коллективами, где они работали до назначения наказания. В процессе пробации необходимо привлекать институты гражданского общества. Начинать процедуру адаптации и реабилитации лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, необходимо до момента вынесения решения судом по существу дела. Согласно международному опыту досудебная пробация предполагает реализацию социальных, воспитательных, профилактических и иных мероприятий с лицом, совершившим уголовное правонарушение, без принятия судебного решения.

В случае принятия судом решения (приговорная пробация) оно должно быть гласным, наглядно подтверждать соразмерность наказания криминальной запущенности личности правонарушителя и степени общественной опасности совершенного им деяния. При этом воспитательная работа, проводимая службой пробации с обвиняемыми и осужденными, должна заключаться в изучении их личности, степени их криминогенной запущенности с целью подготовки заключения, которое должно учитываться судом при вынесении решения по существу дела. При этом служба пробации должна оказывать психологическую и иную помощь лицам, оказавшимся в сфере уголовного правосудия на всех стадиях судебного процесса, в том числе и в процессе исполнения наказания (пенитенциарная пробация).

Из опыта деятельности службы пробации зарубежных стран (например, Великобритании, Голландии) видно, что в службе пробации работают педагоги, воспитатели, медики, социальные работники и т.д., что свидетельствует о разносторонней деятельности данной институции в процессе адаптации и реабилитации правонарушителей на всех стадиях уголовного судопроизводства – досудебной, приговорной, пенитенциарной и постпенитенциарной стадии.

Принимая во внимание необходимость обеспечения непрерывности процесса реабилитации и адаптации лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, все этапы пробации должна осуществлять служба пробации, структурно входящая в состав уголовно-исполнительной системы. В этом случае, в одном государственном органе (в Комитете уголовно-исполнительной системе) будет сосредоточен весь процесс исполнения наказания, социальной реабилитации и адаптации лиц, оказавшихся в сфере уголовного правосудия, их исправления и недопущения совершения ими новых преступлений. Это позволит государственному органу эффективно, планомерно и последовательно реализовывать поставленные перед ним задачи.

2. Служба пробации должна выполнять следующие функции:

– исполнение наказания в виде лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью;

– исполнение наказания в виде штрафа;

– исполнение наказания в виде общественных работ;

– исполнение наказания в виде исправительных работ;

– исполнение наказания в виде ограничения свободы;

– выполнение приговора об осуждении условно;

– выполнение решения суда об условно-досрочном освобождении;

– выполнение решения суда об отсрочке исполнения приговора (для беременных женщин или женщин, имеющих детей в возрасте до 5 лет);

– осуществление надзора за лицами, в отношении которых установлен пробационный контроль;

– исполнять досудебную, приговорную, пенитенциарную и постпенитенциарную пробацию в исправительных учреждениях и органах уголовного судопроизводства.

3. Предусмотреть государственные заказы для производственных мощностей пенитенциарных учреждений. В целях развития собственного производства в пенитенциарных (исправительных) учреждениях, повышения уровня трудовой занятости среди осужденных, необходимо распределить государственные заказы на предприятиях колоний.

4. Предусмотреть налоговые преференции для предпринимателей, создающих рабочие места для осужденных, отбывающих наказание, лиц, освобожденных от отбывания наказания и иных лиц, оказавшихся в сфере уголовного правосудия.

5. Необходимо внести изменения в соответствующие нормативные правовые акты с целью правовой регламентации права общественной наблюдательной комиссии установления или снятия пробационного контроля на осужденных и иных лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства.

При этом следует отказаться от института административный надзор в пользу пробационного контроля, исполнение которого следует возложить на Службу пробации.

Кроме того, указанной комиссии должно быть предоставлено право применять тот или иной институт прогрессивной системы (изменение условий содержания, замена вида учреждения, замена вида наказания и условно-досрочное освобождение).

Иными словами, в целях эффективной реализации институтов пробации и прогрессивной системы, следует делегировать функцию назначения пробационного контроля и применения различных институтов прогрессивной системы от суда наблюдательным комиссиям.

Таким образом, высказанные нами предложения позволяют сделать вывод о том, что обеспечение конституционных прав и законных интересов лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, невозможно без дальнейшего совершенствования уголовного и уголовно-исполнительного законодательства, в первую очередь, в области социальной адаптации и реабилитации указанных лиц, а также создание государственного органа – службы пробации уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы, соответствующий международным стандартам.

Сокальська О. В.,
начальник кафедри загально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ

Особливості та відмінності зарубіжних пенітенціарних систем багато в чому зумовлені їх історичними витоками, без вивчення яких неможливо зрозуміти ні сучасні проблеми у сфері виконання покарань, ні майбутні перспективи. Франція – країна з досить розгалуженою в'язничною системою. На сьогодні вона включає близько 200 установ виконання покарань. У розвитку в'язничної системи Франції виділяємо три періоди: перший (1791–1875 рр.), другий (1875–1944 рр.); третій – з 1958 р. до сьогодні. Упродовж першого відбувалося нормативне закріплення системи установ виконання покарань (арештних та судових будинків, виправних та каральних тюрем), їх розділення на центральні, що перебували у віданні МВС, та департаментські, підпорядковані органам місцевої адміністрації.

1792 року у складі МВС було створено «Комісію з нагляду за тюрмами» і, відповідно, уся система виконання покарань була йому підпорядкована. Упродовж 1831–1834 рр. в'язнична система перебувала у віданні Міністерства торгівлі й громадських робіт. Передача була зумовлена активним становленням

в’язничної праці та підпорядкуванням даному відомству муніципального управління. Однак 1834 р. управління в’язницями повернуто МВС.

Першим нормативно-правовим актом, що детально регламентував засади діяльності персоналу, визначав штати в’язниць та функціональні обов’язки службовців, була Інструкція для департаментських тюрем (Instruction sur le Règlement général pour les Prisons départementales) від 30 жовтня 1841 р. [1, с. 339–360]. У главі 1 зазначалося, що необхідною умовою встановлення відповідного режиму утримання в тюрмах є найсуворіший відбір персоналу. Наймудріші закони залишаться мертвою буквою, якщо в’язнична адміністрація, наглядачі та охоронці не будуть виконувати свої обов’язки з необхідною твердістю. Інструкція, з-поміж іншого, встановлювала заробітну платню та суми преміювання тюремної адміністрації й охоронців. Так, грошове утримання директора тюрми визначалося в розмірі 20 тис. франків. Також було визначено загальну для округу уніформу та знаки розрізнення, граничний мінімальний і максимальний вік для служби наглядачем тощо.

У жіночих тюрмах з 1839 р. нагляд здійснювали лише наглядачки-жінки. Однак, охорону установ забезпечували чатові-чоловіки. Регламент від 22 травня 1841 р. передавав нагляд та управління жіночими тюрмами жіночим чернечим релігійним орденам.

Підготовка персоналу в спеціалізованих навчальних закладах була започаткована у Франції 1893 р. Відповідно до наказу міністра внутрішніх справ, відкрито вищу пенітенціарну школу при зразковій одиночній в'язниці La Sante в Парижі й близько 35 нижчих шкіл для підготовки тюремних наглядачів при центральних, каторжних та великих департаментських тюрмах.

1851 року створено окремий директорат тюремної адміністрації у складі МВС. Його першим очільником 1858 р. було призначено генерального інспектора тюрем Л. Перро. На початку XX ст. знову порушено питання про доцільність перебування в’язниць у віданні МВС (вперше це було зроблено під час роботи тюремної комісії 1872 р.). Депутат парламенту, один із відомих політиків Третьої республіки Г. Шерон 21 березня 1911 р. у своїй доповіді зазначив, що в’язниця не може бути гвинтиком у системі виконавчої влади [2]. Оскільки виконання покарань органічно пов’язане з судовою системою і задля зближення з нею та з метою індивідуалізації покарання в контексті реалізації закону про застосування умовно-дострокового звільнення, забезпечення кращого контролю з боку суддів, пенітенціарну систему вважалося за доцільне передати у відання Міністерства юстиції. За це активно виступали радикально налаштовані депутати парламенту. Зміна кабінету А. Бріана стала найкращою нагодою для передачі в’язниць у підпорядкування Міністерства юстиції, що було більше політичним рішенням. Відповідний декрет було видано 13 березня 1911 р.

У складі Центральної пенітенціарної адміністрації Міністерства юстиції було утворено такі структурні підрозділи: відділ по роботі з персоналом; бюро із загальних справ та питань кримінально-виконавчої системи, статистики, тюремного режиму; бюро виконання покарань і умовно-дострокового звільнення та бюро виправних покарань, їх виконання щодо неповнолітніх,

патронату, благодійних товариств, помилування тощо.

Циркуляром міністерства юстиції 1919 р. було внесено зміни в штати тюремного персоналу та введено кваліфікаційний екзамен для кандидатів на посади. До складу адміністративного персоналу віднесено: директора тюрми, контролера (до 1891 р. це була посада інспектора), клерків (скарбника, економа, бухгалтера, писаря) та вчителів. До контролюючого персоналу – наглядачів. Лікар, аптекар, архітектор, священик вважалися допоміжним персоналом. Останні отримували жалування, але не могли розраховувати на державну пенсію. Представники тюремної адміністрації та наглядачі окрім грошового утримання також забезпечувалися казенними квартирами.

Тюремна сторожа складалася з головного наглядача, одного чи кількох старших наглядачів, наглядачів-канцеляристів, наглядачів та кандидатів в наглядачі. Вимоги до останніх були чітко визначені: вперше на службу до тюремного відомства на посади кандидатів в наглядачі могли бути прийняті особи не молодші 21 року і не старші 32 років, зростом не нижчі 1 м. 65 см., які попередньо відбули військову службу [3, с. 8].

Директорами тюрем, як правило, призначалися особи, які пропрацювали на посадах контролерів чи вчителів в тюрмах, службовці міністерства або префектури, які мали відповідний досвід роботи. Директор здійснював управління всіма напрямами діяльності установи виконання покарань, йому були підпорядковані всі тюремні службовці. Також він головував у тюремному дисциплінарному суді.

У разі відсутності директора його обов'язки виконував контролер. Загалом до повноважень контролера належало: слідкувати за якістю продуктів харчування засуджених, наглядати за порядком в майстернях та спальних приміщеннях, за виконанням тюремних робіт, дотриманням вимог режиму, дисципліною як засуджених, так і тюремної сторожі. Щоденно він подавав директору рапорт про результати своєї діяльності.

Економ опікувався придбанням та збереженням продуктів харчування, забезпеченням засуджених їжею, зміною та пранням білизни, одягу засуджених тощо. В центральних тюрмах, де були казенні майстерні, він також завідував виробництвом.

До обов'язків головного наглядача належав нагляд за благоустроєм та дисципліною у в'язниці та безпосереднє керівництво наглядачами й кандидатами в наглядачі, які здійснювали нагляд за засудженими, були озброєні шашкою й носили уніформу. Наглядачам та кандидатам у наглядачі заборонялося звертатися до засуджених на «ти», застосовувати силу, вести розмови, якщо це не було зумовлено інтересами служби, входити у зносини з родичами засуджених за межами в'язниці, приймати від них будь-які подарунки тощо [3].

Персонал в'язниць Франції один із перших в Європі реалізував право на створення професійного союзу, передбачене Законом про професійні об'єднання 1901 р. Працівники тюрем 1905 р. утворили першу профспілкову організацію. В подальшому вони активно відстоювали свої права, вимагали достойного грошового забезпечення та соціальних гарантій.

Фактично з середини XX ст. і до 70–х років спостерігалося падіння престижу служби у пенітенціарних установах. На роботу до них набирали поспіхом, без відповідної підготовки та професійної культури. Поворотним моментом у розвитку пенітенціарної системи Франції стали реформи, проведені першим повоєнним главою тюремного відомства П. Амором, у результаті чого чисельність тюремного персоналу було збільшено майже втроє. Наступний етап у формуванні пенітенціарної служби Франції був пов'язаний зі значною гуманізацією сфери виконання покарань, коли основою кримінально-виконавчої політики стала мета соціальної реабілітації засуджених, що вимагало нових підходів до підготовки персоналу.

Список використаних джерел

1. Code des prisions ou recueil complet des lois, ordonnances, arrêtés, règlements et instructions ministérielles, concernant le régime intérieur, économique et disciplinaire: De 1670 à 1845. – Paris, 1845. – 507 p.

2. Carlier Ch. La balance et la clef. Histoire du rattachement de l'administration pénitentiaire au ministère de la Justice [Електронний ресурс] : – Режим доступу : https://criminocorpus.revues.org/943

3. Тюремное устройство во Франции // Тюремный вестник. – 1910. – Приложение к № 11. – С. 1–36.

Сокол О. О.,
аспірантка Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

УЧАСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАХОДАХ ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ ТА КОШТІВ НА УТРИМАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ

Боротьба зі злочинністю – складна системна діяльність, що являє собою єдність трьох таких підсистем: загальної організації боротьби, запобігання злочинності та правоохоронної діяльності. Це одна зі сфер соціального управління, що забезпечує вплив на: а) причини й умови, які породжують злочини та злочинність або впливають на їх розвиток; б) саму злочинність із метою запобігання і припинення її самодетермінації, недопущення рецидиву злочинів тощо [1, с. 380].

Загальновідомий вислів про те, що мудрий законодавець не допустить вчинення злочину, щоб не бути змушеним карати за нього, переконливо підтверджує доведену вченими-кримінологами думку, що головним напрямом у справі боротьби зі злочинністю є запобіжна (попереджувальна чи профілактична) діяльність, і злочини щодо ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків не становлять

виключення.

У протидії ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків саме запобігання відіграє визначальну роль у загальному процесі, якщо не подолання, то значного зменшення злочинів даної категорії. Подолання цієї проблеми може бути тільки при здійсненні запобіжних заходів на всіх рівнях, з яких виділяють три основних: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний [2, с. 179].

На цьому етапі нашого дослідження ми хочемо зупинитись на заходах спеціально-кримінологічного характеру, а якщо конкретніше, то саме на ролі правоохоронних органів у зазначеній діяльності.

Так, спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [3, с. 144].

На нашу думку, правоохоронці повинні здійснювати такі заходи спеціально-кримінологічного характеру для запобігання ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків:

1) налагоджувати чітку взаємодію між правоохоронними органами та Державною виконавчою службою під час розслідування, виконання справ даної категорії. Активне та оперативне реагування слідчими органів внутрішніх справ на постанови державних виконавців щодо розшуку аліментозобов'язаних осіб;

2) проводити керівниками правоохоронних органів та Державної виконавчої служби семінарів із залученням фахівців з теми ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків. Адже навіть не всі працівники розуміють, наскільки негативні наслідки несуть у собі злочини даної категорії, що вони руйнують основоположні сімейні цінності та традиції, перешкоджають нормальному фізичному та моральному розвитку підростаючого покоління нашого суспільства;

3) підвищувати рівень довіри до працівників правоохоронних органів. У зв'язку з високим рівнем латентності ухилень від сплати аліментів, одним із факторів якої є недовіра до правоохоронних органів та невіра в результативний розгляд справ, тому правоохоронцям потрібно вести діалог з громадськістю та публічно висвітлювати реальні результати своєї діяльності через засоби масової інформації;

4) співпрацювати правоохоронним органам із засобами масової інформації, шляхом показу соціальної реклами, відеокліпів правового характеру, які будуть зацікавлювати молодь, навчати сімейним цінностям, духовності, моральності, надавати населенню інформацію правового характеру та пропагувати сімейний інститут як основу суспільства й державності в цілому;

5) посилювати зв'язки та взаємодію між правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями в створенні соціальних програм пропаганди культу сім'ї, в основі яких буде надання

правової, інформаційної, психологічної та соціальної допомоги, організація та проведення спільних профілактичних рейдів, в яких буде надаватись соціальна та правова допомога дітям, вирішення проблеми незайнятості населення та удосконалення механізму соціальної адаптації осіб, які ведуть аморальний спосіб життя (алкоголіки, наркомани, особи які, займаються проституцією та інші). В Україні створено законодавчу базу для діяльності молодіжних громадських організацій (Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 р.), розроблено механізм надання підтримки таким організаціям на реалізацію відповідних програм, діє пільгова система їх оподаткування як неприбуткових організацій, держава надає їм інформаційно-методичну підтримку [4].

Поряд із цим, на жаль, такі організації не користуються популярністю: чисельність дітей та молоді, які об'єднані в цих організаціях, що пояснюється соціологами її загальною пасивністю. До того ж, як вбачається, робота більшості вітчизняних молодіжних організацій обмежується проведенням масових заходів, як правило, тематичного характеру або пропагандою того чи іншого політичного руху [5, с. 172].

Отже, ефективність та результативність запобіжної діяльності ухилень від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання батьків залежить від рівня організації зазначеної діяльності. Потрібно розробити реальні правові механізми, які могли б ефективно протидіяти даній категорії злочинів. Діяльність із запобігання ухиленням від сплати аліментів повинна здійснюватись комплексно, планово, масштабно, з урахуванням усіх особливостей даного злочину (причин і умов та характеристики злочинців). І основоположне місце в цій діяльності, на нашу думку, належить правоохоронним органам.

Список використаних джерел

1. Криминология : учебник ; под общ. ред. А. И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2005. – 912 с.

2. Криминология / под ред. В. Н. Бурлакова и Н. М. Кропачева. – СПб. : Питер, 2002. – 432 с.

3. Голіна В. В. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін. – Х. : Право, 2014. – 440 с.

4. Про молодіжні та дитячі громадські організації [Електронний ресурс] : Закон України від 26.10.2014 р. № 281-14. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/281-14

5. Галаган В.І. Запобігання негативному впливу засобів масової інформації на формування злочинної поведінки неповнолітніх : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Галаган Віталій Іванович. – К., 2015. – 252 с.

Співак В. В.,
доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат філософських наук

ВПЛИВ НОВИХ РЕЛІГІЙНИХ ТЕЧІЙ НА СЕРЕДОВИЩЕ ЗАСУДЖЕНИХ

Нові релігійні течії є досить складним явищем, поява якого породжена специфічними процесами розвитку сучасного суспільства. Ідеї, що пропагуються новими релігійними течіями, є досить різноманітними, а тому здатні знайти собі широке коло послідовників [2].

Місіонерство нових релігійних течій спрямоване на поширення власного вчення серед різних категорій населення, в тому числі й серед засуджених у місцях позбавлення волі та серед колишніх в'язнів.

Представники нових релігійних течій, що мають офіційну реєстрацію, інколи намагаються налагодити співпрацю з адміністрацією УВП з метою ведення проповіді серед засуджених і їх намагання можуть мати певний успіх. Наприклад, пенітенціарні системи США та деяких інших країн у 70–80-х рр. XX ст. активно співпрацювали з новою релігійною течією «Трансцендентна Медитація, що пропагувала своє вчення як «науково обґрунтовану методику», що здатна знизити рівень агресії [1, с. 359–368].

На сьогодні в установах виконання покарань ДПтС України провадять діяльність здебільшого представники неохристиянських релігійних течій (Церква Христа, Церква повного Євангелія, Місія «Емануїл», різні харизматичні об'єднання) тощо. Деякі з цих організацій спрямовують свою місіонерську діяльність на колишніх ув'язнених, формуючи з них свою паству та служителів (релігійні громади «Відродження», «Спасіння» та ін.).

Представники цих організацій проводять в установах виконання покарань різні концерти, театралізовані вистави, бесіди на релігійну тематику, перегляд фільмів, організовують гуртки з вивчення Біблії, богослужіння, передають гуманітарну допомогу тощо. В цілому ця робота може бути корисною і сприяти справі виправлення засуджених. Проте, як стверджує дослідник І. В. Пахомов, діяльність деяких напрямів нових релігійних течій може бути пов'язана з певними проблемами, зокрема, при участі засуджених у богослужіннях течій харизматичного спрямування можливий негативний вплив на їх психіку. Окремі елементи богослужінь (глосолалія – говоріння іншими мовами, сходження Святого Духу, прозріння та одкровення тощо) здатні спровокувати появу у засуджених психологічних, невротичних та психічних розладів, які досить важко корегувати. Тому на цих заходах необхідна постійна присутність психолога установи [3].

Більшу проблему становить намагання проникнення в установи виконання покарань так званих тоталітарних сект, а також спроби їх членів, що

відбувають покарання, сформувати такі організації серед засуджених. У недопущенні подібних явищ велику роль відіграє поінформованість співробітників установ про особливості віровчення та діяльності релігійних течій, що намагаються налагодити співпрацю та вчасне вживання запобіжних заходів, що унеможливлюють вплив тоталітарних сект на засуджених.

Одним із проявів соціально небезпечних форм цього феномену є сектантство у середовищі засуджених до позбавлення волі, яке має свою специфіку, що пов'язана з діяльністю кримінально-виконавчої служби.

Злочинність і тоталітарні секти мають різну ідеологічну основу, структуру і фактично є відносно самостійними системами зі специфічними властивостями, проте їх об'єднує антисоціальна спрямованість та ряд спільних рис: сектантство (у більшості своїх проявів) та злочинність є частиною єдиного комплексу негативних суспільних відхилень, що обумовлює їх взаємовплив; схожість цілей (збагачення лідерів) та способів їх досягнення (нелегальний бізнес, шахрайство, залякування, тероризм та інші види порушення законодавства); «відчуження» членів тоталітарних сект та злочинних угруповань від соціальних цінностей (протиставлення себе суспільству, вироблення власних норм поведінки та системи цінностей, які, як правило, є антиподами стандартів поведінки, прийнятих у суспільстві).

У середовищі засуджених є певний відсоток людей, що від початку належать до нових релігійних течій чи навіть тоталітарних сект, останні можуть відбувати покарання за злочини, пов'язані з діяльністю своїх організацій. Потрапляючи у місця позбавлення волі, сектанти інколи намагаються проповідувати своє вчення, отримуючи при цьому матеріальну та моральну підтримку від інших адептів секти, що перебувають на волі. Небезпека, в даному випадку, полягає не в кількості сектантів в установах виконання покарань, а в самому факті відбування покарання у виді позбавлення волі адептами сект, які здатні на протиправні вчинки заради реклами своїх учень чи виконання приписів своїх організацій.

Середовище засуджених є сприятливим для розвитку сектантства, оскільки в одному місці сконцентровані особистості з антисуспільним мисленням та явною схильністю до негативної девіантної поведінки. У категорію ризику (потенційних лідерів та адептів сект) потрапляє більшість засуджених, оскільки: особистості зі стійкою делінквентною поведінкою можуть бути прихильними до антисуспільних ідей, що проповідуються тоталітарними сектами; особи, що стали на шлях виправлення, намагаються знайти духовне підґрунтя для свого «відродження» у релігії, проте загалом не мають чітких моральних та духовних орієнтирів і тому сприймають будь-яку ідеологію без належної критичної оцінки та схильні їй довіряти як «некримінальній»; засуджені, що вже належать до певної конфесії, як правило, погано розбираються в особливостях своєї релігії і тому їх легко ввести в оману, видаючи вчення секти за їх власні переконання (християнство, іслам, рух боротьби за мир чи захист навколишнього середовища тощо) [4].

Однак організація тоталітарних сект в установах виконання покарань неможлива з тим ступенем легкості, що є характерним для умов вільного

суспільства. Так, створення подібної організації передбачає руйнацію усталеної системи відносин у середовищі осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, що провокує супротив засуджених. Виключення може становити ситуація, коли секту захоче заснувати людина, що користується авторитетом серед в'язнів, проте, як правило, дані особи не мають відповідних знань і досвіду, а лідери тоталітарних сект, як свідчить практика, доволі рідко потрапляють до місць позбавлення волі. Якщо все ж таки в установі створюються всі сприятливі умови для організації секти (у середовище засуджених потрапляє лідер чи активний член такої релігійної організації, який користується авторитетом серед засуджених та їхньою підтримкою) то процесу організації секти протидіють співробітники установи, які тримають під постійним контролем осіб, що відрізняються деструктивною поведінкою та переконаннями. Певну роль у справі запобігання впливу тоталітарних сект на середовище засуджених відіграють представники «традиційних» конфесій, що працюють з особами, позбавленими волі, та здійснюють релігійно-просвітницьку діяльність в установах.

Таким чином, сектантство у середовищі засуджених на сьогодні не є поширеним явищем, проте вказана проблема і надалі потребує профілактичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дворкин А. Л. Сектоведение / А. Л. Дворкин. – Нижний Новгород, 2003. – 816 с.

2. Дудар Н. П. Нові релігійні течії в Україні / Н. П. Дудар, Л. О. Пилипович. – К., 2000. – 184 с.

3. Пахомов І. В. Забезпечення прав засуджених на свободу віросповідання / І. В. Пахомов // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна між минулим і майбутнім: історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку країни» (8 червня 2011 року) / Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України. – Чернігів, 2011. – С. 256–261.

4. Тонконогов А. В. Пенитенциарная секталогия. Учебно-практическое пособие / А. В. Тонконогов. – М., 2004. – 120 с.

Стеценко І. М.,
методист навчального відділу Академії Державної пенітенціарної служби

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З ВИХОВНОЇ КОЛОНІЇ

Особливостями вирішення проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, які звільняються з виховної колонії, є проведення системної роботи як з боку персоналу установи виконання покарань, так і з боку працівників органу пробації, волонтерів, державних та громадських інституцій, батьків або їхніх законних представників.

В Україні відбуваються новації у площині гуманізації кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, що обумовлює суттєве зменшення чисельності неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях. Незважаючи на це, мають місце проблеми з соціальною адаптацією й взаємодією суб'єктів соціального патронажу, підготовкою майбутніх працівників пенітенціарної системи для проведення різнопланової роботи, спрямованої на виконання завдань пенітенціарної пробації. Треба зауважити, що хоча Закон України «Про пробацію» і визначає такий її вид як пенітенціарна пробація, на практиці досі не визначений механізм її реалізації у виховній колонії.

Аналіз останніх публікацій та досліджень, в яких розглядаються питання особливостей пенітенціарної пробації щодо неповнолітніх та підготовки до цієї діяльності майбутніх працівників органу пробації засвідчив, що в них переважно висвітлюються: зміст завдань та функції, що покладаються на орган пробації (А. Степанюк, І. Яковець та ін.); реалізація соціально-реабілітаційних програм корекції поведінки суб'єктів пробації (О. Мірошниченко); соціально-психологічні аспекти діяльності служби пробації (Н. Максимова); соціально-психологічні аспекти оптимізації навчально-виховного процесу в закладах освіти при виховних колоніях для неповнолітніх (Н. Калашник, Н. Максимова, О. Янчук); умови соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених (О. Низовець) тощо. Водночас питання, що стосуються соціальної адаптації неповнолітніх засобами пенітенціарної пробації та підготовки майбутніх працівників органу пробації до їхньої реалізації залишаються недостатньо розробленими.

Сьогодні існує вибіркове ставлення до осіб, які відбувають кримінальне покарання у виховних колоніях. Так, згідно із Законом України «Про пробацію», передбачено підготовку осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання [2]. Водночас, не всіх неповнолітніх можуть

(стаття 94 Кримінально-виконавчого кодексу України) помістити до дільниці соціальної адаптації, оскільки в них мають триматися лише ті засуджені, що правомірно себе поводять і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців.

Такий поділ засуджених на тих, хто «сумлінно ставиться до навчання та праці» і тих, хто в силу різних причин, у тому числі й не заборонених законодавством, не демонструє успіхів у навчанні та не використовує своє право (саме право, а не обов'язок) на працю, означає запровадження індивідуального підходу в кожному конкретному випадку в роботі з неповнолітніми засудженими під час їхньої підготовки до звільнення.

Проблему сприяння соціальній адаптації неповнолітніх передбачається вирішити за рахунок проведення соціально-виховної роботи, що здійснюється за індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної й інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участі у виховних заходах і соціально-корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи [2].

Дослідники трактують соціальну адаптацію як різновид соціалізації особистості, під якою розуміють «процес засвоєння індивідом певної системи знань соціальних норм і культурних цінностей, настанов і зразків поведінки, які дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства, до якого він належить» [3, с. 29].

Погоджуючись із наведеною позицією, хочеться зауважити, що в роботі з неповнолітніми у напрямі сприяння їхній соціалізації також важливо враховувати багато інших показників та чинників, неврахування яких може призводити до дезадаптації, зокрема, таких, як: залякування; неможливість задовольнити звичайні потреби людини законним шляхом; загострення певних рис темпераменту; психофізіологічні порушення; особливості комбінації емоційно-вольових якостей, що ускладнюють раціональну оцінку ситуації; акцентуації характеру; загальний інтелектуальний розвиток; зневіра та невпевненість у собі; засвоєння стереотипів асоціальної поведінки; хибні уявлення та переконання; несформованість комунікативних навичок; особистісні проблеми; конфлікти; низький культурний рівень та відсутність соціально-корисних інтересів тощо.

Усе це вимагає відповідної підготовки пенітенціарного персоналу до запровадження індивідуального підходу в роботі з неповнолітніми під час пенітенціарної пробації, тобто підготовки їх до звільнення. Орієнтовно, така підготовка змістовно має бути націлена на засвоєння пенітенціарними працівниками інформації, що стосується питань:

– особливості створення безпечного середовища у виховних колоніях, яке сприятиме розвитку позитивних взаємовідносин;

– урахування специфічних потреб неповнолітніх і сприяння розвитку сильних сторін їх особистості (потреба у спілкуванні, навчанні, заняттi спортом, майструванні, естетичному самовираженні, ігровій діяльності тощо);

– забезпечення активної співпраці з пенітенціарним персоналом виховної колонії, громадськістю, волонтерами, державними інституціями (Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді; Державна служба зайнятості; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство внутрішніх справ України та ін.), що спрямована на реалізацію програм надання соціальних послуг неповнолітнім засудженим, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків;

– посилення внутрішньої мотивації з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх (зосередження на когнітивно-поведінкових методах; здійснення втручань, спрямованих на потреби особистості неповнолітнього з урахуванням факторів сприйняття виховних впливів та рівня розвитку підлітка, його статі і рівня мотивації; застосування тренінгових методик, що дозволяють долати захисні бар'єри та формувати навички просоціальної поведінки);

– урахування причин формування девіантної поведінки неповнолітнього (соціальні стресові фактори: сімейні фактори – психічні захворювання батьків, алкоголізм, наркоманія; стійкі й тяжкі проблеми у стосунках між батьками, а також жорстокість і занедбаність; імпульсивно-агресивний стиль поведінки в родині; негативні приклади в моральній поведінці; матеріальне неблагополуччя або навпаки – матеріальне перенасичення, вседозволеність, несформованість системи самовимог і самоконтролю; вплив малої референтної групи, особливо з асоціальними формами поведінки, проблема зайнятості тощо);

– створення належних умов для навчання в загальноосвітньому закладі (підбір програмного навчального матеріалу, який учні можуть засвоїти; високий рівень педагогічної культури вчителів та вихователів; залучення неповнолітніх до цікавих колективних справ (наприклад, фестивалю «Червона калина» тощо);

– створення умов для подолання шкідливих звичок та залежностей, що перешкоджають неповнолітньому розвиватися як розумово, так і фізично (наприклад, звички: наркоманія, алкоголізм, токсикоманія й тютюнопаління. Шкідливі залежності: антидепресанти; анальгетики; телеманія; ігри (відео, карти тощо));

– формування вміння контролювати свої емоції, агресію та дії, здатності стимулювати й підтримувати почуття самоповаги тощо.

Професійна готовність визначається дослідниками на основі усвідомлення ролі соціальної відповідальності, мотивації щодо активності у виконанні професійних завдань, установки на реалізацію знань, умінь та якостей особистості [1].

Отже, формування готовності у майбутніх працівників пенітенціарної системи до виконання завдань пенітенціарної пробації має відбуватися з урахуванням різних педагогічних технологій і методів, що дозволяють розвивати у них мотивацію, уміння та навички, здібності, індивідуальні якості шляхом послідовного ускладнення навчальних завдань, що безпосередньо знаходяться у сфері їхньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Водолазская Т. П. Профессиональная подготовка / Т. П. Водолазская, Г. С. Никифоров // Психологическое обеспечение профессиональной личности. – СПб., 1991. – С. 23–42.

2. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

3. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [І. Д. Звєрєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

Ткаченко О. Г.,
доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ВПРОВАДЖЕНННЯ В УКРАЇНІ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ ЯК КРОК ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Як відомо, будь-яка наука, коли йдеться про вивчення її інститутів, має включати їхній історико-правовий аналіз, оцінку історичного шляху розвитку. Ми погоджуємося із тезою В. К. Колпакова, який зазначив, що «будь-яке явище чи процес має свої корені в минулому, і, через відображення в сьогоденні, спрямовано до майбутнього, тобто існує у логіці причинно-наслідкових зв'язків історичного розвитку з сучасністю» [1, с. 108].

Не є винятком і впровадження в Україні служби пробації, на даний час ми активно переймаємо європейський досвід, але часто забуваємо, що потрібно лише озирнутися, оскільки найголовніше вже придумане до нас і воно потребує лише деяких доопрацювань відповідно до вимог часу [2, с. 170].

Сам термін «пробація» походить від англійського слова, що означає «випробування». Пробація виникла майже 200 років тому у Великій Британії як концепція поводження зі злочинцями й набула світового розповсюдження у першу чергу завдяки системі правосуддя США. У світі існує багато поглядів на сутність пробації, обумовлених, зокрема, історичними суспільно-політичними змінами, що відбувалися в суспільстві. Однак загальними рисами пробації в усіх існуючих теоріях є: незастосування до порушника покарання у виді ув'язнення або взагалі звільнення від відбування покарання; застосування пробації до правопорушника залежно від обставин (учинений злочин, особа, соціальна ситуація правопорушника); здійснення нагляду, що відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний із соціальною допомогою правопорушникові у процесі ресоціалізації [2, с. 163].

Англійський вчений С. Лісон ще у 1914 році визначив пробацію як

систему, яка надає злочинцям можливість реформуватися. Замість того, щоб бути покараними, ці злочинці умовно звільняються під нагляд досвідченого соціального працівника, відомого як офіцер пробації. Упродовж певного часу він здійснює нагляд за злочинцями, намагаючись змінити певні риси останніх. Після завершення пробаційного періоду суд переглядає справу кожного злочинця. Якщо суд переконується, що злочинець виконав свої обов'язки, він звільняється від покарання» [3, с. 10].

У 1951 році ООН визначила пробацію як «метод роботи зі злочинцями» в умовах вільного суспільства. Пробація стосується реалізації в умовах вільного суспільства санкцій та заходів, визначених у законі та покладених на злочинця. Вона передбачає широкий перелік дій та форм втручання (interventions), що включають наставництво та допомогу, спрямовану на соціальне включення злочинця, так само як і на убезпечення суспільства. У Правилах «орган пробації» (probation agency) означає структуру, створену для реалізації зазначених вище завдань та обов'язків [4, с. 33].

Починаючи з 1981 року, ООН та Рада Європи ухвалювали документи, спрямовані на розширення заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Основні з них: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.), Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS № 51, 1964 р.), Рекомендація № R (92) 16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів. У цілому ухвалено близько 20 резолюцій, спрямованих на розвиток у країнах-учасницях ООН або Ради Європи заходів, альтернативних тюремному ув'язненню.

На сьогодні пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції у європейських країнах. Останнім документом, що визначає європейські принципи пробації, стала Рекомендація № CM/(2010)1 КМРЄ про Правила Ради Європи з пробації [2, с. 162].

Офіційно пробація заявила про себе в Україні у травні 2002 року, коли делегація Державного департаменту України з питань виконання покарань повернулася з відрядження у Королівство Швеції і за його результатами подала до Кабінету Міністрів України пропозиції зі створення в Україні служби пробації. Кабінетом Міністрів України 28 травня 2002 року було надано офіційне доручення Державному департаменту України з питань виконання покарань щодо узгодження пропозиції зі створення служби пробації в Україні [5, с. 148].

Крім того, створити в Україні службу пробації було рекомендовано у листопаді 2006 року в оціночній доповіді експертів Європейського Союзу з питань визначення пріоритетів реформування кримінально-виконавчої служби. Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою Указом Президента України від 08.04.2008 № 311 [6], серед основних завдань реформи було передбачено розвиток інституту пробації та розширення застосування відновних процедур і примирення.

Перші три законопроекти з цього питання було подано та зареєстровано у

Верховній Раді України у 2008 році. На жаль, вони пролежали практично без руху чотири роки. У 2012 році міжвідомчою робочою групою при Міністерстві юстиції України було розроблено новий проект Закону України «Про пробацію».

У січні 2013 року урядовий проект цього Закону був зареєстрований у Верховній Раді України. За поданням комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Вади України у жовтні 2013 року проект закону України «Про пробацію» був прийнятий за основу Верховною Радою України.

У 2014 році законопроект було включено до порядку денного Верховної Ради України, та 5 лютого 2015 року на засіданні пленарної сесії Верховної Ради України у другому читанні 230 голосами народних депутатів прийнято у цілому Закон України «Про пробацію» [7], який набрав чинності через шість місяців з дня опублікування (27 серпня 2015 року).

Таким чином, Верховна Рада України схвалила серйозний крок у сфері наближення юстиції України до міжнародних стандартів і впровадження у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаних у першу чергу забезпечити безпеку суспільства.

Список використаних джерел

1. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Колпаков Валерій Костянтинович. – К., 2005. – 590 с.

2. Остапчук Л. Г. Служба пробації або ребрендинг кримінально-виконавчої інспекції України [Електронний ресурс] / Л. Г. Остапчук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. − 2015. − Вип. 3. − С. 162-170. − Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_3_20.

3. Leeson C . The Probation System. – London : P. S. King & Son, 1914. – 191 p.

4. Ягунов Д. В. Європейські стандарти діяльності служб пробації та впровадження концепції пробації до національної системи кримінальної юстиції / Д. В. Ягунов / / Вісник адвокатури. − 2012. − № 3. − С. 31−37.

5. Бандоля Л. Г. Кримінологічні засади запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (за матеріалами кримінально-виконавчої інспекції) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бандоля Людмила Григорівна. − К., 2014. − 262 с.

6. Концепція реформування кримінальної юстиції України : затверджено Указом Президента України від 08.04.2008 № 311 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

7. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

Тогочинський О. М.,
ректор Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленою Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 (далі – Стратегія) передбачено підвищення ефективності попередження злочинів і реабілітації засуджених та вдосконалення системи виконання покарань [1]. Водночас, у п. 5.11 Стратегії наголошується на: розробці та практичному застосуванні сучасних підходів до управління пенітенціарними установами, вдосконаленні етичних та дисциплінарних правил і механізмів внутрішнього контролю в пенітенціарних установах; вдосконаленні системи відбування покарання неповнолітніми із забезпеченням їм права на продовження освіти й професійного навчання; впровадженні індивідуалізованого підходу до відбування покарання, поліпшенні заходів безпеки в пенітенціарних установах; розробці механізмів боротьби і попередження жорстокого поводження у пенітенціарних установах шляхом здійснення зовнішнього нагляду та незалежного моніторингу; удосконаленні нормативно-правової бази щодо призначення покарання; зменшенні кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі; розробці нормативної та інституційної бази для надання послуг пробації; перепрофілюванні та навчанні співробітників пенітенціарної служби для створення повноцінної сучасної служби пробації; забезпеченні технічної бази для функціонування служби пробації [1].

Слід взяти до уваги, що наразі відбуваються процеси реформування пенітенціарної системи, а чинна Стратегія визначає пріоритети, які є основою для створення нової організаційної структури цієї системи та конкретизації й деталізації завдань, що мають бути покладені, зокрема і в забезпечення процесу ефективного й результативного виконання кримінальних покарань. Якою б не була стратегія реформування пенітенціарної системи, серед заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правового забезпечення й покращення матеріально-технічного забезпечення установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, оптимізації керівної ланки структурних складових її наповнення, першочерговим завданням вбачається принципова переорієнтація професійного навчання пенітенціарного персоналу в бік посилення практичної складової освітнього процесу та формування компетентностей, у т. ч. і соціальних, що витребувані особливостями професійної діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, перед навчальними закладами відомчого підпорядкування Міністерства юстиції України, що входять до структури

пенітенціарної системи, постають такі завдання, як:

– розробка та реалізація освітньо-професійних програм, що дозволяють здійснювати первинну професійну підготовку персоналу, підготовку курсантів у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання та післядипломну освіту;

– забезпечення формування професійної компетентності персоналу, знань у сфері роботи з різними категоріями засуджених та осіб, узятих під варту;

– розвиток здібностей і вмінь у курсантів та слухачів щодо побудови позитивних стосунків і відносин між людьми;

– формування у пенітенціарного персоналу знань із психології, соціології, щодо основних психологічних функцій та їхніх фізіологічних механізмів, співвіднесення природних і соціальних факторів, що виявляються у процесі соціалізації особистості та впливають на регуляцію соціальної поведінки засуджених;

– оволодіння курсантами та слухачами методами і технологією корекції соціальних девіацій засуджених, методами соціально-виховної роботи;

– навчити забезпечувати взаємодію з волонтерами пробації та їхніми організаціями;

– створити умови для оволодіння курсантами та слухачами вміннями та навичками щодо підготовки досудової доповіді для надання інформації суду, що характеризує обвинуваченого, складання пробаційної програми, проведення соціально-виховних заходів;

– підготувати осіб, які навчаються, до здійснення нагляду за засудженими та забезпечення пенітенціарної пробації, що проводяться органом пробації [2];

– оволодіння курсантами та слухачами знаннями, вміннями та навичками щодо виконання різних видів кримінальних покарань з дотриманням принципів та правил відповідно до вимог Європейського комітету із запобігання катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та інших міжнародних стандартів і рекомендацій поводження із засудженими та ув’язненими;

– підвищення професійної кваліфікації пенітенціарного персоналу, удосконалення управлінських навичок, набуття необхідної компетентності ефективного менеджменту у сфері керівництва органами та установами виконання покарань, слідчими ізоляторами;

– акредитація освітніх програм та видання документів про освіту державного зразка курсантам, студентам та слухачам вищих навчальних закладів, що перебувають у відомчому підпорядкуванні Міністерства юстиції України;

– узгодження між вищими навчальними закладами, у тому числі іноземними, освітніх програм та видача спільних дипломів;

– здійснення міжнародного співробітництва та реалізація проектів у сфері реформування пенітенціарної системи;

– забезпечення якості вищої освіти відповідно до критеріїв та стандартів, прийнятих у Європейському просторі вищої освіти;

– провадження на високому рівні інноваційної освітньої та наукової

діяльності, поширення наукових знань;

– відкриття аспірантури (докторантури) і спеціалізованих вчених рад для підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, що забезпечуватимуть виконання завдань, що стоять перед пенітенціарною системою;

– заснування друкованого (електронного) наукового фахового видання для опублікування основних наукових результатів дисертацій та наукових праць здобувачами наукових ступенів і вчених звань у сфері пенітенціарної теорії й практики та ін.

Одночасно передбачається здійснити демілітаризацію системи та «змістити фокус більше на психологічну роботу із засудженими, на отримання ними додаткових професійних навичок, що у свою чергу дозволить збільшити кількість громадян, які зможуть легше повернутися до суспільства» [3].

Отже, нові підходи щодо створення організаційної структури пенітенціарної системи вимагають осучаснення існуючих напрямів підготовки пенітенціарного персоналу та запровадження таких, які б задовольняли потреби системи в кадрах, здатних виконувати завдання, поставлені суспільством щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Список використаних джерел

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2015.

2. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

3. Севостьянова Н. Реформа пенітенціарної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.slideshare.net/minjust/p-58095593.

Торбєєв М. О.,
аспірант кафедри кримінального права Інституту імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

ІНФОРМАЦІЙНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Одним із питань, що потребує вирішення в рамках програми індивідуальної профілактики злочинів проти радіаційної безпеки, є робота з легковажною поведінкою. Майже в більшості випадків злочинів проти радіаційної безпеки внутрішнє ставлення правопорушників до вчиненого є легковажним з точки зору оцінки наслідків своїх дій. Протидіяти такій поведінці, а в нашому випадку, ставленню до наслідків за допомогою правових

та інших заходів можливо, якщо опиратися на особливості змісту свідомості та волі [1].

Зміст підходу зводиться до того, щоб актуалізувати потенційні наслідки злочину проти радіаційної безпеки в усвідомлення потенційного правопорушника. Якщо виходити з того, що вольові моменти психічної діяльності потенційного правопорушника по відношенню до наслідків їх протиправної дії/бездіяльності обумовлені відсутністю фактичного та повного їх усвідомлення, то при цілковитому усвідомленні негативних наслідків та прогнозуванні їх високої вірогідності настання для життя і здоров'я (як до прикладу) потенційної жертви, то має запуститися можливий механізм відмови від загрозливої поведінки або ж має наступити варіант поведінки пошуку інших способів задоволення внутрішнього мотиву – менш загрозливого щодо наслідків.

Але головною метою цього методу є модель максимальної відмови від першого і другого варіантів поведінки, тобто пошук виходу із зони протиправної поведінки за внутрішнім переконанням потенційного правопорушника. Саме така модель індивідуального профілактичного заходу, що базується на внутрішньому психічному рівні індивіда, і є основною метою самого заходу. Іншими словами, якщо за рахунок даної профілактики здобувається розуміння у потенційного правопорушника неминучості протиправних наслідків від його дії чи бездіяльності, що несуть негативний (загрозливий) характер і він, перебуваючи в цьому розумінні, продовжує власний вольовий алгоритм, то такий алгоритм автоматично набуває ознак умисного. Ця психологічна дилема є вкрай важливою для тих правопорушень проти радіаційної безпеки, які не мають індивідуально виражену власну жертву, тобто потерпілий, яким може бути невизначена особа, їх кількість та характер умов, за яких він таким став, а саме таким може стати і рядовий громадянин, що придбав радіаційно забруднену рибу на стихійному ринку, громадянин, який придбав бувшого вжитку будівельні матеріали за оголошенням, які заздалегідь проти режиму радіаційного контролю було вивезено із зони радіаційного забруднення тощо.

Наші опитування та дослідження свідчать про те, що більшість правопорушників не мають на меті завдати шкоди іншим. А тим більше їх вводить в глибокі міркування та роздуми нетривала розмова, що після того, як для них розкриваються всі негативні та приховані радіаційні наслідки для людей і вони тепер про це знають, то продовження їх дії набувають умисного характеру і ставить їх на одну ланку зі злочинцями, які завдають іншим умисну шкоду життю та здоров'ю, тим паче, коли серед можливих потерпілих можуть бути і діти. Важливо при таких бесідах отримати розуміння співрозмовника в причинно-наслідковому зв'язку між їх діями або бездіяльністю та шкодою життю і здоров'ю потенційної жертви. В цьому аспекті ми розкриваємо такі індивідуальні заходи, продовжуючи розвивати від більш глобальних спеціально інформаційних. Іншими словами, ми говоримо, зокрема, про необхідність створення системних підходів психологічного впливу на свідомість окремого індивіда, формуючи в ньому певні правослухняні та моральні стереотипи. В

цьому аспекті ми прагнемо розкрити механізм психологічного впливу через технології «PR» (абревіатура словосполучення «Public relations», що в перекладі з англійської мови значить: 1) «громадська думка»; 2) «зв'язок з громадськістю» [2, с. 562].

При цьому, найефективнішим з нашої точки зору буде застосування технології впливу на свідомість індивіда через візуальні образи з паралельним супроводженням мультимедійних засобів. Тобто формування правосвідомості через ризик настання негативних наслідків ми пропонуємо досягти за рахунок використання найефективніших каналів отримання та усвідомлення інформації індивідом. Одним із механізмів цього слугує аудіо-, відео- зовнішня соціальна реклама, контент заповнення якої має утримувати в собі опис образу негативного наслідку впливу радіації та радіаційно забруднених речей, продуктів. Головним є те, що в уявленні потенційних респондентів цих соціальних образів формувалися зв'язки між образами у виді негативних наслідків та конкретними поведінковими діями або бездіяльністю і в результаті формуючи психологічні блокуючі установки з емоційними навантаженнями, які направляли б волю індивіда на відмову від причинних факторів. Саме тому пріоритетом має бути яскрава та образна зовнішня агітація без надлишкового текстового навантаження. Для людини достатньо бачити яскравий образ, що емоційно зачіпає її до певного внутрішнього хвилювання з розумінням причинності його настання, що може достатнім чином бути виражено в простій друкованій або речовій фразі.

Отже, проведене нами дослідження ставить на домінантний рівень серед заходів – впровадження в роботу запобігання як на спеціальному, так і на індивідуальному рівні, засобів масової інформації. Якщо в першому випадку на них покладається завдання створення загального соціально направленого контенту щодо непорушності радіаційної безпеки, то на другому (індивідуальному) рівні їх основним завданням є передача індивідуальних просвітницьких програм за цією тематикою з особливими індивідуальними (ексклюзивними) подіями, історіями, новинами.

Список використаних джерел

1. Shikhanov V., Sirokhin A. Structure of Psychic Attitude of a Person to Careless Traffic Violations and Potential Ways of Accident Prevention // Журнал Сибирского федерального университета. Серия «Гуманитарные науки». – 2008. – Т. 1, № 4. – С. 474–480. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://elib.sfu-kras.ru/handle/2311/846.

2. Мюллер В. К. Англо-русский словарь. – [24-е изд., стер.]. – М. : Рус. Яз., 1992.

3. Аги У., Кэмерон Г., Олт Ф., Уилкокс Д. Самое главное в PR / [пер. с англ.] – СПб. : Питер, 2004. – 560 с.

Третяк О. С.,
професор кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор
Чебоненко С. О.,
проректор Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук, доцент

МЕТОДИ ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ДО НАВЧАННЯ У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ

На курсантів першого курсу, які поступили до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, в адаптаційний період діють різноманітні внутрішні та зовнішні фактори, вплив яких на особистість характеризується: чіткою регламентацією життя; статутними взаємовідносинами; значними фізичними та розумовими навантаженнями; примусом з боку командирів різного рівня, у т. ч. і призначеними з числа першокурсників; обмеженнями у сфері задоволення сексуальних та харчових потреб; відсутністю бажаних контактів з рідними, близькими та друзями, можливості вільно пересуватися; небагатою палітрою позитивних емоцій; боротьбою за лідерство в курсантській групі; пристосуванням до групових норм; реалізацією особистісних очікувань; подоланням перешкод та інтелектуальною активністю; взаємною трансформацією пізнавальних і професійних мотивів; формуванням нових особистісних цінностей, потреб, інтересів, установок, досвіду, спрямованості; формуванням навичок міжособистісних відносин; поведінковими реакціями, що викликані образом «Я» та самооцінкою курсанта; проблемами із психологічною саморегуляцією поведінки тощо. Всі ці психологічні фактори, як зовнішні, так і внутрішні, залежно від їхньої тривалості й інтенсивності впливу на особистість курсанта, можуть викликати стрес та фрустрацію, і як наслідок – дезадаптацію. Таким чином, це актуалізує розгляд проблеми посилення мотивації курсантів першого курсу до навчання у період адаптації з тим, щоб наслідки дезадаптації були мінімальними.

Аналіз наукових публікацій, присвячених проблемам адаптації студентів (О. Алексєєва [1], Д. Андрєєва [2], Г. Балл [5], М. Варій [6] та ін.) та курсантів (Г. Васильєв [3], М. Горліченко [4], В. Покалюк [7], В. Павлушенко [8], В. Лефтеров [9], Б. Рудов [10] та ін.), показав, що студенти та курсанти першого курсу по-різному відчувають потребу в психологічній підтримці й допомозі.

Одні дослідники вказують на те, що «виділяють три послідовних рівні в розвитку процесу адаптації курсантів вищого навчального закладу «закритого

типу»: часткова адаптованість; достатня адаптованість; повна адаптованість. Ці рівні характерні для всіх різновидів адаптації, але кожному з них притаманні свої показники та часові етапи їх досягнення. Тому повна адаптація у вищому навчальному закладі «закритого типу» настає лише після досягнення курсантом рівнів повної адаптованості до основних видів діяльності: навчання, служби, соціокультурного життя» [8]. Водночас, як зазначає В. Павлушенко, «якість засвоєння навчального матеріалу, як показник навчальної адаптованості, характеризують результати успішності навчання курсантів – першокурсників» [7].

В. Лефтеров називає такі аспекти адаптації студентів та курсантів до умов навчання у ВНЗ як соціальний, професійний і фізіологічний. Він надає певного значення очікуванню курсантів, коли, як зазначає науковець, «зміст і сутність цих очікувань не меншою мірою зумовлюється самооцінкою та рівнем домагань курсанта, які є базою для побудови ним більш узагальнених, інтегрованих уявлень про себе, що виступають уже в формі «образу Я», «Я-концепції». Такі очікування зумовлено не лише індивідуальними психологічними властивостями кожного курсанта, а й навчальною діяльністю, організаційною структурою курсантської групи, груповими нормами та еталонами перспектив розвитку суспільного життя. У стійких малих групах вони відображають необхідність взаємоузгоджених дій членів окремої групи» [9].

Водночас, Б. Рудов розглядає соціально-психологічну адаптацію курсантів як вагомий і невіддільний аспект психологічної адаптації, що включає приведення індивідуальної та групової поведінки у відповідність до пануючої в цій соціальній і професійній групі системи норм та цінностей [10].

Інші дослідники зосереджують увагу не лише на навчальних досягненнях курсантів, що пов’язані з адаптацією. Головним для них є ефективність функціонування в них сенсорних і сенсомоторних систем, пам’яті й уваги, показники мотивації навчальної діяльності, набуття особистісних властивостей та ін. [1; 2].

Отже, психологічну адаптацію курсантів першого курсу до умов перебування у вищому навчальному закладі із специфічними умовами навчання можна визначити як формування особистісних властивостей, які дозволяють курсанту успішно здійснювати навчальну діяльність, переробляти та засвоювати нову інформацію, адекватно взаємодіяти та сприймати групові норми, успішно оволодівати вміннями користуватися методами саморегуляції, мати стійку мотивацію до подальшої професійної діяльності.

Ураховуючи вищевикладене, на успішну адаптацію курсантів за рахунок посилення мотивації до навчання у виші із специфічними умовами навчання можуть здійснювати вплив такі фактори, як:

– зменшення тягаря негативних емоцій у спілкуванні з командирами. Негативні емоції виникають унаслідок переживань з приводу невдач, які виділяють і про які повідомляють курсанту його командири. Ці невдачі об’єктивно виникають внаслідок того, що курсант, наприклад, може не зовсім правильно виконувати стройові прийоми, рапортувати командиру тощо.

Зосередження уваги з боку командирів на цих невдачах та порівняння з досягненнями інших курсантів, змушує одних курсантів більш наполегливо працювати над усуненням помилок, а у інших це викликає стрес і фрустрацію, формує комплекс неповноцінності та мотивує до перегляду життєвих цілей. Такі курсанти, як правило, залишають навчання у виші протягом перших двох-трьох тижнів. Водночас, у тих курсантів, які залишилися навчатися, повсякчас відбувається боротьба мотивів, адже завжди існує альтернатива повернутися у звичне для них середовище, в якому не такі суворі правила та регламентація повсякденного життя. Для того, щоб у курсанта не виникало почуття «меншовартості», командирам не слід підкреслювати його недоліки, а треба показувати шляхи їх усунення, без крику, лайки, залякування нарядами та обмеження вільного часу, що відводиться на відпочинок. Мотивовувати курсанта до оволодіння необхідними знаннями та вміннями доцільно у декілька етапів. На першому етапі необхідно, щоб він сам визначив, що саме не дозволяє йому виконувати ті чи інші вимоги командира. На другому етапі курсант самостійно має обрати план усунення виявлених недоліків. Якщо він не може це зробити самостійно, треба дати можливість обрати йому помічника, або самому командиру надати курсанту потрібну допомогу. Важливо навчити курсанта самостійно оцінювати свої дії. Такий самоконтроль є найкращим стимулом для того, щоб курсант почав працювати над собою. На третьому етапі треба враховувати те, що кожна людина очікує з боку оточуючих схвалення своїх успіхів, особливо, якщо для цього їй довелося докласти певних зусиль. Заохочення курсанта та підтримка з боку командирів дозволяє йому самоствердитися як відносно себе, так і в курсантському середовищі. Бажано, щоб позитивні висловлювання з боку командирів відносно конкретного курсанта відбувалися у присутності інших курсантів, що стимулюватиме останніх до створення позитивної атмосфери в спілкуванні, формуванню хорошого психологічного мікроклімату в колективі. Покарання всієї курсантської групи за проступок одного курсанта, навпаки, створюватиме передумови для виникнення конфліктів, напруження у взаємовідносинах між курсантами;

– формулювання чітких і зрозумілих вимог з боку курсових та науково-педагогічних працівників впливає на ставлення курсантів до виконання різноманітних вимог, розпоряджень, формує переконання у правильності своїх дій та вчинків, мотивує до прояву активності та ініціативи;

– ознайомлення курсантів із новою для них системою навчання у виші, що відрізняється від шкільної, дозволяє налаштувати курсанта на певну навчальну діяльність, орієнтує на бажаний результат, показує шляхи досягнення успіху у навчанні, нівелює почуття невизначеності та невпевненості. Курсант має знати, що йому треба зробити, щоб отримати необхідну суму балів за системою ЄКТС на поточних заняттях та мати залік чи високий бал на екзамені з тієї чи іншої навчальної дисципліни. Стимулом для курсантів-першокурсників відмінно навчатися може бути приклад випускників-бакалаврів у 2016 році, яким разом із дипломами з відзнакою були вручені погони старшого лейтенанта внутрішньої служби;

– створення умов для самостійної роботи в бібліотеці, читальній залі, гуртожитку Академії сприяє задоволенню пізнавальних потреб курсантів, їхній підготовці до різних видів навчальних занять, формує почуття впевненості та готовності до відповіді, виникнення бажання проявити себе, а отже розвиває вольові якості;

– регулярне обговорення проблем, що виникають у курсантів з керівництвом вишу, працівниками курсової ланки. Методами та прийомами, якими в цьому випадку можуть скористатися представники управлінської ланки Академії, можуть бути такі: а) ініціювання проведення зустрічей з першокурсниками для того, щоб отримати необхідну інформацію та зрозуміти їхню позицію щодо тих чи інших питань, вислухати аргументацію курсантів щодо прийняття певних рішень; б) бажано поставити себе на місце курсантів, уважно їх слухати, перетворити зустріч на діалог, наводити переконливі аргументи, робити висновки і доводити прийняті рішення до відома курсантів та погоджувати їх з ними; в) намагатися толерантно ставитися до предмету дискусії, виділяти ключові моменти, не з'ясовувати особистісні стосунки, зберігати спокій, пам'ятаючи про те, що існують такі психологічні явища, як «психологічне навіювання» і «психологічне зараження»; г) виявляти впевненість, заохочувати до обміну думками, доводити до відома присутніх результати попередніх зустрічей та цікавитися наслідками прийнятих управлінських рішень; д) підтримувати лідерів студентського самоврядування та періодично заслуховувати їх на засіданнях вченої ради Академії;

– забезпечення можливості отримати психологічне індивідуальне та групове консультування. У цьому випадку, з курсантами має постійно працювати старший психолог, викладачі кафедри психології. Курсанти мають чітко розуміти, що означені особи будуть дотримуватися принципів: конфіденційності та анонімності; добровільності звернення курсанта за консультацією; неупередженого ставлення; спонукання курсанта до активного пошуку шляхів вирішення проблеми; розмежування особистісних стосунків та субординації тощо;

– навчання правильно розподіляти час в умовах суворої регламентації дня першокурсника є досить складним завданням, і в цьому можуть стати в пригоді такі поради: а) намагатися виконувати роботу у відведений час. Часто так буває, що курсант не робить необхідні записи під час навчального заняття, а потім йому доводиться це робити у вільний від занять час; б) не відкладати на останній момент виконання тих чи інших завдань, оскільки це позначається як на якості результату, так і на емоційному стані; розподіляти справи залежно від їхньої важливості та терміновості. Бажано робити відповідні записи та позначки щодо виконання цих справ; в) під час планування треба передбачати час як для виконання певних справ, так і для відпочинку, зняття нервового навантаження через прослуховування улюбленої музики, спілкування з друзями, перегляду телепередач тощо; г) не відволікатися від виконання важливих завдань; д) під час виконання навчальних завдань не лінуватися робити записи в конспекті, це дозволить краще запам'ятати навчальний матеріал та швидко пригадати його в подальшому у процесі підготовки до

заліку чи іспиту; е) планувати розподіл свого часу на кожен день, тиждень, місяць; ж) підводити підсумки зробленого, аналізувати досягнення і невдачі, не гаяти час на пустопорожні балачки, переключатися з розумової праці на фізичні вправи;

– організація спортивно-масової роботи та культурного дозвілля курсантів-першокурсників дозволяє розвинути їхні здібності, згуртувати колектив, сформувати позитивні традиції, дати можливість проявити емоції;

– перебудова системи звичок ґрунтується на формуванні нових стереотипів, що дозволяє краще пристосуватися до оточуючої дійсності, змінити ставлення до наказів, правил внутрішнього розпорядку, статутних вимог. Прикладом для першокурсників є курсанти старших курсів, які своєю поведінкою, ставленням до навчання, дотриманням чинних правил спонукають діяти у прийнятний спосіб першокурсників, які таким чином самоствердюються і прагнуть не виділятися з основної маси курсантів, що є наслідком конформної поведінки. Коли старшокурсники порушують правила поведінки, норми етики – такий приклад не стимулює до формування позитивних стереотипів, а безкарність з боку командирів породжує хибні уявлення про особистість курсанта, його моральний облік;

– психологічна підтримка у стресових ситуаціях (проблеми в родині; конфлікти з іншими курсантами або керівництвом; розлади здоров'я; непорозуміння з коханою людиною; значні фізичні та психічні навантаження тощо) може надаватися не лише психологом, а й оточуючими. Для цього треба створити позитивний морально-психологічний клімат у курсантській групі, коли негативний емоційний стан кожного курсанта стає причиною переживань небайдужих оточуючих, здатних самостійно або за допомогою постійного персоналу Академії надати необхідну психологічну допомогу й підтримку;

– активна робота органів студентського самоврядування впливає на вироблення соціальної позиції курсантів, прояву їхньої життєвої активності, формує почуття відповідальності за вироблення та реалізацію рішень, що спрямовані на покращення умов навчання й відпочинку в Академії. Залучення курсантів-першокурсників до роботи в органах студентського самоврядування дозволяє їм швидше адаптуватися, ставати повноцінними представниками свого курсу в органах управління вищим навчальним закладом, впливати на загальну політику вишу в частині реалізації прав і прагнень курсантів;

– методом формування установки та підтримка мотивації до навчання, як цілеспрямованої дії, що дозволяє досягти поставленої мети є розвиток соціальних, пізнавальних, комунікативних мотивів учіння, інтелектуальної активності першокурсників через залучення їх до участі в науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах, конкурсі курсантських наукових робіт, курсантсько-студентському форумі та ін.;

– забезпечення матеріальних, духовних та соціальних потреб, ціннісної етичної орієнтації. Методами переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого першокурсника можуть стати екскурсії історичними місцями, кінолекторії, музейні експозиції, організація концертів, театралізованих вистав, творчих конкурсів, клубу кмітливих та винахідливих,

залучення до реалізації в загальноосвітніх школах проекту освіта проти наркотиків «Вибір» та ін.;

– самоствердження, як формування адекватної самооцінки курсантів-першокурсників, почуття власної гідності, набуття сенсу життєдіяльності. Може бути забезпечено шляхом створення умов для розширення сфери взаємодії курсанта з середовищем, осмисленого прийняття ним норм та суспільних правил поведінки, співпраці на заняттях та в побуті, затвердження особистістю своєї індивідуальності та надання можливості проявляти лідерські якості як майбутнього офіцера.

Таким чином, проведений аналіз причин адаптації курсантів-першокурсників, а також розгляд методів і прийомів, які дозволяють сприяти їхній успішній адаптації, вказують на те, що процес проходження адаптації не можна залишати без уваги та надання необхідної підтримки й допомоги курсантам, без створення сприятливих умов, без залучення до роботи з курсантами різних фахівців, і в першу чергу командирів, тих, хто повсякденно взаємодіє з курсантським середовищем. Вирішення проблеми адаптації курсантів першого курсу не обмежується вищенаведеними підходами. Подальших розвідок потребують питання, що стосуються формального і неформального лідерства в курсантському середовищі, системи взаємовідносин.

Список використаних джерел

1. Алексеева О. Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности / Алексеева О. Ф. – М. : Наука, 1995. – 23 с.

2. Андреева Д. О. О понятии адаптации, исследование адаптации к условиям учебы в вузе / Д. О. Андреева // Человек и общество. – Л. : ЛГУ, 1973. – № 13. – С. 65–66.

3. Васильєв Г. І. Особливості адаптаційного процесу курсантів вузу «закритого типу» / Г. І. Васильєв // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – Одеса : Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1997. – № 4. – С.132–137.

4. Горліченко М. Г. Фактори адаптації курсантів військового вузу / М. Г. Горліченко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – Вип. 3–4. – С. 147–151.

5. Балл Г. А. Понятие адаптации и ее значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопр. психол., 1989. – № 1. – С. 92–100.

6. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посіб. / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.

7. Покалюк В. М. Особливості навчальної адаптації курсантів ВНЗ Державної служби України з надзвичайних ситуацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Conferences/ProblemsOfCivilProtection.

8. Павлушенко В. М. Специфіка процесу адаптації слухачів військових вузів до професійної діяльності / В. М. Павлушенко // Збірник наукових

праць. – № 18, Ч. ІІ. – Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2001. – С. 292–296.

9. Лефтеров В. О. Психологічні аспекти проблеми адаптації курсантів до навчального простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/2010_4/10lvodnp.pdf

10. Рудов Б. А. Адаптація курсантів молодших курсів до навчання у вищому військовому навчальному закладі : дис. ... кандидата пед. наук : 20.02.02 / Рудов Борис Анатолійович. – Хмельницький, 2002. – 202 с.

Шамрук Н. Б.,
викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СИСТЕМ ПРОБАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Термін «пробація» (від лат. probatio – випробування) вживається найчастіше як інститут, що супроводжує умовне позбавлення волі або відстрочку винесеного вироку, а також у зв'язку з діяльністю з виконання покарань, альтернативних позбавленню волі. Сутність пробації полягає у примусовому нагляді з боку спеціальних органів за поведінкою засудженого і виконанням обов'язків, покладених на нього судом, корекції його поведінки, сприяння в соціальній адаптації та попередженні вчинення ним повторних правопорушень.

Сьогодні служба пробації є найважливішим інститутом сфери кримінального правосуддя і попередження злочинів у багатьох країнах світу. Однак у різних країнах є відмінності в характері, функціях і організаційній структурі служби.

У загальному вигляді, пробація в Європі – це нагляд спеціальних органів, коли на людину можуть накладатися певні обмеження, в тому числі й щодо відвідування певних місць або спілкування з окремими особами. Служби пробації здійснюють нагляд за засудженими, а також допомагають їх адаптації до нормального життя і повернення в соціум. Особа, до якої застосовано режим пробації, повинна дотримуватися таких умов:

– проживати в зазначеному офіцером пробації місці або у виправному гуртожитку пробації;

– бути під наглядом закріпленого офіцера пробації;

– дотримуватися умов випробування;

– утримуватися від будь-яких сумнівних дій;

– дотримуватись правослухняної поведінки;

– займатися продуктивною працею;

– підтримувати постійний контакт з офіцером пробації, інформувати його

про всі зміни, що стосуються місця проживання і роботи.

У багатьох країнах Європи (наприклад Польща, Словаччина) існують різні програми інтенсивної пробації, зокрема:

– для водіїв, які вчинили злочини в нетверезому стані;

– соціально-психологічні тренінги для сексуальних злочинців;

– програми утримання від вживання алкоголю, наркотиків;

– тренінги з контролю емоцій;

– програми профілактики злочинної поведінки тощо.

Реалізують ці програми працівники служби пробації, інших агентств, зокрема, що спеціалізуються на антиалкогольному лікуванні, працевлаштуванні, вирішенні соціальних проблем, а також помічники-волонтери з недержавних організацій та члени сімей і друзі правопорушника.

В одних державах законодавець визначає застосування пробації як покарання (наприклад, Швеція, Фінляндія, Латвія), в других – відносить до інших заходів кримінально-правового характеру (наприклад, Англія, Данія), в інших – пов'язує застосування цього заходу із звільненням від покарання (наприклад, Естонія), а в деяких країнах взагалі не позначає природу цього інституту (наприклад, США).

Ґрунтуючись на дослідженні сутності інституту пробації, зарубіжного законодавства, можна виділити низку основних функцій служби пробації:

– збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для певної особи виду покарання (досудова функція);

– соціально-реабілітаційна і контролююча діяльність щодо умовно засуджених, при відстрочці відбування покарання вагітними жінками і жінкам, які мають малолітніх дітей, а також щодо умовно-достроково звільнених громадян;

– виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; застосування щодо неповнолітніх примусових заходів виховного впливу;

– участь у підготовці засудженого до звільнення з пенітенціарної установи;

– контроль за виконанням накладених судом додаткових обов'язків і обмежень при звільненні від кримінальної відповідальності;

– організація процедур примирення і відновлення.

Проте ефективність роботи пробації передбачає і наявність сучасного технічного оснащення, достатнє фінансування та професійно підготовлений кадровий ресурс. Доцільність існування служби пробації зумовлена й економічними показниками, адже утримання правопорушника в системі пробації коштуватиме в рази менше, ніж утримання його у в’язниці.

Обрана Україною модель створення органу пробації шляхом реорганізації кримінально-виконавчої інспекції ДПтС України є найбільш оптимальним шляхом впровадження пробації у нинішніх економічних умовах. Крім того, кримінально-виконавча інспекція у межах чинного законодавства вже здійснює деякі функції, аналогічні пробації у частині виконання покарань, не пов’язаних із позбавленням волі, а також має певну матеріальну базу та штат працівників.

Ключовою відмінністю новоствореного інституту пробації від існуючої в Україні системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, є її соціальна складова, що має вирішити завдання запобігання вчиненню нових злочинів.

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду у сфері пробації дозволить сформувати принципово нову систему роботи із засудженими до покарань, що не пов'язані з позбавленням волі.

Впровадження пробації в Україні може стати одним із найбільш результативних кроків на шляху до євроінтеграції в цілому і гуманізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації зокрема. Однак упровадження означених нововведень потребує ґрунтовного підходу, щоб новий інститут пробації дійсно вніс істотні зміни, а не дублював стару систему звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Кубанцев С. П. Применение пробации и досрочного освобождения от отбытия наказания в виде лишения свободы в США / С. П. Кубанцев // Журнал российского права. – 2006. – № 1. – С. 121.

3. Ягунов Д. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура : конспект лекцій. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – 76 с.

4. Європейські правила апробації : Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://sites.google.com/site/probationofficerru/home/novosti/opytdrugih-stran.

Шамрук О. П.,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат психологічних наук

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Одним із найбільш актуальних завдань сьогодення є збереження психічного здоров'я та підтримання психологічного благополуччя співробітників Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України, діяльність яких здійснюється в особливих психологічних, соціальних і правових умовах і характеризується низкою особливостей, у тому числі й екстремальністю. Це вимагає від співробітників підвищеної відповідальності за свої дії, зумовлює зростання рівня зовнішнього та внутрішнього контролю за виконанням професійних обов'язків та часто провокує виникнення у них нервово-психічних

перевантажень, станів психічної напруженості, певного розчарування у професії та деморалізації, інколи професійної деформації, емоційного виснаження, появу невротичних реакцій, психічних функціональних розладів, різного роду соматичних захворювань та ін.

Вищезазначене свідчить про актуальність вивчення проблеми виникнення та розвитку феномену емоційного вигорання, розробку механізмів його попередження та подолання, зниження рівня впливу негативних чинників на особистість співробітників та впровадження у діяльність певних структурних підрозділів Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України системи відповідних заходів у межах психологічного супроводу оперативно-службової діяльності, у першу чергу співробітників оперативних підрозділів.

Нині у психології існують такі моделі емоційного вигорання: однофакторна модель емоційного вигорання (Пайнс, Аронсон), двофакторна модель (Д. Дирендонк, В. Шауфелі, Х. Сікста), трьохфакторна модель (К. Маслач, С. Джексон), чотирьохфакторна модель (Firth, Mims, Iwanicki, Schwab), процесуальні моделі емоційного вигорання, динамічна модель (М. Буриш, Дж. Грінберг, Б. Перлман та О. А. Хартман) [1; 2; 3; 4]. Ці моделі не мають принципових відмінностей, фактично усі їхні розробники сходяться на думці щодо існування чинників, які безпосередньо впливають на особистість.

Такі чинники розподіляються на три групи: чинники, пов’язані зі специфікою діяльності соціального інституту, в якому перебуває особистість (у нашому випадку – це правоохоронний орган спеціального призначення, професійна діяльність у якому має достатньо жорстку регламентацію, враховуючи те, що цей соціальний інститут є специфічним формуванням, близьким до військового, діяльність якого пов’язана з небезпекою та стресовими ситуаціями тощо), індивідуально-психологічні чинники (у першу чергу наявність достатніх особистісних якостей для опанування соціальної ролі та професійних традицій, вимог, пов’язаних з виконанням поставлених службових задач), чинники соціально-психологічного характеру (специфіка взаємовідносин у колективі, відносин із керівництвом та соціальним середовищем, яке у свою чергу можливо поділити на дві референтні групи: професійне середовище та коло оточуючих поза межами виконання службових обов’язків).

На розвиток емоційного вигорання і деформацію особистості оперативного співробітника ДПтС України впливає група особистісних, організаційних та рольових чинників, які діють у складному взаємозв’язку і взаємозалежності. Фактично можна констатувати, що звичайна причина «вигорання» – це комбінація шкідливих чинників, але індивідуальна ситуація професійного розвитку може посилювати або згладжувати їхній деструктивний вплив.

Симптоми, які містить синдром емоційного вигорання, не проявляються одночасно усі разом, оскільки існують індивідуальні варіації та індивідуальна ситуація професійного розвитку, що може посилювати або згладжувати їхній негативний вплив.

З урахуванням специфіки професійної діяльності оперативного

співробітника ДПтС України, жорсткої регламентації його поведінки, військової спрямованості цього соціального інституту можна припустити, що рівень емоційного вигорання жінок на оперативній роботі є значно вищим, ніж у чоловіків, а ступінь вираженості проявів та симптомів емоційного вигорання буде більшим, а тому жінки, задіяні в оперативному процесі, будуть потребувати більшої уваги з боку психологів.

Динамічна модель вивчення емоційного вигорання дає можливість припустити, що термін перебування на посаді оперативного співробітника може суттєво відрізнятися. Так, у більш досвідчених оперативних співробітників рівень та прояви емоційного вигорання будуть значно вищими, ніж у їхніх молодших колег, а тому більш досвідчені співробітники будуть потребувати більшої уваги психолога в аспекті застосування інструментів подолання зазначеного негативного явища.

Ступінь емоційного вигорання залежить перш за усе від віку індивіда, адже він має накопичений не лише життєвий досвід, а й досвід перебування у стресових ситуаціях, котрі можуть бути пов'язані не лише з професійною діяльністю. Таким чином, можна припустити, що рівень вираженості синдрому емоційного вигорання прямо пропорційно залежить від віку оперативного співробітника.

Список використаних джерел

1. Paine W. S. Job Stress and Burnout / W. S. Paine. – Beverley Hills Sage, 1982.

2. Schaufeli W. B., van Dierendonck D., van Gorp K. Burnout and reciprocity: Towards a dual level social exchange model / W. B. Schaufeli, van Dierendonck D., van Gorp K. // Work and Stress. – 1996. – Vol. 10 (n3). – P. 225–237.

3. Maslach C. Burnout: A social psychological analysis. In The Burnout syndrome. Ed. J. W. Jones / C. Maslach. – Park Ridge, IL : London House, 1982. – P. 30–53.

4. Schwab R. L., Jackson S. E. Schuler R. S. Educator bum-out: Sources and consequences / R. L. Schwab, S. E. Jackson, R. S. Schuler // Educational Research Quarterly. – 1986. – Vol. 10 (3). – P. 14–30.

Шевченко Д. М.,
викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Рада Європи ухвалили документи, які спрямовані на розширення заходів, альтернативних тюремному

ув'язненню. Основні з них це: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.), Рекомендація № R(92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних видів покарань. У цілому ухвалено близько 20 резолюцій, які спрямовані на розвиток у країнах-учасницях ООН або Ради Європи заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Сьогодні пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції у європейських країнах. Останнім документом, який визначає європейські принципи пробації, стала Рекомендація № CM/(2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи про Правила Ради Європи з пробації.

Із метою впровадження в чинне законодавство України такого правового інституту, як пробація, Верховна Рада України 5 лютого 2015 р. прийняла Закон України «Про пробацію».

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, встановлення позитивних взаємин з правопорушниками, здійснення контролю, надання їм допомоги, а також залучення до позитивного життя у суспільстві.

Закон України «Про пробацію» у статті 12 передбачає ряд особливостей пробації щодо неповнолітніх.

1. Пробація щодо неповнолітніх – це пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років. Пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх.

2. Пробація щодо неповнолітніх спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків.

3. Досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього додатково повинна містити:

– інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи;

– рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень.

4. Пробація щодо неповнолітніх здійснюється органом пробації спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень.

5. Орган пробації сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти.

6. Соціально-виховна робота із засудженими неповнолітніми може проводитися із залученням батьків або їхніх законних представників.

7. Орган пробації спільно з центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері соціальної політики, забезпечує реалізацію пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

8. Пробація застосовується до неповнолітніх згідно з цим Законом з

урахуванням особливостей, передбачених цією статтею.

Зокрема, ми зупинимося на формуванні та реалізації заходів, передбачених п.п. 2, 7 ст. 12 цього Закону.

Одним із напрямів реалізації пробаційних програм є створення якісного соціально-виховного, юридичного супроводу.

Окремої уваги заслуговує наповнення таких програм, тобто заходи щодо неповнолітніх повинні бути спрямовані на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку. Головне завдання – це профілактика агресивної поведінки, мотивація позитивних змін особистості неповнолітнього та поліпшення соціальних стосунків.

В рамках розробки і якісної реалізації пробаційних програм необхідно широко залучати на волонтерських засадах викладацький склад вищих навчальних закладів, працівників пенітенціарної служби, правоохоронних органів інших органів державної влади, які задіяні у процес виконання покарань, усіх небайдужих до майбутнього держави.

Закон України «Про волонтерську діяльність» передбачає надання волонтерської допомоги за різними напрямами, які не заборонені чинним законодавством, тобто це дасть можливість більш якісно формувати державну політику у сфері соціальної політики, яка забезпечить реалізацію пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, які вчинили правопорушення і потребують допомоги в плані позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1. В Законі України «Про пробацію» закладені тільки основні положення щодо створення пробаційних програм.

2. Необхідне належне матеріально-фінансове забезпечення для реалізації мети пробації для неповнолітніх.

3. Слід створити чіткий механізм координації та взаємодії на місцях між суб’єктами впровадження пробаційних програм.

4. У процес реалізації пробаційних програм слід широко залучати викладацький склад, курсантів, студентів вищих навчальних закладів, працівників пенітенціарної служби, правоохоронних органів інших органів державної влади, які задіяні у процес виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : studopedia.su/5_27267_mizhnarodni-standarti-organizatsii-obiednanih-natsiy - shchodo-vikonannya-kriminalnih-pokaran-ta-zastosuv.

3. Рекомендація № R(92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.google.com.ua/url?url=http://kvs.gov.ua/rekomendacia_2010.

4. Правила Ради Європи про пробацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : CM/Rec(2010) www.coe.int/t/dghl/.../Rec(2010)1%20Ukrainian.pdf.

5. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

6. Закон України «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.ru/ukr/ukr-zakon-o-volonterskoy-deyatelnosti.html.

Шевченко Ю. М.,
студент 134-ої навчальної групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Самофалов О. Л.,
начальник коледжу Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВИДИ

Протягом багатьох років незалежності Україна намагалася наблизитись до європейських стандартів у різних галузях як економічного, так і загальносуспільного розвитку. Одним із пріоритетних напрямів було й залишається питання боротьби зі злочинністю, а саме зниження рівня рецидивної злочинності.

Актуальність створення й розвитку в Україні органу пробації зумовлена необхідністю виконання міжнародних зобов'язань щодо ширшого запровадження покарань, альтернативних позбавленню волі.

На багатьох засуджених справляють негативний вплив такі чинники, як розлука із сім'єю, втрата родинних зв'язків, фаху, місця проживання тощо. Поміщення особи на тривалий строк до замкненого з соціального погляду та одностатевого середовища, що обмежує можливості її самореалізації внаслідок застосування режиму, спричиняє виникнення низки важких негативних психічних станів. Унаслідок постійного застосування примусу до них додається ворожість до персоналу, що здійснює такі заходи, яка з часом інколи переростає у відкриту конфронтацію із кримінально-виконавчою та правоохоронною системою загалом. В основі вчинення особою нового злочину (рецидиву) лежить певна форма впливу відбутого до цього ув'язнення. Тому ізоляція із застосуванням режиму має застосовуватися у випадках стійкої асоціальної спрямованості особи, коли ця міра покарання є чи не єдиним засобом вберегти суспільство від нового злочину.

Із метою вирішення цієї проблеми вживають різноманітні організаційно-правові заходи, пріоритетними серед яких є застосування санкцій, альтернативних позбавленню волі, та поєднаних із наглядом за засудженими.

Впровадження пробації як одного з механізмів впливу на осіб, які не становлять великої загрози для безпеки суспільства, на сьогодні є важливим аспектом діяльності держави. Для України елементи роботи служби пробації не є чимось новим. Її своєрідним аналогом на сьогодні є кримінально-виконавча інспекція, яка здійснює контроль за виконанням покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Кримінальним кодексом України запроваджено ряд альтернативних позбавленню волі видів покарань а також передбачено можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням за умови гарантії його виправлення без відбування покарання.

Додаткові навантаження на кримінально-виконавчу інспекцію, переорієнтація її діяльності на виконання соціально-попереджувальних функцій поставила питання про доцільність утворення органу пробації, який мав би більші правові та соціальні повноваження та реально займався питаннями ресоціалізації засуджених. Логічним результатам наведених процесів стало прийняття 5 лютого 2015 р. Закону України «Про пробацію».

Сутність пробації полягає у встановленні нагляду за засудженим з покладенням на нього певних зобов'язань та обмежень, без ізоляції його від суспільства (відвідувати центри пробації, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, дотримуватися законослухняної поведінки тощо).

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про пробацію» розрізняють такі види пробації: досудова пробація, наглядова пробація, пенітенціарна пробація.

Досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Для підготовки досудової доповіді персонал органу пробації має право отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян. Досудова доповідь про обвинуваченого має містити:

– соціально-психологічну характеристику;

– оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;

– висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Обвинуваченому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді. Участь особи у підготовці досудової доповіді полягає у наданні персоналу органу пробації інформації, необхідної для підготовки такої доповіді. Порядок складання досудової доповіді затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації.

Отже, досудова пробація здійснюється на стадії розслідування злочину одночасно із проведенням слідчих дій. При цьому, забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для цієї особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення в установі виконання покарань чи на волі.

Це дає суду можливість отримати додаткову інформацію про особу, яка

не завжди може бути отримана під час досудового розслідування чи судового засідання, дозволяє розробити програми виправлення засудженого, якщо судом йому буде призначено альтернативний вид покарання, або програми виховного впливу на нього у місцях позбавлення волі.

Значне місце в соціальному дослідженні особистості займають різного роду бесіди з правопорушником, його близькими, рідними, колегами, друзями. Тому виконання цього виду пробації вимагає від працівників служби певних знань у галузі психології та педагогіки.

Підготовлений органом пробації висновок сприятиме суду у винесенні правильного вироку, а надалі сприятиме офіцерові пробації у його роботі з виправлення злочинця. При цьому, офіцер пробації є фігурою процесуальною, учасником судового процесу, який підтверджує зроблений висновок і несе відповідальність за підсудного у випадку призначення останньому альтернативного позбавленню волі покарання.

Наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів.

Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності.

Пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у:

– визначенні місця проживання після звільнення;

– влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених;

– госпіталізації до закладів охорони здоров’я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги;

– працевлаштуванні працездатних осіб.

Порядок взаємодії органу пробації та державних органів під час здійснення заходів пенітенціарної пробації затверджується нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади, що формують державну політику у сфері пробації, у сфері соціальної політики, у сфері охорони здоров’я, та Міністерством внутрішніх справ України.

При цьому аналіз практики роботи служби пробації в європейських країнах надав можливість виділити такі її основні завдання:

1) сприяння інтеграції злочинця в суспільстві, формування у нього поваги до соціальних та правових норм;

2) участь потерпілого в кримінальному процесі та відновлення справедливості щодо захисту його прав;

3) залучення злочинця до процесу реституції;

4) захист суспільства завдяки ефективному застосуванню альтернативних покарань;

5) зменшення ризику вчинення повторних злочинів.

В Україні кримінально-виконавча інспекція здійснює лише післясудову функцію, тобто після набрання вироком законної сили та отримання його на виконання.

Таким чином, можна переконатися в тому, що держава дійсно прагне до певних змін у законодавстві, але це в цілому суттєво не покращить ситуацію щодо багатьох категорій засуджених. Соціально-економічний стан в країні буде постійно підштовхувати населення до вчинення корисливих злочинів, незалежно від впливу державних органів на них.

Шпортюк О. М.,
старший науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДПтС України Академії Державної пенітенціарної служби

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Найрозвиненіші країни світу сприймають пенітенціарну політику не як право держави на здійснення примусу, а як механізм забезпечення національної безпеки суспільства, тому європейські політики та пенітенціарії втілюють у життя новітні реформи, які є альтернативою позбавленню волі.

Ще у 1951 році Економічна та соціальна рада ООН висловилася на підтримку та розповсюдження пробації в країнах із різним рівнем соціально-економічного розвитку та культури пенітенціарної практики.

Створити в Україні службу пробації було рекомендовано у листопаді 2006 р. в оціночній доповіді експертів Європейського Союзу, яка стосувалася визначення пріоритетів та оцінки потреб широкомасштабного проекту реформування пенітенціарної системи. Пробація – новий для національного правового простору, але досить відомий за кордоном інститут, який у зарубіжних країнах посідає важливе місце серед кримінально-правових заходів, не пов’язаних із позбавленням волі.

У світі системи пробації існують досить давно. Сполучені Штати Америки та країни Західної Європи мають достатню практику застосування

пробації. У Грузії, Естонії, Казахстані, Латвії, Литві, Румунії та Молдові пробація теж впроваджена, проте перебуває на стадії подальшого вдосконалення. При цьому у більшості держав Центральної Азії, Східної Європи, у тому числі в Україні, Росії, Білорусі, Азербайджані її тільки-но починають вводити у практику.

Вже понад 10 років у наукових колах, серед громадськості та практичних працівників обговорювався новий для України, але широко поширений за кордоном інститут пробації. Проте все одно головні питання щодо втілення його в життя залишались у теоретичній площині.

Багато науковців вивчали питання функціонування інституту пробації в різних країнах світу. Порівняння характеристик систем пробації зарубіжних країн із вітчизняною кримінально-виконавчою інспекцією здійснювалось із метою запозичення позитивного досвіду та втілення його в законодавчій базі з подальшим застосуванням у практичній діяльності.

Прийняття Верховною Радою України 5 лютого 2015 р. Закону України «Про пробацію» [1] стало реальним кроком на шляху наближення кримінальної юстиції України до міжнародних стандартів щодо застосування кримінально-правових заходів, не пов'язаних з позбавленням волі. Її мета полягає в ефективному виправленні злочинців та зведенні до мінімуму рецидиву з їх боку. Це досягається цілеспрямованою роботою, сфокусованою на формування у засуджених правослухняної поведінки, стимулювання до становлення на правослухняну життєву позицію, що відповідає суспільним нормам та інтересам. Важливу роль у протидії злочинності відіграє вивчення особи порушника, дослідження його особистості, що дозволяє отримати картину моральних якостей конкретних правопорушників, визначити перспективи виховної та соціально-психологічної роботи.

Популярність пробації за сучасних умов визначається значним потенціалом попередження рецидиву злочинів, економічною доцільністю для суспільства, а також моральною цінністю, яка дозволяє досягти мети покарання найбільш гуманним способом.

На прикладі Служби пробації Великої Британії (Регіональні Трасти служби пробації – за своєю організаційно-правовою структурою приватні або комбіновані об'єднання, які побудовані в результаті конкуренції громадських об'єднань і надають послуги, пов'язані із реабілітацією правопорушників, корекцією їх поведінки, підготовкою досудових доповідей). Підготовка досудових доповідей є імперативною функцією держави і стандартизована Міністерством юстиції Англії, ніж система послуг щодо реабілітації правопорушників, яка побудована на принципах конкуренції – залучаються такі служби, які надають більш якісні послуги у цій галузі, що зумовлюють зменшення рецидиву правопорушень. Зокрема, державою поставлено завдання, що у разі зменшення рецидиву на 3 % протягом певного періоду, зберігається бюджет фінансування організації (Трасту) або збільшується. Якщо цей показник не виконується, то 1 % бюджету буде перерозподілено на інші організації, які надають більш якісні послуги з реабілітації правопорушників.

Санкції, не пов'язані з ізоляцією від суспільства, мають значні економічні

переваги. Вартість пробації порівняно з вартістю тримання під вартою значно нижча. Для порівняння: у Швеції утримання засудженого у тюрмі коштує 1800 крон (300 дол. США) на добу. Нагляд у системі звичайної пробації – 150 крон (25 дол. США).

В Естонії вартість нагляду за однією особою, яка перебуває на пробації, становить близько 30 євро на місяць, а вартість утримання одного в'язня – близько 300 євро на місяць. Пробація фінансується повністю за рахунок держави та обходиться в декілька разів дешевше, ніж позбавлення волі.

У Литві на виправну інспекцію виділяється у 24 рази менше коштів, ніж на службу в'язниць, ураховуючи той факт, що вона здійснює нагляд приблизно за такою ж кількістю правопорушників, як і служба в'язниць.

У Румунії на одного клієнта служби пробації в середньому витрачається 143 євро на рік, а утримання одного в'язня складає 168 євро, що майже в 11 раз перевищує вартість пробації одного клієнта [2].

Залежно від завдань пробації, Закон України «Про пробацію» визначає три види пробації:

1) досудова пробація (досудовий звіт – передбачає собою забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Вона повинна мати на меті надати суду додаткову об'єктивну інформацію про ризик вчинення обвинуваченим повторного злочину, можливість його виправлення без ізоляції (необхідність ізоляції) через призму соціально-психологічної характеристики особистості обвинуваченого.

2) наглядова пробація передбачає аналог діяльності, яку зараз здійснює кримінально-виконавча інспекція згідно зі спільним наказом ДДУПВП та МВС України № 270/1560 від 19.12.2003 з орієнтацією на європейські стандарти.

3) пенітенціарна пробація (включає в себе підготовку осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового й побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання) [1].

Впровадження в України пробації дозволить кардинально змінити вектор роботи з порушниками ще на етапі обвинувачення. Запровадження пілотних проектів в Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській областях дало змогу на практиці створити елементи пробації та спробувати їх втілити з метою виявлення проблем і недоліків. Важко переоцінити в суспільному житті необхідність втілення в життя норм прийнятого закону. Однак для повноцінного функціонування та удосконалення пробаційної програми, необхідно внести ряд змін до законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, підвести законодавчу базу під правові засади функціонування нової соціальної інституції – органу пробації [3].

Успіх запровадження в Україні пробації великою мірою залежить від підтримки на політичному рівні, а також від сприйняття позитивної ролі цього інституту суспільством. Оскільки досягнення позитивних результатів пробації, ефективного виконання покладених на неї залежить не лише від ефективності роботи відповідного органу, а й від якісної взаємодії працівників органу

пробації, волонтерів, державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та громадян у цілому.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

2. Пробація та служби пробації в країнах – кандидатах у члени ЄС / За ред. Антона ван Кальмтоута, Дженні Робертс, Сандри Віндінг. – Атіка, 2005. – 448 с.

3. Звіт за результатами впровадження елементів пробації у діяльності Білоцерківського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції управління ДПтС України в м. Києві та Київській області за липень-травень 2013 року.

4. Зауваження та пропозиції щодо проекту Закону України «Про пробацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.public-advocate.org/uk/aktualno/141-zauvazhennya-ta-propozitsiji-shchodo-proektu-zakonu-ukrajini-pro-probatsiyu.html.

Шумейко З. Є.,
доцент кафедри іноземних мов та ділової української мови Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат педагогічних наук

ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МАТВІЯ НОМИСА

На сучасному етапі державотворення актуалізується потреба в дослідженні тих галузей вітчизняної науки, які за радянської доби були заідеологізованими, а тому велика кількість фактів, явищ і процесів замовчувалися або ж висвітлювалися тенденційно. Однією з таких сторінок є історія розвитку українського мовознавства загалом та діяльність окремих персоналій зокрема.

До таких постатей належить Матвій Номис (1823–1901), український письменник, етнограф, фольклорист, педагог, мовознавець, громадський діяч. Початок його активної мовознавчої діяльності припадає на четвертий (петербурзький) період (1855–1869) життя.

Поштовхом до активних мовознавчих студій стала співпраця Матвія Номиса з представниками української громади в Петербурзі, діяльність першого українського журналу «Основа», якому, за свідченнями М. Жовтобрюха, «пощастило залучити до співробітництва майже всі активні сили тогочасної української інтелігенції» [1, с. 232].

У 60-х рр. XIX ст. інтелігенція долучається до обговорення проблем

стильового розвитку української мови, сфери її функціонування, створення наукового та публіцистичного стилів, а також розробки правопису й термінології в окремих галузях науки.

Російські й деякі українські культурні діячі (наприклад, І. Чаковський і М. Закревський) висловлювали думки щодо непридатності української мови для задоволення наукових та освітніх потреб.

Водночас представники редакцій «Основи» та «Чернігівського листка» відстоювали право українців на рідну мову як інструмент інтелектуальної діяльності. П. Житецький вважав, що створення наукового стилю цілком посильне для українців. Прикладом цього мали стати публікації в журналах українською мовою не тільки літературних і фольклорних матеріалів, але й епістолярію, публіцистики, наукових і науково-популярних розвідок.

Однією із найбільш актуальних і дискусійних стала проблема створення українського правопису. У статтях і художніх творах українською мовою «Основа» та «Чернігівський листок» дотримувалися нової фонетичної орфографії, яку вперше застосував П. Куліш у збірнику «Записки о Южной Руси» (1856–1857), «Граматці» (1857) та альманасі «Хата» (1860).

У правописі, запропонованому П. Кулішем, було багато як прогресивних аспектів (уживання букви *і* для позначення будь-якого звука *і* та букви *и* для позначення голосного *и* незалежно від походження, а також цілковита відмова від букви *ы*), так і застарілих елементів, зокрема збереження *ь* на кінці слів (*степь, козакь*), написання *ъ* в середині слова після букв на позначення твердих приголосних перед *я, ю, е, і*, якими передавалося звукосполучення *йа, йу, йе, йі* (*здоровъе, пъяного*), *е* замість звукосполучення *йе – мае, гуляе* (*є* писалася тільки на означення звука *е* після пом'якшених приголосних – *синє*), *ё* – замість *йо* та *ьо* (*ёму, третёму*), замість *шся* та *ться – сся, тця, тцця*, не було йотації звука *і – стоіть, своі*, уживалася латинська буква *g* для передавання на письмі проривного задньоязичного *г* (*грунт, дзига*), у дієсловах здебільшого писалося *ж* замість африкати *дж* (*похожае, сижу, розсержу*, хоча інколи буквосполучення *дж* використовувалося – *виіжджать*), зберігалася *э* на початку слова і після голосного (*эхь, поэть*).

Водночас з'явилася низка критичних статей, автори яких не погоджувалися з окремими позиціями «кулішівки» та пропонували власні варіанти щодо удосконалення окремих елементів правописної системи [4]. Серед таких робіт були праці Матвія Номиса «Замітки про Збірослов К. Шейковського» [5] та «Дещо про українське писання і про словозбір» [6], опубліковані в «Чернігівському листку». Дослідник пропонував власний підхід до розробки українського правопису: «Як на мою думку, то основою для писання повинна бути вимова, коли вона у народу всюди однакова, за нею йти, не зважаючи, щоб там не проказували слововиводи. Певно у народу були причини, щоб він чому-небудь одщепився від огульних слововиводних нарядів... Ми дуже мало знаємо свою мову, дуже ще мало роздивилися, що вона є, і що в ній є, і як вдамося до слововиводів, то щоб не надіть на неї одежі, що не для неї шита» [6, с. 14–15].

Підтримуючи «кулішівку», Матвій Номис виступив проти написання в

дієсловах *–цьця (ц'ця)*, що практикувалося у «Опыте южнорусского словаря», та вважав за доцільне писати в дієсловах теперішнього (і майбутнього простого) часу *–тця* та в інфінітивах – *тьця* (*бавитця, бавитьця, поквапитця, поквапитьця*). Водночас він виступав проти паралельного вживання *ф* і *хв* (Федір, Хведір), проти використання *е, э, є, іо* для передавання на письмі одного, за його визначенням, звука *е* (наприклад, *матерь* замість *матір*). Він вважав, що після твердих приголосних достатньо залишити одну букву *е* (*сонечко, дітей*), а *э* потрібно усунути. Букву *є* Матвій Номис пропонував зберегти для позначення звука *е* після пом'якшених приголосних та в сполученні з *j*. Замість *іо* дослідник рекомендував писати *ё*. Зазначимо, що цього правила дотримувалася й редакційна колегія «Основи».

Стосовно запровадження до українського алфавіту букви *и*, що мала позначати звук, вужчий від *ы* та ширший від *і* (*ишовъ*), то Матвій Номис не бачив для цього ніяких підстав «ні в слововиводах, ні в вимові». Такий звук, як зазначав дослідник, вимовляється лише на початку кількох слів, тому доцільно позначати його або буквою *ы*, або буквою *и*, якій він, зважаючи на практику «Основи», надавав перевагу.

Виступав Матвій Номис і проти надмірної фонетизації в написанні приголосних, зокрема він зазначав, що зміна дзвінких перед глухими в українській мові не поширена, трапляється тільки в окремих словах, саме тому, на його думку, орфограми типу «*стешка, легше*» нічим не виправдані, «тут уже треба приголосні зоставлять без перезмін» [6, с. 23].

Таким чином, Матвій Номис підтримав не всі принципи «кулішівки», яка побутувала на сторінках «Основи». Окрім того, не збігалося з правописною практикою «Основи» і схвальне ставлення Матвія Номиса до усунення ъ на кінці слів. Тобто очевидним є те, що єдності в цьому питанні не було не лише серед представників різних регіонів України, але й серед самих громадівців.

Отже, «Основа» вперше серйозно поставила питання про створення правопису української мови на народнорозмовному ґрунті. До його розробки залучилися мовознавці та культурні діячі того часу. Матвій Номис належав до когорти найбільш активних і прогресивних діячів свого часу, він відстоював власну позицію в питаннях розвитку й функціонування української мови, водночас продовжуючи послідовну, подвижницьку діяльність, спрямовану на утвердження різних аспектів української мови, упровадження її в різні сфери життя народу.

Список використаних джерел

1. Жовтобрюх М. Мова української преси (До середини дев'яностих років XIX ст.) / М. Жовтобрюх. – К. : Вид. АН Української РСР. – К., 1963. – 415 с.

2. Разсказы М. Т. Симонова (Номиса). – К. : Издание «Кіевской старины», 1900. – 244 с.

3. Номис М. Різдвяні святки. Письмо 3-е. Святій вечіръ / М. Номис // Основа. – 1861. – Июнь. – С. 21–38.

4. Гаццук М. О правописаниях, заявленных украинскими писателями с 1834 года по 1861 г. / М. Гаццук // Основа. – 1862. – Июль. – С. 5–7.

5. Номис М. Замітки про збірослов К. Шейковського (лист до редактора) / М. Номис // Черниговский Листок. – 1862. – С. 167, 174–175, 181–182, 199–200, 231–232, 245–246, 286–288.

6. Номис М. Де-що про українське писання і про словосбір К. Шейковського (Лист до Редактора) / М. Номис // Черниговский листок. – 1962. – С. 13–15, 22–24.

Шумна Л. П.,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, доктор юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПАТРОНАЖУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСІБ, ХВОРИХ НА ХРОНІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ, ВКЛЮЧАЮЧИ ВІЛ/СНІД, ТУБЕРКУЛЬОЗ

Термін «соціальний патронаж» походить від лат. «patronatus» (покровитель), бере ґенезу від формальних стосунків між патронами і клієнтами, а у Великобританії соціальний патронаж вперше було використано як професійну діяльність, яка дозволяє особам (сім'ям) усувати соціальні та ситуаційні труднощі, які негативно впливають на життєдіяльність.

У нормативно-правових актах соціальний патронаж тлумачиться як:

– комплекс заходів державної підтримки та допомоги звільненим особам, які здійснюються з метою сприяння цим особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів (Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», 2004 р.);

– допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію (Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», 2011 р.).

Особливими категоріями засуджених, які потребують більшої уваги як на етапі підготовки їх до звільнення, так і соціальному супроводі, є засуджені, які мають особливі потреби, зокрема, ВІЛ-інфіковані та хворі на туберкульоз.

ДОВІДКОВО: ЗАХВОРЮВАНІСТЬ І СМЕРТНІСТЬ В УСТАНОВАХ ДПТСУ[3]

Показники	**1.1.2004**	**1.1.2014**	**1.1.2015**	**1.1.2016**
Кіл-ть осіб в місцях позбавлення волі	191 677	126 937	73 431	69 997
За рік чис-ть осіб в місцях позбавлення волі зменшилась на 3 434 особи, або на 4,68 %.				
Померло	824	911	792	510
Хворих на туберкульоз в активній формі	9 080	4135	2160	2210
ВІЛ-інфікованих	1 917	7348	4135	4145

Специфіка підготовки до звільнення осіб, ВІЛ-інфікованих: на виконання Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки» в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДПтС України реалізуються заходи щодо профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД. Відповідно до цього Закону ДПтС України розроблено відомчу програму протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2015–2018 роки, яку схвалено рішенням колегії ДПтС України від 16.07.2015 № 6РК.

Ресоціалізація ВІЛ-інфікованих має свої особливості через два додаткових завдання, що стоять перед персоналом установ виконання покарань:

по-перше, мотивувати засудженого після звільнення приділяти увагу власному здоров'ю (зокрема, приймати АРВ-терапію після звільнення у разі такої необхідності, стати на облік до територіального СНІД-центру);

по-друге, змінити спосіб життя для запобігання передачі інфекції іншим особам, а також власного повторного інфікування.

Про статус ВІЛ-інфікованого можуть знати медик установи та психолог (у разі, якщо сам засуджений повідомив йому про свій ВІЛ-статус), відповідно саме на них лежить реалізація вищевказаних завдань.

Специфіка підготовки до звільнення осіб, хворих на заразну форму туберкульозу: в установах виконання покарань виконується комплекс заходів, передбачених Законом України «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012–2016 роки» та Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів

[3] В місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України, які контролюються українською владою, тобто без установ Криму та окупованої частини Донецької та Луганської областей.

соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (Наказ МЮ, МСП, МОН, МОЗ, МВС від 28.03.2012 № 478/5/180/375/212/258). Із такими особами проводиться додаткова роз'яснювальна робота щодо збереження власного здоров'я та попередження передачі інфекції іншим; після визначення такою особою майбутнього місця проживання чи перебування, не пізніше ніж за 25 днів до звільнення, установа виконання покарань повідомляє про них органи охорони здоров'я того регіону, де буде проживати особа; при зверненні особи, хворої на заразну форму туберкульозу, до спеціалізованої установи для звільнених осіб або закладу для бездомних осіб направляє її до протитуберкульозного закладу для взяття на облік та інформує про це органи охорони здоров'я та органи поліції.

Із метою сприяння засудженим в успішній соціальній адаптації після звільнення в установах виконання покарань реалізується програма виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення». Наприклад, у Чернігівській області (Чернігівська ВК-44, Менська ВК-91) до проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи залучаються представники Головного управління юстиції, нотаріату, територіальних підрозділів ДМС, регіональних структурних підрозділів з питань соціального захисту населення. Питання, що обговорюються, пов'язані із представництвом їхніх інтересів у цивільних та адміністративних судових суперечках. Всього проведено 8 зустрічей за липень–грудень 2015 р.

В рамках Угоди про співпрацю між обласною службою зайнятості та управлінням ДПтС України у Чернігівській області спеціалістами центрів зайнятості в січні–червні 2016 року проведено 9 профорієнтаційних семінарів з питань зайнятості та трудової адаптації для 119 осіб, які готуються до звільнення, в т.ч.: 2 семінари для 29 осіб в Чернігівській виправній колонії № 44, 6 заходів для 57 осіб в Новгород-Сіверській виправній колонії № 31, семінар для 33 осіб в Домницькому виправному центрі № 135.

Органам соціального захисту населення доведено завдання щодо своєчасного інформування як особи, що звільнилася з місць позбавлення волі про допомогу, яку вона може отримати у відповідних службах, так і інформування служб про таку особу, що потребує надання певного виду допомоги, зокрема:

– у разі надходження з установи виконання покарань повідомлення-запиту не пізніше ніж через 20 днів з дня його надходження повідомляє установу про кількість центрів соціальної адаптації звільнених осіб у регіоні та види соціальних послуг, що надаються ними;

– направляє до установи виконання покарань спеціалістів з метою надання інформаційних послуг засудженим у процесі підготовки їх до звільнення за умови звернення керівництва цієї установи до органів соціального захисту населення;

– при надходженні інформації від органів охорони здоров'я про засуджених (узятих під варту) осіб, які звільняються і мають хворобу за кодами А15–А19 за Міжнародною класифікацією хвороб, повідомляють про них заклади для бездомних громадян та спеціалізовані установи для звільнених осіб.

Засуджені, які мають останні стадії хронічних або невиліковних захворювань, у тому числі СНІД, туберкульоз, онкологічні захворювання, психічні розлади, потребують спеціалізованого догляду на термінальній стадії. Місця позбавлення волі мало для цього пристосовані. Саме тому багато пенітенціарних систем світу застосовують програми звільнення за виключними обставинами, щоб надати можливість невиліковно хворій людині звільнитися достроково. Так, наказом ДДУПВП та МОЗ України від 18 січня 2000 р. № 3/6 затверджено Перелік захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання.

За інформацією Мінсоцполітики станом на 01.01.2016 в Україні діє 30 спеціалізованих установ для звільнених осіб, у тому числі 22 центри соціальної адаптації та 8 спеціальних будинків-інтернатів. Крім того, соціальні послуги звільненим особам, які не мають житла (бездомні), надаються в 104 закладах для бездомних осіб, у складі яких та окремо діють: 94 центри (відділення) обліку; 21 будинок (відділення) нічного перебування; 15 центрів (відділень) реінтеграції; 3 відділення соціальних готелів. У цих закладах надається комплекс соціальних послуг, ураховуючи індивідуальні потреби бездомних осіб та звільнених осіб.

Допомогу звільненим особам віком до 35 років надають 696 центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а саме 25 регіональних центри, 463 районних; 143 міських; 31 районний у містах; 34 сільських, селищних.

Наказом Мінсоцполітики від 09.11.2011 № 432 затверджено Типове положення про спеціальний будинок-інтернат, який є соціально-медичною установою, призначеною для постійного проживання звільнених осіб – громадян похилого віку, інвалідів I та II груп, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового, медичного обслуговування та реабілітаційних послуг. Можливі такі умови утримання в будинку-інтернаті:

– на безоплатній основі (не мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати);

– на платній основі (мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати).

Особливий режим спеціального будинку-інтернату: у зв'язку з тим, що там знаходяться колишні в'язні та ті, хто систематично порушував дисципліну звичайного будинку-інтернату, в закладі цілодобово повинен здійснюватися контроль за додержанням порядку з боку працівників поліції.

Отже, доходимо таких висновків: 1) на етапі підготовки до звільнення, особливо хворих осіб, необхідно надати допомогу засудженим у самоусвідомленні їх реальних потреб і вимагає активних вольових зусиль та добре розвинутої правової свідомості таких осіб; 2) в'язниці не повинні бути інкубаторами хвороб, а засуджені та ув'язнені, як і персонал цих установ, повинні мати можливість на реалізацію їхнього права на здоров'я, належні умови утримання чи праці, відповідний рівень медичного обслуговування; 3) реформа в системі охорони здоров'я спрямована на розвиток страхової медицини, та вимагатиме певних реформаторських змін у діяльності відомчих закладів охорони здоров'я, зокрема, пенітенціарної медицини (у структурі ДПтС України функціонує 132 відомчі заклади охорони здоров'я, з них: 8 – туберкульозних лікарень, 9 – багатопрофільних лікарень (у т. ч. 1 лікувальний

заклад для надання медичної допомоги інвалідам та 1 лікувальний заклад психіатричного профілю); 4) залучення працівників органів соціального захисту населення на етапі підготовки засудженого до звільнення залежить від сумлінного виконання своїх обов'язків працівниками установ виконання покарань, які задіяні у процесі підготовки до звільнення, та рівня їх відповідальності за якість своєї роботи.

Щекотіхіна Д. А.,
курсант 132-ої групи Академії Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Кравчук Г. В.,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор економічних наук, професор

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК НАПРЯМ ЇХ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Однією з головних функцій держави є здійснення соціального захисту населення через реалізацію державної підтримка верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, із метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто формування системи заходів, що включають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам.

На сучасному етапі функціонування системи соціального забезпечення населення України основним елементом є соціальне страхування. Формами соціального страхування є пенсійне, медичне страхування та страхування на випадок безробіття, які базуються на безпосередній фінансовій участі у даному процесі страхування всіх застрахованих осіб. Ураховуючи функціонуючу систему солідарного фінансування соціального забезпечення, певна частина соціальних виплат повинна забезпечуватися за рахунок роботодавця шляхом сплати єдиного соціального внеску, шляхом відрахувань із фонду оплати праці та інших видів доходу, визначених законодавством до відповідних фондів. Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Засуджені, що відбувають покарання, згідно з чинним законодавством, мають право на працевлаштування в установах виконання покарань та відповідно отримувати заробітну платню. За останніми даними Державної пенітенціарної служби України, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається 62143 особи, в тому числі 1562 особи або 2,5 % відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. Виходячи з цього, 97,5 % засуджених після закінчення строку відбування покарання матимуть право на соціальне забезпечення та захист.

Головною проблемою соціального забезпечення осіб, що відбули покарання, є значне скорочення страхового стражу та зниження рівня накопичення страхових внесків, оскільки під час їх роботи в установах під час позбавлення волі сплату єдиного податку підприємства не здійснюють. Згідно з чинним законодавством єдиний внесок для платників збору встановлюється у розмірі 22 % до бази нарахування єдиного внеску. У разі якщо база нарахування єдиного внеску не перевищує розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, сума єдиного внеску розраховується як добуток розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід (прибуток), та ставки єдиного внеску.

Засуджені під час відбування покарання також отримують заробітну плату за виконані роботи, тобто беруть участь у трудовій діяльності, але за рахунок несплати цього внеску підприємствами установ виконання покарань втрачають страховий стаж та рівень соціального забезпечення.

Ураховуючи співвідношення населення, що знаходиться в установах виконання покарання, до населення країни 146 засуджених на 100 тис. громадян, а працюючих засуджених 38 на 100 тис. громадян, постає проблемне питання про необхідність їх соціального забезпечення та захисту після закінчення терміну відбування покарання, оскільки за період позбавлення волі їм не нараховувався соціальний стаж та не здійснювалися нарахування єдиного соціального внеску. Відсутність таких дій негативно впливає на розмір соціальних виплат при настанні страхових випадків, зокрема, пенсійного віку, тимчасової втрати працездатності. Прикладом зниження рівня соціальних виплат є призначення пенсії.

Починаючи з 1 січня 2016 року для обчислення пенсій враховується заробіток працівника лише за даними персоніфікованого обліку, тобто за періоди страхового стажу з 1 липня 2000 року і до моменту виходу на пенсію. При призначенні пенсій у 2016 році при обчисленні заробітку для визначення розміру пенсії застрахованим особам застосовуватиметься показник середньої заробітної плати в країні за останні три роки – 2013–2015 роки. За даної методики нарахування середній розмір пенсії у 2015 р. становив 1790,22 грн., що враховуючи інфляційні процеси, зростання цін на комунальні послуги й товари повсякденного вжитку є доволі низьким. А для звільненої особи, що втратила від 3 до 10 років страхового стажу та забезпечення, розмір пенсії буде мінімальним 1074 грн., що свідчить про неможливість утримання людини та провокування її до нових порушень законодавства.

На нашу думку, держава повинна враховувати інтереси засуджених та

необхідність їх ресоціалізації. На сучасному етапі через відсутність мотивації до праці лише незначна частка працездатних засуджених працює (рис. 1).

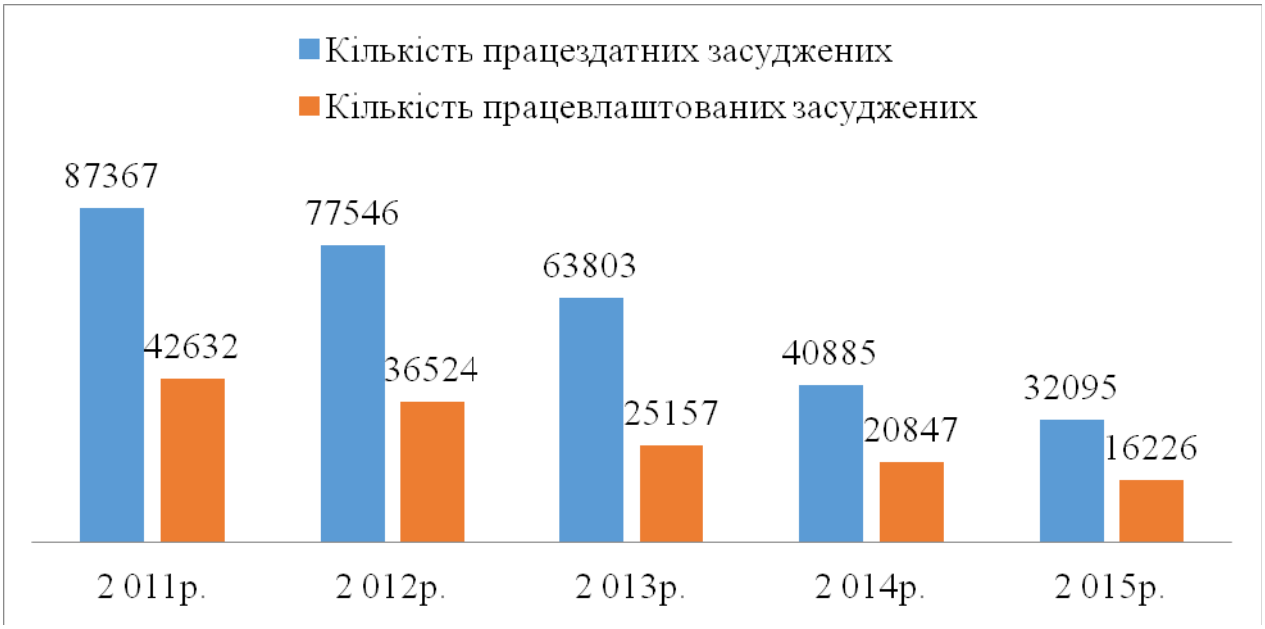

Рис. 1. Динаміка зміни кількості працездатних та працевлаштованих засуджених за 2011–2015 рр.

Сучасний стан економічного розвитку в Україні призводить до неможливості повного бюджетного фінансування пенітенціарної системи та врахування соціальних інтересів засуджених через нарахування єдиного внеску на фонд оплати праці. В Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначено, що підприємства установ виконання покарань є державними підприємствами, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених (ст. 13). Водночас в Інструкції «Про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» відзначено у розділі 2, що платниками єдиного внеску є роботодавці підприємства… незалежно від форми власності...», тобто включаючи підприємства установ виконання покарань. Намагаючись здійснити ресоціалізацію засуджених, необхідно їх стимулювати до праці на підприємствах установ виконання покарання через надання соціальних гарантій шляхом зарахування терміну відбування покарання до страхового стажу, що дозволить їм мати певне матеріальне забезпечення після звільнення та настання страхових випадків.

Отже, соціальний захист засуджених має починати формуватися під час відбування покарання через їх активне працевлаштування, що дозволить розглядати працю засуджених у категорії ресоціалізації, підвищить їх соціальну захищеність, дозволить легше адаптуватися до продовження праці після звільнення й надасть їм стимул до більш плідної та активної праці під час відбування покарання. З іншого боку, такі заходи матимуть позитивний ефект щодо розвитку виробництва на підприємствах установ виконання покарань і в такий спосіб формування спеціальних фондів фінансування пенітенціарної системи.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ 3
Аніщенко В. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 4
Balyasnikova T. I., Ihnatovych T. Z.
PROBLEMS OF TACKLING CRIME 7
Borysenko I. V.
THE CASE STUDY METHOD IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR LAW STUDENTS 10
Билялов Б. С.
МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТЕРРОРИЗМУ 12
Білець М. С., Шамрук Н. Б.
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ 20
Боднар І. В., Кондратов Д. Ю.
ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЇХ ЗАКРІПЛЕННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 23
Борець Ю. В.
РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ 25
Василюк І. М.
СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ 27
Вдовиченко В. В.
МЕХАНІЗМ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ 30
Гетта В. Г.
САМОСПОСТЕРЕЖЕННЯ, САМООЦІНКА, САМОКОНТРОЛЬ І САМОКОРЕКЦІЯ – ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ 33
Головач А. А., Кирієнко Д. М.
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ І СТЯГНЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 35
Гончаренко О. Г.
ПРОБАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 37
Денисов С. Ф., Кулик С. Г.
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ НАРУЗІ НАД МОГИЛОЮ, ІНШИМ МІСЦЕМ ПОХОВАННЯ АБО ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО 40

Доній Н. Є.
ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ 43
Дрижак В. В.
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИБІР ДИСЦИПЛІН ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ 46
Єрмак С. М.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД (КІНЕЦЬ XI – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ) 49
Жабінська О. В.
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ 51
Зацнова В. Ф., Співак В. В.
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ 53
Звенигородський О. М.
ДОСУДОВА ПРОБАЦІЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ 56
Іваньков І. В.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЇ У ФРАНЦІЇ, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ШВЕЦІЇ 61
Іваньков О. І.
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ГАЛУЗІ РОЗДІЛЬНОГО ТРИМАННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ЗАСУДЖЕНИХ 63
Ісаков П. М.
ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКУ, ВИХОВНУ РОБОТУ З УВ'ЯЗНЕНИМИ І ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УСРР У 1923 РОЦІ 65
Карелін В. В.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ І СТЯГНЕННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 69
Карпова І. Г.
РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 71
Кирилюк А. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ З ПРОГНОЗУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОБВИНУВАЧЕНОЇ ТА ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІКУ 74
Кисельова М. С.
ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ, ФРАНЦІЇ, АНГЛІЇ, ШВЕЦІЇ: ВІДМІННІ ТА СПІЛЬНІ РИСИ 78
Кисленко Д. П.
ДО ПИТАННЯ ПРО СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 80

Клещ О. В., Шамрук Н. Б.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ 82
Клименко О. А.
ЕТАПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ 84
Колб І. О.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ЗБРОЇ 87
Колб О. Г., Джужа О. М.
ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 90
Колб С. О.
СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 93
Копотун І. М.
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ОСОБОЮ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ 96
Корчова Г. Л.
МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ 99
Кузнєцов О. О.
АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 103
Кравчук Г. В.
МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОПОРУШЕНЬ 106
Кревсун О. М.
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ 109
Круглова А. Є.
ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ 112
Левчук Є. М.
ПРО ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗЛІСНОЮ НЕПОКОРОЮ ЗАСУДЖЕНИХ 114
Ліховицький Я. О.
ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ УКРАЇНИ У ХОДІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 117
Лутченко М. С., Доній Н. Є.
ГУМАНІЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОБАЦІЮ» 119

Мозговий В. І.
КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ЗАГАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ 122
Мотильов І. Г.
ПРОБЛЕМАТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ 124
Мірошниченко О. М.
ПОТРЕБА В АФІЛІАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ 126
Низовець О. М.
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ЗАЛЕЖНО ВІД УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ У ВИХОВНІЙ КОЛОНІЇ 129
Николишин В. В., Доній Н. Є.
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСТВА У СИСТЕМУ ПРОБАЦІЇ 134
Ніщимна С. О.
ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПРОБАЦІЇ 136
Новосад Ю. О.
РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ 138
Олійник В. С.
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО ПОНЯТТЯ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ 141
Олійник О. І.
ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРОБАЦІЮ»: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 144
Педорич А. В.
ПРОТИРІЧЧЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЯК МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ 146
Пекарчук В. М.
АСПЕКТИ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ 149
Підвисоцький Р. М., Віговський В. Л.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ОСНОВНА МЕТА ОГЛЯДУ КОЛЮЧО-РІЖУЧИХ ПРЕДМЕТІВ, ЯКІ ВИЛУЧАЮТЬСЯ У ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ 152
Поцелуйко І. В.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ 156
Пралиев М. Д.
ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 160
Пузирна Н. С.
ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ОМБУДСМАНІВ В УКРАЇНІ 170

Пузирний В. Ф.
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ 172
Пузирьов М. С.
ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї ЯК ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ 175
Ребкало М. М.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ 178
Ремега В. В.
ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ 181
Самофалов Л. П.
ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 184
Сахнік О. В.
ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ ЖИТТЄВОГО ПРОЕКТУ ТА ЖИТТЄВОГО ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРИСТІВ 186
Сикал М. М., Єсипенко О. Г.
НЕУСТОЙКА: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ 189
Сисенгалиев К. А.
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ ПРЕСТУПНОСТИ 192
Скаков А. Б.
ОБ ОРГАНИЗАЦИИ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ В ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ СИСТЕМЕ КАЗАХСТАНА 201
Сокальська О. В.
ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ 205
Сокол О. О.
УЧАСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАХОДАХ ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ ТА КОШТІВ НА УТРИМАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ 208
Співак В. В.
ВПЛИВ НОВИХ РЕЛІГІЙНИХ ТЕЧІЙ НА СЕРЕДОВИЩЕ ЗАСУДЖЕНИХ 211
Стеценко І. М.
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З ВИХОВНОЇ КОЛОНІЇ 214
Ткаченко О. Г.
ВПРОВАДЖЕНННЯ В УКРАЇНІ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ ЯК КРОК ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 217
Тогочинський О. М.
ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ 220

Торбєєв М. О.
ІНФОРМАЦІЙНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ 222
Третяк О. С., Чебоненко С. О.
МЕТОДИ ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ДО НАВЧАННЯ У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ 225
Шамрук Н. Б.
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СИСТЕМ ПРОБАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 231
Шамрук О. П.
ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 233
Шевченко Д. М.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ 235
Шевченко Ю. М., Самофалов О. Л.
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВИДИ 238
Шпортюк О. М.
СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 241
Шумейко З. Є.
ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МАТВІЯ НОМИСА 244
Шумна Л. П.
ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПАТРОНАЖУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСІБ, ХВОРИХ НА ХРОНІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ, ВКЛЮЧАЮЧИ ВІЛ/СНІД, ТУБЕРКУЛЬОЗ 247
Щекотіхіна Д. А., Кравчук Г. В.
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК НАПРЯМ ЇХ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ 251

Наукове видання

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
(Чернігів, 02 серпня 2016 року)

Матеріали подано в авторській редакції

Головні редактори – *Тогочинський О. М., Олійник О. І., Чебоненко С. О.*
Відповідальний редактор – *Пузирьов М. С.*
Технічний редактор – *Єрмоленко О. М.*

Підписано до друку 07.09.2016 р.
Формат 60х84/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Ум. друк. арк. 30,5. Ум. фарб.-відб. 30,5. Обл.-вид. арк. 28,37.
Зам. 0121. Наклад 15 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40